

בטיפול

העונה השנייה

ניתוח פסיכולוגי שבועי באתר "פסיכולוגיה עברית"

ינואר-מרץ 2008

רבקה אייפרמן
שמשון רובין
דורית שיקיירסקי
חנור ירושלמי
מאיר ברגר

פסיכולוגיה עברית

בטיפול הינה סדרת דרמה טלוויזיונית יומית המציגה מפגשים של פסיכולוג עם מטופליו. הסדרה הופקה עבור ערוץ 3 בהוט. הרעיון לסדרה נהגה על ידי חגי לוי, ופותח על ידי ניר ברגמן, אורי סיון, וחגי לוי – יוצרי העונה הראשונה של הסדרה.

בעונתה השנייה של הסדרה הצטרף לצוות הפיתוח איתן צור. התסריטאי הראשי לאורך שתי העונות היה אורי סיון, וחגי לוי ערך והפיק. תסריטאי העונה השנייה: יעל הדיה - הטיפול של טליה; דפנה לוי - הטיפול של משפחת נוימן; עוזי וייל ושירי ארצי - הטיפול של אפי; קרן מרגלית - הטיפול של איריס; אסף ציפור - הטיפול של ראובן אצל גילה.

ייעוץ פסיכולוגי: ד"ר רוני באט.

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

עיצוב עטיפה והפקה: יעל סיון

גרפיקה: קרן סיון

www.hebpsy.net

פסיכולוגיה עברית, ת.ד. 5239 פרדס חנה-כרכור 37000

mail@hebpsy.net

© כל הזכויות שמורות לפסיכולוגיה עברית

נדפס בישראל, יוני 2008

דברי פתיחה

סדרת הטלוויזיה "בטיפול" עלתה למרקע בסתיו 2005. הסדרה זכתה להתעניינות וסקירה מרובה בעיתונות ובטלוויזיה, ואף זכתה בפרסים שונים, ביניהם בפרס "סדרת הדרמה הטובה ביותר". "בטיפול" חלחלה גם אל תוך השיח בקרב הקהילה המקצועית בארץ, בהרצאות וכנסים הוקרנו קטעים מתוך הסדרה, נעשה שימוש בסדרה לצרכי הוראה ומחקר, ואף נערכו ימי עיון ייעודיים שדנו ב"בטיפול" מנקודת מבט מקצועית.

לקראת שידור העונה השנייה של הסדרה בינואר 2008, העלתה עורכת התוכן של האתר, יעל סיון, הצעה להזמין חמישה אנשי מקצוע ללוות את הדמויות והתפתחותן לאורך הסדרה. ולבטא בכתב את המחשבות והתחושות שלהם בראיה ביקורתית.

חמישה אנשי מקצוע נענו לאתגר. הכותבים אשר קבלו מרחב חופשי לכתובה יצאו להרפתקה שהייתה מהולה בלא מעט חששות: איך יהיה זה לכתוב באינטרנט? מי יהיו הקוראים ואלו תגובות יתקבלו? האם אוכל להתמיד ולכתוב מדי שבוע במשך חודשיים שלמים?

וכך, במשך חודשיים, במקביל להקרנת הסדרה בטלוויזיה, פורסמה מדי שבוע כתבה, שהורכבה מהרשימות האישיות של כל אחד מהכותבים. רשימות אלה אוגדו יחדיו והן מובאות כאן בפניכם, באופן המאפשר לקרוא את הרשימות של כל כותב ברצף.

אנו מודים מקרב לב לפרופ' רבקה אייפרמן, פרופ' שמשון רובין, ד"ר דורית שיקיירסקי, פרופ' חנוך ירושלמי וד"ר מאיר ברגר, על המסירות, על כתיבה מקורית, מרתקת ומעמיקה. תודה מיוחדת ליעל סיון על ההקפדה, המסירות והפקת חוברת זו.

ליאור גודקאר

מנהל פסיכולוגיה עברית, יוני 2008

תוכן עניינים

על הטיפול של טליה מאת רבקה אייפרמן עמ' 7

על הטיפול של משפחת נוימן מאת שמשון רובין עמ' 37

על הטיפול של אפי מאת דורית שיקיירסקי עמ' 55

על הטיפול של איריס מאת חנוך ירושלמי עמ' 77

על הטיפול של ראובן אצל גילה מאת מאיר ברגר עמ' 89

רבקה אייפרמן

כותבת על הטיפול של טליה

יום א'

פרק 1

מה מניע את ראובן?

הפרק מוקדש לזכרו של ישראל פוליאקוב ז"ל. העובדה שפולי משחק את תפקיד אבי-הטייס שנהרג עוררה בי נימים והרהורים רבים.

ארשום כאן כמה מן התחושות וההרהורים שעלו בי תוך קריאת תסריט הפרק, ופיייה בפתיחת הסדרה ביום א' בערב. הם צצים ועולים בי כדרכה של זרימה אסוציאטיבית, ללא חיבורים מובנים מאליהם, קופצים לכאורה מעניין לעניין, נעים בין שכנוע פנימי לתהייה, מלווים בידיעה עמוקה שמה שאני "רואה" הוא מוגבל מאד, זמני, ויתכן שמוטעה לגמרי.

אני בוחרת להתמקד הפעם, במידה שהדבר אפשרי, בראובן.

ראובן מבקש עזרה מקצועית מטליה, שהיא מטופלת שלו לשעבר; ולא עזרה מקצועית בעלמא. הוא מבקש שתגן עליו אל מול תביעה על רשלנות מקצועית. תביעה שהגיש נגדו אביו של מטופל שלו, שנהרג בתאונת מטוס (ואולי התאבד?), על תפקודו הרשלני כמטפל. אני משערת שלא תהיה הסכמה בקרבכם, אנשי המקצוע והקהל הרחב, בדבר האתיות (וגם בדבר התבונה) שבפנייה זו של ראובן.

אני מנסה להקשיב תחילה למה שראובן עצמו חושב ומרגיש בקשר לפנייתו לטליה. לי נראה שלא מעט בא לידי ביטוי מפורש, או שנרמז בקווים עבים, בסצנות שהוצגו בפרק הראשון. כגון, מבוכה, מצוקה, ואף פחד, הניקרים בפניו - הוא זקוק לעזרה. ועוד, שהוא אומר לטליה שהתלבט הרבה, ובמה שנשמע לי כאנדרסטייטמנט מובהק, הוא מוסיף שמרגיש "לא נוח" בסיטואציה, ושהוא מתאר לעצמו "שגם לך זה קצת - לא נוח, הסיטואציה הזו"; ואף שהוא נזקק להצדקה שפנה אליה כי חֶבֶרַת הביטוח עמדה על כך, ומבקש את אישורה החוזר של טליה שהיא "בטוחה" ש"זה בסדר" מבחינתה, לקחת על עצמה את התפקיד. די באלה על-מנת להיווכח שהיו לו ספקות וחששות טרם בואו, אף שלא היה בהם כדי לעוצרו. מאזן הספקות והחששות משתנה ככל שהמפגש ביניהם מתמשך. "טליה...." הוא אומר לה, בעוד השיח נמשך, "אני יודע שאנחנו אמנם נמצאים בפגישת עבודה, עורך דין לקוח, וכל זה, אבל אני גם חושש, וגם קודם חששתי, מאיזו הסתבכות", והוא מוסיף מיד אח"כ, "אני פשוט לא בטוח שכשאת מדברת אתי עכשיו, את מדברת אתי לגמרי כלקות, שאת יכולה בכלל לדבר אתי ככה, נקי" (הדגשות שלי). ולקראת הסוף הוא אומר, "אני חושב ששנינו מבינים כרגע שלא הייתי צריך לבוא היום". ההדגשה שהוספתי לעיל באה להבליט, שמדבריו של ראובן קשה לדעת עד כמה הוא ער לכך שהוא הכניס עצמו למצב בלתי-אפשרי, שבו הוא נוהג כאילו הדברים הם כפשוטם ותו לו. שכן, למן ההתחלה ראובן נזקק להתעלם ממה שהוא יודע, שהטיפול היה "טעון מאד, אני זוכר את העוצמות שהתעוררו שם. כנראה חשבתי שהזמן שחלף... כנראה שלא חשבתי מספיק". ועל-כן, כאשר הוא שואל את טליה אם היא "בטוחה" שתוכל לייצג אותו, בתוך-תוכו הוא יודע שאין הוא יכול, כך בפשטות, לקבל את תגובתה ש"זה בסדר" ולהישען עליה, אף שהוא כִּמָּה לך מאד. ובאשר לשאלה האתית, לא ברור לי אם לבטוי נובעים גם מפקפקים במישור האתי או שספקותיו ממוקדים בתבונת הצעד בו נקט

הוא נפרד ב"להתראות". אני נוטה לשים-לב לפרטים כגון אלה, שהם לכאורה, פשוט, נורמה. קיימת אפשרות שהעובדה שהשניים נפרדו ב"להתראות", ולא ב"שלום", "ביי" או כיוצא בזה, שיקפה איזו התכוונות להתראות עוד, שככל הנראה הייתה לא (לגמרי) מודעת. (העובדה, כפי שכבר ידוע לי, שהשניים אכן עתידים להתראות, בטיפול, כמובן אינה מהווה כשלעצמה, כל תמיכה בהשערה זאת.)

למלים יש, כידוע לכולנו, מטען אסוציאטיבי-רגשי, הן רבות משמעות. בהקשיבי לנאמר, מושכת את תשומת לבי לא-פעם דווקא מלה שולית זו או אחרת, במשמעות שלא אליה התכוון הדובר. לא כולכם תסכימו אתי, אך ההנחה שכל מה שאנו אומרים הוא רב-משמעות יותר משאנו מודעים ומתכוונים לו במודע, הוא יסוד מוסד בהקשבה הדינאמית שלי. כך מהדהדות אצלי תכופות משמעויות אפשרויות נוספות לנאמר, ולעתים משמעויות נוספות אלה נרקמות ונשזרות להקשר(ים) נוספ(ים). לדוגמה (אף כי מקוצרת ופשטנית), כשראובן אומר לטליה, "הם אמרו לי שאין הרבה סיכוי שתיקחי את זה, שאת בטח תפוסה כבר שנתיים הלאה", ובמקום אחר, "אה...אל תגזימי...שלושים ושש, נכון? זה עדיין ילדה, לפי

הספר שלי": מלים ומשפטים כגון אלה מתחברים אצלי לתמונה המתגבשת במהלך המפגש בדרמטיות יתרה ואפילו בבוטות, של יחסי בת-אב מורכבים ובעיתיים ב"מציאות" המוצגת (אבי טליה נוכח אף שאינו נראה). ולא פחות, בהעברה-העברה נגדית של ראובן-טליה, ביחסים המתחיים ומתקיימים בין השניים בפנטזיה לא-מודעת.

אני מניחה שיש בין קוראיי כאלה שיטענו שההקשבה שלי היא סלקטיבית. אכן, אני עצמי אף טוענת יותר מזה. אין, לדעתי, הקשבה שהיא חפה מהנחות, מפורשות או משתמעות, בדבר טבע האדם, מבנהו הנפשי, מניעיו, גורמים מרכזיים המעצבים את התפתחותו, אופי יחסיו עם הזולת וכו'. "פנטזיה לא-מודעת", לדוגמה, היא מונח תיאורטי שאימוצו משפיע על דרכי ההקשבה שלי, ושביסודו של דבר לא ניתן להפריכו או לתקפו. המונח הוא נידבך בתיאוריה מקפת, אף אם רופפת ופתוחה, המלווה ומנחה את ההקשבה שלי, וכל שאשער או אפריך במהלך הדברים שאביא בפניכם ישקף תפיסות יסוד המלוות את ההקשבה שלי.

ועוד ברצוני להעיר כאן, שמבחינתי - ויהיו כאלה שיחלקו עלי - על-אף שהדראמה הטלוויזיונית הנרקמת נראית אולי פשטנית, מופגנת, דראמטית מדי, אין, על פי תפיסתי, מצב אנושי ש"לא יכול להיות". אותי מעסיקה השאלה, מהי הפסיכודינאמיקה הקיימת, והמתחיה כאן? ובעצם, זה מה שאותי מרתק! ולענייננו, מה הניע את ראובן לנהוג כפי שנהג? למה לא היה מודע, או לא מודע דיו, או שלא יכול היה לעצור מלפעול כפי שפעל על אף שחש/חשב שנוהג שלא לטובתו/לטובת המטופלת/באופן לא-ראוי מבחינה אתית? באופן הנראה פרדוקסאלי אולי, שאלה זו, כמו גם אחרות המעסיקות אותי אל מול המתרחש, אינה קיימת במרכז תודעתי, מתוך עמדה פעילה של חיפוש. עמדה כזאת תותיר אותי מחפשת "מתחת לפנס". ככל שההקשבה שלי צמודה אך רופפת, אסוציאטיבית, דינאמית, כך עולים בי הדהודים לא-צפויים, מפתיעים, תחושות, רגשות ורעיונות, תהיות, השערות פראיות, וסבירות, ומה לא. אני משערת שהפעלת קשב כזאת מוכרת לרבים; עם זאת אני תוהה באיזו מידה היא מלווה את המעשה הטיפולי דרך קבע.

להלן כמה מן המחשבות/תהיות שהתגבשו דיים לכדי יכולתי לבטאן באופן קוהרנטי. אלה הן מעין השערות, מהוססות, חלקיות וזמניות, רצופות ב"אולי", פתוחות לביטול, שינוי, הרחבה, תיקון ועוד, לאור הדברים שיובעו ויתרחשו בפרקי הסדרה הבאים.

מבוהל, נבוך, נפחד למן תחילת הפגישה (כך נראה לי), ראובן מנסה להיות ידידותי. והוא פוגע. בולט שהוא לא זוכר פרטים הקשורים בטליה ועליה, פרטים המשמעותיים לה מאד, ואף כאלה שנראה שתפסו מקום ניכר במהלך הטיפול (כגון מוזיקה; [ומדוע, כשהיא יוצאת, הוא ניגש להתבונן בתקליטיה שלה דווקא, המצויה מעבר לשולחן, באזור שלה של המשרד?]). מהבעותיו, מתנועותיו, מן השאלה שהוא מפנה אליה, נראה שאפילו נשמט מתודעתו, שטליה עשתה הפלה בהיותה בטיפול אצלו. היא כואבת, מאשימה, "שהייתי יכולה היום להיות - לא יודעת - עם משפחה קטנה - עם ילד בן 15. לפחות אחד, זה בטוח". (מהפרומו ברור שזו נעשית האשמה בוטה בפגישה הבאה ביניהם).

אולי השכחה ארעה משום שהיא משרתת את ההזדקקות של ראובן לעזרה/הצלה דחופה ו"הכי טובה" שניתן לקבל, מבלי שיתעוררו בו ספק ואשמה על מהלך אותו טיפול ומה שהתרחש בו? אולי זו דרכו לאפשר לעצמו לצפות שיכול להתקיים בינו לבין טליה מפגש ענייני, התואם את צרכיו? אני נזכרת בכך שאת אביו של ידן לא זיהה, "שכח" את מראהו, כשפתח לו את הדלת, ויהא זה אפילו שעה שבקושי פקח את עיניו; הן זהו אדם שזה מקרוב פגשו בכאבו, בזעמו ובהאשמותיו כלפיו, ועל כן, עוד בטרם הגיש לו את כתב האישום, מהווה עבורו איום (כשהוא בלאו הכי במצב מעורער ומאויים מבפנים).

אני נזכרת בקטעים מן הסדרה הקודמת שהוצגו בקטע הרטרוספקטיבי שבפתיח: ידן, המופיע אצל ראובן כשהוא כבר במדי טייס, מודיע שמתכוון לטוס, שואל את ראובן, "אתה חושב שזה מהר מידי? שאני לא צריך לחזור לטוס? נורא חשוב לי לדעת מה שאתה חושב." ראובן עונה, "אני באמת לא יודע". ולאביו של ידן שבא אליו לאחר האסון הוא אומר, "אני לא יודע מה קרה שם... גם אחרי התחקיר וה... וה... [כל הבדיקות האפשריות]—לא נדע. אף אחד לא ידע. זו עובדה שנצטרך לחיות איתה. גם אני. גם אתה". .. "טוב, אז אני."

אבל קשה ביותר עם אי-הידיעה, מה גם שבמקרה זה תוצאותיה היו הרות-אסון. ואולי משום כך עמדת ראובן משתנה בהמשך, והוא אומר לטליה, "במידה מסוימת הוא צודק, אבא שלו – זה נכון שלא עצרתי אותו מלחזור לטוס". כמי שאמור היה לדעת, יכול היה לדעת. האם לנוכח מגבלות הידיעה, ולנוכח התערערות ערכו כפסיכולוג – אביו של ידן נותן ביטוי עוצמתי לספקות אלה המקננות, כך נראה, גם בו – ראובן נוטה לאמץ עמדה שהיא הגנתית-אומניפוטנטית במידה מסוימת? והאומנם ברור שראובן יכול היה לעצור בעד ידן מלטוס? ואולי, לו ניסה, היה דווקא דוחף אותו לשמיים? ידן פונה אל הפסיכולוג אותו עזב, כאל יועץ. הצורך לקבל עצה – שיהיה מישהו שיודע – היא זו שלעתים מביאה אנשים לטיפול. לצידה קיים תכופות צורך לא מודע, להחצין קונפליקט פנימי שלא מאפשר החלטה, על-ידי פניה לזולת, האמור לדעת. אך משעה שמקבלים את העצה המבוקשת, יש ונעור בפנים הצד השני של הקונפליקט, ובמקום שהמאבק יתרחש בעולם הפנימי הוא הופך להתנגדות לעצה שניתנה.

ובהקשר לדברי לעיל על אביו של ידן, נזכרתי שהטיח כלפי ראובן, "אתה הרגת לי את הבן"... טליה, ההפלה... אולי התקשרו בו שלא-במודע לאיזו תחושה/בהלה שהיה "ילד" (עובר) נוסף שאותו "הרג"? ו/או שיאשימו אותו שהרג? אולי למרות השכחה הדהד בו (כמו שעלה בדעתו ושומר ביחס לטייס) "לא עצרתי אותו/אותה"! ואולי נעורה בו איזו פנטזיה שאת הילד/את טליה ניתן עוד "להציל"; שיוכל לעשות תיקון, לעזור לה, בדרך ישירה או עקיפה, להביא ילד לעולם.

ואולי, אם כך, התעורר בראובן ההכרח לפנות לטליה ולפגשה בין היתר גם מתוך דחף להיענש על "מעשיו" או אזלת-ידו, להיות מואשם (והפרומו מבשר לנו שיהיה עוד מזה) לתת לטליה להביכו, להתקיפו, ולהשפילו לצד משאלה להחזירה אליו לטיפול, "לתקן". אזלת-יד ולצדה תחושת כל-יכול, המחפה עליה. אף יתכן שפנייתו של ראובן מונעת לא במעט על ידי דחף להרס-עצמי ממש, מתוך רגשות אשם, חרטה, בושה, ומניעים אחרים. הן טליה—עשויה/עלולה לחבור לאביו של ידן, ולהוכיח שראובן אחראי מבחינה משפטית, ולהביא לשלילת רישיונו! (זה לא יכול לקרות בסדרה "בטיפול": אי-אפשר לפטר את הגיבור).

וכעס? על הצפיות והדרישות ממנו. על ההאשמות הנוראות. האם הפגיעה בטליה, בדרכו, הפסיבית (לא בכוונה: "מצטער, שכחתי...לא זוכר"), קשורה לזעם המתעורר בו? והאם הוא מנסה (שלא במודע), באמצעות טליה כעו"ד שלו, וכמטופלת-לשעבר, להוכיח את חפותו וערכו כמטפל טוב ואחראי?

הפרקים הבאים של יום אי יאפשרו בחינה של ההרהורים, ההשערות הטנטטיביות והמהוססות שהעליתי כאן, דחייתן, הכנסת שינויים בהן וכו'. צפייה בהמשך אף תפתח, כך אני מניחה, כיוונים חדשים שלא נראו או שנעלמו מעיניי הפעם. בין כך ובין כך התמקדתי כאן בראובן, על-חשבון מבט כולל יותר. על כמה מהשערותיי בהתייחס לטליה ומניעיה הסמויים, אנסה לכתוב בהזדמנות הקרובה. אך תמונה רחבה יותר (ככל שהיא חלקית!) יכולה להתקבל רק אם אפנה בדבריי גם להתבוננות באינטראקציה הדינאמית המתרחשת בין טליה לראובן, תוך קשב לשיח הלא-מודע המתנהל ביניהם.

פרק 2

על הדינאמיקה המתחוללת בעולמה הפנימי של טליה

אני מקשיבה באופן רופף ופתוח ככל יכולתי לפגישה שמתרחשת השבוע; איני אווזת בזיכרון השבוע הראשון. במהלך הצפייה, מעת לעת ובאופן לא צפוי, עולים לתודעתי או על סיפה הבהובים מן ההתרחשויות במפגש של השבוע הקודם, או מתחושת האווירה ששלטה בו על גווניה המשתנים, או מתגובותיי הרגשיות, וכו'; יש שהם עולים בי במעורפל, ויש שעולים בחדות ובעוצמה, מתחברים ומשתלבים בקדש, או שמעוררים תהיות וספקות ביחס להבנות או להשערות שעלו בי בשבוע הקודם.

אתמקד כאן בטליה, בהיבטים שונים של עולמה הפנימי, ואנסה לנסח ולהדגים מעט מהתבוננותיי בה ותחושותיי הטנטטיביות אותה, השאובות מאופנות ההקשבה שלי. הן נוגעות

בשאלות: מה טליה יודעת-ולא-יודעת על הקשר שלה לאביה, על קונפליקטים פנימיים לא מודעים הכרוכים בו ומהי, בכלל, ולא רק ביחס לאביה, חוויתה (המורכבת) את עצמה ואת יחסו של הזולת כלפיה; וכיצד מניעה אותה חוויה זו - על המודע והלא מודע בה - לנהוג כפי שנהגת, לחיות כפי שהיא חיה. אני מציבה להלן מספר כותרות הבאות לשמש מעין סמני-דרך טנטטיביים אל תוך עולם פנימי שמטבעו הוא מורכב וסבוך, כמובן עוד בהרבה מן המעט המוצע כאן.

טליה נענית, וכועסת. במהלך ה"שעה" אני חשה לא פעם מתח רב אצל טליה, מובע ועצור, ותחושה של פער בין תוכן דבריה לאופן הבעתם. לדוגמה, כשהיא שואלת, בהבעה ילדותית, אם אפשר לראות את הקלסר ששמה כתוב עליו, המונח על שולחנו של ראובן, ובה בעת כמעט מדברת (בין השאר, **תמיד** בין השאר) על כוחה מולו כאשת-מקצוע ואומרת, "אל תדאג, אני לא הולכת לתבוע אותך". עמדות פנימיות מנוגדות, תנועות או תנודות כאלה ואחרות באות לידי ביטוי ישיר או עקיף באופן היותה. היא מביעה כעס רב ועצום, ובכעסה היא מאשימה קשות, ועם זאת, היא מנסה שלא "לדעת" שהיא כועסת, לא להרגיש את כעסה, לעצור בעדו, לא לבטא אותו, ולהתנצל עליו משפּרץ. כך היא פותחת את הפגישה אצל ראובן בהתנצלות, בעודה ליד הכניסה, אולי, שמא לא תתקבל ברצון עקב כעסה. היא נענית לפנייתו אליה לעזרה, וכשהוא מגיע למשרדה, היא חוזרת ומביעה - בין פרץ כעס למשנהו - את נכונותה להגן עליו אל מול התביעה נגדו על רשלנות מקצועית. גם לאביה, שקולו נשמע באינטרקום במשרדה, היא נענית כשהוא פונה לעזרתה—על אף היותה בפגישת עבודה טעונה.

למה היא נענית, ומדוע? הבה נקשיב לאחת מפניות אביה אליה:

"אז בואי, טליק, תצילי אותנו. דוידוף והבן פה מתחננים לקפה הפוך. אנחנו צריכים אותך, צריכים את הטאץ' שלך... כל הבחורים פה."

אין היא יכולה לסרב ל"מתחננים" ש"תצילי אותנו", וזאת על אף או בגלל ה"טאץ'" המיני. על יסוד דברים שעלו בי במהלך ההקשבה לשתי הפגישות (ולהלן אפרט כמה מהם), נרקמה בי תחושה שטליה חווה את הפנייה הדחופה הזאת אליה בין השאר כעוד אחת מאותן הזדמנויות המעידות על כך ש**רוצים בה כי נזקקים לה, ולא ש"פשוט", רוצים בה כי אוהבים אותה.** אמנם, היא גם מכחישה את החוויה הפנימית הזאת, בפרט ביחס לאביה: "הוא היחיד שתמיד היה בעדי. שלא ויתר עלי...". אך "**לא ויתר עלי**" מקבל משמעות טעונה ומורכבת כשטליה נזכרת בחוויתה הקשה בבית-חולים בהיותה נערה, כשנכנסה אל אביה כששכב בחדר ההתאוששות לאחר שעבר ניתוח סבוך: "והתקרבותי אליו והוא פקח חצי עין ואמר: טליק. **אותי** הוא זיהה [את אמה, שנכנסה אליו לפניו, לא]. והוא תפס לי את היד בכזה כח! **הוא לא עזב.** ורציתי לעוף משם... זה היה נורא לראות אותו ככה, עד שהוא שוב נרדם, ועזב לי את היד-**ורצתי משם**" (דגשים אלכסוניים שלי).

נשמע לי, באופן פרדוקסאלי-משהו, ש**דווקא משום שאינה מרגישה נאהבת, אין היא מסוגלת אלא להיענות.** נראה לי שחוויה דומה וכואבת עוברת עליה ביחס לראובן, הפונה אליה כשנוקק לה, לאחר ש- 16 שנה קודם, "עובדה ש[אז] זרקת אותי מהטיפול". ואף-על-פי-כן, וככל הנראה לי - משום כך, היא נענית לפנייתו אליה שתציל אותו: זה מה יש.

בפגישה במשרדה טליה מתארת את ה"בליינד דייט מהגהינום" שעבר עליה בערב שלפני פגישתה המיועדת עם ראובן (לא אכנס כאן למשמעויות אפשריות של תזמון זה, בפרט בהתחשב בכך שלא פגשה גבר מזה זמן רב). לדבריה, אחרי שסיפרה ל"דייט" כמעט הכל על עצמה, הוא אמר לה בסוף הפגישה שלא יחזור להתראות איתה כיון ש"את לא מספיק מעניינת". "אתה קולט?" היא מוסיפה, "ועכשיו, כשישבתי איתך, פתאום הבנתי, שגם אותך אני לא מספיק מעניינת. שאף פעם לא ממש עניינתי אותך". והיא מקדימה לתיאור התנסותה המשפילה, "לא, אני חייבת לספר לך, כי זה חשוב- זה חשוב שתבין איך **כולכם**... - "כולכם" מה? דבריה הצצים בזיכרוני הם, ה"דייט" שלי "אמר שהיה כף"! ואז..., ואתה, למה "זרקת אותי?"; "למה? כי משהו אתי הסתבך? או שאני סתם מחמיאה לעצמי? אני מחמיאה לעצמי"; ואני משלימה, "**כולכם משתמשים בי/ מנצלים, מרמים אותי**".

האם טליה תורמת, שלא במודע, באופן סביל או אפילו פעיל, לחוויתה החוזרת ש"כולכם"...? לבדיקת תהייה זו אני פונה כעת. אביא בפניכם שני כיווני מחשבה שעלו בי בעניין זה, בדבר הדינאמיקה הפנימית

המורכבת, הטוה קשרים לא-מודעים בין היבטים שונים של הווייה (שכמובן עוד יבחנו אצלי לשמע הפרקים הבאים).

1. צבירת חשבון פתוח לזכותה. כאמור, נראה לי שטליה אינה מרגישה שמישהו בעולם "באמת" אוהב אותה, ושהיא חווה את עצמה כמי שתעורר עניין ותהייה רצויה רק בתנאי שיש לה מה להציע שאחרים זקוקים לו. וכשהיא נענית לציפיות ממנה, נראה שמצטבר אצלה, שלא-במודע, מעין חשבון לזכותה, חשבון שבמוקדם או במאוחר תתבע את פרעונו. במלים שלה, החוזרות ומושמעות מפיה בהקשרים שונים: "אין לי", ו"אתה חייב לי", ויש בידי "עובדות" להוכיח זאת, ממש ציטוטים מפלילים, "מילה במילה". יתכן שעל רקע דינאמיקה פנימית מעין זו, מצטברת בדמיונה הלא מודע רשימה הולכת ומתארכת של "עובדות" שאכן מעידות על פגיעות וניצול. מבחינת החשבון הלא מודע זה "כדאי". שכן ככל שטליה מניחה לאנשים שינצלו אותה, או אפילו משתפת פעולה או מזמינה התייחסות פוגעת, כך טופח חשבון ה"מגיע לי", וגובר הצורך להאשים, בצרוף הוכחות כעין-משפטיות המחזקות את הזכות לתבוע.

כך נצבעת תפיסת המציאות של טליה בצבעי ההווייה הפנימית שלה ומצוקותיה; ובהתאמה עם צרכיה הלא-מודעים היא מרגישה, חושבת ומונעת לפעולה ללא ידיעתה, בהשפעת עולמה הפנימי הלא-מודע.

2. תחושת "אין לי" מחזקת אצל טליה את החווייה "חייבים לי". התחושה ממוקדת במידה רבה ב"שעות" בהן צפינו בחסרון משפחה וילדים. כשראובן מונה, עוד בפגישתם במשרדה, את כל מה שיש לה בעיניו, תגובתה היא, "כן, אבל לך בגילי היו כבר 3 ילדים". אך הרגשתה שאין לה, או שלה יש פחות מאשר לזולתה, באה לידי ביטוי גם "בקטנות", כגון כשהיא מביטה סביבה תוך כדי יציאה מן הקליניקה של ראובן ומעירה, "אבל יותר יפה פה מאצלי. ביתי...". – על אף שבחרה להשתכן במשרד מפואר המשקיף על נוף רחב-אופקים. (אגב, "ביתי" יכול להתקשר אסוציאטיבית גם לפנטזיה שלה על זוגיות עם ראובן – הבית שלי). ככלל, היא חוזרת ומביעה את הרגשתה, ש"החיים שלי דפוקים", ש"הכל מתחרבן והכל חרא". כאובה ודואבת היא אומרת לראובן, "אם מישהו רק היה מבטיח לי שיהיה לי ילד! שבסוף הכל יהיה בסדר, שאני אמצא מישהו, שאני אכנס להריון...אם מישהו היה יכול לחתום לי שזה יקרה אז אולי...לא יודעת - אולי לא הייתי כועסת עליך כל כך". ובסופו של דבר, במפורש, היא מטיחה כלפי ראובן, "התכוונתי שאתה חייב לי ילד, זה מה שאתה חייב לי!" (דגש שלי)

כפי שבא לידי ביטוי מפורש בפרקים שצפינו, העובדה שאין לה משפחה וילדים, וששנות הפוריות שלה הולכות וכלות, לא הניעה את טליה במהלך השנים החולפות לעשות מעשה. לכך בודאי סיבות רבות, אך אסיים כאן ואומר שלא שמעתי בדבריה של טליה געגועים לילד ולמשפחה שאין לה, או איזושהי פנטזיה בדבר משמעותיות רגשית של משפחה וילדים עבודה. האמירה היחידה כמעט ששמעתי מפיה בינתיים, על חווית קיומם של ילדים בחייהן של חברותיה האימהות, מעוררת בי תהיות: "אתה יודע שאני נוהגת במכונית עם שתי דלתות? איזה דגם ספורט, כי מה אני צריכה ארבע דלתות? מה יש לי בכלל מאחורה? מסמכים, דיסקים, כוסות קפה מכל מיני תחנות דלק – זה הבלגן שלי. בטוב טעם. ואני מסתכלת על המכוניות של חברות שלי: חיריה על גלגלים! והכסאות האלה של הילדים מאחורה..." (הדגשים שלי).

האומנם היא רוצה בילדים? נראה לי שאם אכן יש יסוד להבנתי המוגבלת את עולמה הפנימי, כפי שהבאתיו לפניכם כאן, אין טליה מסוגלת, בשלב זה, לתהות מעצמה בשאלה זאת.

פרק 3

על הדיאלוג הבין-אישי והשיח הלא-מודע בין טליה לראובן

בסך הכל "קפה", או: עושר אסוציאציות ומשמעותיהן

בעבור כל אחד מאתנו, מלים טעונות באסוציאציות הקשורות בהן ובמשמעויותיהן, אם במודע ואם לא במודע. עמדת ההקשבה הפסיכודינאמית מכוונת לקלוט את הנאמר במפורש, ובה בעת היא רגישה לתכנים ורגשות נוספים הבאים לידי ביטויי שלא במתכוון. זוהי גם עמדת ההקשבה לתנועות, הבעות, ופעולות אחרות שאינן מילוליות.

הדיאלוג בין ראובן וטליה, המשמעויות שהוא מקבל והאופן בו הם חווים את המתרחש ביניהם מושפעים מן המטען האסוציאטיבי שאיתו כל אחד מהם בא לפגישה. אביא דוגמה קצרה הלוקחה מן האינטראקציה בין ראובן לטליה הפותחת את פגישת השבוע. אצטמצם ואתמקד במילה אחת: **קפה**, ואדגים מטען אסוציאציות אפשרי, שאף אינטראקציה קצרה נושאת בחוֹבָה. האסוציאציות ומשמעויותיהן ש **קפה** טעון בהן עבור ראובן, ועבור טליה, עולים בי לשמע השיח ביניהם. הן לקוחות מן הזכור לי ממה שנאמר בהקשר לקפה בשתי הפגישות הקודמות, כלומר, מאירועים במשרדה של טליה ששני בני השיח היו שותפים להם ומעורבים בהם.

צהריים. טליה, ובידיה שקית נייר, נכנסת בצעדים מהירים. עוד לפני שמתיישבים טליה אומרת, **"רק עכשיו יצאתי מבית המשפט, הייתי חייבת קפה דחוף. אז הבאתי לך גם"**. היא מתיישבת, ראובן אחריה, היא שולפת כוסות קרטון גדולות חד-פעמיות, שקיות, כפיות וכד' מתוך השקית, מוזגת ושואלת, **"הפוך, כן?"** ראובן שותק, וממשיך לשתוק.

"הפוך, כן?" מובלע -- באוזניי -- בין היתר, **"אני, בניגוד לך, זוכרת פרטים קטנים כגדולים עליך"**. שהרי כשראובן ביקר במשרדה אביה הציע לו קפה הפוך, והוא נכנע בסופו של דבר להצעה. באותו ביקור טליה חוותה, בכאב, עד כמה מעט הוא זוכר אותה ואודותיה. מהדהדות בה (כבכל אדם), במודע או שלא במודע, אסוציאציות טעונות משמעות להתנסויות העבר, המאירות את ההווה לאור העבר, ואף שופכות אור חדש על חוֹתֵי העבר. ולדוגמה, חוויות הקשורות לקפה.

"רק עכשיו יצאתי מבית המשפט, הייתי חייבת קפה דחוף" [ואם "חייבת" – אשיג! אבא שלי מספק קפה/ מגיש קפה לאורחיו (בבית-הקפה) [שלו?]/ אני מכורה לקפה/ במכונית שלי מאחור כוסות קפה מכל מיני תחנות דלק/ אבי זקוק לעזרתי לתיקון מכונת הקפה]. **אז הבאתי לך גם"** [כאשר ראובן היה במשרדה, אביה, שקשר שיחה באמצעות האינטרקום, מציע לראובן קפה, ראובן מסרב, אך נכנע לאחר לחץ חוזר ונשנה מצד האב, וניסיונות שלו, שירד ממנו; טליה ערה ללחץ וגוערת באביה. בהמשך, כאשר טליה נענית לבקשת אביה לקפוץ לשנייה לתקן את מכונת הקפה, היא בכל-זאת שואלת את ראובן, **"להכין לך קפה?"** ועל אף שראובן עונה, **"לא. תודה, שתיתי קודם"**, היא חוזרת עם כוס קפה בידה, ואומרת, **"אם אתה מתחרט (מצביעה על הקפה) תגיד"**. – ראובן **לא מגיב**]. כאשר טליה מוזגת לו קפה בקליניקה, ושואלת, **"הפוך, כן?"** ראובן, שוב, אינו מגיב. גם הפעם, כבמשרד, אין הוא לוגם מן הקפה המוצע לו.

לגבי ראובן, מכונת-קפה קשורה בידין המת: בתחילת הסדרה הנוכחית אביו דורש לקבל מידינו את המכונה שבנו נתן לראובן. זכור לי מ"שעה" שצפיתי בה בסדרה הקודמת (צפיתי רק בחלק מן השעות), שראובן רחוק מלהיות פריק של קפה: ידין מבקש קפה, ראובן מכין ומגיש לו קפה אינסטנט. הלגימה הראשונה מיד נפלטת מפיו, בשאט נפש. בעקבות זאת ידין מופיע לפגישה שאחריה עם מכונת קפה. מכאן ואילך וכל עוד הוא חי, קפה לא יכול להיות מנותק בעולמו הפנימי של ראובן מהתנסויות אלה ומשמעותן עבורו.

ראובן וטליה עברו במשרדה חוויה משותפת, אך על רקע מטען אסוציאטיבי שונה ונפרד. ומטען זה בא לידי ביטויי הן בהתנהגותה של טליה כלפי ראובן, והן בהתנהגות ראובן כלפיה, וצובע בצבע שונה עבור כל אחד מהם, את המתרחש ביניהם. אני משערת, למשל, שלא בא לראובן להודות לה על שחשבה עליו, כשהביאה קפה גם עבורו. מבחינתו, היא לא חשבה עליו. "הפוך, כן?" אינו משמש עדות עבורו לכך שהיא חושבת עליו וזוכרת אותו: הוא חווה אותה כמי שאינה טורחת אפילו לשאול אם מתחשק לו קפה, למרות הניסיון במשרדה בעניין הקפה. אולי מרגיזה אותו או פוגעת בו העובדה שטליה מניחה שזה יקרה לחיכה במיוחד, הוא הקפה המשובח גם בעיניו. נראה שבאותם רגעים בהם טליה מציעה לראובן מן הקפה שהביאה איתה, היא **חיה בפועל פנטזיה לא-מודעת** להראות/להיות "ביתית", ו"מארחת" מוצלחת בביתו-ביתם (אביה "הסביר" לראובן שאירוח אינו הצד החזק שלה, והיא עצמה מתנצלת בפניו על כך שלא הציעה לו מיד לשבת כשבא למשרדה). הפנטזיה המוגשמת כאן נתמכת במעשהו של ראובן שבחר לשכן את הקליניקה שלו בסלון ביתו, כמתקשה להפריד בין חייו הפרטיים, למקצועיים.

הן תבינו, שפרשתי כאן רק מעט מזעיר מן האסוציאציות לקפה, קרובות ורחוקות, ומשמעותן הרגשית, המצויות בעולמם של טליה וראובן. אך די בדוגמה אחת, מצומצמת ככל שתהייה, על מנת להיווכח במורכבות התקשורת הבין-אישית, שיש בה כר נרחב ל"אי-הבנות" של אדם את עצמו, לא כל שכן את זולתו.

עד כאן, משהו על הדיאלוג לפרטיו. מכאן לתחושת האווירה הנוצרת במהלך הדיאלוג. האווירה השורה במהלך ה"שעה" שנפרשה לעינינו השבוע, אינה אחת ואחידה. אפתח במה שחוויתי כאווירה הרוויה האשמה וקטרוג ולמולם, התגוננות.

אווירת בית משפט

אחד המישורים הבולטים בעיניי בקשר הבין-אישית המתהווה בין השניים (ונחוצים שניים על-מנת שיתהווה), היא האווירה של מעין **בית משפט**. טליה היא החוקרת, המאשימה, הדולה וצוברת מידע מפליל, שעה שראובן לוקח על עצמו את תפקיד המואשם, והמגיב, על פי רוב, מעמדת הגנה. ארחיב.

מיד עם הפנסה לקליניקה, עוד טרם ניסיונה ליצור אווירה ביתית, המלים הראשונות היוצאות מפיה הן, "**רק עכשיו יצאתי מבית המשפט**". מלים שניתן לשמוע בהם, בין השאר, "אני זוכרת/זכור שאני עו"ד! באה ויוצאת בבית המשפט!" בפרט עשויים הדברים להדהד כך באוזני ראובן, המאשים בלאו הכי מכוחה המקצועי עליו. שכן, היא עצמה אומרת, בהנגידה עצמה לאישה הסקסית, שכוחה, שלא בטובתה, הוא בהיותה "קשה", "מזיינת לך את השכל". מתנהלת באווירה כמו-משפטית שכזאת. נראה לי שהיא מאשימה אותו, מתחקרת וחוקרת אותו, ומאיימת עליו באופן סמוי (לאו דווקא במתכוון, במודע) בכך שהיא יכולה להשתמש נגדו בחומר המצוי והמצטבר אצלה נגדו; שבכוחה להוכיח שראובן התעלם מכל כללי האתיקה המקצועית. ההאשמה הרגשית שלה כלפיו שונה ואף הפוכה במובנים מסוימים מזו המצטברת לכדי אישום משפטי. שכן **פנטזיה** שלה טליה הייתה רוצה להיות האישה המפתה. היא מביעה במפורש קנאה בנעמה (כפי שזו מצטיירת בדמיונה) -- באישה המעבירה את ראובן על דעתו. היא מטיחה כלפיו שאותו, התרפיסט/"**the rapist**" שלה, מעניינת רק נשים שהוא תאב בהן, שהוא "**מתאהב**" בהן (ועוד אחזור למהות האהבה הזאת). מניסיונותיו של ראובן להתגונן מפני האשמותיה של טליה במישור המשפטי, והרגשי, משתמע שהוא חש את האיום הלא-מפורש המופנה כלפיו. ההגנה שלו לובשת צורות שונות. לדוגמה, חשוב לו לשמוע, לאחר ששמה של נעמה נישא על פיה של טליה "מה את יודעת על נעמה?" (כך שידע עד היכן מגיע הידע המפליל שלה עליו), על אף שמיד הוא מוסיף לשאלה המסגירה שאלה נוספת, "איך את מדמינת אותה?" (שאלה הנראית בעיניו "הולמת" יותר מבחינת העמדה הטיפולית הדינאמית). היא מצידה פותחת את "נושא" נעמה, כשהיא זורקת לאוויר החדר, "מי זאת נעמה?" תוקפת בשאלה לא-צפויה, וראובן "ניתפס" לא-מוכן, נראה מופתע, מתוח, לחוץ – הגם שהוא שומר על איפוק.

ההאשמות המשפטיות והטחות העלבון והכאב על הפגיעה בה משתזרים אלו באלו. "לא עניינתי אותך", "אתה שכחת ממני יום אחרי שהלכתי. הרי אפילו את הדיסק שהבאתי לך לפרידה זרקת אחרי שבוע. זה לא שסתם לא זכרת אותו אצלי במשרד." ניכר שהיא לא רק מטיחה בו האשמות, תוקפת,

יתפוגג. ראובן, שהקשיב לדיסק עוד שבוע קודם, מיד לאחר צאתה, קם אל המערכת, שם את הדיסק, ומשהצלילים הראשונים נשמעים, הם יושבים בדממה. מאזינים. טליה נרגשת, נעה בין איפוק לשחרור, ואז מחייכת, והישיבה הדרוכה שלה משתנה למעין התפרקות על מושבה. איני יודעת צרפתי, אולי גם ראובן לא, אולי גם טליה. אבל AMOUR? האין זו מלה הידועה לכולנו? ו AMOUR מושמע ומתנגן שוב ושוב בשיר, שהמוזיקה שלו, לאוזני, היא של געגועים, רוך ועצב. הדודה שלה, זו "שתמיד נורא אהבה אותי" ועל-כן היא שהתה אצלה בקיבוץ, "הייתה שוטפת עם זה את הבית" כל אחר צהריים. **הייתה** מישהי בחייה של טליה **שתמיד נורא אהבה אותה**. ולאוזני טליה אומרת, "היא אהבה אותי כי ידעה מהו געגוע לאהוב, הבינה את עצבותי, את בדידותי ואת געגועי לאהבה". זו החוויה הרגשית המתחייבה לשמע שירה של אדית פיאף, ואת זאת היא מביעה כשהיא אומרת לראובן, "חשבת שתאהב את זה". הוא לא ממש קשוב לה – נראה לי שרגשית הוא עדין שקוע בגעגוע **שלו** ועל כן עונה לה ממקום מרוחק, "אני זוכר שבאמת הופתעתי כשהבאת לי את זה אז – צפיתי למשהו יותר – מודרני". "אבל אהבת את זה?" היא תובעת לדעת, "מאד, מאד" הוא משיב. טליה נפתחת לשיח באווירה שונה, שיש בו הרבה עצב וכאב.

לקראת הסוף **האווירה משתנה שוב, כליל**. ראובן מעיף מבט לכיוון השעון, היא קולטת את מבטו, ומתחילה לאסוף במהירות את הכלים שעל השולחן. ראובן מנסה לתקן: "יש לנו עוד זמן". אך היא רגישה לדחייה שהיא חווה, אולי גם זקוקה להתגונן מפני התקרבות מסוכנת אליו, הדוחה, האנס. היא מפסיקה לסדר את השולחן, בוהה רגע, ממשיכה לסדר בהיסח הדעת, מסתכלת בו מהצד, ושואלת, בהתרסות-מה, במהירות, "שכבת איתה?", והוא עונה, לאחר הפסקה ממושכת, "לא" (הוא בא לביתה של נעמה, אך ניתקף שם חרדה). היא קמה, הוא קם מולה, היא הולכת במהירות לעבר הדלת, הוא צועד כמה צעדים בעקבותיה, באיטיות, נראה לי כעוס, אפילו מבועת, והיא ממלמלת, "אז בשבוע הבא, כן? ביי". בשבוע הקודם היה זה הוא שאמר, "להתראות". הפעם הוא שתוק

פרק 4

נוכחות "שלישי"

"השלישי" שבחדר

הקשר בין טליה וראובן אינו מתקיים מרגע ששניהם מתיישבים במקומותיהם בקליניקה. המפגש הקליני נמשך, במידה זו או אחרת, אל תוך החיים וחוזר אל תוך המפגש הבא. גם ה"שעה" אינה מתחילה מרגע שהשניים מתיישבים במקומותיהם. נראה לי שדווקא בכניסות וביציאות, ברוטינות, בהן 'לא קורה שום דבר מיוחד', נותרות חבויות לא-אחת התרחשויות שנוטות לחמוק מן הקשב הטיפולי, כאילו 'השעה עוד לא ממש התחילה' או לחילופין, הסתיימה כבר, וכך חומקים מתשומת הלב אירועים טעוני משמעות.

קרוב לדלת הכניסה לקליניקה של ראובן, טליה מקבלת SMS מאיזי ה"יזי" שלה, "היה מדהים אתמול. אין עליך [לדבריה, "פּטפּטנ...שכבנו"]. מזכיר לך את החוזה, המון תודה מראש. נשיקות". כאשר ראובן פותח לטליה את הדלת היא ניצבת מולו, כשחיוך רחב נסוך על פניה. כאשר היא נכנסת, עוד טרם התיישבה, נשמע צפצוף SMS נוסף והיא מציצה, רואה שזה שוב איזי, מחייכת במבוכה, מכבה את המכשיר, אומרת "סליחה". כשראיתי את חיוכה הרחב, הפותח, חשבת, שהנה, זהו המשך ישיר ותומך בהרהורים שעלו בי למשמע השאלה שטליה שָלפה בסוף השעה הקודמת, "שכבת איתה?" ותגובתה לתשובת ראובן "לא". נראה היה לי, על רקע התרחשויות אותה "שעה" שהיא קָמה לתשובה הזאת. שנרגעה. שאולי הרגישה, ונזקקה להרגיש, שהבטיחה לעצמה את מקומה הנפשי והפיזי אצלו, בינתיים לשבוע הבא; ואולי גם כָּגע פחד המקנן בה, שמא יחזיק בה, ולא ירפה? ואולי החיוך הזה קשור כך, ואחרת, לנוכחות החדשה בקליניקה, לאיזי? (בעבר "הכניסה" את אביה, שהיה נוכח באמצעות האינטרקום במשרדה, בעת שהייתה שם בפגישה עם ראובן.)

טליה מתנצלת כשהיא נענית לצלצול ה SMS. על מה היא מתנצלת? על שאיזי "נוכח" בחייה, ובערב קודם בואה לראובן, ועל סף דלתו, ובתוך הקליניקה? – ידיד וותיק, עוד מימי האוניברסיטה, כלומר, עוד לפני 16 שנה, כשהייתה בטיפול אצל ראובן, ושאר על פי כן היא מביאה אותו לראובן לראשונה, וכעת מספרת עליו, על הקשר הוותיק ביניהם, ובהרחבה. כמה שונה סיפור זה מסיפור על ה"דייט" הפוגע והמאכזב שהיה לה ערב ביקורו של ראובן במשרדה! תוך שהייתי קשובה למתרחש ומתהווה ב"שעה" העמוסה של היום הבזיקה, והלכה והתבססה בי מחשבה שאולי, אולי החיוך שנישא על שפתי טליה ביטא (בין היתר) – לא-במודע – תקווה, תחושה פיזית כלשהי, או פנטזיה לא מודעת, שהיא בהריון מאיזי?! אנסה לשחזר את מה שתרם למחשבה הזאת אצלי.

תחילה אצטט בהרחבה מדבריה של טליה: "סיפרתי לך פעם על איזי? הוא איזה ידיד שלי מפעם, מירושלים – אנחנו כבר שנים בקשר, הכרנו באוניברסיטה... הוא בן אדם אחלה. רווק. לא שזה היה בשבילי אופציה, נורא מסובך. אני גם לא בדיוק הטיפוס שלו, אבל בחור מקסים. אנחנו נפגשים כל כמה חדשים, ו...מין... 'איזי' קוראים...". "לא-קשוב", היא מסיימת ואומרת בריוול. על-אף "שהיחסים שלנו מאד ברורים, [ש]זה לא רציני" [easy?] היא נפגעת עמוקות כששומעת מאיזי "שהוא הולך לעשות עם האישה הזאת [לימור] ילד", "כי אני לא אופציה. אני מנסחת הסכמים. אתה יודע. כשזרקתי לו משהו על זה, אתה יודע, סתם בצחוק, אמרתי, 'צדקה מתחילה בבית, מה אתי?' אז הוא אמר, 'את???? את רוצה ילד?!'" והיא מגחכת גיחוך מריר. וכמי שבתכלית לא מודעת לחלקה בהתרשמות הזאת שלו, היא מוסיפה ש"נראָה לו", לאיזי, שלמרות "כל הפאקים של האישה הזאת, לימור, [שבניגוד לה] לא נראית טוב, פולנייה, ליכודניקית", "היא תהייה אחלה אמא!" והיא מוסיפה, "הם אפילו לא שכנו!!" (דגש שלי). וכאן אשלים את שידוע לי בנוסף מתוך דברי טליה באותה "שעה", דברים שהתלכדו בי לכדי אותה השערה, שיתכן שטליה, ששכבה עם איזי ביום הקודם, חיה כעת בתקווה, או בתחושה פיזית כלשהי, או בפנטזיה לא-מודעת (האפשרויות אינן מוציאות זו את זו) שהיא בהריון ממנו. להלן החיבורים האסוציאטיביים שחיברתי בין דבריה. חלק מן הדברים, שנאמרו על ידה בהרחבה, מובאים בתמצית (באדום), חלקם באמצעות ציטוטים (בכחול), והתוספות (ברוק) שלי, מחברות בין הדברים המפורשים של טליה.

שכנו... לא רציני... אבל מקשר לא רציני כזה יצאתי אני, וייצא ילד, הילד שלנו. "ככה היא [אמא] ואבא שלי הכירו [מגחכת]. 'Forature' – כך הייתה קוראת לי, 'את הפורטורה שלי'; זה פנצ'ר באיטלקית". אמנם "אמא צעירה אני כבר לא אהיה", אבל אמא – כן. כי בניגוד לאמי, שאי אפשר להבין למה לא דאגה לאמצעי מניעה אני, לדעתו הנחרצת של הניקולו, לא הייתי זקוקה לזה. הוא אמר "שאם אני בכלל חושבת על ילדים, אני אצטרך לעשות הפרייה, שזה לא ילך באופן טבעי" (דגש במקור). וכך קרה הפנצ'ר אתמול. (טליה מפנטזת/מתלוננת באוזני ראובן על עתידה: "ואיזה איזי כזה שמשכיב את הילד שלו לישון, ובא אלי לשפוך את הלב – ילד שלו מרגיש טוב, מרגיש רע, הוציא שיניים, לא הוציא שיניים", "אני רוצה להשכיב את הילד הזה לישון!") **ילד שלנו!**

נראה לי שיתכן שרצף הדברים האחרונים שציטטתי והחיבורים האסוציאטיביים הלקוחים מתוך עולמה הפנימי של טליה שקדמו להם, אכן משקפים איזו תקווה, או תחושה, או פנטזיה נסתרת בדבר הריון וילד משותף לה ולאיזי. אך קונפליקטים קשים מלווים את משאלתה לילד, ועל כן אין המשאלה יכולה להתממש באופן מודע ומתוכנן. "להרדם מעייפות על סדינים של דיסני... לגרש עם הילד שלי מפלצות בלילה", אלה הדברים היגעים-המפחידים העולים בדעתה בקשר לילד משלה, והרבה מעבר לכך: עולמה הפנימי טעון בכל אותן חוויות קשות וכואבות שחשפה, או אף שנעשתה לראשונה מודעת להן, במהלך ה"שעה"; ופחדים עמוקים האיומים מנקרים בה, שמא לא תאהב את ילדה, ותנטוש אותו.

לקראת סוף הפגישה טליה שואלת שוב, באותו טון פסקני, במהירות, כפי ששאלה את השאלה שסגרה את השבוע הקודם, "תגידי – אני נראית לך כמו אמא? ככה, כמו שאתה רואה אותי: היית רוצה

שאני אהיה אמא [הפסקה קצרה] של-הילדים-ש'ך? ראוּבן נאנח, מתחיל לומר משהו, "טליה...", היא מניעה ראשה בשלילה, פניה מתוחים וכואבים, ותוך שהוא קומץ שפתיו, היא קמה, לוקחת את התיק שלה המונח לצידה, וקצת גוררת עצמה נואשת – כך נראה היה לי – אל עבר דלת היציאה, כשהוא פוסע בקרבתה, אחריה. היא פותחת את הדלת וכשכבר עומדת בחוץ היא פונה לעברו; על פניה חולף בְּדָל-חיוך, מתוח, והיא שותקת. הם משתהים בשתיקה. ואז ראוּבן אומר, "כן", והיא, "מה?" (בשבוע הקודם נמנעה מלשאול עוד בעקבות ה"לא" שלו), והיא מחייכת, והוא, "כן אני רואה אותך בתור אמא". חיוך של הקלה גדולה פושט על פניה. היא כמעט לוחשת, "ביי". [הוא לא עונה, וכשהוא סוגר אחריה את הדלת ופונה ממנה, נראה היה לי שהוא מאד רציני. הרביתי לתהות שם, כמו גם בסופה של ה"שעה" בשבוע הקודם, מה עובר על ראוּבן כשהוא מגיב ב"לא" וב"כן" שלו. אך על כך בהזדמנות אחרת.]

הגעגוע לאחר, החוצץ בין שניים

יתכן שטליה מרגישה, בסופו של דבר, הקלה מכך שראובן לא נענה בחיוב לשאלתה אם היה רוצה שתהיה אם לילדיו, ושאפילו אינו מתחייב שתהיה אמא טובה. היא זו הלוחצת, שאינה מסתפקת הפעם בתשובה קצרה וסתומה, לה נזקקה בפעם שעברה. נראה לי שבעולמה הפנימי של טליה (וכך אצל כולנו!) קיימים אלו בצד אלו, לא במודע, דחפים, משאלות ופנטזיות, שאינם עולים בקנה אחד, והם אף מנוגדים. שלצד רצון הקיים בטליה, שראובן יראה אותה "בתור אמא", לא של ילדיו, היא גם פגועה ומאוכזבת עמוקות מכך שאינו נענה לשאלתה בחיוב. כובד המשמעויות שהיו טמונות בשאלתה בסוף ה"שעה" הקודמת, "שכבת איתה?" הלכו ונפרשו בפעם הזאת. לצד הדחייה שהיא חווה במודע על שאיני אינו בוחר בה כאם לילדו, ולצד פנטזיה או משאלה לא מודעת שאולי מקננת בה שהיא הרה לו, ממשיך לחיות בה געגוע ומשאלה למימוש קשר נפשי ופיזי עם ראובן. בהקשר זה יתכן שאכן החיוך הרחב על מפתן דלתו של ראובן מבטא תקווה, שהמיניות שלא מומשה עם נעמה, תתממש איתה. גם לבושה ודברים שהיא אומרת במהלך המפגש, תומכים באפשרות כזאת:

הפעם היא מופיעה בביגוד לא-פורמאלי, ג'ינס פרומים לְמִטָּה, במקום הג'קט – מעין סודר קצת זרוק, חולצתה ללא צווארון ופתוחה יותר, נעליה מושלות כשיושבת, רגלה האחת, ובהמשך גם השנייה, על הספה, והיא נעה בחופשיות, יש שראשה שעון על ברכיה. כשהיא יושבת כך מול ראובן היא מתארת את גופה בפירוט, "שכבתי שם ערומה במיטה. בדרך כלל אין לי בעיה עם הגוף שלי, והוא גם היה כל כך מחמיא לי... המחשבה שאולי אני כבר לא צעירה, אבל אם יהיה לי בן זוג פעם, לפחות יש לי בטן, אתה יודע, שטוחה, וציצים יחסית עומדים, אז הוא יקבל אחת שמורה... בלי צלוליטיס וסימני מתיחה ו...". ניכר בראובן שהוא חש אי-נוחות, מסתכל הצידה וכלפי מטה; נראה לי שהחשיפה הגלויה, המפורטת והמשבחת הזאת מזמינה אותו מינית, ועם זאת מבקשת שיוציא אותה ממצוקת ההשפלה והגעגוע שהיא חווה כשהיא שוב חשופה לעלבון עמוק, להרגשה שמשמשים בה ומנצלים אותה לשכב, ולשירותים מקצועיים ותו לו; שהיא מבקשת שראובן ישחררה בדרך זו או אחרת מן הציניות שבדבריה, "אני אזדקן, שמורה... עם סט של חזייה ותחתונים סקסיים, וסט של מצעים לבנים חדשים...". מזמינה, תוך תחושת עלבון עמוק, מרירות, חרדה, נואשת.

אמרת, שניכר בראובן שהוא מרגיש אי-נוחות. שוב ושוב מתעוררים בטליה תקוות ביחס לקשר עם ראובן [איני עוסקת ברשימה זו בתרומתו לכך], ושוב ושוב הן מתנפצות אל מול אי-הפניות שלו אליה, מאז ש"זרק אותה", 16 שנה קודם. ב"שעה" הזאת נפרשים פרטים מתולדותיה הקשורים לעומק החוויה הפנימית החוזרת הזאת.

אמה אוהבת אחר, את תומאסו (טליה אפילו יודעת את שמו). לשמע ההתנסות הקשה והמתמשכת בילדותה, בה חוותה את אמה כלא פנויה לה, כנוטשת פיזית ורגשית, אני נזכרת בדברי טליה על דודתה, שכבר ציטטתי ברשימתי הקודמת. התלבטתי, ולבסוף לא הבאתי שם את הציטוט במלואו. השמטתי את המלה הקטנה הסתומה, "זזה": "שתמיד נרא אהבה אותי זזה". כעת אני תוהה, האין טמון במלה זו תוכן ומטען רגשי בעניין אותה אהבה, שטליה לא ידעה לחשוב, ובדאי שלא לאומרם? הדודה האוהבת יכלה אולי, מניסיונה, לחוש את בדידות אחייניתה וגעגועיה, אך הייתה שקועה רובה ככולה בגעגועים שלה לאַחַר, "שוטפת עם... [שיר הגעגועים לאותו אחר] את הבית" כל אחר צהריים. אמה נשתמרה כך במודעותה, כמתמסרת לאַחַר, כמזניחה ונוטשת במהלך כל ילדותה. כאם שלא יכלה

להרפות מגעגועיה לאהובה, הפרופסור שנותר מאחור באיטליה, והמשיכה ללא קץ וללא תכלית להתמסר לתיזה, ה"כמעט גמורה" שלה, ולכל ה"אין" שהתיזה ייצגה עבורה.

"והכי נורא – זה בכלל גמר אותה – ש... כשהייתי בת שלוש הייתי קורעת דפים מספרים, אתה יודע, תינוקות מתים על זה. פשוט, תולשת ואז מצאתי את התיזה שלה. היא הייתה כרוכה [תנועה סיבובית בידה] עם ספירלה, מאה עשרים עמודים, אז פשוט, קרעתי, קרעתי את הדפים. אחד אחד, קרעתי אותם לגזרים. זה היה העותק היחיד שלה". (נשמע כאילו היא עושה זאת שוב!) אמה, עפ"י מה ששמעה מאביה, "התקשרה אליו בהיסטריה, בוכה", הזעיקה אותו שיבוא מיד בעוד שהיא עזבה את הבית, וכשהגיע, "מצא אותי שמחה-עליזה, יושבת בתוך ערמה של דפים קרועים". [כאן טליה מניעה ראשה, רצינית, בעוד שקודם היא נשמעת כמבודחת מעט, נבוכה במקצת, וכואבת?] "אתה יודע שהיא אמרה שעשיתי את זה בכוונה? כן, היא אמרה שקרעתי (קראתי) את התיזה שלה. כאילו שילד בן שלוש יודע לקרוא!"... "אולי רציתי להרגיז אותה". מדוע ראובן דוחה את המחשבה הזאת? אולי, כי הכעס שלה עליו, רצונה להרגיז אותו, מרחף אי-שם כאיום מתמיד עליו: שהיא עלולה לנקום בו על ש"זרקת אותי", ועל ששוב אינו נענה לה. אולי משום כך אין האזכור, שטליה ישבה "שמחה-עליזה" בתוך ערמת הדפים הקרועים, זוכה להתייחסות מצידו. ראובן תוהה, "למה בעצם אמא שלך השאירה את הדפים האלה במקום... שהיה לך כל-כך קל להגיע אליהם?" ומציע – אולי מתוך צורך לא מודע להגן על עצמו – פירוש מאולץ, שאינו מתיישב, לדעתך, עם ההרס שארע: הוא אומר שיתכן שאמה, שהניחה את התיזה במקום נגיש במיוחד לפעוטה בת שלוש, רצתה "דווקא להתקרב אליך. דרך הדבר שהיה הכי יקר לה... כמו דובי או שמיכה... ורצית שזה יהיה של שתיכן ביחד". דובי או שמיכה שהיא קורעת לגזרים? טליה דוחה על הסף את הניסיון הפייסני הזה.

כל ספקולציה על אמה של טליה אינה יותר מספקולציה. איננו יודעים דבר על האם אלא דרך חוויות בתה, ובעניין קרעי התיזה ותולדותיה, כל הידוע לנו הוא מסיפורי אביה של טליה, כפי שאלה נחרתו בה. אך אל מול הספקולציה שראובן הציע לטליה אציב אלטרנטיבה סבירה יותר בעיני. נראה לי שאולי, אם הדברים אכן התרחשו כפי שטליה משחזרת, אמה של טליה אכן ניסתה, באופן פרדוקסאלי, לקרב ביניהן בדרך ההרסנית וחסרת הסיכוי הזאת. יתכן שאי יכולתה לחיות במציאות בה מימוש הפנטזיה על התיזה-תומאסו אינה ניתנת להגשמה, הביאו אותה לזמן לבתה הקטנה לא-במודע, את הפיתוי שילדתה תעשה עבור שתיהן את מה שהיא עצמה לא הייתה מסוגלת לעשות: להשמיד את החוצץ ביניהן. אם יש משהו בספקולציה הזאת, הרי מובן גם, שהשנאה לאהוב(ה) הנטוש(ה)/הננטש(ת), שבאה לידי ביטוי באקט ההרסני הקונקרטי הזה, לא היה בו כדי להביא את הגאולה ולחבר בין האם ובתה בטוב, או לנתק את האם מגעגועיה.

אין לדעת מה יהיה מאזן הכוחות ההרסניים, והאווהבים, בעולם הפנימי של טליה, ושל ראובן, וביניהם, ולמה יביא ב"שעות" הקרובות.

פרק 5

אימת התוקפנות ומודל טיפול

א. אימת התוקפנות

1. טליה

הפעם, כשטליה -- "אולי. בטוח שכן" -- בהריון, פניה מביעות לא פעם חרדה, והתנהלותה, במהלך חלקים גדולים מן ה"שעה" מבטאת אף היא חרדה, ואף פחד אימים. נראה שאלו קשורים במידה רבה לרגשות תוקפניים עזים, לא מודעים, לקנאה, לתחרות ולבושה המתלווים להם, ולחוויה מקבילה, לא מודעת, שהיא עצמה חשופה לסכנת מוות.

בזיכרונה, היא הלכה עם אמה ההרה, בהיותה בת תשע, לקנות בגדי התעמלות. כשמדדה מכנסונים בתא ההלבשה, התמוטטה אמה בחנות. היא מתארת בפירוט את שזוכרת שהתרחש אז, את הצרחות והפאניקה שנוצרה, האמבולנס, ושהפרידו אותה מאמה על מנת שהיא לא תראה אותה "ככה". כשטליה מדדה "את המכנסי סטרץ", ודווקא כאלה שהיו קטנים בהרבה ממידתה, כך שראו לה את "החריץ", "נורא נורא" התביישה כשאישה "מאיזה חנות על יד" גערה בה והצביעה על מיניוטה החשופה. יתכן שאל מול המיניוטה הגלויה של אמה (הניכרת לעיני בתה בחודש השביעי להריון), הבליטה טליה הקטנה, שלא במודע, את מיניוטה, מתחרה באמה ומתנצחת עמה. ואם כך, לאחר שאמה התמוטטה, נראה שהיא לא יכלה לשאת את "ניצחונה" הנורא: **כאילו שהפנטזיה הלא-מודעת שלה התגשמה במציאות**, שהיא זו שמוטטה את אמה בכוח התחרות המינית ההרסנית כלפיה (וכלפי התינוקת שברחמה). אולי משום כך הייתה כל ציפייתה לראות את אמה לאחר שאושפזה ממוקדת "כל היום, כל היום" בכך "שהיא תרגיע אותי ושהיא תגיד לי שזה [ההאשמה של אותה אישה] לא נכון ושהכל בסדר. ושהיא תגיד לאישה ההיא, איך היא מעיזה לדבר עם הבת שלה ככה!": כמרגישה שרק אמה תוכל להרגיע את החרדה הנוראה מפני מה שקנאתה ותחרותה ההרסנית-המינית יכולה להמיט על אמה, ועליה.

במקביל, חרדתה כרוכה באימת מוות ממש. קרוב לתחילת הפגישה, לאחר שבישרה לראובן שהיא כנראה, בהריון, היא אומרת, " . . . כאילו מה זה אומר עלי, מה זה אומר עלי שאני בהריון ואני מרגישה כאילו גילו לי שיש לי איידס?" (דגש שלי). הריון עבודה כרוך בסכנת מוות מן הנגיף שהוחדר לתוכה (כפי שעובר, היא, ואחותה, הן כנגיף מסוכן לאמה?); הריון הוא תוצאה נוראה של "טעות", של מגע מיני לא-זהיר. ואם כך, לא ייפלא שהיא מרגישה צורך עצום להפטר במהירות ממה שאולי מתהווה בגופה ומסוכן לה עד מוות. על רקע זה אעזו וארחיק לכת עוד ואומר, שניתן אולי להבין את הצורך של טליה להקיא, לא רק כסימפטום (ממשי או מדומה) להריון ולסבל שיכול להיות כרוך בו, אלא שהיא חווה זאת באותו רגע כמעשה השחתה תוקפני: כאילו בדמיונה הלא מודע מדובר במלחמת קיום ממש בינה לבין העובר המתהווה, התוקף אותה. ראובן שואל: "וכשאת בהריון, מה את מרגישה?" טליה נתקפת בחרדה, ובתחושת בחילה, היא מתנצלת "סליחה רגע, אני צריכה לשרותים" (דגש שלי), ממחרת לשם, מקיאה לתוך האסלה ומורידה את המים – כאילו בניסיון להשתחרר מן האיום הנורא המרחף עליה.

2. ראובן

בשבוע שעבר העליתי השערה שאולי ראובן אינו יכול להישאר עם ההרסנות של טליה, שקרעה את התיזה של אמה לגזרים, משום שהוא מרגיש מאוים מגודל השנאה, הזעם וההנאה שלה ממימוש התוקפנות שבה. גם הפעם נראה לי שהוא נמנע מכך במידה רבה, או למצער מקמתן את עוצמת משאלות ההרס של טליה כשהוא מתייחס אליהן, ואינו מקשר אותן בבירור לפחדה ולחרדתה מפני ההרסנות שבה, או לפחד שלו מפני פוטנציאל ההרס של טליה כלפיו, ומפני תוצאותיה. אולי הימנעות זו קשורה הפעם גם למות אביו ולצורך הגובר עקב כך, שלא להיות במגע עם רגשות שנאה והרס בקרבו.

ראובן מתייחס במהלך ה"שעות" בהן צפינו מפעם לפעם ל"כעס" של טליה. אך הוא אינו משמיע ביטויים שמשמעותם חזקה ועוצמתית מ"כעס", כאלה המביעות זעם אין קץ, שנאה תהומית, תוקפנות והרסנות אדירה. הפעם ה"כעס" הופך שולי עוד יותר. הוא מתמקד בחרדה, שאכן ניכרת בטליה, ואינו קושר את החרדה לרגשות זעם או הרס. "ואני חושב שמה שנורא זה שעד היום אף אחד, כולל אני, לא יודע כמה לבד היית לפני 16 שנה], עם איזו חרדה. אולי היום אנחנו חווים משהו מזה מחדש – וחשוב שלא נתחמק מזה". טליה שואלת, "למה?". בתשובתו הוא מתייחס לכעס (שוב, "כעס") שלה ואומר, "כי אולי אחת הסיבות שלא טיפלתי בכך נכון אז, היה שפספסתי משהו – את באת אלי כועסת, ולא ראיתי את הפחד שלך. רק את הכעס" (דגש שלי). ואני, מופתעת, שואלת בלבי, האומנם ראית את הכעס של טליה? והרי רק שלוש פגישות קודם אמרת את ההיפך, "אני מנסה להבין את הכעס שלך, טליה – זה משהו שלא היה שם בעבר ו-", וטליה מחתה, "זה היה! זה היה שם בריבוע! אתה פשוט לא ראית אותו, אפילו אני לא ראיתי, טוב? גם אני לא ידעתי כמה אני כועסת" (דגשים שלי). האין קשר בין הזעם האדיר שנותר ללא התייחסות, לחרדה המציפה אותה? ראובן מפרש, שאולי כעת כשהיא רואה אותו "עצוב, עם הזיפים, אנושי" היא חוששת שלא יהיה מסוגל לתמוך בבחירה שלה, אם תחליט להפיל את העובר. נראה ש"אנושי" משמעו לגביו, ללא דחפי הרס ומשאלות מוות. והוא זקוק להבליט את

ה"אנושיות" הזאת באבלו. כאשר טליה שואלת אותו על אביו, "אהבת אותו?", הוא עונה שאביו אמנם "לא היה איש קל", אבל למרות זאת, "ניסיתי".

נראה לי כי לא בכדי, יכול ראובן לזהות שטליה חווה את עצמה כמסוכנת לאמה, רק כאשר טליה מספרת, בשלב מאוחר בשעה, שלא הבינה מה משמע, כשאביה אמר לה שאמה צריכה להיות "בשמירה". כשהיא מוסיפה, "חשבתי ששומרים עליה ... (צוחקת) כאילו היא כאילו-שבויה. אנשים עומדים ושומרים עליה שלא תברח" ראובן משלים, בהיסוס, "או שאולי שומרים עליה מפניך שלא ... תתקרבי אליה", כנזהר מלומר "תפגעי בה" או, "תהרגי אותה". (ואף על פי כן נשמע לי שטמון בדבריו, גם אם במודע נקט בזהירות, שדי בכך ש"תתקרבי אליה" וכבר את חווה עצמך כמסוכנת עבורה.) כשטליה שותקת, הוא שואל, "מה חשבת שקרה לה?" והיא עונה, "פחדתי שהיא מתה, ולא מספרים לי". נראה שמוקדם בעיניו, בינתיים, לפחות, להתייחס למה שהוא שומע: שהדאגה הכנה של טליה לאמה הייתה (וככל הנראה עדיין) כרוכה בחרדה מפני הסכנה הנוראה שהיא חשה שהיא עצמה מהווה עבורה. אולי ראובן נזהר שמא תחוה קישור כזה כהרסנות מצידו כלפיה, ועל כן אין הוא יכול "להסתכן" שמא טליה תמחה, ותתקוף אותו – ויש לה בעיניו סיבות, ואמצעים, לעשות זאת.

אולי הוא יכול להגיע למחשבה ש "זה נשמע לי כאילו בשבילך הריון הוא סוג של מוות" רק דרך החיבור לאביו, שמותו נוכח בשעה הזאת (ובמפגן, דרך הזיפים שלו). "את יודעת" הוא מקדים ואומר "אמרת מקודם שלא נעים לך לדבר על שטויות כמו ההריון שלך כשאבא שלי מת". טליה מתקנת אותו – והרי כבר בתחילת השעה התייחסה לאיידס -- ועכשיו חוזרת ואומרת, "יותר גרוע... לפחות כשאת מתה את לא מרגישה כלום".

למעשה, טליה לא אמרה לראובן כדבריו, שלא נעים לה לדבר על שטויות כמו ההריון שלה כשאבא שלו מת. כשהיא מבשרת לו שהיא בהריון (ומיד מביעה ספקותיה) ודורשת ממנו, כשהוא שותק, "מה? תגידי משהו" הוא שואל: "מה היית רוצה שאני אגידי?" תשובתה, שהכי הייתה רוצה שיגידי שהיא לא בהריון, שיגידי: "פסיכית, מטומטמת. זה הכל בראש שלך...מה את באה לי עם השטויות שלך כשאני באבל?" כאילו שהוא, דווקא באבלו, יהיה מסוגל למעשה ה"לא אנושי", להתקיפה. נראה לי שבאבל מעורבים רגשות רבים ומורכבים, ושהעצב של ראובן, האמיתי כשלעצמו, יכול לשמש גם מפלט מפני רגשות שאי אפשר לתת להם מקום במודע, כגון רגשות זעם, הרסנות ונקמנות כלפי המת.

ב. על מעמד ה"טיפול" של ראובן וטליה כמודל

בהקדמה לרשימותיי על ראובן, על טליה, ועל האינטראקציה ביניהם הגדרתי את כוונתי בכתיבת הרשימות, ואת הנחת העבודה העומדת מאחוריהן: "ניתן לדעתי להשתמש בסדרה **כמודל לתהליך האסוציאטיבי הקיים בנו תמיד**, ומעמדה זו להקשיב למשמעויות הלא-מודעות המתרחשות במהלכה, אף אם החומר המוצג הוא בגדר **אנלוג בלבד למצב האמיתי**". מתברר לי, שאורך החיים של האנלוג הזה -- לפני שהוא הופך בבחינת מודל שקם על יוצרו או למצער, שמתגלים בו בקיעים מדאיגים -- קצר מששערת. הולכת ומתגבשת בי התובנה, שאין זה נכון עבורי להמשיך בכתיבה השבועית מנקודת המבט האחת שנקטתי והתמדתי בה עד כה: הדגמת הקשבה למתרחש כאנלוגי לשיחה טיפולית, במטרה לקלוט ולהבין תהליכים לא מודעים הבאים בה לידי ביטוי, ומבלי להתייחס כלל לטיבו של הטיפול הזה. אגע כאן בשני עניינים שהטרידו אותי השבוע, ועוררו בי את הספק, שהלך ומצטבר משבועות קודמים, האם ראוי שאמשיך להקשיב ל"טיפול" השבועי תוך שימוש ב"שעות" **כמודל לתהליך האסוציאטיבי הקיים בנו תמיד** בלבד. אביא כאן שני טעמים לתובנה המתגבשת, ואדגים אותם מתוך החומר שעלה השבוע.

1. השערה שהתאמתה? ברור לכולנו שלמעשה, אין מדובר בתהליך אסוציאטיבי אמיתי. התייחסויותיי לדבריי טליה ולהתנהגותה, וכך גם לדברי ראובן, כאילו היו תוצר של זרימה אסוציאטיבית דינאמית, זרימה הנמצאת בתנועה מתמדת, שירתה אותי לשם הדגמת אופנות ההקשבה ה"רופפת" שלי לתהליכים פסיכודינאמיים. עם כל הזהירות הנדרשת (לדעתי גם במצב האמיתי), העליתי על הכתב השערות, טנטטיביות וזמניות, שנוצרו בי בהדרגה או שהבזיקו בי פתאום, במהלך ההקשבה הזאת. ברשימה של השבוע שעבר הדגמתי, באמצעות פרטי "אסוציאציות" של טליה וחיבורים ביניהם, מעין זרימה אסוציאטיבית שהתלכדה בי לכדי השערה, "שיתכן שטליה, ששכבה עם איזי ביום

הקודם, חיה כעת בתקווה, או בתחושה פיזית כלשהי, או בפנטזיה לא-מודעת שהיא בהריון ממנו." השערה רחבה, המקיפה אפשרויות שונות, שאינן מוציאות זו את זו. והנה מתברר שבוע, שיתכן שטליה אכן בהריון! (במאמר סוגריים אוסיף, שאני מניחה שכל מטפל, כל אדם זהיר, יהיה פתוח לספק: האם אכן זהו הריון או, אולי, הריון מדומה, או פנטזיה שלא הייתה מודעת ושנעשתה מודעת באמצעות תחושות פיזיות ממשיות? מוטב, אם כן, שנחכה לתוצאות הבדיקה שטליה מתכוונת לעשות [אם אכן תעשה אותה]).

כמעט ונשביתי בתהליך ההקשבה שלי, כמעט שכחתי לרגע שאני שקועה בדגם, באנלוג. כאילו, שהנה, הקשב הרופף, המקפיד, האסוציאטיבי שלי ל"מרחב האסוציאטיבי" של טליה הוכיח את עצמו. דווקא האפשרות, שלאשליה כזאת יתפשו קוראיי, היא המרתיעה אותי. אין באפשרותי לבסס, באמצעות עבודתי על ה"שעות" של טליה וראובן, את תקיפות התפישה שלי. הדגמתי (באופן חלקי -- ועוד אחזור לעניין זה) כיצד אני מקשיבה, והראיתי, שהקשבה זו מבוססת על ההנחה, שמתקיימת בכל אדם זרימה מורכבת ומתמדת של אסוציאציות ושניתן להגיע, באמצעות הקשבה להן, לתכנים ולמניעים לא מודעים.

אלא שכפי שצינתי עוד בהקדמה לרשימותיי, "דא עקא שכל הסדרה היא המצאה, משחק, המוכפף לשיקוליי מסגרת של יצירת סדרה טלוויזיונית. גורמים רבים, ובעיקר הצורך לדראמטיזיה, יצירת מתח ועניין, מגבילים את נאמנות הפגישות המומחזות למציאות הטיפולית." ושותפים רבים לה: שחקנים: אסי לוי ואסי דיין, תסריטאית: יעל הדיה, עורך ומפיק: חגי לוי, תסריטאי ראשי: אורי סיון, במאי: חגי לוי, מפיקים ראשיים: חגי לוי ומוש דנון, מפיקה: עופרי בר אילן, יועץ פסיכולוגי: ד"ר רוני באט, ואחרון אחרון, התורם לאווירה מבלי שבהכרח חשים בכך במודע, יוצר המוזיקה: אבי בללי. (ואנוכי, המתבוננת ומקשיבה – עניין שנגעתי בו ברשימתי הראשונה.) ועל כן אין מדובר בהשערה שנתאמתה. כל טענתי היא, שמניסיוני ומנקודת מבטי התיאורטית אילו בטיפול אמיתי עסקינן, היה יסוד להשערה שהעליתי על בסיס ה"חומר" שעמד לרשותי.

2. תסריט, וטיפול "פסיכודינאמי". כשהתייחסתי לניגוד בדברי ראובן שאמר הפעם, "את באת אלי כועסת, ולא ראיתי את הפחד שלך. רק את הכעס", ולעומתם אמר זה מקרוב, "אני מנסה להבין את הכעס שלך, טליה – זה משהו שלא היה שם בעבר", התעלמתי מן הצרימה בתסריט. אמרתי בלבי: הרי בלבול כזה יכול להתרחש במציאות טיפולית (כמו בחיי יומיום). ועל-כן דבקתי בעמדת ההקשבה למניעים הלא מודעים העשויים להביא לעוות כזה בזיכרון ה"מטפל". אך איני משוכנעת ממש, שבטיפול פסיכודינאמי שההקשבה הצמודה היא ממהותו (שלא כבחי יומיום, או בטיפול "דינאמי" מסוג אחר), אכן מתרחשת "שכחה" גסה מעין זאת. על פי תפישתי, מארג האסוציאציות הדינאמי הקיים באדם החי באמת, שאינו יציר הדמיון, הוא אורגאני, וההקשבה לאסוציאציות שלו אינה יכולה אלא לעקוב אחרי האורגאניות הזאת ולזהותה. (לא אוכל להיכנס כאן לשאלה הנכבדה, בדבר מקום התפיסה התיאורטית של המקשיב למה שהוא שומע, עניין שנגעתי בו במה שכתבתי בשבוע הראשון). אלא שבטיפול המודגם בסדרה ראובן נע בין ההקשבה אותה אני מנסה להדגים, שהיא בעיניי אינטגרלית לטיפול דינאמי, לבין עמדה טיפולית "דינאמית" שונה, עמדה המנחה אותו תכופות להתייחס לנאמר על ידי המטופלת רק כפשוטו, ולהגיב מן המקום ה"פשוט" הזה. ניכר בעיניי, במידה הולכת וגדלה, ש"העמדה הטיפולית" העומדת בבסיס התסריט משפיעה באופן מגמתי על הדראמה המתהווה בו, ולי נראה שהיא אף אחראית לכמה מן הבעיות, אתיות ואחרות, להם אנחנו (?) עדים. לכשאפגוש את ה"שעה" הבאה יהיה עלי להחליט, כיצד אמשיך מכאן.

פרק 6

העמדה הטיפולית של ראובן

מהי העמדה הטיפולית של ראובן? כיצד עמדה זו באה לידי ביטוי בהתנהלותו במהלך ה"שעות"? אני מתרשמת, וכך גם רבים ממכרי אנשי המקצוע ומדריכים מקצועיים הצופים בסדרה, ש"הטיפול" המוצג ביום א' נותן תמונה נאמנה פחות או יותר (בהתחשב במגבלות ודרישות סדרת טלוויזיה), לטוב ולרע, של התנהלות המטפל בטיפולים רבים במציאות. גם דברים שכתב הפסיכולוג הקליני, המשמש יועץ פעיל לסדרה, נראה שמגבים התרשמות זו. משום כך אתייחס כאן לעמדת ה"מטפל" ראובן, כמייצגת עמדה טיפולית שאינה זרה למטפלים.

כצעד ראשון בחיפוש מענה לשאלתי – מהי העמדה הטיפולית של ראובן – אתמקד ב"שעה" השישית ואדגום כמה מאופנויות התפקוד של ראובן במהלכה. לצורך זה אעקוב אחר חלקים מרצף ה"שעה", **אתאר את אופן נוכחותו, ואת התערבויותיו ושתיקותיו של ראובן, ואתה את המאפיין אותן (באדום מודגש).** לשם הרחבה והשוואה אוסיף התבוננויות והשערות אחדות הנובעות מתפיסתי את המתרחש מעמדה הקשובה כל העת ללא מודע (בכחול).

במהלך ה"שעה" כולה נראה שלראובן קשה לשאת את סבלה הפיזי של טליה. ראובן נראה מודאג, ולעתים נראה שהוא ממש מתייסר כשהיא נתקפת בגל של כאב פיזי. נראה שהוא **מביע באופן ספונטאני עד כמה שהוא "איתה" בסבלה.** מצוקתה של טליה אכן ניכרת, ומתבטאת בתנועותיה המביעות אי-נוחות וכאב: היא מזילה דמעות ומדברת על סבלה – ה'אדווילים' לא עוזרים, הכאב בלתי נסבל, "וואו, איזה התכווצויות, זה נראה לי כבר לא בסדר. וואו, אולי אני צריכה באמת ללכת למיון". כשהיא נכנסת ומתיישבת, הבעת פניה מתוחה, חולה, והיא אומרת, "זהו...נגמר" ואחרי הפסקה, היא כמעט זורקת, כנותנת את תמצית העניין, "אין הריון". מספרת ש"אחרי שהייתי פה, הייתי בפגישה [במשרד] ובום... שיטפון".

(ואני תוהה: בפגישה הקודמת אצל ראובן, טליה בישרה לו, "אני בהריון", "אולי, בטוח שכן" ונחרדה מפני האפשרות הזאת – תוך שהיא מביעה במהלך השעה כולה את אי-מוכנותה ואי-רצונה בהריון במהלך ה"שעה" כולה. האם פגישה זו תרמה, אולי, ל"הפסקת ההריון" האמיתי או המדומה דווקא בעקבותיה? והאם יתכן שבדינאמיקה הלא מודעת המתרחשת בעולמה הפנימי, היא חווה את סבלה כעונש על רצונה להשתחרר מן ההריון, על "שאני לא אישה אמיתית. איפה היצר האימהי שלי?")

בין גל כאב למישנהו טליה מספרת: "אתה יודע... כל השבועיים האלו של ההריון הייתי בפאניקה, באמת הייתי... אבל... אבל הייתי גם באיזה high... הסתכלתי על הכל דרך מסך כזה... שכאילו הכל כבר לא רלוונטי, לא קשור אלי... שהנה, יש לי את הדבר הזה... סוף סוף". היא מפסיקה, וממשיכה: "אולי פה נראיתי כאילו זה סוף העולם - אבל במשרד, פשוט ריחפתי".

(טליה מודעת לניגוד בין רגשותיה ב"שעה" ובמשרד, שהיא היתה "גם" בפאניקה "וגם" ב high. אך אינה מתבוננת במשמעות הפיצול שעשתה: כיצד הפיצול מאפשר לה לא לחוות במודע ובו-זמנית את שני צדדיו המנוגדים של הקונפליקט הבלתי-נסבל המתחולל בתוכה.)

ראובן נותר שותק. **אינו מתייחס לדברים שאמרה. הכאב הפיזי גם הוא נתפס, או למצער זוכה להתייחסות לגופו בלבד.** אולי אין הוא מקשיב או שומע את דבריה אלא כפשוטם. אך יתכן גם, **עד ראובן מאמין ששתיקתו והבעת פניו, של השתתפות כואבת, הינה**

ההתייחסות ההולמת לעת כזאת. שתגובה זאת היא היבט של עמדתו הטיפולית: שבשעה שטליה סובלת כל-כך, "לא מתאים" שייתייחס ויפרש את משמעות הפיצול שעשתה. סברה זו נתמכת בעובדה שראובן נהג באופן שונה ב"שעה" שקדמה לזו, כאשר ההקשר היה דומה: בהיותו ער לפיצול ברגשותיה, שהתהפכו מ"שעת-טיפול" אחת למשניה, הזכיר לה, "את יודעת, דווקא בסוף הפגישה הקודמת [בניגוד להיום] דברת על כמיהה עצומה לילד..."

היא מרחיבה ומספרת בין השאר על לקוח חדש שבא למשרדה עם תיק, שיגיע לפני בית משפט בזמן שעבורה כבר לא יהיה רלוונטי, כי ממילא תהייה בחופשת לידה. ואז היא נתקפת שוב בגל של כאב. (האם הופעת גל הכאב ברגע זה דווקא קשורה, אולי, בדרך כלשהי, לכך שהיא מספרת על "חופשת לידה" שעלתה בדמיונה, שעה שחופשת הלידה הפכה לחופשה מלידה? האם, בדמיונה הלא-מודע היא חווה כעת, כביכול, "צירי לידה" המזכירים לה עד כמה היריון בלתי אפשרי עבורה?)

היא ממשיכה בדיבורה, מבטאת את סבלה הפיזי, את בדידותה – בשל כך באה אליו היום, עוד דקה בבית "הייתי נרקבת. הייתי הופכת לאחד מאותם אנשים... שהשכנים הריחו פתאום ריח רע מהדירה שלהם ואחרי זה מסתבר שהם כבר מתו לפני שבועות".

(ושוב אני תוהה: האם החוויה של העדר ילד משלה, שבו היא כל כך רוצה, וכל כך לא רוצה, מותירה אותה בתחושת בדידות איומה? או האם, אולי, חודרת למחשבותיה כאן פנטזיה לא מודעת, שבשל חטאה, ש"הפסיקה" את ההריון, תמות בסבל רב ובבדידות? ו/או שאימת האיידס והמוות ממשיכה לרדוף אותה על אף, ומשום, ש"נפטרה" מן ההריון?)

ראובן שואל: "זה מה שאת מרגישה? שאם היית מתה אף אחד לא היה יודע?" הוא מתייחס לדבריה **כפשוטם**. טליה מגיבה בביטול ומספרת שאביה "דואג נורא", ואפילו אמה, ומוסיפה בהמשך, ש"אפילו" אמה "הטריחה את עצמה להגיע אלי [כנ]...נלחצה מזה". היא מתייחסת בביטול ובלעג לקבלת הפנים, "מלא פרחים ופינוקים" שאביה יכין עבורה במשרד, כפי שהיא מתייחסת גם ל"טונה של אוכל" שאמה שמה לה במקרה.

(האם טליה אומרת בבלי דעת, "אני מצליחה להזעיק אתכם להתחשב בי כשדוע לי, כשאני בסכנת חיים [לאביה אמרה שיש לה "זירוס קטלני כבטן", והוא ששיתף את אמה]. אבל אתם מוכיחים שוב ושוב כמה נקלה וחסרת תוחלת היא עזרתכם, המותירה אותי, בסופו של דבר, בתחושת בדידות גדולה עוד יותר?" ואם כן, הרי יתכן שיש לפנטזיה לא מודעת כזו השפעה על מידת הסבל הממשי שהיא חווה, על מנת "להצדיק", למשל, את הדאגה שהיא אכן מעוררת.)

כאמור, גם ראובן מודאג ונלחץ. טליה אומרת, "רציתי להיות עם מישהו. אפילו לשעה. ו...פתאום הבנתי שאין לי כל-כך עם מי. אתה מבין?" היא שואלת את ראובן שעונה, "כן, אני מבין". נראה לי שתשובתו הישירה, האיכפתית והמקרבת, באה מתוך אותה עמדה טיפולית המורה לו, ש"כרגע", כשטליה כל-כך סובלת ובודדה, מן הראוי שיהיה איתה בסבלה, **באופן פשוט ו"אנושי"**, מבלי להפגישה עם העולם הפנימי העשיר והמסוכסך שלה, שנכלל הנראה תורם לבדידות הקשה שהיא חווה. טליה אומרת, "חשבתי שזה לא לעניין לעבור את זה לבד". וראובן: "את יודעת, טליה, אני לא חושב שאי פעם ביקשת ממני עזרה בצורה כל כך פשוטה, ישירה. זה לא היה כאן בעבר." ושוב, נראה שהעזרה שראובן "מבין" שטליה זקוקה לה כעת היא, ש"פשוט" יהיה איתה. היא מגיבה במהירות, "כי בעבר לא איבדתי הריגון. כאילו, איבדתי, אבל לא ככה." וראובן מגיב, "טליה, התחושה שלך שאיבדת הריגון..." והיא קוטעת אותו "לא, לא, זה לא תחושה. זה כנראה באמת."

אימא שלי אמרה לי ש...שכנראה זה לא מחזור, זה כמו מין הפלה טבעית כזאת, הפלה מוקדמת. היה שם משהו, נו, אני יודעת. אני יודעת את זה."

(טליה מתייחסת כאן אל אמה כמקור סמכות כאישה, כמי שמטיבה לדעת מראובן. והיא חוזרת ומתייחסת לאמה כסמכות היודעת ומתמצאת, כשהיא מתארת את ביקור אמה אצלה).

"היא ראתה... אז ישר היא הסתכלה עלי ואמרה לי, 'מחזור קשה?'; ואז היא מספרת (בתגובה לחוויה שאמה מיד רואה ומבינה?) – אף שבמידה של גיחוך ולעג לעצמה, ולאמה, "איזה קטע, 20 שנה היא לא יודעת מה קורה בחיים שלי, ופתאום אני מנחיתה עליה את כל התיק הזה של ההריון המדומה שלי." והיא מוסיפה, "ככה חשבתי לפחות, עד שהיא אמרה לי שאולי זה לא מדומה בכלל. היא סיפרה לי על מקרים כאלה." טליה לועגת-מגחכת לעצמה על ש"אולי מרוב חולשה נכנסתי לאיזה מין מצב-רוח של ויידוים"

(נראה שהאמביוולנטיות המתעוררת כשהיא מרגישה קרבה לאמה, גורמת להסתייגות הזאת).

ראובן אינו מתייחס לתפנית בתפיסת טליה את אמה, או למורכבותה. הוא שואל שאלה בקשר לעובדות, האם זה שאמה אמרה לה, לדבריה, "שהיא מכירה את זה ממש ממש טוב", משמעו ש"היא עברה את זה?". כאשר טליה עונה שלא יודעת, שלא שאלה, הוא מוסיף ושואל, "למה לא?",

(וטליה חוזרת לעמדה שנראית לי כנעה בין תחושה שאמה מתחשבת ברגשותיה, לבין כעס והתרחקות מאמה):

כי מספיק עם ההריונות של אמה הרודפים אותה, "ואני חושבת שגם היא כבר הבינה את זה" (נשמע לי שטליה אומרת, "היא כבר מבינה, ועל כן אינה מכבידה עלי ואינה מדברת עוד על עברה והתנסויותיה עם הריונות?");

אך מיד היא נסוגה ממה שאמרה, הודפת את ההרגשה שאמה מבינה שמספיק לה, ומשנה את משמעות דבריה על-ידי הבהרתם כביכול: "היא הבינה שאני כבר לא צריכה אותה יותר".

בתגובה ראובן תוהה, "אולי דווקא להיפך? אולי היא הרגישה שאת כן צריכה אותה ובשביל זה היא באה?" כשטליה אינה נפתחת להשערות הספקולטיביות על אמה – "לא יודעת" – ראובן **מצביע על הבחירה של טליה עצמה**, "הרי יכולת גם לא לשתף אותה. יכולת גם לה לספר שיש לך וירוס בבטן, כמו שסיפרת לאבא." כאשר ראובן **מביא למודעותה את משמעות המעשה שעשתה** כששייחה את אמה, טליה נפתחת, וראובן ממשיך לקרב אותה **למשמעות** מעשיה, תוך שהיא ממשיכה מצדה להיפתח להם. אצטט קטע זה בפירוט:

"אולי רציתי שהיא תרחם עליי קצת, לא יודעת. היה אפילו איזה רגע ש... כשהיא אמרה שמה שקורה לי עכשיו זה...סוג של הפלה, שכמעט בכיתי." ראובן שואל: "כמעט? וטליה, "כן, אתה יודע שאין לי בעיה לבכות, אני...אבל ליד אימא שלי...לא יודעת, אני לא נותנת לעצמי." ראובן **מציע משמעות נוספת, שטליה אינה מודעת לה, והולך ומרחיב מעמדה פרשנית זו**. הוא מתייחס לקושי שיש לטליה לבכות בנוכחות אמה: "אולי גם לא נתת את זה לה." טליה: "מה?" וראובן עונה, "זה דבר אינטימי, בכי. אולי לא רצית לתת לה את הקרבה הזאת." בעקבות זאת טליה יכולה להיות עם כעסה על אמה מבלי להתכחש לטוב שחווה איתה: "כן, אבל מצד שני, היה נורא נעים לדבר איתה על כל הדברים האלה, גם מרגיע כזה, כאילו היא מסבירה לי את עובדות החיים. 30 שנה מאוחר מדי, אבל...בכל זאת... היא חבקה אותי. היא חבקה אותי והתחילה לבכות." וכאן חלה שוב תפנית חדה בקולה והתייחסותה של טליה למה שהתחולל ביניהן, והיא מוסיפה בציניות ולעג, "היא אמרה שזה נורא מרגש אותה לדבר איתי ככה, כמו אמא ובת. היא אמרה שהיא חיכתה לזה כל כך הרבה זמן".

(חשבתי: האם טליה לא יכלה לשאת את זה שהנה, אמה בכל זאת החלה להתייחס לרגשות ולחוויות שלה עצמה – דבר שנמנעה מלעשותו כשחלקה עם טליה את הידוע לה בעניין הרקע לסבלה

הפיזי של בתה? ניתן היה להצביע לטליה על התפנית החדה בקולה ובאופן התייחסותה לאמה, ברוח העמדה שראובן נקט בה עד כה בקטע זה, להתייחס למשמעות הלא-מודעת של התפנית שארעה.)

ראובן שואל: "מה הרגשת כשהיא אמרה את זה?" **האם לא שמעו? או שעמדתו בנקודה זו גורמת לו להעדיף להזמין את טליה לתאר את הרגשתה במפורש?** טליה אכן עונה, "כעס! מה זה מה הרגשתי? התפרצתי עליה. אמרתי לה: 'אמא...איפה את חיה? את חכית לזה? למה חכית?'", והיא מוסיפה בלעג מר, "מה מנע בעדך לממש את רצונך הכל כך עמוק לדבר איתי כל השנים האלה? מה?"

המרירות, הזעם, הלעג וההאשמות כלפי אמה נמשכים דרך כל תיאורה המפורט את ביקור אמה אצלה. מפעם לפעם היא מתבצרת בעמדה, "מה, עכשיו את נזכרת? די, מאוחר מדי." **ראובן ממעט להתערב, ואינו שב להתייחס למשמעויות לא-מודעות הטמונות בדבריה.** אין הוא נוגע במורכבות יחסה לאמה, או למוניעים המורכבים הבאים לידי ביטוי במה שטליה אומרת. בחלקה האחרון של ה"שעה", משתקפת בתיאוריה של טליה מפעם לפעם ההכרה, **שיש לה חלק** בתקיעות הקיימת בקשר שלה עם אמה. "זאת התקשורת **בינינו**, פנטומימה ושקרים. ככה **אנחנו** מתקרבות אחת לשניה"; ולקראת סוף ה"שעה": "ואני חשבתי שזה יהיה יותר קל, ש... שאולי הפעם באמת... **נצליח** בלי להוביל להאשמות וזה. **שתינו לא יכולנו**."

(נראה לי שטליה מבטאת כאן את עגמת נפשה על ש"לא יכולנו" להתמיד בקרבה שנוצרה בתחילת ביקור אמה, כשהיה "נורא נעים" ו"מרגיע". אך במקביל היא מסיימת את דבריה במשפט החוזר ומטיל את מלוא האחריות למצב ביניהן על כתפי אמה. נשמע לי, שבזאת היא מבטאת את אי יכולתה, בנקודה זו, ובכוחות עצמה, להישאר עם הסכסוך הפנימי שהגעגוע שלה לקרבה בינה לבין אמה מעורר בה: עם הידיעה שהיא רוצה, ואינה רוצה, את הקרבה הזאת.)

היא מסיימת ואומרת, "זהו, הלכה. זאת תמיד הייתה הדרך שלה להיפרד."

(כאומרת, "אין סיכוי. אין למה לקוות".)

ראובן מגיב: "אבל אני מרגיש שהפעם הפרידה היא גם שלך, טליה. את לא ננטשת אתמול, את נפרדת." **ראובן מכונן באופן שהוא סוגסטיבי, מנחה, קובע, כמי שאינו מודע לעומק הקונפליקט שלה, או שעל פי עמדתו, מעדיף לבחור עבודה.** כאשר טליה מאשרת, אך מתקנת את קביעתו, "כן. בעיקר מהפנטזיה שלי, התינוק."

(ואני תוהה, האמנם? נעלמה כלא הייתה כל ההשקעה הרגשית המורכבת והסבוכה, מלאת הניגודים, ביחס לתינוק? ועל כל פנים, טליה מדגישה שהיא נפרדת "בעיקר מהתינוק", משמע, שבהקשר לאמה, הדברים ברורים לה פחות.)

ראובן ממשיך לכונן, הוא סוגסטיבי, אומר לה שהיא נמצאה, חד-משמעית, בתחילת תהליך פרידה: "גם [לא "בעיקר"] מהתינוק, כן, וזה מאוד כואב. אבל אולי את מתחילה להיפרד גם מאמא שלך, גם מאבא שלך, מהחרדות שלהם, מהטעויות שלהם. וגם זו פרידה מאוד כואבת, אבל היא יכולה גם לתת כוח. היא יכולה למנוע ממך לחזור לחיים הקודמים שלך." **ראובן מדגיש עד כמה הוא מודע (רגיש) לכאב הכרוך בפרידות אותן הוא מפרט.**

ראינו, אם כן, שראובן נע בין אופנויות תפקוד מסוגים שונים, בהם: הימצאות "פשוטה" ו"איכפתית" יחד עם טליה בקושי שלה, תוך התמקדות בתוכן הגלוי של דבריה, התייחסות ישירה לסבלה הפיזי, ולסבלה הנפשי, הקשבה למה שאינה מודעת לו ופתיחת היבט זה בפניה, קביעה חד-משמעית, וסוגסטייה. אופנות אלה חוזרות ומופיעות במהלך הטיפול כולו, לצד אחרות, אותן אאתר בשבוע הקרוב.

העמדה הטיפולית של ראובן הולכת ומסתמנת בעיניי כעמדה שמקובל לכנותה "עמדה אקלקטית". על כך, ועל השלכותיה של העמדה המסתמנת -- ברשימה הבאה.

פרק 7

תפניות ותהפוכות בעמדה הטיפולית של ראובן

לכאורה סיום השעה הנוכחית, שהוא גם סיום הטיפול של טליה, הוא בגדר סגירת מעגל: טליה "מקבלת" מראובן את הילד שהוא "חייב לה" כשראובן נותן לה את האישור לו היא זקוקה כדי להיות לאם: "תעשי ילד, טליה. אני מתכוון לזה... תעשי את זה. את יכולה. את תהיי אימא נהדרת". ראובן מוסיף לטליה גיבוי מעשי, ניתן לומר, דחיפה, כשהוא מפנה אותה לעובדת סוציאלית שמנחה קבוצות תמיכה לנשים ששוקלות להיכנס להיריון. לבקשתה של טליה הוא אף מבטיח שיתקשר אל העובדת הסוציאלית בעניינה.

אך סגירת מעגל זו היא למעשה חזרה לנקודת הפתיחה של הטיפול: כאשר טליה הטיחה בראובן, בפגישה הראשונה, במשרדה, "עובדה שזרקת אותי מהטיפול", ראובן ענה: "אני זוכר שהמלצתי שנסיים את הטיפול... ואני חשתי שיהיה לך יותר מה להפיק מטיפול אצל מטפלת אישה". גם הפעם, כמו אז, ראובן משלח אותה, ושוב הוא מפנה אותה לאישה שתטיב לטפל בה מכאן ואילך. נראה לי כי העמדה הטיפולית ה"אקלקטית" [הלקטנית] של ראובן, החסרה בסיס תיאורטי מגובש או עקבי, אחראית לכך שבמהלך הטיפול לא ארע דבר בעולם הפנימי של טליה, שלא חל כל שינוי בדינאמיקה הפנימית שלה. הרשימה של היום נועדה להרחיב בעניין זה באמצעות התבוננות ב"שעה" האחרונה לטיפול וחיבורה לתכנים ולהתרחשויות ב"שעות" שקדמו לה, תוך המשך בחינת העמדה הטיפולית של ראובן, וכיצד זו מביאה לידי ביטוי עמדות תיאורטיות עליהן היא נשענת לכאורה. **אתאר את אופן נוכחותו, ואת התערבויותיו ושתיקותיו של ראובן, ואתר את המאפיין אותן, בהמשך לאופנות שאיתרתי ברשימתי הקודמת (באדום מודגש).** אוסיף התבוננויות והשערות אחדות הנובעות מתפיסתי את המתרחש, ואציג כיצד התפיסות התיאורטיות ותהפוכותיהן משרתות ומגבות את העמדה הטיפולית ה"אקלקטית" של ראובן (בכחול).

בפגישה השביעית והאחרונה, טליה מתמתחת לרוחבה של הספה ואומרת, "בא לי לישון, בא לי לישון, להירדם פה על הספה...". "אפשר?" היא שואלת, וראובן עונה, **בפשטות**, "כן", וטליה חולצת מגפיה, משתרעת לאורך הספה, מסדרת כר מתחת לראשה, שיהיה נוח. רוצה לישון ושיעיר אותה אחרי 40 שנה.

(האם התנהגותה מונחית, לצד עייפותה, על-ידי פנטזיה לא-מודעת שהיא וראובן נמצאים בסלון ביתם [כשלמעשה הקליניקה שלו היא בו-זמנית גם סלון ביתו]? באווירה ביתית? שהם זוג? שהיא "מתבייתת" ל-40 השנה הבאות? האם זו הזמנה שראובן ישכב איתה?)

אכן, ב"שעות" הראשונות של הטיפול, ראובן לקח דברים שטליה אמרה לכיוונים אלה, אפילו בבטות הולכת וגוברת: האם היא מדמינת את שניהם כזוג, ביחסים מיניים? בפגישה הראשונה בקליניקה/סלון (לאחר זו במשרדה), הוא מציין שטליה מדברת על החלטה על ההפלה שעשתה אז, "כמו מין החלטה של זוג". היא מאשרת בעקיפין, אומרת "לא חשוב. הייתי אז בסרט [משמע, אני מודעת לכך שזו הייתה הפנטזיה שלי]". בפגישה שלאחריה הוא מחזיר אותה להערתה בפעם הקודמת, כשציינה, ש"נראה מאד ביתי" אצלו, והיא מגיבה כמבינה שהוא מתכוון לקשור הערתה זו לכך שטענה גם, באותה "שעה", "אתה חייב לי ילד". הפעם, בניגוד לרצינות התובעת בה הביעה את דרישתה ב"שעה" הקודמת,

היא דוחה זאת כ"בדיחה": "תשמע, אני ממש מקווה שלא לקחת אותי מילולית או משהו כזה. לא באמת התכוונתי שתעשה לי ילד". בנקודה זו ראובן, בוחר, לרגע, לתמוך במה שנראה כהכחשה מצידה, ואומר, "אני לא מדבר בהכרח על ילד", כי אם על "משהו שאת לא מקבלת מגברים... והוא בכלל לא קשור לסקס". אך בתגובה טליה מוחה ומתריסה, "הוא כן קשור לסקס!" "כי עם נעמה [מטופלת עליה היא יודעת מן המסמכים המשפטיים שהגיעו לידיה] שכבת ואיתי לא... לדמיין את שניכם על הספה הזאת, איפה שאני יושבת [ושוכבת ב"שעה" השביעית]". ראובן **מוזמין אותה לחלוק את דמיונותיה איתו**, היא מוחה, ואז הוא **מוזמין אותה, בפרובוקטיביות, לדמיין** מה היה קורה אם הייתה מתיישבת על ברכיו, או "מתכרבלת בחיקי, מה שנקרא" ותגובתה, ש"בחיים לא" הייתה עושה זאת, "כי היית זורק אותי ממך", כמו חתול[ת מין?] שלא חושקים בו (כלומר, לא משום שלא הייתה רוצה בכך, כי אם משום שראובן היה דוחה אותה). (אך הדמיון, כידוע, אינו נכנע בהכרח לידיעה בדבר המציאות, ובפרט אם אין סכנה ממשית שהמשאלה תתגשם במציאות, שכן אז היא עלולה להפוך לטראומה.)

לשם מה ה"חקירה" הזאת? האם ראובן מנסה להפגיש את טליה בדרך מוזרה זו עם משאלות אדיפאליות המופנות, בהעברה מאביה, כלפיו? ככל הנראה כוונתו היא להפגיש את טליה בדרך זו עם רצונותיה ה"אמיתיים" כלפיו, פשוט כאדם, כגבר (בלי קשר ל"העברה אדיפאלית"), ולאפשר לה חוויה של מתן ביטוי מילולי גלוי ומלא של רצונות אלו. נראה לי שחשוב לו **לנהוג באופן חברי ושוויוני כלפיה**; לנהוג בה כאילו היא ידידה-אורחת שלו. כאומר, "אם היא עייפה, למה שלא תשכב, ומדוע 'לעשות מכל דבר עניין?' לשם מה להעלות את שדובר ביניהם ב'שעות' קודמות בעניין הפנטזיות המיניות שלה – על מה שהתרחש על אותה ספה עם מטופלת שנחשקה?" ואולי יכול היה להזמין לדבר על דמיונותיה רק כאשר הם נראו כפחות ממשיים מאשר במציאות שנוצרה, באישורו, באותה "שעה" – כשטליה ממש שוכבת על הספה – וכבר הסירה את נעליה. על כל פנים הפעם מסיט ראובן את דבריה של טליה מכול משאלה מינית שהיא מביעה כלפיו (כולל פנטזיות על זוגיות וילד משותף, ואהבה), מביעה ומכחישה בעת ובעונה אחת. היא מתייחסת למשאלות אלה כאילו הן נחלת העבר, ומסבירה מדוע לא הביעה אותן במפורש:

"האמת שלא היה לי אומץ להגיד לך את מה שבאמת רציתי להגיד לך... רציתי להגיד, 'תעשה לי ילד'". לשאלת ראובן למה היא לא אמרה, עונה טליה (ברוח דבריה שציטטתי מן ה"שעה" השלישית, "הייתי אז בסרט"): "לא רציתי שתחשוב שאני איזה פסיכית כזאת ש... לא יודעת, הולכת לנגוב לך זרע או משהו כזה". ראובן (מחידך): "אבל למה כן התכוונת? מה זה, 'תעשה לי ילד'?" טליה: "לא, לא יודעת, זה היה מין... מין כעס כזה, שתחזיר לי את מה שאתה חייב לי מאז". ראובן חוזר ושואל, "אבל אולי היה בזה קצת יותר מכעס? אולי איזו משאלה?" וטליה עונה כשהיא מגחכת: "שאני רוצה לשכב איתך או משהו כזה? לא". ראובן: "אני לא חושב שזה היה מה שרצית. אני לא חושב שרצית אותי בתור בן זוג שלך. אני חושב שרצית אותי בתור הורה."

ההנגדה שראובן עושה בין בן זוג להורה מעידה בברור, שהעמדה הטיפולית של ראובן אינה מתבססת על אותה תיאוריה פסיכואנליטית שהקונפליקט האדיפאלי הוא חלק אינטגרלי ממנה. גם אם נראה היה לי לשעה שאולי זוהי השקפתו התיאורטית, הרי כאן הוא נשמע כמאשר שרעיון עוועים כזה יעלה רק על דעת "פסיכית". נראה על כל פנים, כאילו שהסיטואציה הממשית ביניהם קרובה בעיניו מכדי להתמיד ולנהוג בדרכו הפרובוקטיבית

ולהזמינה לספר על דמיונותיה המיניים כלפיו. נראה שהוא מוציא את עצמו ממצב שמאד לא נוח לו: בעוד שהוא אינו מעוניין בטליה, היא שקועה בפנטזיה של קשר אינטימי המופנה באופן מודע, ומוכחש, כלפיו. ועתה הוא בוחר לתפקד כמטפל-הורה המגן על ילדתו (המטופלת שב"רגסיה") מפני חשיפת-יתר. הוא נוהג כדמות הורית מיטיבה, מכוונת, יודעת כל, ועוזר למטופלת שלו "לעלות על הדרך המלך". בהתרגשות הולכת וגוברת, עד לדמעות, ובכפות, הוא אומר לה:

"תעשי ילד, טליה. אני מתכוון לזה. אני מאמין בכל לבי שאת צריכה לעשות את זה. אני חושב שבגלל זה באת אליי, שלזה התכוונת ב'תעשה לי ילד', ואת צדקת. תעשי את זה, טליה. גם אם את צריכה לעשות את זה לבד, גם אם זה לא בא לך באופן טבעי, תעשי את זה. את יכולה. את תהיי אימא נהדרת." והוא מפנה אותה ל- "מישהי שאני מכיר, דפנה, חברה טובה...".

אך דא עקא, שהדמות ההורית המכוונת, הסמכות היודעת מה טוב ונכון עבור ילדתה (בת ה-40) שונה ואפילו הפוכה מן הדמות ההורית אותה הוא משרטט בפגישה הראשונה בקליניקה שלו, תוך בקורת על אביה של טליה. הוא מדגים, בהסתמך על תיאור יחסי עם בתו, מה זו הורות טובה: טליה חשה שראובן מבקר את אביה ואומרת, "אז מה? אז יש לי קשר מעולה עם אבא שלי, מה כל כך נורא בזה?" והוא מסביר: "זה נכון שיש לי בת ובאמת היחסים שלנו לא תמיד כל כך טובים. לפעמים אני באמת חולם שהיחסים שלנו יחזרו להיות מה שהם היו לפני... לפני שנה נגיד, אבל בדרך כלל, למרות שזה קשה לי, אני מנסה להבין שהיא צריכה את המרחק הזה ממני. אפילו את הכעס עליי. וזה לא קל לי. אבל אני חושב שזה מה שאני צריך לעשות, לשחרר אותה."

הביקורת על, והתחרות עם, אביה של טליה נמשכות, גם כאשר תפיסתו בדבר מהות הורות טובה מתהפכת. לקראת סוף הפגישה, הוא מבקר, אפילו מתקיף, את אביה, על שאמר למישהי (שניסתה טיפול פוריות ללא-הצלחה, סבלה, ובנוסף, כתוצאה מכך איבדה את הקריירה שלה) ש"אולי זה לא נועד להיות". ראובן מגיב בביקורת על כך שהיא מנכסת את דברי אביה, אשר אינו משמיע את ה"קול" שמן הראוי שישמיע לה, וכן על כך שהוא מייאש, בוטה וגס רוח: "את יודעת, טליה, אני שומע אותך לוקחת אמירה של אבא שלך שאפשר גם לראות אותה כמייאשת, חסרת טאקט, גסת רוח אפילו, ואני רואה איך את מיד מאמצת אותה, מנכסת לעצמך את האמירה הזאת."

ראובן עוד מוסיף ומסביר לטליה, מוטב לומר, מציע באופן סוגסטיבי, ש"אני [ההורה הרגיש והיודע] מרגיש שיש אצלך רעב כל כך גדול לקול של הורה, קול שיגיד לך מה לעשות... כי לפעמים כל מה שאנחנו מחכים מההורים שלנו זה שהם יגידו, 'לא, זה לא נכון'. שייתנו לנו קונטרה". נראה שטליה נענית, "אתה יודע, אם יש משהו שהבנתי בטיפול הזה, זה שמהם אני לא יכולה לצפות לקול הזה, לא קול ולא כלום." ראובן מאשר בפשטות, "אני חושב שאת צודקת". טליה שואלת: "אתה תיתן לי את הקול הזה?" וראובן משיב בשאלה: "היית רוצה שאני אתן לך את הקול הזה?" ואז טליה לראשונה במגע מפורש עם הקונפליקט שלה: "אני כבר לא יודעת מה אני רוצה", "לא יודעת מה אני רוצה ממך" ואינה נעה עוד בין "לא רוצה" כשיש, ו"רוצה", כשאין.

אבל ראובן לא שם. אין הוא שומע אותה. בתגובה, הוא מכוון אותה לצידו האחד של הקונפליקט: "אמרת שאני חייב לך ילד". קונפליקט - לא האדיפאלי בלבד - אינו מונח בבסיס התפיסה הטיפולית שלו. הוא יודע בשבילה מהו רצונה, ומכוון אותה לרצונה. אולי שמתם לב - אלה מכם שעקבו אחרי ה"שעות" - שלמעשה ראובן מכוון את טליה לבחור באמהות בכל פעם שהנושא הקונפליקטואלי הזה עולה, עוד בשעות קודמות לזו האחרונה. כך, כשטליה מבשרת לו שהיא בהריון, ומביעה את חרדותיה וספקותיה העמוקים ביחס לרצונה בילד, ראובן מוזכיר לה, מנסה לשכנעה, "את יודעת, דווקא בסוף הפגישה הקודמת דיברת על כמיהה עצומה לילד". וכשאינה נענית, הוא מוסיף ומוזכיר לה "לא יודע, אני דווקא הרגשתי שהרצון

לילד בא ממקום עמוק, אמיתי. בניגוד ללחץ העיקש הזה, בולט היעדר התייחסות מקבילה מצידו לאי רצונה בילד כשאפשרות זו נפתחת. גם בהמשך לאותה שעה, הוא מבטא, בבלי דעת, את העדפתו, הבאה לידי ביטוי בכך שהוא מציע לטליה לנסות להבין את צידו האחד של הקונפליקט, ולא את שני צדדיו: "יש לנו הזדמנות – דווקא כשאת מרגישה את זה עכשיו בעצמה כזו – לנסות להבין את החרדה הזו – מהריון, מאימהות." אין הוא מזכיר את העובדה שהכמיהה העצומה לילד התלוותה להרגשתה שאין, ולא יהיה לה ילד, ושרק משנפתחה האפשרות הזאת, ניעור צידו הנגדי של הקונפליקט.

בפגישה האחרונה, ראובן ממשיך להיאבק על העדפתו למימוש הריון ואימהות כנגד כל הטיעונים שטליה מצביה "בעד" דרך חיים אחרת ו"נגד" הורות בשלב זה של חייה. במהלך כל השיח המקיף המתנהל בשאלה זו, אין ראובן מתייחס בדרך כלשהי לחוויות ילדותה כפי שנשמרו בזיכרונה והועלו ב"שעות", או להשפעות אפשריות של הדמויות ההוריות הפנימיות שלה על קשריה שבפנטזיה איתם. גם בדבריה של טליה לא עולה כל חיבור כזה.

לשם מה, אם כן, דובר בטיפול על חוויות ילדותה? נראה שהוא מבקש לתת לה לשפוך את הלב. שסוף סוף מישהו – מטפל מיטיב וקשוב – ישמע את סבלה ותלונותיה, ומעבר לכך, יצביע על האשמים וכך יקל על רגשות אשם שיש לה. על אף שראובן אומר לטליה, הקולטת אותו כמאשים את אמה, "אני לא מעוניין להאשים", הוא מאשים, לדוגמה, "אולי באמת היא זרקה אותך לפנימייה, אימא שלך", או, "אני מרגיש שאת מספרת סיפור כל כך קשה על אימא שלך ועדיין מרגישה איזה צורך להצדיק אותה". ואולי, כדרך לבטא עד כמה הוא "איתה", הוא מתייחס לחוויותיה כעבודות המשקפות את המציאות כפי שהייתה, כגון, "התחושה הבלתי פוסקת הזו שהיא שידרה לך, שאת הרסת לה את החיים, שעדיף היה שלא תהיי כלל". עם זאת נראה, שמפעם לפעם הוא מבקש לפתוח בפניה פרספקטיבות חדשות, על ידי שמסביר לה, למשל, את המצב הנפשי הקשה של אמה, "אני חושב שאימא שלך הייתה בקונפליקט עצום ומורכב, ואולי לא הייתה לה דרך אחרת להביע את הקונפליקט הזה".

עוד בתחילת השעה, בהתייחס ליום הולדתה שיחול יומיים לאחר הפגישה, טליה אומרת, בצחוק מתריס, "אולי כדאי שתרושם לך את זה ביומן, ככה את הגיל ואת התאריך בשביל ש... שלא תשכח כשאני אבוא פעם הבאה לטיפול", כמצפנה, ופחדת, שהכול, כולל החוויה שחווה כאשר בא למשרדה, כשלא זכר פרטים בסיסיים עליה, יחזור על עצמו שוב.

ראובן נותן לטליה פתק ועליו מספר הטלפון של חברה טובה שלו המנחה קבוצות ומבטיח, ש"פעם ראשונה שאני עושה את זה", וממשיך לשכנע אותה להיכנס לתהליך של טיפולי הפריה. על אף מאמצי השכנוע שלו, תגובתה של טליה לפני שהיא יוצאת היא, "אני לא יודעת מה אני אעשה עם זה, אבל תודה". היא נאנחת, ואז שואלת, "מותר לי לחבק אותך?" ועל אף שהוא עונה "בטח", ואפילו לוקח צעד לקראתה, הבעת פניו, כשהם חבוקים והיא אינה רואה את פניו, מעידה כשבעה עדים שהוא לא שם איתה. אם היא חשה בזאת במודע ואם לאו, היא חוזרת לאחר שנפרדו על-מנת לבקשו, "אתה מוכן אולי להתקשר אליה בשבילי?". האינ טליה – שבמודע, בנקודה זו, אולי מתכוונת לפנות "אליה" – מונחית בבקשתה מראובן גם על-ידי פנטזיה לא מודעת? פנטזיה המניעה אות לציבור הוכחות מפלילות לשימוש בעתיד, שיעידו, שהכול נעשה ביוזמתו? וכך אם יהיה לה ילד ש"יהרוס לה את הקריירה" (כפי שחווה את עצמה ביחס לאמה), או כאשר יתגשם כל תרחיש אחר שהיא פוחדת מפניו ויהיה בלתי נסבל עבורה, תוכל לתבוע אותו? נראה לי שהטיפול שעברה הותירה, מבחינת חיי הנפש שלה, במקום שהייתה בתחילתו.

קודם לתפנית שהתגבשה לכדי עמדה חד-משמעית ב"שעת" הטיפול האחרונה, **ראובן מבטא עמדה טיפולית שונה לגמרי בדבר הדרך בה יתקבלו ההחלטות בטיפול הזה**. בפגישתם הראשונה בקליניקה שלו הוא מצהיר, "אני רוצה להיות הפעם שותף טוב יותר להחלטה, שותף אמיתי, ששומע את כל הקולות שלך ורואה את כל האמביוולנטיות שלך. אני חייב לך, כמו שאמרת." ועוד בפגישה שהתקיימה רק שבועיים קודם לאחרונה, הוא מביע עמדה הפוכה לזו שנקט בה, "את חייבת הפעם להרגיש שזו החלטה שלך". מה הביאו לשינויי הזה באמת? באיזו מידה תוכניתו, היא שהניעה את התפנית, תוכנית שנגלתה לנו ב"שעה" האחרונה עם גילה – שאין בכוונתו להמשיך להיות מטפל, שהוא בדרכו לברקלי? אמת זו הסתיר מטליה.

ברשימתי האחרונה אעסוק בשאלות אתיות נוספות שניעורו בי בעת שליוויתי את הטיפול של ראובן בטליה. ארחיב מעט בעניין החשיפה העצמית של ראובן, בשאלת ה"גבולות" בטיפול הזה, ואתיחס לתשלום שראובן גובה. כמו כן אדון בקצרה בתוצאות חוסר העקביות והניגודים בדרך עבודתו של ראובן. בהקשר זה אתיחס לקשר בין תיאוריה, ועמדה בפרקטיקה הטיפולית, ואעמוד בקצרה על כמה מיסודות הטיפול הפסיכודינאמי על פי השקפתי.

סיכום

"הטיפול של יום א'": נקודות-מבט על הטיפול; מעידות אתיות והשלכותיהן

1. מבט-על וסיכום מטרותי העיקריות

1. תיאור והדגמה של הקשבה פסיכודינאמית.

כאשר הוצע לי על-ידי יעל סיון להשתתף בתגובות השבועיות לסדרת "בטיפול" השנייה, יעל ציטטה את תיאור "הטיפול של יום א'" באוזניי כ"טיפול במטופלת כבת 40 עם בעיות בזוגיות". כשצפיתי ב"שעה" הראשונה של יום א', הופתעתי והתקוממתי לגלות שהיא נפתחת בביקור של ראובן במשרד המטופלת שלו מלפני 16 שנה, שהינה עורכת-דין, וזאת לשם קבלת עזרה מקצועית ממנה, בעניין תלונה בדבר רשלנות מקצועית שהוגשה נגדו. כלומר – לא זו בלבד שזו לא הייתה פגישה ראשונה עם מטופלת חדשה כפי שצפיתי, אלא שלא הייתה זו פגישה טיפולית כלל. הפניה של ראובן לטליה, והתנהלותו במהלך הפגישה במשרדה, עוררו בי אי נחת רבה: עצם הפניה של ראובן למטופלת שלו לשעבר, ועוד בעניין הקשור במטופל אחר שלו, לא התקבלה על דעתי. הפנייה מעצם טבעה דרשה שימסור לטליה פרטים אישיים על עצמו, ועל המטופל (שנפטר או התאבד), ופתח אותו ואת מטופלו המת לחשיפות נוספות לטליה, שבאו מצד התובע. ראובן עצמו אומר לטליה, שכאשר הומלץ לו עליה כבעלת המקצוע המעולה מסוגה, הגיב לממליצים, ש"זה לא כל-כך פשוט". ואף על פי כן פנה דווקא אליה. למה? יש שיאמרו, "למה לא?", על אף שראובן עצמו חשב, עקב השתלשלות הפגישה במשרדה, ש"לא הייתי צריך לבוא". מה שלי הפריע עוד יותר מן היוזמה לפנות לעזרתה היה, שהוא קבל אותה לטיפול אצלו על אף השתלשלות הדברים במשרדה. בהמשך אחזור ואנסה להבהיר מדוע. לדילמה שהתעוררה בי עקב התחייבותי להגיש רשימות שבועיות ל"פסיכולוגיה עברית" על הטיפול הזה, אל מול תפיסתי את הטיפול כמעורר ספקות קשים ואפילו כפסול מראשיתו, היה מוצא אחד: במקום להתבונן בטיפול מנקודת מבט שיפוטית, אנסה להבין את המתרחש מנקודת המבט הפסיכואנליטית-פסיכודינאמית שלי, ואשתף את קוראי בזה. מכיוון שעמדה זו היא שמלכתחילה משכה אותי להשתתף ברשימות לסדרה, לא התקשיתי להתאושש מן המחאה הראשונית, וכך קרה גם בכל פעם שהסתייגות או אף התקוממות עמדה להציף אותי לנוכח מסך הטלוויזיה. השתדלתי להדגים כיצד ניתן להבין, ולו במעט – על יסוד המידע המוגבל שה"שעות" מציעות לנו—את צעדו הראשון של ראובן, ואת שהתרחש במהלך הטיפול הזה כולו.

ביקשתי להתוודע ככל שאוכל לראובן, לטליה ולמה שביניהם, ובפרט בכל הנוגע להתנהלותם ולרגשותיהם ומניעיהם הלא מודעים, על מורכבותם. פרקים ממה שדליתי הבאתי ברשימותיי וכך נפרשו במהלכן, בדרך התיאור ובדרך ההדגמה, היבטים שונים של ההקשבה הפסיכודינאמית שלי ותוצריה. מעבר לכך, נגלה לקוראי גם למה אני קשובה: שכן ההקשבה שלי מתבססת על הנחות יסוד בדבר טיבעו של האדם כבעל דחפים, אוהבים והרסניים, שמודעותו לקיומם חלקית ומוגבלת; ושקונפליקטים פנימיים לא מודעים, וכמו כן פנטזיות ומניעים לא מודעים, משפיעים תדיר על התנהלותו של אדם עם עצמו ועם זולתו.

2. איתור מאפייני העמדה הטיפולית של ראובן וחילוץ תפיסתו בדבר טבע האדם שבבסיסה.

משנוכחתי עד כמה שהעמדה הטיפולית של ראובן שונה מיסודה מזו שלי, מיקדתי את התבוננותי בשתי רשימותיי האחרונות (בנוסף להקשבותי הפסיכודינאמית) בניסיון להבין את ראובן המטפל: ניסיתי לאתר את העמדה הטיפולית שלו על מאפייניה, ולחלץ את תפיסת המטפל-ראובן העומדת בבסיסה, בדבר טבע האדם. מה שנגלה לי, נראה בעיני לא עקבי וחסר קוהרנטיות. הפרטים – ברשימותיי הקודמות; ולסיכום:

א. העמדה הטיפולית של ראובן. הטיפול התאפיין בכך שבמהלכו חוזרות ומופיעות גישות ודרכי פעולה מסוימות של ראובן: הוא מציע לטליה ללוות אותה בבחירת דרכה באופן שישאיר את ההחלטה על דרכה בידיה; אך הוא גם מסביר לטליה, מנסה לשכנעה, מכוון אותה, ובאופנים סוגסטיביים, ותוך בקורת על הוריה, והתייחסות אל זיכרונותיה כאל עובדות. הוא מנחה ואף קובע את דרכה עבורה, כמי שמרגיש, ויודע. הוא פונה אל טליה בדרך כלל מתוך הקשבה לדבריה כפשוטם, ומגיב אליה בישירות ובענייניות; הוא מפגין אכפתיות, "אנושיות", ובהקשר זה גם חולק עם טליה פרטים על חייו ומניסיונו האישי. כך מתנהלות "שיחות", הנראות לי כמאפיינות לעתים, שיחות בין חברים ולעתים, בין הורה לילד.

פה ושם, בהזדמנויות נדירות, מבצבץ שיח שהוא בעיני בעל אופי פסיכודינאמי. ראובן מקשיב לחבוי ולא רק לגלוי ולישיר בדברי טליה, והוא מפרש את דבריה והתנהגותה מזווית זו. בשתי רשימותיי האחרונות הדגמתי זאת מתוך ה"שעות", והעליתי השערות, תוך ניסיון לאמץ נקודת מבט משוערת שלו, באשר לשאלה מה מניעו להיכנס לעמדת הקשב והפירוש הזאת, ולחילופין, לזנחה שוב. לא מצאתי הסבר שייתן מענה לכך. אך השאלה הבסיסית יותר שהעסיקה אותי הייתה, לשם מה, מבחינתו, הוא מבצע את ה"גיחות" הללו ללא מודע? שכן אין הן מתלכדות לכדי תובנה שיש לה השפעה כלשהי על מהלך ה"שיחות" בכללותן. לא יכולתי להימנע מן הרושם, שראובן חש, משום מה, שהוא "אמור" לנהוג כך מעת לעת, אולי על-מנת שהטיפול "יתכבד" (?) בתואר "פסיכודינאמי" (הקלדתי תחילה, בטעות, "בדיכודינאמי"!) ולא כ"סתם" יעוץ או הכוונה.

כאמור, בגישות ובדרכי הפעולה האופייניות לראובן במהלך הטיפול הזה, באו ליד ביטויי ניגודים שלא השתלבו בעיניי לכדי עמדה טיפולית עקבית ומובנת. ניסיתי לחלץ מן העמדה הטיפולית הזאת תפיסה בדבר טבע האדם שתכיל את הניגודים ותסביר את העמדה, על הניגודים שבה.

ב. תפיסת המטפל-ראובן בדבר טבע האדם. על פי המשתקף מעמדתו הטיפולית של ראובן, נראה לי שטבע האדם, לטוב ולרע – והוא טוב ביסודו על-פיו – מושפע באופן עמוק ובסיסי מן ההורות שבה הוא זוכה. כאשר זו נמצאת חסרה, נוצרים בו חסכים, וחי הנפש שלו וקשריו עם הסביבה משתבשים. נראה לי שראובן מאמין, על רקע תפיסה זו, כי מקצועו מקנה לו יכולת הורות טובה יותר מזו של הוריו של המטופל, ושבידו לתקן ולהשלים את החסר. על כן הוא נוהג כלפי המטופלת שלו בעמדה טיפולית שעל פי הבנתו תואמת את מצבה, את צרכיה ויכולותיה ההתפתחותיות בעתות שונות במהלך הטיפול. וכך יפגין התייחסות חברית ושוויונית, המאפשרת חופש בחירה והחלטה בשאלות חיים מכריעות; או, אם המטופלת אינה מסוגלת לכך הוא, כסמכות הורית אוהבת, רגישה ויודעת, יעלה אותה, בהסבר ובשיכנוע, על הדרך הנכונה עבורה.

פשטני? אכן, אך איני רואה דרך אחרת שתיישב את חוסר העקביות והניגודים שעליהם הצבעתי בעמדתו הטיפולית. נראה לי שההסבר שהוא עצמו נותן לטליה, בפרט ב"שעה" האחרונה של הטיפול – והניגוד בין הסבר זה להסבר שהוא נותן לה בשלב מוקדם יותר בטיפול – עולה בקנה אחד עם התפיסה

הכוללת שלו כפי שניסחתי אותה כאן. הוא טוען באוזניי טליה ב"שעה" האחרונה (ועל כך הרחבתי ברשימתי הקודמת), שהיא לא זכתה להורות הראויה, ושעל כן אביה ואמה, שלא העניקו לה את מה שהייתה זקוקה לו, הם האחראיים למצוקותיה. ויתרה מזאת, שבכוחו להעניק לה הורות טובה יותר מזו של הוריה, ולתקן ולהשלים את החסר. והוא פועל בהתאם, ובסופו של דבר גם בוחר בשבילה (שתפנה לטיפול הפרייה). ב"שעה" הראשונה של הטיפול, לעומת זאת, הוא נותן דוגמה מאופן התייחסותו לבתו, לעמדה הורית שאינה מכוונת וסמכותית, כי אם אדרבא, משחררת: מה שהורה חייב לעשות עבור בתו – בניגוד לאופן שבו אביה של טליה נוהג בה – הוא "לשחרר אותה", "למרות שזה קשה". ובכן: לזה, וגם להיפוכו יש מקום בטיפול של ראובן, בהתאם לתחושת המטפל את צרכי המטופל שלו מעת לעת.

נראה לי על פי המתרחש בטיפול זה, שעמדתו של ראובן כפי שהיא באה לידי ביטוי בטיפול היא עקרונית, ושעל כן אינה מוסברת בהיות הטיפול קצרצר, מוגבל לשבע "שעות" מקוצרות, או מהיותו מוכפף לדרישות אחרות של דראמה טלוויזיונית.

שאלת מעמד ה"טיפול" הטלוויזיוני הזה אינה, כמובן, היחידה שנגעתי בה מפעם לפעם, בהקשר לעניינים שונים שהיו במרכז הדיון שלי במה שהתרחש ב"שעות" שונות. סוגיות נוספות רבות וחשובות בעיניי, ששאפתי לחלוק עם קוראיי, אף הן נותרו בשולי דברים שכתבתי. התייחסות לסוגיות עקרוניות ומהותיות אחרות חסרה ברשימותיי כליל, על אף שהעסיקו אותי מאד בעתות שהרהרתי ב"טיפול של יום א'". אך הן זהו טבעם של דברים המעוררים בנו עניין, שהעיסוק בהם לעולם פותח יותר משהוא סוגר, ואולי בזה עיקר כוחם דווקא.

11. שאלות של אתיקה ואמת

בחרתי להתמקד לסיום בסוגיית **האתיקה בטיפול**, שנותרה בשולי רשימותיי עד כה. שכן, לא זו בלבד שלדעתי זו סוגיה עקרונית ומהותית, אלא, שנראה לי חשוב במיוחד שאביא בפניכם שאלות אתיות שהתעוררו בטיפול זה על פי הבנתי, והולם שאביע את עמדתי המפורשת ביחס אליהן. בעיניי, מעידות אתיות עלולות, במוקדם או במאוחר, לחתור תחת אושיות מוסריות עליהן מבוסס טיפול – יהא זה טיפול באמצעות "שיחות", או טיפול הממוקד בשיח פסיכודינאמי – והן אף עלולות לגרום נזק, ואפילו נזק חמור, למטופלים. ומכאן חשיבותן המיוחדת.

1. תלות לא-קדושה ומגבילה. בעקבות פנייתו לטליה לשם קבלת עזרתה המקצועית יצר ראובן תלות ברצונה הטוב של טליה כלפיו. הדגמתי ברשימותיי, כיצד תלות זו עלולה להצר, ולדעתי הצרה, את צעדיו כמטפל ביחס אליה: טליה איימה עליו, אף כי על דרך השלילה, "אני לא הולכת לתבוע אותך", והוא נמנע מלהתייחס לכוונות תוקפניות כלשהן מצידה, גם כאשר כוונות כאלה קבלו ביטוי גלוי ומפורש. חמורה לא פחות נראית לי הבעיה הנוצרת בהקשר אחר היוצר תלות. ראינו את ראובן גובה תשלום עבור "שעות" הטיפול (גובה התשלום ראוי להתייחסות נפרדת), אך לא זכינו לראותו ולו פעם אחת, נותן חשבונית-קבלה כחוק. שיתוף פעולה כזה בהעלמה, שאינה חוקית, מגביל את המטפל ואת המטופל בברית של תלות הדדית. בכך המטפל שולל מהמטופלת את הבסיס המציאותי למתן אמון ביושרו ובאמינותו; והוא אף שולל ממנה את אחד מהתנאים הבסיסיים לקיומה של מסגרת טיפולית בטוחה.

2. פחים באשליית השוויוניות וההדדיות. ניכר בו בראובן שהוא נוטה לפנות אל טליה מתוך עמדה פתוחה וגלויה, והוא מספר לה על עצמו בנוסף למה שהיא יודעת עליו על סמך התיק המשפטי שהיה ברשותה. נראה שבהיות הלא-מודע לכל היותר שולי בעמדה הטיפולית של ראובן, אין הוא רואה סיבה כלשהי לעמדה של הימנעות מחשיפה עצמית ביחסו כלפי טליה, ואדרבא, יש להניח שהוא רואה בעמדה כזאת טעם לפגם, חוסר בהדדיות ובשוויוניות הראויים למען כיבוד המטופלת שלו. אך ניסיונותיו לאחוז בעמדה פתוחה ושיוונית כזאת מוטחות בפניו פעם אחר פעם. אביא מספר דוגמאות.

א. כיוון שבמהרה הדיבור בין טליה לראובן נושא אופי אינטימי, ראובן נקלע למצבים שאינם לרוחו, מאחר שטליה מצפה שהאינטימיות הזאת תהייה הדדית (אף שהיא גם פוחדת מכך, על פי הבנתי).

כך קורה כאשר טליה חושפת בפני ראובן שיש לה דמיונות על יחסי מין שקיים בדמיונה עם מטופלת שלו, כשבעקבות גילוי זה ראובן שואל אותה שאלות ישירות ובוטות הנוגעות לדמיונות המיניים שלה על שניהם. לא מפתיע, אולי, שבעקבות זאת טליה שואלת את ראובן, "שכבת איתה?", עם המטופלת אודותיה דמיינה. ראובן משתהה בשתיקה, ולבסוף עונה "לא". ככל הנראה הוא מרגיש שנקלע לפינה ללא מוצא: אם לא יענה לה, הרי חסל סדר הפתיחות ההדדית, הוא יראה מתחמק, יעליב, וטליה עלולה אז להיסגר בפניו, לכעוס, לעזוב את הטיפול. וכך הוא מוצא עצמו עונה תשובה שהיא שקרית יותר משהיא אמיתית (במציאות אמנם לא שכב, אבל לא משום שלא התכוון).

ב. מאותה סיבה, שיש בין השניים **לכאורה** אווירה של פתיחות הדדית שגבולותיה אינם מוגדרים, ראובן נקלע למצב דומה לזה שתיארתי, גם ב"שעה" שלאחריה. לקראת סוף פגישה זו טליה שואלת את ראובן, "תגייד - אני נראית לך כמו אמא? ככה, כמו שאתה רואה אותי: **היית רוצה שאני אהיה אמא ... של-הילדים-ש'ך?**" ראובן נאנח, מתחיל לומר משהו, "טליה..." אך טליה (שרוצה תשובה כנה וישירה לשאלתה ועל כן) מניעה ראשה בשלילה לנוכח הגמגום שלו, פניה מתוחים וכואבים, ותוך שהוא קומץ שפתיו, היא קמה ... גוררת עצמה נואשת אל עבר דלת היציאה, כשהוא פוסע בקרבתה, אחריה. היא פותחת את הדלת וכשכבר עומדת בחוץ היא פונה לעברו ... הם משתהים בשתיקה. ואז ראובן אומר, "כן", והיא [עסק ביש]. מתעקשת לשאול "**מה?**" ומחייכת, והוא [אין ברירה לנוכח השאלה הנוספת, הדורשת תשובה ברורה], "**כן אני רוצה אותך בתור אמא**". התשובה החמקנית שלו, שבה מובלע ה"לא" בתוך ה"כן", היא תוצאה בלתי נמנעת מן המצב שיצר על ידי הפתיחות-לכאורה ביניהם, שגבולותיה אינם מוגדרים.

ג. יש זיוף בהתנהגות הזאת והיא גולשת גם למצבים אחרים, בהם ראובן עושה מניפולציות קטנות. כך, לדוגמה, עם הקלסר של רשימותיו על טליה, המונח על שולחנו לאחר פגישתם במשרד: במהלך השיחה ביניהם במשרד, התברר למגינת לבה של טליה שאינו זוכר פרטים שהיו בסיסיים בעיניה, על הטיפול שלפני 16 שנה. ראובן מצידו גם לא זכר, לדבריו, אם כתב רשימות על טיפולים בעת שהייתה בטיפול אצלו. לפני בואה לקליניקה שלו בשבוע שלאחרי הפגישה במשרד, הוא נראה יושב ליד שולחן הכתיבה עם קלסר הרשימות הישן, וכשהיא דופקת בדלת הכניסה, הוא שם ידו לרגע על ידית מגירת השולחן על-מנת להכניס את התיק פנימה ומיד מתחרט, ומניח אותו על השולחן, באופן ששמה גלוי עליו. מבלי להתיימר לדעת מה עבר בראשו באותו רגע אני משערת, על יסוד האירועים במפגש במשרדה, שראובן בחר בהבלטה זו על-מנת לשדר לטליה שגם אם שכח פרטים רבים אודותיה כאשר בא למשרדה, הרי תיקן זאת לקראת ביקורה אצלו. ואכן טליה שמה לב לקלסר מיד. זהו בעיניי מעשה מניפולטיבי. ושוב, גם במקרה זה, השיחה גולשת למקומות שלא צפה אותם. תחילה היא מתגרה בו, "**מה זה, אתה הולך לרשום? אל תדאג, אני לא הולכת לתבוע אותך**". הוא מגיב בפתיחות, מסביר שזהו הקלסר הישן, ושהוא עבר עליו "לרענן קצת את הזיכרון". אך טליה [אוי לאותה צרה], רוצה לקרוא את הרשימות. הוא מנסה לדחותה באמתלה, "**אני לא בטוח שתפיקי מהם תועלת**", והיא מגיבה בכעס, לא מבינה [לכאורה?], "**מה? זה עלי, לא?** אסור לי לדעת מה כתבת עלי?" מבלי להרחיב עוד, אפשר לומר שהוא יוצא מן המניפולציה הזאת בשן ועין, כשהחמקנות הלא משכנעת שלו חשופה.

על רקע אירועים כאלה אין נבנים יחסי אמון, אלא אם כן המטופל נזקק לתת "אמון עיוור". כלומר, שהוא נצרך לתת אמון עד כדי כך, שהוא מכחיש את חוסר האמון הקיים בו ברמת התפיסה הלא מודעת: האמון שלו עיוור לתפיסתו הקיימת בכל זאת, אך לא במודע. מעבר להתכוונות של ראובן, הנראית לי פשטנית, חסרה לראובן בעיניי הבנה בדבר משמעותו של יחס מכבד כלפי המטופלת שלו. בהינתן העובדה שטליה באה לבקש את עזרתו, נוצרת תלות שהיא חד-סטרתית במידה רבה. כאמור, תלות זו נמצאה פגועה כבר מלכתחילה בקשר עם טליה, בשל התלות ההפוכה שיצר בפנייתו אליה לעזרה שהצרה את טווח התייחסויותיו אליה בטיפול ואת החופש שלה בהתייחסויותיו אליו; עניין זה מלווה את הטיפול מתחילתו ועד לסופו, בגלויי ובסמוי (דוגמאות לכך, ברשימותי). אך בכל מקרה, אי-ניצול התלות שלה אינו נקנה באמצעות הדדיות ושוויוניות מזויפת. וכשזו חוזרת ומופיעה, כבטיפול הנידון, נראה שלא נותר לראובן בסופו של יום אלא להמיר את השוויוניות בסמכותיות הורית איכפתית, תוך

סילוף המציאות המוצגת למטופלת שלו, וגם תוך התכחשות, פיצול, או זיוף שאינו מודע, שלו כלפי עצמו. לשם הבהרה, וכאקורד סיום, אפנה ל"שעה" האחרונה של הטיפול.

3. אשליית אמיתיות

ראובן פונה אל טליה תוך הבעת רגש עמוק, קרבה ואיכפתיות, "תעשי ילד, טליה. אני מתכוון לזה. אני מאמין בכל לבי שאת צריכה לעשות את זה. אני חושב שבגלל זה באת אליי, שלזה התכוונת ב'תעשי לי ילד', ואת צדקת. תעשי את זה, טליה. גם אם את צריכה לעשות את זה לבד, גם אם זה לא בא לך באופן טבעי, תעשי את זה. את יכולה. את תהיי אימא נהדרת." כאשר טליה מהססת, לאחר שנתן לה את מספר הטלפון של זו שהוא מפנה אותה אליה, הוא ממשיך, "את לא לבד. יש לך את הכוח לעשות את זה." "איך אתה יודע?" טליה שואלת, וראובן עונה, ודמעות בעיניו, "אני מרגיש את זה. אני מרגיש שזה מה שנכון לך, ושזה מה שאת באמת רוצה."

"תחושות הבטן", והרגשות העמוקים ביותר שלנו עלולים לעזור אותנו, ולגרום לכך שנרמה את עצמנו. ניכר בראובן שהמסר שלו לטליה, המלווה ברגשות עמוקים וכנים, נאמר מעומק ליבו. ובכל זאת, ניתן לתמוה דווקא על עוצמת הרגשות שניעורו בו פתאום כלפי טליה, עד לדמעות. מה גם שרגשותיו כלפיה שכחו מאד עוד בטרם צאתה מלפניו. נראה שלאחר שמעשה סיום הטיפול עם טליה הושלם – תוך שראובן מאמין בכל לבו שעמדתו מונעת בכנות אך ורק לטובתה – ראובן אינו ניזקק עוד לאחוז ברגשותיו העוצמתיים. שוב יכול היה להיות בעמדה רגשית שונה כלפיה. הבעת פניו כשהתחבקו, לבקשתה, לפני צאתה, הייתה ממש מרוחקת; ומשיצאה, פנה מייד לעסוק בענייניו וטלפן לגילה, כמי שבפנימיותו חי כל העת, אף שניזקק להתכחש לכך, צורך דחוף למהר ולסגור את כל עסקי הטיפול שלו, כולל את הטיפול שלו בעצמו (אצל גילה). ההכרה בעוצמה ובדחיפות של הצורך הזה עשויה הייתה לעצור אותו מהצפת הרגש והידיעה העמוקה, ואף על פי כן ידיעה-כביכול, הנחתה את צעדיו בסיום ה"שעה" האחרונה עם טליה. נראה שעל מנת לסיים את הטיפול הזה מבלי שיקלע לקונפליקט בלתי נסבל עבורו בין צרכיו לבין אלה של טליה, הוא נזקק לשכנוע פנימי עמוק שאפשר לו לעשות מעשה מבלי שירגיש שהוא מועל בהתחייבותו המקצועית לטליה, וללא שירגיש בושה, אשם או כשלון. היותו לא מודע למשמעות מעשהו פטר אותו, למצער ל"בינתיים", מן ההתמודדות הקשה הזאת. (הטיפול אצל גילה, הנראה לי במבט-על דומה מאד לשלו מבחינת עמדתה הטיפולית, לא יכול היה לדעתי לתרום להתמודדות כזאת.) אך מה יהא על יושרתו? גם אם יטען מאן דהו שיושרתו העמוקה דווקא היא שהניעה אותו לפרוש, לאחר שהוא חש ברמה כלשהי שהוא נכשל בכשלים אתיים, הרי הוא פורש מהטיפול בטליה תוך מעידה אתית נוספת.

לדידי טיפול פסיכודינאמי נועד להרחבת מודעות האדם לעצמו, למפגש עם התמודדויות פנימיות שלא ידענו את היותם בנו, לחתירה לאמת הלא-מודעת לנו על עצמנו: לידיעת עצמנו אף שזו לעולם תיוותר חלקית. המטפל אינו יודע את המטופל הבא אליו, ובתהליך המתרחש בינו לבין המטופל מתהווה קשר אינטימי שהוא ייחודי לטיפול הפסיכודינאמי. המטפל אינו מתקן, מראה דרך, מעודד או מפאר, אינו מנסה להביא עצמו כדמות יודעת-כל, ובפרט כיודעת את המטופל. לשם כך הוא **קשוב וחווה** את האהבה והשנאה שבמטופל, גם ובעיקר כלפיו, את האדישות, הגעגוע, הבושה, העלבון וההתפעלות ממנו – את כל קשת הרגשות שהמטופל חווה כלפיו, את כל מה שהמטופל יודע ו"יודע" אודותיו, ומושלך עליו. הוא משתדל כמיטב יכולתו לאפשר למטופל **לדעת** (במלוא מובן המילה) את החלקים המושלכים והמוכחשים של עצמו. בה בעת הוא קשוב למתרחש בפנימיותו ביחס למטופל, מודע לכך שדעת עצמו אף היא חלקית, ולעולם תישאר כזאת. דימוי האדם שלי שונה מזה המובא בטיפול שהוצג ביום א', ועל כן גם נוכחותי בטיפול, ואמונתי במה שעוזר למטופל ומשחרר אותו להיות ולחיות את עצמו, הינן שונות.

אך זוהי הקדמה קצרה ולא ממצה ל"סדרה" אחרת, שיתכן שקשה, אם בכלל ניתן, להציגה בטלוויזיה.

שמעון רובין

כותב על הטיפול של משפחת נוימן

יום ב'

פרק 1

החיפוש אחרי קירבה מותאמת, מרחב נפשי, וכבוד לזולת: המפגש הטיפולי עם איתי, מיכאל, ואורנה נ'

המפגש עם איתי והוריו בחדר הטיפולים של ראובן פותח קשת רחבה של שאלות בפני אלו המגיבים לסדרה. ביניהן: למה להתייחס, לשם מה, ובאיזה טון? ומה לעשות בחלקים שאינם חשופים בפנינו - לאותם מקומות שאין אליהם התייחסות ישירה בשעה המצולמת והערוכה שהגיעה מהמפגש הטיפולי? באיזה מידה ובאיזה אופן לדמיין את מה ש"לא-מובא"? מעבר למה שיש בפרקים, עולה גם שאלה מה לעשות עם הידע שיש לנו מהעונה הראשונה, מהמפגשים עם ההורים מיכאל ואורנה, שהיו בקשר זוגי בעייתי, ושהבן שלהם, אז בן תשע, זכה להתייחסות בעיקר דרך מסגרת ההתייחסות של כל אחד מההורים.

מה שהיה חסר בהתייחסות שלהם אז, כמו שקורה הרבה מאוד בחיים, זו עמדה הורית שיכולה לקחת בחשבון את קיום הזולת ומשמעותו מהפן הלא-מוכר של האחר, עמדה המכבדת את "אחר-יותו". עמדה זו פירושה שהוא/היא **אינם** "שלנו", וכן שיש לנו נגישות מוגבלת בלבד לאזורי הפרטיות של האחר - בין אם מדובר בבן או בת זוג, בבן או בת, או במטופל/ת. מכאן ניתן לשאול מה אנחנו, בעלי המקצוע, רואים כשאנו צופים בסדרה? באיזה מידה מה שאנו רואים מותאם לצרכים של המטופל הרגיל/הסביר, ובאיזה מידה מה שאנו רואים מותאם לילד הספציפי איתי, ולמשפחתו הספציפית, בעת הנוכחית ובנסיבות הקיימות.

דבר אחד בכל זאת ברור: לא רק הצופה שואל מה ועד כמה לעשות שימוש בידע מבחוץ ומהעבר עם ההורים, זו גם שאלה שמעסיקה את המטפל בסדרה.

לנוכח שאלות אלה, נושא הגבולות בטיפול נראה דבר חשוב ביותר, ואולי עדיין הלא-מטופל ביותר. בשעה הראשונה בה צפינו, איננו יודעים מה סוכם עם ההורים הפרודים, והאם הילד נשלח לטיפול או להתייעצות. לא ידוע לנו מה יודע הילד על השיחה/טיפול שלו, וגם מה ידוע לו על הטיפול בהוריו בעבר ובהווה. למשפחה היסטוריה ארוכה עם המטפל, שכוללת גם רגשות עזים, וקשה לדמיין שאיתי לא נחשף לחלק מזה.

מדברים שאיתי אמר, ברור שהוא שמע על "השקרים והבגידה של אמא", והחשיפה לזה היא לא לטובתו. במידה ויוחלט שהוא זקוק לטיפול, עולה שאלה האם מתאים ונכון שראובן יטפל גם בו, או אולי נכון יותר שראובן יעשה טיפול והדרכת הורים למיכאל ואורנה בלבד. במידה ויוחלט שיש צורך בטיפול אינדיבידואלי לאיתי, האם לא יהיה זה נכון שאיתי יופנה למטפל או מטפלת אחרים, מיומנים יותר בעבודה עם ילדים, ועם שליטה בכלים ובטכניקה של טיפול בילדים? כמו כן יתכן, שהמפגשים עכשיו מתקיימים רק במטרה להעריך את ההתאמה או הצורך של הילד בטיפול, ולהבין בעזרתו מהם הפחדים, הקשיים, והרגישויות שהוא חווה בקשר עם הוריו ועם עצמו.

מה שאמור לאזן, להגן, ולהכיל את המורכבות המתוארת לעיל, היא ההקפדה על החוזה הטיפולי, על כללי ה"סטינג" (setting), ועל גבולות ברורים, תוך הגדרת ההבדלים בין עבודה עם איתי לבין עבודה עם הוריו. גם אם מדובר בטיפול בגישה מערכתית, עדיין יש חשיבות לגבולות ברורים תוך התייחסות למשפחה כולה בו זמנית. ההקפדה על כללים ברורים ומובנים יכולה לעזור עם נושא ההגדרה העצמאית (self-determination) של איתי, כפי שנראה בהמשך. אחד הדברים המשותפים לגישות טיפוליות שונות הינה החשיבות שמוקנית לסדר ולארגון של המרכיבים הבסיסיים: מי נמצא בחדר, למי עוברת איזו אינפורמציה, מתי הזמן בפגישה משותף, מתי הזמן והמרחב הינם של איתי בלבד, וכדומה. נקווה לשיפור בתחום זה, ושניסיונותיו של ראובן ליצור מרחב עבור איתי מול דרישותיו של אביו מיכאל ישאו פרי.

אולם, גם לאחר שענייני המסגרת הטיפולית יוסדרו, נרצה ונצטרך לעבור לשאלת השאלות - מי זה איתי, ואיך ניתן לעזור לו. ראשית, יש מקום לשקול מסגרת טיפולית לשם מתן עזרה לאיתי, והייתי מוסיף

למטרה גם מתן כבוד לאיתי. חיוני לילד שיהיה לו מקום בשביל עצמו, בכל המובנים – והדבר חייב להעסיק את כל המעורבים. מבחינה משפטית ומוסרית, הוריו הם אלו שיכולים, ויותר מכל, חייבים, להתעניין ולקבוע הרבה דברים בנוגע לחייו של בנם - כולל לבקש פרטים על הטיפול. אולם, חלק מהעזרה הטיפולית יתבטא בדאגה למרחב של פרטיות ועצמאות עבור איתי. רצוי מאד לגייס את הוריו להעניק לו תנאים של אלה - בראש ובראשונה בחדר הטיפולים. עם הסכמתם של ההורים לכך, יהיה אפשר להתחיל לשחררו ממעורבות יתר במאבקים בין הוריו.

במידה ויווצרו התנאים שיאפשרו להתחיל להסתכל ולהכיר את איתי, נוכל לשאול את השאלה: מי הוא? כשמתבוננים באיתי, עולות תגובות והשערות רבות עליו ועל חייו. אנו קולטים את המראה הגדול והשמן שלו, את הדיבור הלגלגני על המטפל שאינו מספיק גברי, ומשערים שהתייחסות זו נובעת מסדרה של השלכות הקשורות לדימויו העצמי ולמחשבותיו על עצמו, לאינטראקציות עם עמיתיו, ולמשמעות השומן והגבריות בעיני אביו ובעיני אמו. העובדה שאמא אורנה הייתה שמנה בתור ילדה מעניקה משמעות בין-דורית לעובדת היותו שמן, והופכת משהו שיתכן ונובע מסיבות גנטיות-פיזיות, לדבר שיכול להקשות או לקרב בין איתי לבין כל אחד מהוריו. גם כאן, ראוי לתת מקום למשמעויות של ההשמנה בעיניו של איתי - ובכך למתן את דרישות אביו ואמו, המבלבלות ומלחיצות אותו - אבל גם יהיה נכון להתייחס לזה בהדרכת הורים כחלק חשוב של העבודה עם.

מצדו של איתי, היחסים עם אמא ואבא שזורים במספר נושאים משמעותיים הכוללים: (א) ההתייחסות לאוכל שאבא מכין ולשינה בביתו, (ב) התמודדות המעורבים עם ההשמנה, (ג) השינה במיטה בגיל אחת עשרה עם אמא, (וד), הרצון שלו לא לפגוע באבא או באמא. כל אלו נכנסים לשאלה אצל מי יישן ומה תהיה משמעות המשמורת המשותפת, איך יחלק את זמנו בין ההורים, מי יותר צריך אותו (דהיינו על מי הוא צריך להגן בהיותם שניהם פגועים וכואבים), וכדומה. הבלבול סביב השאלה מי צריך להגן על מי, ולאיזה דרגה של חופש ושיתוף ניתן ורצוי להגיע, עובר דרך החדר הטיפולי. במסגרת הטיפול הנוכחי, הישענות על דיבורים גלויים וישירים עם איתי, והתייחסות ישירה ובעיקר מילולית, מביאה לצמצום המרחב, ותורמת להזנחת אותו עולם מרתק ומופלא של תרפיה במשחק. בעיני, הדגש שיש לשיח המילולי, פועל כנגד מתן מרחב וחופש לאיתי. אמנם "ש-ש-בש" הוא משחק, וניתן לעשות הרבה גם איתו, אבל העובדה שבחדר אין את המשחקים הבסיסיים השייכים לתחום זה (צבעים ונייר, בובות, ופלטסלינה, להזכיר רק כמה מביניהם), גורמת לצמצום קשת האפשרויות הטיפוליות ב-play therapy.

לסיכום, ההתרשמות שלי מן הצפייה במפגש הראשון עם איתי היא, שאנו פוגשים ילד הלכוד בתוך משפחה של הורים פרודים, חרדים, ולוחמים. תפקידי הילד בתוך המשפחה, כמו גם יכולתו להשפיע, אינם ידועים לו ואינם מדוברים עדיין בשום רמה - גלויה או סימבולית. נוכל להיות בטוחים שיש לו רגשות, שהוא מבולבל בנוגע למתרחש, ושהמצב מעיק עליו. בנוסף לכל זאת, ההתמודדות שלו עם מבנה גופו, מגבירה במידה ניכרת (תרתי משמע) את הקושי בחייו. אי-הודאות איפה יישן, אי-הודאות סביב המשמעות של המילה "פרידה" ביחסים המשפחתיים, ותפקידו כגשר שמחבר בין ההורים מובילים לשאלה - איפה העצמאות, החופש, המרחב והתפתחותי, והאינדיבידואליות של איתי? האם נוכל לגייס את הוריו לעזור לאיתי לפתח אזורים עם משמעות עבורו כאיתי, ללא קשר לשאלה מה זה עושה לאבא או לאמא או לזוגיות שלהם? איך נעזור להורים לתרום להתפתחות הרצויה הזאת? פניה לטיפול אצל המטפל של ההורים, מגלמת אפשרות לעזור כמו גם להכביד על הדיפרנציאציה של איתי separation - (individuation בעגה המקומית). האם יתגברו התנאים שיאפשרו לו להיות אדם בפני עצמו, או האם

תגבר דווקא המשמעות שיש לאיתי במאזן הרגשי של היחסים בין מיכאל ואורנה?

יש כאן הזדמנות לעזור, אך המעורבות של איתי במערך הטיפולי הנוכחי מזמנת קשיים שקרוב לודאי שיעסיקו אותנו בשבועות הקרובים.

פרק 2

המפגש השני: בחיפוש אחר קירבה מותאמת לאיתי ועמדה טיפולית/הדרכתית מאוזנת ומחושבת עם ההורים

א. מי הוא איתי, מה מטריד אותנו, ומה יש לנו להציע לו?

במפגש השני, מתווסף תוכן לחוויות של איתי המוסיף לנו צבע, היסטוריה, והצצה לעולמו. אנחנו ממשיכים להיחשף לתכנים בחייו ביתר פירוט והרחבה, כך שניתן יותר באחריות להשיב על השאלה: "מי הוא?". אנחנו נחשפים לדימוי העצמי הירוד שלו, לבעיות התנהגות, המופנות בעיקר כלפי עצמו (ועונות לקריטריונים של internalizing problem behaviors). אנו יכולים להתרשם – כמו שראובן יכול להתרשם – שלאיתי תחושה שהוא מעין nobody ללא חברים בכיתה - ילד, שחוץ מהתייחסות למימדיו הגדולים, מתעלמים ממנו, ועולה שאף איתי תופש את עצמו כשמן, עצלן, זללן, ומפגר. מבחינה התנהגותית, איתי נוטה לישון במצבים טעונים או כשהוא משועמם. נושא הפרידה וההורים ש"מתגרשים" מטריד אותו מאוד. הבדידות שלו מאוד נוגעת ללב. אולם, דווקא במקומות הקשים והעצובים האלו, איתי נוהר שלא לשתף את הוריו, וכתוצאה מכך, נשאר ללא תמיכה או הקלה. תימות מוצנעות יותר, אבל עדיין קיימות, קשורות לכעס שלו. יש לאיתי רצון לפגוע באלו שפוגעים בו. יש להניח שבמאזן בין התוקפנות וניתוקים המופנים פנימה, לבין הפוטנציאל לתוקפנות שתהיה מופנית החוצה, אין הכרעה בינתיים. זאת אומרת, שקיימת אפשרות שתהיה זליגה או התפרצות של התוקפנות הזאת החוצה כתוצאה של חלק מן הגורמים הבאים או כולם: שינויים במצב נפשי כתוצאה מהטיפול בו, שינויים במצבים בבית ו/או בבית הספר, התחזקות הזרמים ההתפתחותיים לקראת התבגרות. כמו כן, יש סיכוי שהוא יגיב לשינויים במאזן הקשר שלו עם הצדדים הבולטים בהוריו היום - דהיינו אמא שרוצה ילד רך ואבא שרוצה גבר בר תקיף. גם אם יתמיד בהפניית כעסו אך ורק כלפי עצמו, קיים סיכוי שיהיה שינוי ויופיעו התנהגויות בעייתיות מסוג אחר, כגון בריחה מהבית או אפשרות שיפגע בעצמו פיזית. נעקוב אחר ההתפתחויות ונראה בעתיד.

מאוד אהבתי שראובן המטפל התאמן כדי לשחק בצורה יותר מוצלחת עם איתי, וזה בהחלט נגע באיתי מבחינה רגשית. לאור המספר הרב של מקומות שלא שמים לב לאיתי, בהם הוא נשאר "נוכח נפקד" – כך שגם כשהוא ישנו, הוא נחשב כאיננו, תשומת הלב של ראובן משמעותית לו. בולט מאוד שבשלב זה של המפגשים, ראובן משתמש ב"talk therapy" והשיחה די זורמת ומעבירה אינפורמציה חשובה, שפועלת לחלץ את איתי, באופן חלקי לפחות, מבדידותו ומבושתו. יש דיבור ישיר על מה שעובר על איתי בבית הספר. שיחה על האופן בו איתי מסתיר את העובדה שהוא נפגע מההערות של בני כיתתו, מתפתח לסיפור ארוך על מסיבת יום הולדת אליה איתי הוזמן. הוא משתף את ראובן בכך שיצא אל מסיבת יום הולדת מהמכונת של אמא, אבל לא נכנס אל המסיבה, אלא הסתתר בחוץ, ולאחר שעברו השעות הדרושות, הוא ניסה לחזור הביתה עם אמא, מבלי שהיא תדע שהוא לא היה שם בכלל. השתלשלות העניינים בסיפור היתה, שאורנה התעקשה שאיתי יחזור למסיבה, כדי לתת את המתנה שהוא "שכח" לתת, והדבר מתרחש דווקא ברגע שהילדים יוצאים מהמסיבה. כך, איתי נאלץ להסתתר מילדי הכיתה, לפני שהוא יכול לחזור למכונת של אמא, הכועסת עליו על ההמתנה הארוכה. מסיפור זה עולה שבבית הוא לא מצליח לדבר, לא מצליח לשקר, וממשיך בניסיון להסתיר את חוסר שביעות רצונו מכל דבר כמעט. כל זה אינו תורם לפיתוח אוטונומיה ודיפרנציאציה בצורה התואמת את גילו.

יש כמה וכמה רגעים בפגישה שמחזקים את חשיבות השיחה הישירה בין המטופל והמטפל, וביניהם שיחה על הפרידה או ה"גירושים-בדרך" של ההורים. ראובן משתמש במילה "רגיש" כדי לתאר את איתי, ולאחר מכן מבהיר את כוונתו. בעיני המטפל ראובן, זו כנראה מילה מאוד חיובית ומפרגנת, אך בעיני איתי, זו מילה עם קונוטציות של חולשה, נשיות, ופגם. ראובן משתמש בשיחה גם כדי להעביר לאיתי אינפורמציה בנוגע לאופן בו ילדים מרגישים כשהורים נפרדים או מתגרשים. האינפורמציה חשובה והעברתה יכולה להיות חלק מטיפול טוב, אולם במקרה הנוכחי ראובן שם דגש חזק מדי על ההבהרה שמדובר בגירושים – תפקיד שרצוי להשאירו להורים, כשהם בשלים לעשותו (ראה המשך).

כמובן, ישנם גם מימדים אחרים של קומוניקציה עקיפה העוברת בין המטפל לבין איתי: איתי הלוש בצורה ילדותית מדי, כשבגיל אחת עשרה זה מגביר את סיכויו להיות מטרה ללעג בקרב עמיתיו; המעבר לשירותים באמצע הפגישה המנוצל גם כדי לבדוק מה המצב אצל ההורים; וצורת הדיבור והנושאים שמכוונים לכיוון של ילד שמרגיש לא קומפיטנטי, לא מוערך, ודחוי. למרות שתחושות אלה אינן נעימות למי שחי אותם, הן בהחלט נעשות יותר נסבלות כשיש עם מי לחלוק אותן. לכן, נראה שבסך הכול, יש התקדמות מבחינת בניית הקשר מטפל-מטופל, כמות האינפורמציה שהועברה, ואיזו אווירה של התאמה רגשית בחדר. התנהלות המפגש, מתרחשת על ידי שני הצדדים, ויוצרת התקרבות, המאפשרת לקלוט את איתי, להבין אותו, וגם לשמור על גבול יותר ברור בין הזמן של איתי לבין זה של ההורים.

לפני שעוברים להורים, כדאי להתעכב על שתי נקודות "ישנות", מהשבוע שעבר, הקשורות לעבודה טיפולית עם ילדים. אמנם, ציינתי לעיל, שדיבור ישיר עם ילדים הוא חלק מטיפול משמעותי ותורם רבות, אולם הישירות אינה רק או תמיד לטובה. דיבור ישיר לא בהכרח מאפשר לילדים מקום להביא תכנים שיש בהם מורכבות, כאלה הגורמים למבוכה, ואינו מאפשר להם להשאיר את הדברים מעט עמומים ועקיפים. לא תמיד הישירות מאפשרת בניית ברית טיפולית בטוחה. כמובן, אין פירוש הדבר שחובה שילד ישחק, אבל בעיני יש לצפות מהמטפלים בילדים, שיוכלו לעבוד גם עם תפיסה והבנה של הנושא, וגם עם הדבר עצמו, הממשות של תרפיה במשחק. חשוב שהאפשרויות תהיינה זמינות וגלויות בחדר עבור הילדים. בגיל אחת עשרה, הצדדים השונים באיתי משקפים את התערובת של ילדותיות (שאיני מגלם בתוכו) ובגרות (ויש משהו גם מזה אצל איתי). הפנים המנוגדים האלו של איתי ישמחו לפגוש את מלוא הרוחב הטיפולי של משחק ושיחה, עבודה ישירה ועקיפה, בחדר הטיפולים. הנקודה השנייה קשורה לחשיבות של הבניית מסגרת הטיפול, שטרם הסתדרה עד כה. גבולות הזמן (כמה מפגשים יהיו?) וציפיות כלליות (לשם מה נפגשים?) עדיין לא הובהרו, ואולי עדיין אף לא הוכרעו. האם הקונספציה הינה טיפול משפחתי, טיפול אינדיבידואלי עבור איתי, ו/או התערבות עם בני הזוג בנוגע לעצמם? אם איתי נמצא בטיפול, ולא רק בחדר הטיפולים, מה תכנית העבודה עם ההורים? האם יש תכנית לשפר את היכולת שלהם לשתף פעולה עם המשימה הבסיסית של איתי - להיות איתי המתפתח לצרכיו שלו? הסתכלות זו תשחרר אותו מלהיות בתפקיד של הילד שמקשר בין ההורים, מגשר בין ההורים, מנחם את ההורים, ומתאים את עצמו לצרכיהם ורצונותיהם כיחידים וכזוג.

ב. המעגל השני - מיכאל ואורנה: (i) הורים, (ii) זוג בהליכי פרידה, (iii) שני מבוגרים בעיצומם של תהליכי הגדרה עצמית

טרם התחלת המפגש הטיפולי עם איתי, אנו עדים לאינטראקציה בחדר ההמתנה בין בני המשפחה, שמבהירה עד כמה איתי מחבר בין ההורים ועד כמה ההורים מגיבים אליו בצורות שונות, אך משותפים בחיבור לבנם. יש לא מעט גילויים של אינטימיות זוגית בזמן שמחכים לסיום הפגישה של איתי. חלומה של אורנה על מיכאל המופיע כאיש מרלבורו (מעשן ורוכב על סוס) מבהיר את מידת העיסוק שלה בבן זוגה משכבר הימים. מבחינה פורמאלית, גם במצבם כזוג פרוד בהליכי גירוש, מיכאל ואורנה באים לטיפול ביחד, ומשתמשים במפגשים של איתי, כדי להתייחס לנושאים המשותפים שמעסיקים אותם ונמצאים על סדר יומם.

בתת-הכותרת למעלה הגדרתי שלושה רבדים הראויים להתייחסות מצד המטפל, שמנסה לחשוב מה עובר על שני המבוגרים כאן. כל אחד מרבדים אלה מצריך התבוננות מזווית ראייה שונה, ונראה שיש מקום לחשוב איך ומתי להתייחס לכל אחד ואחד מרבדים אלו. בהווה של הטיפול במשפחה, יש מידה של ערבוביה בשלושתם. אם ניקח לדוגמא את הקשיים שעוברים על איתי ודאגותיו לשני הוריו, אנו שומעים על זה בשיחה של ראובן עם ההורים, כשראובן מנסה לשתף אותם בתכנים הכלליים שמעסיקים את איתי (ולא בפרטים הספציפיים שהוא מבקש לשמור מתוך נאמנות לפרטיות של איתי). אכן, חשוב מאוד להעביר להורים את הקשיים שאיתי חווה סביב האימונים על התא המשפחתי והשינויים המטלטלים אותו, משום שכך יוכלו להבין את מצבו של ילדם. אולם, מה שמתחיל כתיאור מצבו של איתי, מתורגם על ידי אורנה כהצדקה לחזור לזוגיות ולנסות להתזיק את המסגרת המשפחתית שלמה, כאשר אותה אינפורמציה בדיוק מתורגמת על ידי מיכאל דווקא כהצדקה להחיש את הפרידה והגירוש כדי לעזור לילד (ולאשתו? ולעצמו?) להבין שאין (אין?) טעם להישאר עם אפשרות שמצב הפרידה הוא הפיך. ברובד

השלישי, האישי יותר, אנו שומעים על ההתפתחות של שני ההורים כיחידים: מיכאל נמצא בתנופה מבחינה עסקית ורומנטית, ואורנה נמצאת במצב של טרום שינוי - שהוא גם מצב עם פוטנציאל להבנה עצמית טובה יותר, עם פנים לעבר שינוי.

כמטפלים, אנו יודעים שלא תמיד פרידה פיזית וגירושים פורמאליים, מקדימים היפרדות רגשית וגירושים ברמה הפסיכולוגית. השאלות סביב מה מיכאל ואורנה רוצים כל אחד מעצמו ועבור עצמו, יכולות להיות רלוונטיות מאוד לעבודה הטיפולית. סביר להניח שמפגשים אינדיבידואליים יכולים לתרום לשני המבוגרים כדי להרחיב מעט את ההבנה של כל אחד בנוגע למה שעובר עליו. לא הייתי שולל עבודה משותפת על הזוגיות, ועל הפוטנציאל לזוגיות, הקיימת בין מיכאל לאורנה, אבל בשלב זה, נראה לי שמפגשים אינדיבידואליים מתאימים יותר. השאלות הנוגעות לאיתי ולהורות לה הוא זקוק, ראויות להתייחסות במסגרת עבודה של הדרכת הורים - אם אפשר - במפגשים בהם ינכחו שני ההורים. אני מזלזל במורכבות הדברים, או מתכחש לכך שהרבדים שזורים וקשורים אחד בשני, אולם, אני מציע למטפל להקדיש מחשבה, ולנסות לעשות קצת סדר קונספטואלי ומבני במה שמתחולל כעת אצל המשפחה.

ומה בנוגע לעתיד של הזוג? אין ספק שיש מספיק חיבור רגשי בין שניהם, והיסטוריה זוגית ארוכה ורווית מאבקים וקונפליקטים, ששמרו אותם קשורים ועסוקים (preoccupied) בקשר שלהם ועם בן ובת הזוג. לא אופתע אם יהיו סיבובים נוספים בדרך להבהרת השאלה האם ועד כמה עתידם יהיה משותף. ימים יגידו.

פרק 3

המפגש השלישי: תרבות ה"שלוף" מצד המטפל מחד, ותקווה, כאב, ואכזבה מצד המטופלים מאידך

מחירו של חוסר תכנון

דו"ח וינוגרד נמסר לעם בישראל, ונדמה כי דו"ח קשה זה מהווה תזכורת מהמציאות בנוגע לכך, ששיקול דעת והקדשת זמן ומחשבה לתכנון, אינם מהווים את הצד החזק של האופי הישראלי. אך לא רק שמירה על ביטחונם הפיזי של אנשים, אלא גם שמירה על הביטחון הנפשי של אנשים ושל המסגרת הטיפולית, ראויה לתשומת לבו של המטפל המקצועי. למה כוונתי בטיפול המדובר, של איתי והוריו? מבחינת איתי - ילד אשר אינו יודע מה מצפה לו ולמשפחתו בעתיד, ילד שטרם פתר את החידה של איך לשמור על אבא ועל אמא בו זמנית (כשצעד לכוון אחד מהם פוגע בשני ולהיפך), ילד אשר מרגיש שהוא אינו נראה - מה מציע לו המטפל? האם חדר הטיפול והקשר עם המטפל מספקים לו בטחון, מסגרת צפויה, ומרחב לבדוק את רגשותיו הוא? אין ספק שישנם דברים חיוביים ומשמעותיים המתפתחים בקשר ראובן-איתי אשר טובים לאיתי. אולם, ההתעלמות של ראובן הנושא הבניית הזמן עם איתי, פועלת נגד יצירת מקום בטוח בטיפול, ונגד שמירה על איתי. כמו בכל כך הרבה מקומות בחיים של ילדים, כשהמבוגרים מחליטים - על הילד לציית. בהיעדר הבטחה מפורשת או "חוזה טיפולי" ברור אודות מה מגיע לו, קשה עוד יותר לאיתי לבדוק איך הוא מרגיש, מה רצונותיו, פחדיו, כעסיו וכדומה.

ההחלטה של ראובן להכניס את כל בני המשפחה ביחד לחדר טיפולים בתחילת הפגישה, בלי הקדמה או דיון עם מי מהם, נראית קפריזית - אפילו אם ההזמנה לא הייתה כזו. יש להניח שהזמנה זו פועלת נגד ביסוס ובניית בטחון בטיפול, הן מההיבט הרגשי של כל המעורבים, והן מן הבחינה המבנית של סדרי חדר הטיפוליים. ניתן לומר, שההזמנה הזו משתלבת עם המצב הבעייתי של חוסר הבהירות והבלבול שמאפיינים את משפחת נ' המתפרקת.

ניתן לסכם ולומר, שטרם הוכרעה, ואולי טרם נבדקה בצורה מעמיקה, סוגיית המבנה הטיפולי עבור ההתערבות הטיפולית עם המשפחה. עדיין יש צורך לשאול, איזה חלק מן ההתערבות ראוי להקדיש לכל אחד מהנושאים הבאים: הדרכת הורים, טיפול אישי לילד איתי, טיפול משפחתי ליחידה כולה,

טיפול זוגי לזוג המתגרש (כנראה), גישור בין ההורים, ו/או טיפול אינדיבידואלי לאורנה ולמיכאל. כשהמטפל יגבש דעה, ראוי לשתף את המטופלים ולערוך "חווה טיפולי".

תקווה, כאב, ואכזבה

כל אחת מהנפשות במשפחה נעה במרחב התחום בפרמטרים של תקווה, כאב וחרדה. במפגש הנוכחי, אתייחס לפרמטרים אלו ולנפשות הפועלות.

התקווה שמתעוררת כשאיטי מודיע, שיישן אצל אבא, מתחלפת מהר מאוד בהכרה עד כמה ההתקדמות לעבר שינוי הינה סבוכה. בין שני ההורים מתלקחים היצרים סביב החברה החדשה של מיכאל, והמציאות והשיחה פועלים לערב שוב את איטי במאבקים ובריקודים בין הוריו. מסתבר שחברה זו היתה המנכסת של איטי בשנה שעברה, ושכיום היא עוזרת לאיטי בשיעורי הבית, כשהוא בבית של מיכאל (דבר שעד כה היה תפקידה של אורנה כשהיא ואיטי היו ביחד). כניסתה של החברה אל תוך החיים של שני הגברים של אורנה מכעיסה אותה ופוגעת בה מאוד.

התקווה של איטי, שיוכל לישון אצל אבא ולרצות אותו, הופכת חיש מהר ל**בגידה שלו** באמא. הוא מוצא את הדרך לזאת ולזאת על הרעיון. החלטתו של איטי לצאת לשירותים, כמו החלטתו להישאר בחדר ההמתנה (החדר של הבן של ראובן), מתאימה, אך כל זה קורה ללא דיון, שיקוף, או התייחסות לגבי משמעות הדברים, ולאופן בו יהיה ניתן להפיק לקחים ולשפר את המצב בעתיד. חבל.

התקווה והכאב של מיכאל עולים בפגישה בצורה נוגעת ללב, אך בלי תובנה משמעותית צדו או שינוי פנימי משכנע. מיכאל מנסה להבהיר, לעצמו ולאורנה, שחלק ממה שעובר עליו אינו קשור לרצון להעניש את אורנה על הבגידה שלה עם סידר. הוא מתייחס לקנאות האובססיבית שלו שליוותה אותו בקשר שלהם במשך שנים, ומספר על המתח הנפשי והעייפות שהיו מתלווים למחשבות הרודפניות שלו - "היא תבגוד בי היום או לא", "היא לא בגדה בי אתמול אבל אולי היום" וכו'. מיכאל מדבר מתוך כאב, וגם מתוך תחושה שהוא כבר השתחרר, ואינו מצוי באותו מקום. קשה שלא להסכים איתו שהדברים שונים כרגע, אך עוד יותר קשה להסכים איתו שהוא השתחרר מדפוס זה וש"משנה זוגתו, משנה נפשו". **קנאה אובססיבית ומחשבות רודפניות** ראויות להתערבות הן מהכיוון של CBT - כדי להלחם עם הדפוסים, והן מהכיוון הנרטיבי-פסיכודינמי - כדי להבין את השורשים והמשמעויות של דפוסים אלו. גם אם נשער שמיכאל, בהיותו בתחילתו של קשר חדש, חש את עצמו ו"מתנהג" כמי שהשתחרר מהקנאה שהציקה לו, נראה שהשינוי בחוויה עדיין אינו מחובר למודעות רחבה יותר. כך, הוא נותר אדם, שפועל ללא התפתחות של תובנות עצמיות. האם לא כדאי לו להתעכב ולהבין איך נכנס ובנה את הקשר עם אורנה - קשר שהיה כה טעון, מרגש, אך גם מעייף ומשגע (במובן הלא טוב) כתוצאה מעולם אישי ובינאישי מורכב מאוד? האם יש סיכוי לפתח את סקרנותו לגבי עולמו הפנימי, מבלי לנסות לעבוד על נושא זה?

תקווה כאב ואכזבה: אורנה מגלמת את חיבורם של שלושת המימדים האלו בצורה הבולטת ביותר. מצבה הנפשי והפנימי מעורר אמפתיה, גם כשהתנהגותה גוררת מחשבות על הצדדים הבעייתיים בתגובות שלה. נדמה שהתקווה הבסיסית של אורנה כיום היא שמיכאל יחזור לחיק המשפחה, ובסופו של דבר, יהיה מחדש בן זוגה. לא ברור באיזו מידה היא מקווה שיחיו באושר, אולם סביר להניח שגם תקוות כאלה קיימות.

הגבר השני בחייה, איטי, ממלא מקום משמעותי, אך לא לחלוטין ברור בחיים הפנימיים שלה. היא מקווה שיהיה לו טוב, וכואבת מאוד את הקשיים שלו. עם זאת, הדרך שאורנה נוגעת בו פיזית, הכינוי שהיא נותנת לו ("איטיקי"), והציפיות שלה ממנו - מעוררות שאלה עד כמה היא מספקת לו - מעבר לאהבתה אליו - גם תמיכה בתהליכי התפתחות, של בן הנכנס לתהליך התבגרות. כדאי לבדוק ולהבין ביחד איתה איפה היא מסוגלת יותר, ואיפה פחות, לספק לו סביבה רגשית התואמת את גילו והתפתחותו. כמו בהרבה טיפולים הנוגעים בחיים של אדם, חשוב לבדוק איך כל זה קשור לאירועים ודפוסים מחייה שלה, בהווה ובעבר.

הכאב של אורנה והאכזבה שלה עולים במפגש זה מכמה כיוונים. האישה החדשה בחיים של שני גבריה גורמת לה כאב ומאיימת לנפץ את התקווה. רצונה לחזור אל האידיאל של העבר (שלא היה

המציאות של העבר) מובן רק באופן מצומצם בינתיים. אורנה נראית מאוכזבת מכך שסבלה לא מקרב את מיכאל אליה, והיא כואבת את בדידותה. תחושות אלו מחזירות את איתי אליה (דבר הבא לידי ביטוי כשהוא משנה את החלטתו לישון אצל אבא), אבל נחמה זו אינה מספקת כדי להחזיר אליה את התקווה. לדעתי, תקוותה של אורנה, כאבה, ואכזבתה אינם קשורים לקשר הזוגי או המשפחתי בלבד. יותר קל לה (ולבעלה) להתנהג מאשר להבין. בעבודה הטיפולית הנוכחית, ניתן לעזור לאורנה להביט פנימה ולפחות להתחיל להבין שיש חשיבות ותועלת מרובה בפעילות הממוקדת בהתבוננות ולא בעשייה אקטיבית. אמנם "פעילות" כזו דורשת הרבה, אבל הפחתה ב- *doing* יכולה להביא לדבר חדש - *a new way of being*.

פרק 4

המפגש הרביעי: ילד חדש, אשה חדשה, ומי יכול להתנגד לזה?

אשה חדשה:

הפגישה נפתחת ב- *playfulness* – לכאורה של אורנה ואיתי. הם דופקים בדלת הקליניקה של ראובן, מצוידים במזוודות. אורנה אומרת: "לא היה לנו לאן ללכת אז באנו אליך", ואז שניהם פורצים בצחוק. באופן מטאפורי ניתן להגיד שאכן הם צודקים – אין להם לאן ללכת עם המשא שלהם. אין להם מקום להניח את ה"פאקאלך" הרגשיים שלהם, חוץ מאצל ראובן המטפל. בעיני, המפגש מסתובב סביב ציר זה: האם אפשר להכיר במשא שכל אחד מהם נושא בתוכו, ובקושי שמתלווה לתהליכי שינוי, או שעדיף להתמקד בשינויים שאכן קורים, להכריז על ניצחון, ולפרש את אותם שינויים כסיום הבעיה. כמובן שהחיסרון בהכרזת ניצחון על סמך מידע חלקי הוא, שימשיכו להגיע "דיווחים מהשטח", ומה שנראה כניצחון של היום, אינו בהכרח דבר שיראה כניצחון במערכה כולה או אפילו כניצחון של יומיים. נשאלת השאלה, איך לתמוך בשינויים שחלים כאן, בחופש שמתחיל להתפתח אצל אורנה, אצל איתי ואצל שלושת בני משפחת נ', מבלי לבטל את המורכבות ואת רב הממדיות הגלומה בכל שינוי? איך לכבד את השינוי תוך מתן מקום של כבוד לאמביוולנטיות ולשבריריות של תהליכי שינוי בראשית דרכם?

מסתבר שאורנה בדרך לחופשה בת 8 ימים, שנולדה כתוצאה מכך שיש לה "ילד חדש", כזה שאפילו מיכאל אינו מצליח למצוא משהו שלא בסדר איתו: איתי ישן אצל אביו, קם כארי לבית הספר, מכין שיעורים, לא זולל בלי הספקה, מתלבש בבגדים יותר מתאימים – ולכאורה הכל, ממש הכל, בסדר גמור. ראובן מנסה להבין את שורש השינוי ומקבל אזהרות ברורות מצד אורנה – אל תקלקל. "האם אינך חושב שאתה פסיכולוג מספיק טוב כדי להביא לשינויים אלו", היא שואלת. בהמשך, אורנה מתארת את השיחה שקיימו אודות ההפלה (מהעונה הראשונה) בעקבות ההמלצה של ראובן, את הארוחה הטובה שאכלו, ואת השהיה של המשפחה ביחד באותו מפגש. יש תחושה שהכל בא על מקומו בשלום, אך ראובן ממשיך ללחוץ ולבקש הסברים, תוך שהוא מתייחס לנושאים שמזמינים את אורנה לפתח קצת *theory of mind* וששמקדים אותה לחשוב מה בעצם הביא לשינויים אצל כל אחד. בעיני הוא פועל בכיוון נכון: הוא סקפטי ומוטרד בצדק, מהסיבות הנכונות של "בריחה לבריאות" (או בתרבות שלנו – מההמשגה ש"זבנג וגמרנו" אכן יכול להיות מציאותי כפתרון לכל בעיותינו).

האימפולסיביות של אורנה פועלת נגדה וגם נגד יכולתה להבין לליבו של בנה. מבחינתה, אם מיכאל מצא קשר חדש, אז זה סופי, אם איתי השתפר מאוד השבוע, אז הוא ילד חדש שמבין שהורים גרושים זה לא סוף העולם, ואם אורנה הבינה שאבוד לה לשקם את זוגיותה עם מיכאל, אז העניין סגור לתמיד. מה הפלא, אם כך, שהיא החליטה לנסוע לחו"ל לשמונה ימים? היא מבינה שכולם הגיעו למנוחה ולנחלה. עם זאת, קשה שלא להתרשם שאורנה נדחפת מבפנים לכיוון של עשייה במקום להכרה ברגשותיה. קשה לה להשהות את תגובתה, ועוד יותר קשה לה להכיל את רגשותיה. נראה שאין לה הרבה

מרחב לשאת קיומם של רגשות מנוגדים בתוכה, ולהכיר באמביוולנטיות כחלק מעולמה - חלק שראוי להבין. נראה, שהשתלשלות העניינים נובעת מכך שהיא אינה יכולה להכיל את עצמה או את רגשותיה בעקבות מה שקורה מסביבה. היא אינה מסוגלת, כרגע, להכיר בקנאה שלה במיכאל וחברתו טלי, או לדבר עליה. היא לא יכולה לגעת באכזבה שלה מכך שאיתי מתקרב לאביו ומתרחק ממנה, או לשתף את ראובן ברגשות אלה. והפלא ופלא, היא מוצאת "מאתמול" נסיעה עם חברה לחו"ל. בדרך זאת היא לא נאלצת להישאר עם עצמה או עם רגשותיה הקשים. ומי יודע, אולי בנבכי נפשה מקננת המחשבה, שאם לא הכל יסתדר עבור איתי, אולי הוא ואביו יכירו בחשיבותה ובשוויה. יש כאן flight, והוא גם flight into health וגם flight במובן של טיסה - למציאות אחרת - בחו"ל.

בשבוע שעבר סיימתי את הכתבה שלי במילים שעדיין נראות נכונות:

" יותר קל לה (ולבעלה) להתנהג מאשר להבין. בעבודה טיפולית כאן, ניתן לעזור לאורנה להביט פנימה ולפחות להתחיל להבין שיש חשיבות ותועלת רבה מכיוון פעילות הממוקדת בהתבוננות ולא באקטיביות. אמנם "פעילות" כזו דורשת הרבה, אבל הפחתה ב'doing' יכלה להביא לדבר חדש -- a new way of being "

לא אאריך כאן, אבל יש מקום לשאול מהן הפנטזיות של אורנה על נסיעה זו, מה היא מצפה/מקווה למצוא בחוץ לארץ? לדעתי בשאלה זו טמונה התשובה לשאלה הבסיסית: איך לעזור לאורנה להתייחס לרגשותיה? נדמה לי, שפתיחת היריעה, בשאלות על הכאן והעכשיו (כמו בדיקה מהן הפנטזיות בנוגע לנסיעה הנוכחית לחו"ל) וכן בשאלות אודות חייה בעבר, מצויה חלק מהדרך לעזור לה בטיפול.

ילד חדש?

לפני שעזבה, אורנה שאלה את איתי אם הוא רוצה שהיא תישאר בארץ, ולא תצא לחופשתה בחו"ל. כאשר איתי מתייחס לביטול הטיול כאופציה, אורנה נלחצת, ככל הנראה בצורה מספקת, כדי שאיתי יבין מיד ויסביר לה, שהדבר נאמר רק בצחוק. יש תועלת בהעברת מסרים רציניים בצחוק, מפני שבדרך זאת אפשר לחזור מהם - וכך אורנה יוצאת לחופשה, משוחררת מכל דאגה (ואין היא שואלת את עצמה איך היא יכולה לצאת משוחררת מכל דאגה?). לעומת זאת, כשראובן מנסה להבין מה עובר על איתי סביב כמה נושאים חשובים הקשורים להיותו "ילד חדש", ניכר שהילד יודע שהוא מוזמן להגיד את אשר על ליבו, עם או בלי צחוקים. עם זאת, במפגש עם איתי, לצד עניינו הכן לשמוע את מה שברצונו של איתי לספר, ראובן מתגלה כפעיל עד מאד (יתר על המידה) בניסיון להתחבר אל הרגשות והאירועים בחייו של איתי. הדבר מוביל לכך שההגנות, החופש, ואזורי הפרטיות של המטופל נפגעים, והמרחב של הילד מצטמצם. כבוד להגנות של המטופל מהווה אחד מהעקרונות של הטיפול הפסיכודינמי (ואינו מחייב תפישות אחרות של טיפול), אולם, עיקרון זה מוכתב במידה רבה מהפנומנולוגיה של המטפל, ולא מהגישה התיאורטית המנחה את עבודתו. נראה לי שהטיפול של משפחת נ' לדורותיה, היה יוצא נשכר אם ראובן היה מתמקד יותר ביחסי גומלין בין הדברים ש"גיבורי הטיפול" חפצים בהם, אך מפחדים מהם; באופן בו הם מתקדמים לקראת דברים מסויימים, ובה בעת מתגוננים מפני ההתמודדות עם אותם דברים ממש.

בניסיון להגיע לשיחה משמעותית עם איתי על רגשותיו וחוויותיו, ראובן מעלה כמעט כל מה ששמע מאורנה על השינויים שחלו בהרגלי אכילה, השינה, ובסגנון החיים של איתי. על מנת לדובב אותו סביב נושא האוכל, ראובן משתף את איתי בקשיים שלו עצמו לשמור על דיאטה, ואיתי מסביר לו עד כמה הדבר קל - בלי להיכנס לשאלה מה כרוך ב"קל" הזה. השיחה על הניסיונות של הוריו להביא ילד נוסף לעולם מעניינת מאוד, גם אם פולשנית, מעצם היותה מבוססת על דיווחי האם. הניסיון של ראובן לקשר את ההפלה לחשש פוטנציאלי של איתי, שאולי יפילו גם אותו, מעלה חיוך וזוכה לתגובה קולעת מאוד של איתי: "שכנראה מאוחר מדי" להפיל גם אותי - ופה גם ראובן מחייך עם איתי ואיתנו.

עם סיומה של הפגישה, מתברר שאבא מיכאל אינו מגיע, והסיטואציה הטיפולית וגם "הילד החדש" משתנים. איתי נתקף מתח, מנסה להתקשר לשני הוריו, שאינם זמינים בטלפון, ונלחץ מאוד. רגע לפני כן, הוא היה ילד שלא אוכל (בכלל?), ועכשיו הוא מביע תחושת רעב ומתחיל לאכול ללא הפסקה. ראובן מגיש לו אוכל, בית, והחזקה, ומשהו מהקשר האמיתי בין ראובן לאיתי נראה מותאם וקרוב. איתי מעלה מחשבה בנוגע לאפשרות שיישאר לגור בחדר של הבן. כך, בסיום הפרק, אנו עוברים ממשאלות של איתי הנוגעות לאפשרות שעלולים להפיל אותו, אל עבר המשמעות של התפרקות המשפחה, ואל עבר חוויה ממשית בה הוא נשמת ומופל.

איש חדש:

מיכאל, שלא הגיע לאסוף את איתי כשאנו נפרדים מהמפגש, הספיק להעביר מסר דרך אורנה שהוא "מיצה" (ככל הנראה "מיצה את הטיפול"). האמנם?

פרק 5

"והשיב לב אבות על בנים (ומאחר שאותם אבות הם גם בנים -)"

ולב בנים על אבותם. מלאכי ג', כד

במפגש הנוכחי מופיעים רק הגברים, זאת לאחר שאורנה האריכה את החופשה ואת שהותה בחו"ל בשבוע נוסף. ראובן פוגש אותם מזוקן ועייף, אבל קשוב. איתי מתייחס לחלק מהשינויים במראה של ראובן ומדבר על הזיפים, ואביו מצטרף. אנחנו שומעים שראובן ביטל את הפגישה בשבוע שעבר אך הסיבות לכך עולות רק בסיום המפגש.

איתי ומיכאל יושבים קרובים על הספה, וראובן שומע מאיתי שהזמן עבר "סבבה" ושהוא ואבא עשו דברים ביחד. אצל מיכאל מופיע טון קנטרני – בהתייחסו לפעמים שאיתי לא הלך לבית הספר, או למשקל של איתי שהפריע לרכיבה, ועולים תסכול וביקורת מצידו. לאחר שאיתי מסביר למיכאל, שאין לו בעיה עם המשקל, ושאוּלִי **לסוּס** יש בעיה, איתי קם לצאת לשתות בחדר ההמתנה. מיכאל אוסר עליו לצאת, באומרו שיש מים בחדר. איתי עוצר, אך בעודו עומד חוזר על כך שהוא רוצה לצאת. זהו רגע טעון ומתוח: איתי אינו משתף פעולה עם אביו, ולא ברור מי מהשניים ייכנע. ולאחר שתיקה ללא התערבות (תודה לאל) של המטפל, איתי עושה כרצונו, ואביו מיכאל נראה כמי שכשל במבחן ההורות של שליטה בילדו והשלטת מרותו עליו. אם בתחילת הפגישה בנו הקשיב לו והוציא את המסטיק שלעס מפיו (ושם אותו בכף היד המושטת של אביו – פעולה שהקנתה לצייתנות מגוון משמעויות אפשריות, כולל שיתוף שאינו באמת שיתוף), אז דקות ספורות אחר כך, איתי אינו מוכן אף לזאת, ויוצא לחכות בחדר ההמתנה. כתוצאה מכך, מיכאל זוכה לפגישה אינדיבידואלית טיפולית, ומפגש של הדרכת הורים עם משמעות רבה עבורו. ההכוונה לכך מצד איתי הינה במקום, וכמו הרבה מטופלים שלנו, ההדרכה שהוא מספק ראויה להקשבה. מי שרוצה להעמיק בנושא של "הדרכה" מצד המטופלים, מומלץ לקרוא את ספרו של קייסמנט "ללמוד מן המטופל".

יש גודש של נושאים שעולים בשיחה בין מיכאל לראובן וכולם שלובים זה בזה: חלקם מהכיוון של היחסים בין איתי ואביו בהווה, חלקם מהכיוון של יחסיו של מיכאל עם עצמו, וחלקם מהכיוון של היחסים בין מיכאל לאביו. קיימת גם נגיעה בדברים שניתן לפתח כדי לעבוד על הקשר בין מיכאל לראובן, אך בפגישה הנוכחית הם לא נפתחים לשיחה.

במפגש היום אנו לומדים שמיכאל מוטרד מכך, שבמהלך השהות של איתי אצלו, איתי רבץ ללא מעש, וזלל ללא הפסקה, וכתוצאה מכך מיכאל מרגיש שלא הצליח לספק לו הורות או אבהות ראויה, או

במילים אחרות: מיכאל מרגיש ככישלון. בהמשך אנו לומדים שאורנה לא חזרה, חברתו טלי עזבה, ושהוא הרגיש זקוק עד מאד לפגישה, אך דווקא באותו שבוע, ראובן ביטל. יש שני כיוונים עיקריים לעבודה עם מיכאל בפגישה הנוכחית. הראשון – מכוון לעבר reframing או שינוי-תפישה של מיכאל, כך שמה שהוגדר ככישלונות שלו עם איתי, מוגדר מחדש כהצלחות. לדוגמא, כשאיתי סירב להתקלח והסריח, מיכאל כעס מאוד אך פחד שיאבד שליטה וירביץ לו, ולכן התאפק ולא אמר דבר, כשהוא הרגיש משותק לחלוטין. גם כשטלי הציבה אולטימטום, ודרשה מאיתי להתקלח או שהיא תלך, מיכאל הגיב ברוגז ואמר ש"אם כך, אז מוטב שתלכי". ראובן פועל נמרצות להגדיר את אותם אירועים כהצלחות, בהתבסס על כך שמיכאל לא הרביץ לאיתי (ולכן הצליח לשלוט בכעסו), ועמד לצד איתי בעימות מול טלי, במקום להכריח אותו להשתנות. בכך, לדברי ראובן, מיכאל האב קיבל את בנו איתי כמו שהוא. ראובן מוסיף ומזכיר למיכאל, שאיתי גם אמר שהזמן אצלו היה "סבבה" ושגם זו הוכחה להצלחתו.

הנושא של reframing מעלה שאלות מעניינות מזוויות תיאורטית ופרקטיות כאחד. פעילות זו של ראובן מבורכת משום שהיא מרחיבה את האפשרויות להתבוננות, אך היא פחות מבורכת כשהיא מבטלת את הדברים המשמעותיים שמיכאל חושב וקולט על עצמו. יש מקום להקשיב לביקורת העצמית של מיכאל, המבוססת על מציאות פנימית של כעס ואכזבה, ועל ידי כך, לשים לב למורכבות ולעושר של העולם הפנימי והבין-אישי שהמטופל חי ופועל לפיו. במקום להחליף הסתכלות שלמה שלילית עם אחת שכולה טוב, ניתן להכיל את ריבוי הרגשות, חוויות, וזיכרונות. ניתן לארגן דברים אלו במסגרת-על של הכרה בקונפליקטים, במציאות של מניעים סותרים, בקשת של חוויות הורות מורכבות, וכדומה. התייחסות כזו הייתה משרתת כיוון טיפולי (אפילו קצר מועד) המנסה להרחיב את ההבנה של מיכאל בנוגע לאופן בו הוא והאנשים הכי קרובים אליו חיים ופועלים. דברים מאין אלו יכולים לתרום לתחילה של הבנות ו/או תובנות שיכולות להשפיע ברבדים רבים.

הכיוון השני של ההתערבות בעבודתו של ראובן הפעם קשור ליחסי אב-בן ומשתלב עם תכנים שמיכאל מעלה בנוגע לעצמו ולאביו. נראה שיש דמיון בין האופן בו מיכאל מתאר את אביו, לבין האופן שמיכאל עצמו חי ומתייחס לאיתי, והשיחה פותחת אפשרות לגעת במקורות של סגנונו כאבא, ובמשמעות שיש לחוויותיו כבן. הסתכלות לעבר ההזדהויות הרבות בין שלושת הדורות של הגברים נפתחת דרך התייחסות לדמיון ולשוני בחוויות של מיכאל ושל איתי. ראובן שואל את מיכאל, מה הוא חשב על אביו ואיך הוא הרגיש כלפיו כשהיה בן אחת עשרה בעצמו (בגיל של איתי בהווה), ודרך שאלה זאת הוא מצליח לחבר את שלושת הדורות לזמן מה. החיבור אינו מושג בעזרת פרשנות בלבד, כי אם בעיקר דרך חיבור נפשי לרגשות של אהבה והערכה כלפי אבות, ולעוצמה שיש בחיבור בן-אבא. למרות שהתייחסות זאת נסגרת יחסית מהר, כתוצאה מההתמקדות של ראובן ב-reframing, עדיין הנושא של יחסי אבות ובנים עלה ודובר, ונגע ברבדים העמוקים של הנפש של מיכאל, וכנראה גם באלה של ראובן.

הפגישה מסתיימת כשמיכאל קם ללכת ועומד להיפרד מראובן בדלת. באותו רגע מיכאל עוצר ושואל את ראובן האם הוא באבל. ראובן עונה, שישב שבעה על אביו בשבוע שעבר. מיכאל מביע השתתפות בצער ואף נוגע בכתף של ראובן. המחווה הזאת מעבירה מסר של קשר, אכפתיות, וקרבה – ומצטרפת לאווירה של הפגישה, ולתוכן של גברים, בנים, אבותיהם, וקירבת גברים. מוקדם מידי לדבר על הצלחתו המעשית של עבודת ה"והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" שראינו במפגש זה. אולם בינתיים אנו רואים בבירור פתח לעבר ליבם של האבות, ופתח לעבר אותם חלקים של הלב (ושל הזיכרונות והרגשות) של האבות, המורכבים מהיותם הבנים-של-אבותיהם. אותם חלקים יושבים בתוך האבות, והם בעלי השפעה רבה על סוג האבות שהם בעצמם הופכים להיות, ועל סוג האבהות שהם יעניקו לבניהם. כשמחברים בין חלקי הלב של הגבר, בין החלקים המורכבים מחוויותיו כאב וכבן, יש הזדמנות לפתוח מגע עמוק וזרימה חזקה בתוך נפשו, ובסופו של דבר, להשפיע רבות על חוויות בניו ובנותיו בעתיד.

לצד התקדמות עדיין לא ברור – של מי הטיפול הזה לעזאזל, מהן מטרותיו, והאם אנחנו מתקרבים לתחילתו של חוזה טיפולי או לסיום העונה?

במפגש הטיפול של היום קיימים שלושה חלקים: הופעתו הפתאומית של איתי בדלת הקליניקה לאחר בריחתו מבית הספר, והקטע הטיפולי איתו; קטע טיפולי עם שלושת בני המשפחה; וקטע טיפולי עם ההורים/הזוג מיכאל ואורנה. יש משמעויות רבות וחשובות לכך שאיתי ברח מבית הספר והגיע לקליניקה של ראובן (שבעצם גם היא מהווה עבורו בית). משמעויות אלו קשורות זו בזו, אך גם מובחנות דיין כדי להתייחס אליהן בנפרד.

(א) הבריחה מבית הספר והבריחה לעבר מקום מושבו של ראובן:

איתי מופיע בדלתו של ראובן בזמן שהפסיכולוג מטפל באדם אחר. ראובן מכניס אותו לחדר ההמתנה (חדרו של הבן של ראובן) ולאחר סיום המפגש הטיפולי עם לקוחו, ראובן מתקשר לאורנה כדי להרגיע אותה, שאיתי נמצא אצלו, בריא ושלם. הקטע הטיפולי עם איתי ממשיך כשאיתי מדגיש שני דברים חשובים: האחד שהוריו יהרגו אותו כשימצאו אותו, והשני שהוא לא חוזר לאותו בית ספר. בתשובה לשאלות, מתברר שאיתי נפל שוב קורבן לאלימות מילולית ול- bullying פרי תכנון של אלדד (ילד מכיתתו שהוזכר בעבר כמציק ופוגע בו).

ראובן שואל את איתי אם אינו חושב שהוריו ישמחו מאד לראותו בריא ושלם **לפני שיהרגו** אותו על הבריחה, ובעיני ראובן מצליח בדיבורו זה עם איתי. התייחסותו של ראובן לסכנות בנסיעה בטרמפים מחד, ולחשיבות המשולש אלדד-איתי-ילדה מהכיתה מאידך ("ילדה שנראית די בסדר") מתייחסים באופן עקיף להתבגרותו של איתי. הדברים שקורים בבית, הדברים שקורים בגופו, והדברים שקורים **בטיפול**, מצטרפים ויחדיו משפיעים על התפתחותו של איתי כילד בן שנים עשרה הנמצא באזורים של עצמאות והתבגרות, של גיל ההתבגרות. הילד שהסתתר בשיחים ביום ההולדת ולא היה מוכן לספר לאימו מה עובר עליו, מחליט כגבר לבוא לצאת לעולם הגדול ולנסוע בטרמפים, ולזמן מה להתמודד עם העולם הגדול. נכון שהוא בדרך למקום המפלט, למשכנו של ראובן המטפל והאבא-על של משפחתו, אבל **האופן** בו הוא מגיע לשם, קשור לתהליך של גדילה והתבגרות. האם אין מקום להתייחס לכך שהתנהגותו היא התנהגות משפחת נוימן טיפוסית – דהיינו אימפולסיבית ולא מחושבת או שקולה דיה? אולי. אבל לא כעת. יש תהליכי התבגרות ועצמאות שראויים לתמיכה, וגם רגשות של עלבון וכעס שדורשים קבלה. ההתייחסויות של ראובן לתחרות בין אלדד לבין איתי על תשומת לב של הילדה בכיתה חשובה, אולם נטייתו של ראובן לעשות reframing בצורה גורפת, עדיין נראית לי פשטנית מדי ולא מותאמת למורכבות של המציאות. הרי רגשות הילדה אינם ברורים, ובוודאי לא עקביים, ולשים את המקורות של בעיית אלדד-איתי כקשורים לילדה בלבד, מהווה התעלמות ממאפיינים רבים אחרים בהתנהלות ובמראה של איתי במהלך שנותיו בבית הספר. להרחיב את ההתייחסות למה שעובר עליו – רצוי, אך לתת הסבר שמתעלם מההיסטוריה של איתי ובני כיתתו במשך שנים, נראה לי פחות מומלץ.

(ב) על הספה – ביחד: אורנה ומיכאל, ואיתי יושב ביניהם

בקטע הבא של המפגש הטיפולי, ההורים מצטרפים להוטים לשעה הטיפולית, אך להיטותם מגיעה ממקומות רגשיים שונים כאשר לכל אחד תכנית אחרת. אורנה משוכנעת שלהעביר את איתי לבית ספר אחר הוא הדבר הנכון, בעוד מיכאל חושב שעדיף שאיתי יישאר ויתמודד, מפני שגם בבית ספר חדש, הדברים יהיו דומים. איתי מצידו אינו מעוניין לעבור בית ספר, הוא עומד על זכותו לא ללכת בכלל לאף בית ספר.

האם איתי הצליח להביא את הוריו (שוב) למפגש טיפולי ביחד? נראה שהתשובה חיובית. בסך הכל, בריחתו לעבר מקומו של ראובן מביאה את הוריו ואת עצמו, דהיינו את משפחתו, לעבר האדם

היחיד שמבחינת איתי עדיין יש תקווה שיוכל לעזור להם, כיחידים וכמשפחה. יש חשיבות בכך שהבריחה היא לעבר ראובן. בהמשך, כשהמאבק בין ההורים מתעצם, ראובן מבקש מאיתי לצאת מהחדר כדי שיוכל לדבר עם הוריו. עצמאותו המתפתחת של איתי מתעוררת שוב (ובצורה מותאמת) כשהוא אינו רוצה לצאת, ומתלונן שבסך הכל מדובר בו, אבל לאור בקשתו הרגועה והחוזרת של ראובן, הוא מוכן לבסוף לוותר ולצאת.

ג) על הספה אבל מאוד לא ביחד: אורנה ומיכאל כשאיני אינו בחדר, ולא ברור עד כמה הוא הנושא בכלל

בקטע זה של המפגש הטיפולי, מיכאל ואורנה נמצאים במקומות מוכרים ובעייתיים מאוד. ראובן מזמין אותם להתייחס לאינטרסים האישיים שלהם תוך כדי הדיון על טובתו של איתי. לטעמי זוהי הצעה בעייתית מאוד, משום שהיא מערערת ופוגעת באפשרות לחפש ולהגדיר את הצרכים של איתי כשונים ונפרדים מצרכיהם הם. מבחינה פרקטית ומבחינה טיפולית, רגשותיהם ורצונותיהם של מיכאל ואורנה חשובים עד מאד, אך דווקא כשמנסים להבין מהי טובתו של איתי, נכון הרבה יותר להתייחס ל- "best interests of the child", ולא לערב את זה עם האינטרסים של ההורים. הילדים שלנו הם לא "שלנו", ואינם קיימים במטרה לספק את רצונותינו ואת צרכינו (למרות שהם אכן עושים זאת). הילדים שלנו הם "שלנו" במובן שיש לנו אחריות לדאוג להם כדי לספק להם את התנאים הנחוצים להתפתחותם התקינה. יש מעורבות חזקה ביותר בין הורים וילדים, אך כל עוד הילדים צעירים, המטרות והאחריות נוטות בעיקר בכיוון אחד – טובת הילדים ומתן הורות טובה דיה. מסר "מוסרני" זה בדרך כלל מקובל על החלק הבריא של כל הורה, למרות שהמקום שחלק זה תופס שונה אצל הורים שונים.

בזכות חושיו המחודדים, מיכאל קולט שנושא המעבר לבית ספר אחר קשור לתכנית (מזימה?) של אורנה לעבור למקום אחר, ושהיא משתמשת במה שקרה באותו יום כדי לקדם (במודע או שלא) את התכנית. כשהוא שומע שהמעבר המתוכנן הוא לחיפה (וכמו להרבה אנשים ממרכז הארץ, חיפה נראית לו רחוקה ושייכת לפריפריה), הוא מדגיש שילחם מאוד על כך שהשהייה של איתי בביתו והאבהות שלו לא תפגע. מיכאל מתגלה שוב כאדם חשדן, וכמו בעבר, מסתבר שהחששות שלו אינם משוללי יסוד. וכך אנחנו מגלים רובד נוסף לבריחתו של איתי מבית הספר, ולעבר ראובן, ולא לאף אחד מהוריו. איתי הרי שמע מאימו על אפשרות המעבר למקום אחר, ובמציאות בה קיימת אפשרות של התרחקות פיזית ונפשית נוספת בין ההורים הפרודים/מתגרשים, הדבר מעלה את הסבירות שאיתי יצטרך לבחור אצל מי ישאר רוב ימי השבוע, אצל אמא או אבא. כך יוצא שאפילו הביטחון החלקי שהתחיל להתהוות עם בניית משמורת משותפת נפגע. בתנאים כאלו, אם לברוח, אז לבית שמבטיח החזקה (holding) – למקום בו ראובן דגן חי ועובד.

המפגש מסתיים כשאורנה לוקחת את איתי לביתה, דווקא ביום שהוא אמור לישון אצל אביו. כאן אוסיף עוד מילה על מה שמוצג כסיבה לתכנית של אורנה לעבור לחיפה – הקושי שלה, בתנאים הקיימים, להיות קרובה למיכאל מבחינה גיאוגרפית. משמעות הדבר אינה ברורה, אבל היא ראויה לבדיקה. המעורבות ההדדית של הזוג עדיין חזקה וסבוכה, תערובת של משיכה ודחייה, חום וזעם, רצון לקירבה לצד רצון לפגוע אחד בשני. גם הברית ההורית שלהם עדיין לא מגובשת, וראויה להבהרה ולטיפול. וזה מביא אותנו לסעיף המסכם להיום.

איפה אנחנו נמצאים: תחילת חוזה או סוף העונה?

אנו מסיימים היום עם השאלה מה להציע עבור משפחת נוימן בעתיד. אפשרות אחת היא לסגור את העונה בלי לתכנן בעתיד התערבות טיפולית שונה ממה שראינו עד כה. אולם, אני בדעה שלכל אחד מבני המשפחה יש מה להפיק ממפגשים אינדיבידואליים. נראה לי שיש מקום להגדיר נושא מרכזי אחד כמוקד לכל אחד מהמבוגרים לעבודה אישית, כאשר השאלה מה להציע לאיתי, שונה מהשאלה מה כדאי להציע להורים. כמו כן, שמירת מסגרות משותפות, הן של הדרכת הורים והן של טיפול משפחתי, אף היא מועילה ונחוצה, כך שיש לשקול את המשך קיומה. בכל מקרה, תכנון השלב בטיפול, המתבסס על חוזים קצרי מועד (נגיד עד שמונה מפגשים לכל אחד מההורים ואולי אורך טיפול שונה עבור איתי) יאפשר

עבודה מסודרת ומאומצת יותר, במטרה להביא להרחבת התובנה בנוגע לדרכי ההתנהלות של מיכאל, אורנה, ואיתי. כמובן שיש מגוון אפשרויות להמשך טיפול, ודרכים נוספות להמשיג את ההתערבות הטיפולית הרצויה. ברם, עצירה בשלב הנוכחי לצורך תכנון מחדש וחשיבה מעמיקה אודות כווני הטיפול הרצויים בעתיד, נראית לי כעבודה חיונית, שיש לאמצה בשלב הנוכחי של העבודה עם המשפחה.

פרק 7

מנוחה ושמחה או נקודת ציון חשובה בדרך לשינוי בר קיימא

בטיפול פסיכולוגי כמו ביחסים בינלאומיים ובהערכות של מומחים, ניתן להכריז על הצלחה ולהיות צודק, בתנאי שבוחרים בקפידה את התקופה הרלוונטית. צ'מברלין היה משוכנע שההסכם שארגן הציל את אירופה ממלחמת עולם. מבחינתו, וגם בבדיקת התוצאות בשטח בשבועות המיידים לאחר ההסכם (זוהי פרק הזמן הראשון שעניין אותו), נראה היה שהוא אכן צדק. רק חודשים מעטים לאחר מכן, התברר שטעה, וחמור יותר, שההסכם שנכנס אליו תרם להרעה במצבם של בעלות הברית במלחמת העולם השנייה. מתוך השוואה, בזעיר אנפין, לפרק המסיים את העונה היום, ניתן לתהות על מהות הקביעות שחותמות את עונת הטיפול עם משפחת נוימן. במיוחד ראוי לשאול, האם צדק ראובן כשאמר לקראת תום המפגש: שבפעם הראשונה מאז שהוא מכיר את אורנה ומיכאל, נראה שהמלחמה ביניהם אכן הסתיימה. האם משתמע מכך שמיכאל ואורנה הגיעו לעידן שבו המלחמות ביניהם שייכות לעברם בלבד? אינני בא להגיד שראובן הוא כמו צ'מברלין, ושהוא יתרום להרס נורא ואיום אצל משפחת נוימן. המסר שלי הוא אחר: בחירת פרק הזמן המשמש לנו כמבחן להצלחת טיפולינו, יש בה כדי לקבוע אם נצא צודקים. ככל שפרק הזמן הנבדק מצומצם יותר, משמעותו פחותה. בתום השעה הטיפולית הנוכחית, נוכל להגיד בבירור שיש התקדמות, אבל השינויים החיוביים עדיין טעונים טיפוח, החזקה, וליווי בעתיד. הניצנים של עתיד אחר נראים באופק, ויש לטפחם ולדאוג להם כדי שימשיכו לצמוח ולהתפתח. אך עדיין מוקדם מדי להכריז שהושג: "peace for our time".

המפגש הטיפולי:

המפגש הטיפולי של היום נפתח כשאייתי יושב לבדו עם ראובן. הוא מספר עד כמה הוריו ילדותיים לדעתו, ועד כמה הוא רוצה שישאירו אותו מחוץ למריבות שלהם. חיש מהר, אנו לומדים שאיתי ממשיך להתפתח בכמה כיוונים: הוא זנח את תפקיד הקורבן ואף הרביץ לילד אלדד שהציק לו, הוא כועס על הוריו (בהחלט מתאים לגילו) ורוצה לתפוס מהם מרחק, והוא משחרר את עצמו מתפקיד המחיצה והגשר ביניהם – כאשר האחרון בא לידי ביטוי במפגש הנוכחי בסירובו להיענות לבקשת אביו שייתן לו את המושב הקיצוני בספה, כשההורים מוזמנים פנימה, ובעצם בסירובו של אייתי לשבת בין הוריו.

בשיחה בין אייתי לראובן, הטיפול ממשיך את הקו של שיחה ישירה. ראובן מחייך כשהוא שואל אם הנערה בר ממשיכה לשבת ליד אייתי באוטובוס והדבר מכעיס את אייתי, שאף מוחה בקול על החיוך (מתאים לגילו). הכעס של אייתי על הוריו והמריבות הילדותיות שלהם מובע בגלוי. מתפתחת שיחה על רגשות, והמטפל מתייחס למשמעות החיובית של כעס המפונה כלפי חוץ, המחליף כעס המופנה כלפי פנים – והוא מהותו של רגש האשמה. אייתי וראובן מבררים בקצרה את האפשרויות הגלומות במעבר לחיפה. לאחר מכן, ראובן מציע לאיתי לשתף את הוריו בכעס שלו ולברר איתם את הסוגיה. יש כאן מסר חשוב של המטפל, עם עומק ותבונה והוא: שיש משמעות לשיתוף הסובבים אותנו (וכנראה גם לשיתוף עצמנו) ברגשותינו, אפילו אם זה לא מביא לשינוי בהתנהגות. יתכן שאמא עדיין תעבור לחיפה, אבל לפחות היא תדע שזה לא מוצא חן בעיני בנה. בהמשך בפגישה נראה את אייתי מתרגל שיתוף רגשי זה, עם תוצאות חיוביות.

עם תום חלק זה של המפגש, ראובן שואל את איתי האם אפשר להזמין את ההורים פנימה לחדר. למיטב זכרוני, זוהי הפעם הראשונה שהמעברים בשעה הטיפולית מווסתים, והדבר חשוב מעין כמוהו. דפוסי התנהגות צפויים שגם מדברים עליהם, מהווים את ההיפך הגמור מדפוסי ההתנהלות של משפחה זו ושל הטיפול בה בעבר. במקום מעברים חדים ובלתי צפויים, משפחת נוימן מתנסה בדפוס התנהגות אחר שמדגיש מחשבה ותכנון במקום אימפולסיביות והתנהגות בלתי מבוקרת.

בחלק הבא של הפגישה, כששני הוריו נמצאים, איתי מיישם את עצת ראובן, ומדבר על כך שאינו רוצה לעזוב ולעבור לחיפה. הוא אף משתף את הוריו בתובנה שלו, שהתחלה חדשה במקום חדש אינה פתרון קסם, וכי הוא איננו רוצה בכך כלל. כשהוא מסיים את חלקו ועוזב את הוריו לגורלם עם ראובן, ניכר כי חלה התעצמות של הפן המבוגר/מתבגר שבו, וכי חלקו של הילד התלוצי שבו הולך וקטן.

האינטראקציה בין אורנה ומיכאל מעודדת וחיובית הפעם, ויש בה נימות חדשות ורגועות שלא היו זמינות בעבר. כשההורים יושבים בינם ובין עצמם ללא נוכחותו של איתי, אנו למדים שאורנה פוטר על ידי הגבר ממשרדה (סידר) איתו שכבה. (יש הרבה סיבות מדוע רצוי להקפיד ולשמור על הפרדה בין אינטימיות פיזית ויחסי עבודה, ועוד יותר כשמדובר על יחסים שמטבעם מחייבים הסתרה. בין סיבות אלו נמצאת הסכנה להמשך העבודה בתום היחסים הרומנטיים, כפי שקרה כאן).

אורנה מציינת שתי סיבות עיקריות לרצון שלה לעבור לחיפה, ושתייהן אינן זוכות לבירור מספק. הראשונה קשורה לקושי שלה לחיות ליד מיכאל והחברה שלו, ומסתמן מכך שרגשותיה כלפיו עדיין עזים ושהיא עדיין קשורה אליו רגשית. הסיבה השנייה קשורה לעובדה שקיבלה הצעה לכהן בתפקיד מנהלת, וזו הזדמנות להגשים את עצמה מבחינה מקצועית וכלכלית. כשראובן מעלה תהיות על המחר שהמעבר יגבה מאיתי והקשר שלו עם אביו, אורנה מתפרצת עליו בהתקפה הן מהכיוון הסקסיסטי והן מהכיוון האישי. היא מאשימה אותו שהוא מגיב כך מפני שהוא אינו מתייחס להתקדמות מקצועית של נשים כבעלת ערך שווה להתקדמות של גברים, ועוד היא מוסיפה, שבגלל שהוא נכשל בתפקידו כאב ואינו רואה את בנו הוא מגיב בצורה לא מאוזנת לסיפור שלהם. זוהי שעתו היפה של ראובן - שמגיב בכנות וללא משוא פנים: הוא משיב לאורנה מהמקום האמיתי של צערו. הוא מספר שהוא מיצר על ההתרחקות שחלה ביחסים בינו לבין בנו, אבל מתמקד ברצונו לעזור לאיתי ולמנוע ממנו נזקים, ומסביר שזה החלק החשוב בתגובתו.

השיחה של אורנה במפגש מעניינת ביותר, אך חולפת לידינו במהירות וללא הבטחה של פיתוח והמשך בעתיד. ניתן להבין מאורנה משהו על הסערה הרגשית שהיא עוברת. היא מקנאה במיכאל על שהוא זכה כביכול באהבת בנם וניצח אותה. אורנה מקווה שדאגתה לעצמה תשחרר את איתי מהצורך לדאוג לה, והיא מעוניינת לנסות לבנות עבור עצמה חיים חדשים.

המפגש מתפתח עם הצעתו של מיכאל, לקחת את איתי אליו למשך חמשת ימי הלימוד השבועיים, כך שיוכל לשמור על הקשר ביניהם וגם לדאוג שאיתי ימצא בסביבה המוכרת לו. אורנה תוכל להשקיע בעבודתה החדשה ובהתבססותה בחיפה, וגם להיות בקשר עם בנה בצורה מותאמת בסופי שבוע. ההיגיון בדבר, הפתיחות ללכת עם הצרכים של כל המעורבים, והרצון לעזור לאורנה ולאיתי כאחד (וגם לשמור על מעורבותו כאב), הם חיוביים וחזקים ביותר. כשאורנה מסכימה, מיכאל מדבר על חששותיו – האם יצליח במשימה? ההתייחסות לספקות שיש לו חשובה מאוד, ומשקפת התקדמות וצמיחה אצל מיכאל.

כאשר מיכאל שואל את אורנה מה היא באמת היתה רוצה, אורנה משיבה, שהיא רוצה בחזרה את משפחתה, שמחה ומאושרת באותו בית – האם זה דבר שהוא יכול לתת לה? – ואם לא, היא תסתפק בחתירה לשקט. בתום התשובה, היא מנגבת את עיניה הדומעות ומשתרר שקט עצוב. בהתחלה בהיסוס, ולאחר כך עם יותר בטחון, מיכאל ואורנה מתחבקים, עם רגישות, חיבה, ואכפתיות. ניכר שמשהו מהחיבור העמוק והאינטימי עדיין קיים ביניהם. החיבוק הזה מזכיר את החיבוק מהטיפול הזוגי בעונה הראשונה, אך בעקבות שינויים רבים שחלו, הפעם המסר הרבה יותר חיובי. החיבוק הקשור הפעם לעובדה שערץ משמעותי וחיובי בתקשורת בין בני הזוג נבנה ומתרחב.

יש כמה וכמה דרכים לתרגם את ההתפתחויות החיוביות ואת ההתקדמות במשפחה. ראובן בוחר לשקף את החיובי בדרכו המיוחדת – באופן שמדגיש את החיובי מבלי להתייחס למורכבות של הסיטואציה. למרות שהתמונה מורכבת ולא אחידה, סיכומו של המטפל אינו משקף את צדדיה הפחות יפים של המציאות ואינו מתייחס אליהם. ראובן מסכם ואומר, שנראה שהמלחמה בין ההורים (מלחמה ארוכה ומתישה במיוחד) אכן הסתיימה. באמירה זאת ראובן מחזיר את כולנו לתחילת ההיכרות והטיפול עם אורנה ומיכאל, כשהם דנו בסיכויי הקשר שלהם להתקיים בלי להיות במצב של מלחמה תמידית.

ולסיום היום:

המילה אוקיי (OK) מסיימת את המפגש, וכל אחד מהמטופלים וגם המטפל חותם את המפגש בהסכמה ובאמירתה. אם הטיפול וההתקדמות שראינו, ימשיכו בפגישות שלא נהיו עדים להם, אז בהחלט יש סיבה לאופטימיות ובסיס מצוין לתכנון העתיד של ההתערבות הפסיכולוגית. אבל, אם הטיפול יסתיים בשלב הנוכחי, נראה לי שהנמהרות והאופטימיות לא יוכלו להסתיר עד כמה שברירת ההתקדמות שראינו, ועד כמה העשייה הלא מבוקרת והאימפולסיבית, שולטת עדיין בחיי בני המשפחה.

סיכום

הטיפול במשפחת נוימן: אחרית דבר ומחשבות לקראת פרידה

הגיע הזמן להיפרד מהצפייה, מהכתיבה, ומהאתגר בכתיבת תגובות לטיפול במשפחת נוימן. אין כאן חזרה או סיכום של העונה, ומי שמעוניין לדעת מה חשבתי על הטיפול ואיך הסתכלתי על הדמויות מוזמן לחזור ולקרוא את הכתבות על הפרקים שקדמו לכתבה זאת. כאן אסתפק בסגירת המעגל שנפתח לפני כחודשיים עם תחילת השידור של סדרת הטלוויזיה "בטיפול" והכתיבה עליה.

מקצועית:

הנושאים היו רבים ומגוונים, וניתן לחלקם לשני עולמות: אלו הקשורים למבנה הטיפול, ואלו הקשורים לתוכן של העבודה. בתגובות שלי התייחסתי רבות לחוסר הארגון, ולליקויים בתכנון-על של הטיפול במשפחת נוימן. הדמות של המטפל, שהצטייר בעבודה עם המשפחה הייתה של אדם חם, עם לב טוב, מיוסר, ואימפולסיבי בעבודתו. ראובן נהג לספק כל מיני הסברים למטופליו: הסברים שמקורם בעולם הפסיכולוגיה דינאמית הקלאסית, הסברים של "שכל ישר", וכן כאלה שנבעו מהבנותיו, כאדם שחוה הרבה בחייו. ראובן המעיט עד מאוד בחשיבות הרבה שיש להבנה שאדם רוכש על עצמו, בעצמו, ולפיתוח היכולת הזאת כחלק מרכזי בתהליך הטיפול, ובהרוב לספר למטופליו דברים שונים הנוגעים למה שעובר עליהם. עבור רוב האנשים במקצוע, עבודה כזאת אינה נראית כמו דוגמא אמיתית לפסיכותרפיה דינאמית. בסך הכל, הראייה המקצועית והניסיון הטיפולי רב שראובן רכש, אינם ניכרים בהתערבויות ופעילויות שלו כמטפל. הגבול בין שימוש בניסיון ובאינטואיציה, לבין התנהגות לא מחושבת ומבוקרת, יכול להיות דק מאוד – וראובן עובד משני צדי הגבול. גם בלי להידרש לעדויות מחלקים אחרים של הסדרה, העבודה של ראובן המטפל מעלה סוגיות הקשורות לעבודה של מטפלים בעיתות משבר בחייהם האישיים, ולאופן בו המשבר משפיע על חייהם המקצועיים.

כדמות אנושית, ראובן מאוד מעניין, אבל כנראה שלא היתה כאן כוונה כלשהי לעצב את הדמות של המטפל האידיאלי דרך ראי האמנות. בגלל בעיותיו, הוא מזכיר לנו שהכרה של המטפל בבעיה האישית שלו, ופניה לקבל עזרה (טיפול, הדרכה), הן שתיים מאבני היסוד של עבודה אחראית ואתית בתחום הטיפולי (ראה רובין, 2002, 2007). למרות שאין ספק שמשפחת נוימן נעזרת כתוצאה מהטיפול, התוצאות יכולות להיות הרבה יותר משמעותיות, בטיפולים שבנויים ומנוהלים אחרת.

ראובן המטפל פעל להרחבת הדיבור עם כל אחד מבני המשפחה, אבל לרוב במונח הקלאסי-מיושן של מטופל מספר (או לא) ומטפל מפרש. חשיבותה של תקשורת – עם עצמנו ועם הזולת – הינה גדולה מאוד, ובעבודה הטיפולית עם משפחת נוימן, ראינו התייחסות לרובד זה. אבל רבדים אחרים, הכוללים התייחסויות לדפוסי ההתנהגות שלנו, להבנה מהיכן דפוסים אלו יונקים ואיפה "למדנו" להגיב כפי שאנו מגיבים – לא זכו להתייחסות מספקת במסגרת הטיפול.

בטיפול, כמו בחיים, יש עליות וירידות, התקדמות ונסיגה, הכרה בדברים וקושי להישאר פתוח להכרה שהושגה. עבודה עם הדיאלקטיקה הזאת היא חלק מהאומנות המקצועית של טיפול. בעבודתו, ראובן לא נהג להשאיר מקום להתנגדויות ולהגנות של המטופלים, דבר אשר צמצם מאד את הפוטנציאל להביא לשינוי רחב ובר קיימא בקרב מטופליו.

היו שבע פגישות בעונה, שאפשרו לצייר תמונה של משפחה במשבר: ילד אומלל, זוג הורים מגששים, ושני מבוגרים, שבדקים את צעדיהם אל תוך העתיד. בהתאם למורכבות התמונה, הטיפול עם משפחת נוימן נע לאורך מספר צירים. היו מרכיבים של טיפול זוגי, טיפול אינדיבידואלי, הדרכת הורים, ותרפיה במשחק עם ילד – אבל בסופו של דבר, לא התפתחה מסגרת-על של טיפול, אשר משקפת תוכנית המבוססת על הכרעה איך נכון לעבוד עם המשפחה הזאת. אי לכך, לא התאפשרה עבודה המציגה השתקפות של טיפול כפי שמוכר בחדר הטיפולים. עם זאת, היו מקומות ששיקפו רגעים קריטיים ובעלי משמעות במפגשים הטיפולים עם כל אחד ואחד מהמטופלים. רגעים אלו כללו קורטוב של התחושה של "מה זה טיפול". למשל, כשאיתי הילד משתף את המטפל במה שעבר עליו, דבר שקרה בכמה וכמה מפגשים; או כאשר אורנה נאבקה להיצמד לחופשתה, ולא לראות את המורכבות בתגובת בנה, כש"הכל בסדר"; או המפגש שעסק בקשר של מיכאל עם אביו, ובמה שמיכאל היה רוצה בקשר עם בנו – כל לטעמי, היו רגעים, שהצליחו להעביר את הדרמה ואת עוצמת המפגש בין אנשים במסגרת פסיכותרפיה. אם דברים אלו יאפשרו לאנשים להיפתח לאפשרות של טיפול, אז חלק מהניסיון לתרגם את העוצמה של פסיכותרפיה לתכנית טלוויזיה, ולהישאר נאמן למה שאותנטי במפגש הטיפולי, אכן הצליח.

אישית:

מהצד האישי – כתיבת טור שבועי על הסדרה הייתה מאתגרת ומהנה כאחד. בדרך כלל הייתי צופה במפגש הטיפולי בערב וחושב מה ברצוני לומר בבוקר של למחרת. הנחתי ששינה טובה, הליכת בוקר, וחשיבה אקטיבית הינם מתכון טוב לכתיבה. בקשתי מכמה אנשים בשלבים שונים לעבור על הניסוחים טרם העלאתם לאתר. וכאן אני מודה להם: לעמרי גורן, לשרה הלפר, ליונה רובין, תודה, אך מעל לכל, ליעל סיון, שהזכירה לי שמורה ותלמיד הם תפקידים זמניים ואף מתחלפים, וראיתי את זה בצורה מוחשית מאוד דרך עבודתה ונדיבותה מסיביב לכתיבתי כאן.

הכתיבה לקהל לא ידוע (חלק מהמקצוע וחלק מהציבור הרחב), על טיפול שרואים באופן מקוטע, וללא שיתוף של המטפל במה שמנחה אותו בעבודתו – איננה פשוטה. מהי האסכולה הטיפולית שמנחה את המטפל? מהי האבחנה שלו לבעיה ומהו החוזה או ההסכם הטיפולי שמבסס את הטיפול? ואיך להגיב כשיש תערובת של דברים השייכים לעולם הטיפולי ולעולם הבידור והספרות? החודשיים שצפיתי וכתבתי על הטיפול של ראובן עם משפחת נוימן היה עשירים בהזדמנויות להתייחסויות מגוונות לשאלות אלה, והיה צורך לבחור כיצד לכתוב ולהתייחס למתרחש בפרקים, באיזו אריכות, ולאיזה מטרות. שקלתי ובחרתי, ותשפטו אתם את מידת ההצלחה.

ועוד מההיבט האישי, הדבר שעבורי היה מתסכל במיוחד היה לראות מרכיבים לא מקצועיים ולא מתאימים לטיפול, חוזרים שבוע אחר שבוע. כבעל מקצוע עם ניסיון רב במתן שירותי הדרכה והתייעצות למטפלים (ומטופלים) אחרים, צעירים וותיקים במקצוע, אני רגיל לשמוע על עבודה מקצועית שיש לשפרה. אבל כמדריך, התפיסה מקצועית שלי חוברת עם הרצון של המטפלים עצמם לחולל שינויים בטיפול, להפוך אותו לטוב יותר. בכתיבה על הסדרה, הראייה המקצועית שלי לא נדרשה על ידי המטפל, ולמרות היותי "בתפקיד של מגיב מטעם המקצוע", לא היה ביכולתי להשפיע על התפתחות הקשר הטיפולי והעבודה הטיפולית לטובת המטופלים. תפקידי הסתיים מיד לאחר שהעברתי את ההתייחסות שלי לפרק. האם יש תועלת בדבר? קשה לדעת. במקרים רגילים, תוצאות ההתערבות של המדריך/יועץ

נבחנות על פי התוצאות בשטח – בהשפעות על המטפל ועל הטיפול, ואלו דברים שלא קיימים בכתיבה מהסוג הזה. וכך, יש להסתפק במשמעות הפרטית של ניתוח יצירה אומנותית ומקצועית עם החופש לומר מה שנראה לי מתאים. זהו סוג של "שלח לחמך" לעבר cyberspace. נהניתי מכך, אך גם גיליתי שהמחויבות לכתוב על התכנית הייתה תובענית יותר מכפי שהנחתי מראש. עם זאת, אני מקווה שבשנים הבאות, אוכל להיעזר בסדרה למטרות הוראה, וקיומן של רשימת כתבות עשויה לעזור לסטודנטים שלי בעתיד.

וכאן המקום לומר שנהניתי והוקסמתי מהשחקנים ומכישורי המשחק שלהם. ארבעתם יצרו דמויות אמניות ואינטגרטיביות, והפיחו חיים ועומק בדמויות שהם גילמו. רמי הויברגר, עלמה זק, ניב זילברברג, ואסי דיין ראויים לשבחים. אין ספק שהתסריט וה"קונספט" היו טובים מאוד כאומנות (מבלי להידרש להיות סידרה לאנשי מקצוע שעוסקת בשאלה "איך לטפל נכון"). יש לתת שבחים לכותבים, במאים, טכנאים, היועץ הפסיכולוגי ד"ר רוני באט, ולכל הצוות. אני יכול רק לדמיון עד כמה מורכבת המשימה ליצור יצירה משותפת שתדבר אל הצופים. שתמשיכו להצליח! ולקוראים, תודה על שהקדשתם מזמנכם כדי להתעכב על דברי.

סימוכין

רובין, ש. (2002) כוונות טובות, דילמות אתיות, והדרך אל הגיהנום: פרספקטיבה אתית-קלינית על תיאורו של יאלום את הטיפול של טרוטר. שיחות, ט"ז, 290-297.

רובין, ש. (2007/2003) על קודים, עקרונות ואתיקה במקצועות הבריאות והייעוץ. מתוך: ג. שפיר, י. אכמון, וג. וייל (ע) סוגיות אתיות במקצועות הטיפול והייעוץ הנפשי, ירושלים: הוצאת מגנס. (עמ' 30-52).

דורית שיקיירסקי

כותבת על הטיפול של אפי

יום ג'

פרק 1

אפי ברעם מפחד למות

בפרק השלישי בעונה השניה הצופים פוגשים את אפי ברעם, שמגיע לטיפול עקב התקפי חרדה. המפגש הראשון עם אפי ברעם אינו כאשר נפתחת דלת חדר העבודה של ראובן דגן, אלא באמצעות תחקיר שמשודר בטלוויזיה. יחד עם ראובן אנו צופים בטלוויזיה, ושומעים מאילנה דיין ש"כבר חצי שנה שבאזור חיפה מתים אלפים מדי חודש. בינתיים רק דגי נחלים, סרטנים וציפורי מים, אבל הזיהום הגדול לא רק משפיע על הזיהום האקולוגי, אלא עשוי לסכן בהדרגה את כל תושבי מישור החוף הצפוני". מסתבר שאפי ברעם הוא "המנכ"ל המיתולוגי" של ספיר כימיקלים, וזיהום הנחלים הגיע כבר עד הוועדה לאיכות הסביבה של הכנסת, והוביל להפגנות סוערות. "אבל רק השבוע, לראשונה, מישהו שם אולי מתחיל לקחת אחריות"; מי שמתחיל לקחת אחריות אינו המנכ"ל ברעם, אלא סמנכ"ל השיווק רכלבסקי.

אני מתעכבת על 'הפתיחה הקרה' (cold open), הקטע שטרם כותרות הפרק, משום שזו מכוננת את הדילמה שאפי ברעם מייצג בסדרה – לא רק כמניע לטיפול עם ראובן, אלא גם כעמדה בשיח הפוליטי. השימוש בתחקיר של אילנה דיין בטלוויזיה רומז שההגדרה "המנכ"ל המיתולוגי" מסמנת קשת עלילה (arc) שאינה עוסקת רק בבעיה פסיכולוגית של פרט, אלא נוגעת גם במשמעות הפוליטית של מנהיגות עסקית וגם במשמעות אחרת, שעולה מפנטזיות לא-מודעות אשר מופיעות בתרבות בצורה מודעת כמיתוס. צומת זו – בה מצטלבים השיח הפסיכולוגי והשיח הפוליטי – מציבה את אפי ברעם במרכז הכובד של העונה הנוכחית.

היחס בין אפי ברעם לבין ראובן דגן הוא יחס של השתקפות הדדית – שני גברים שנמצאים בצמרת המקצועית, אבל במשבר חמור, שמהדהד גם בחיים המקצועיים וגם בחיים האישיים של שניהם. השתקפות זו מופיעה בדיאלוג ביניהם בהתייחסויות חוזרות ונשנות של אפי, שמציבות את שניהם כ"אנחנו" – בכירים במקצועם שחולקים אותו חוג של מכרים, ביניהם פרופ' יוסי קליין ש"אתה בטח מכיר אותנו"; ששרדו את מלחמת יום כיפור, "אלה שהתגברו והמשיכו הלאה... אתה יצאת מזה, בנית קריירה..."; שהקימו משפחות – אבות לבנים, ובעיקר לבנות, אשר כואבים את הריחוק מהילדים. כשראובן מפרש את השימוש של אפי ב"אנחנו" כבדיקה, כביטוי של החרדה של אפי שמא אינו יכול לסמוך על השיפוט של ראובן, פירוש זה מוחמץ באותה מידה שפירוש דומה לאיריס ביום רביעי הוא מוצלח; ראובן מחמיץ את ניסיונו של אפי ליצור ביניהם זהות כדי לקבל ממנו אישור מרגיע ותו לא, טיפול בסימפטומים, שלא יאלץ אותו להתעמת עם המשמעות של התקפי החרדה. אפשר לומר, שמשום שהוא חש מתפורר לרסיסים, אפי מחפש בראובן השתקפות מרגיעה של עצמו כסובייקט שלם, שאינו מפוצל ומשוסע (Lacan, 1977).

מעבר לניסיונו של אפי ברעם להתחבא מפני החרדה בחיק ה"אנחנו", נרמז כאן שהבעיה אינה רק בעיה של פרט, אלא בעיה של "אנחנו" – מבחינה פסיכולוגית זו הגבריות הקורסת של דור האבות, ומבחינה פוליטית זו המנהיגות המעורערת של האליטות השליטות; לפיכך זו בעצם בעיה של כולנו. שני גברים אלה, כאילו דומים במאפיינים חברתיים ותרבותיים, כאילו שונים באישיותם, במסלולי חיים שנראים כמעט מקוטבים, מלמדים כיצד הפסיכולוג המהורהר והמרגיש אינו אלא השתקפות של המנכ"ל המיתולוגי שעושה. מבחינה זו, גם הבעיות של ראובן – שנתפסות בדרך כלל כבעיות אישיות שמובילות לחריגות אתיות – מוצבות כאן בהקשר הפוליטי הכולל של השבר העמוק בחברה הישראלית. הזיהום של הסביבה מסמן את התוצאות הקטלניות של הפיצול בו משתמשים ראובן, אפי ו"אנחנו", פיצול בין הכוונות הטובות לבין המעשים הרעים. שאלת האחריות המקצועית של ראובן – למותו של ידן, לחיסול הטיפול של נעמה, לפירוק הזוגיות של אורנה ומיכאל – מוצבת במפורש על סדר היום של העונה השנייה, ומועצמת באמצעות התביעה המשפטית של מנחם (אבא של ידן), שמובילה למפגש מחודש עם טליה בפרק הראשון; ואם עוד לא הבנו – גם איריס משליכה לתוך ראובן את האחריות לחייה ולמותה, נוכח סירובה לטפל בסרטן בו חלתה.

שאלת האחריות של אפי ברעם לזיהום הנחלים אינה אלא השתקפות נוספת של הפיצול בין האב הטוב והמיטיב לבין האב הרע והמגונה. הפיצול בין היבטים אלה של דמות האב מעלה באוב את זכר אביו של אדיפוס, לאיוס. בשנים האחרונות כותבים שונים בפסיכואנליזה החזירו את המודחק, והזכירו שראשית הסיפור בנבואת האוראקל, בעקבותיה ניקב לאיוס את קרסוליו של אדיפוס בסיכה ארוכה, ונתן אותו ביד הרועה, כדי שזה יפקירו למות; לאיוס האב הטראומטי חוזר ומופיע בצומת תבני לעימות הסופי עם אדיפוס. להפתעתי, גיליתי בקריאה חוזרת את לאיוס בדמות האב הרע והמגונה, עוד לפני הפעולה הטראומטית שמכוננת את הדרמה של אדיפוס: לאיוס יצא לגלות ומצא מחסה בביתו של פלופס; "יום אחד לקח לאיוס את כריסיפוס, בנו של מארחו, לשיעור בנהיגת מרכבה, ובמהלך השיעור אנס את הנער. בעקבות המעשה הנורא קילל פלופס את לאיוס וביתו..." (שבתאי, 2000, 115). אין פלא שלאיוס נוסע במרכבה ומוצא את מותו מידי צעיר זר בצומת תבני. האב המגונה במיתוס רומז על משמעות הפיצול של האבות בפרק – מי שחי בעולם של "כרישים" ש"מחפשים איך לנגוס", כפי שמתאר זאת אפי, אל לו להתכחש לחמדנות ולרצחנות שטמונות בתוכו, לתאוות האסורות שמניעות אותו. כאשר המעטה של האב הטוב והמיטיב קורס, מגיח מתוכו האב הרע והמגונה; מי שמתכחש לטבעו מעומת עם חזרת המוכחש בדמות חיות מתות.

גם ראובן דגן מזהה באפי ברעם את "התאום הדמיוני" שלו, לפי ביון (2003) – זה שבדיוק כמוהו, אבל קצת יותר – קצת יותר כסף, קצת יותר הצלחה, קצת יותר ילדים; אם חושבים רגע, אפילו התקפי חרדה יש לאפי קצת יותר מאשר לראובן. אפי מציע לראובן קצת יותר כסף תמורת טיפולים קצת יותר ארוכים, כדי לפתור את הבעיה. נדמה שהפירוש של ראובן את ה"אנחנו" כבדיקה, נובע בעצם מהספקות המתעוררים בתוכו לגבי השיפוט שלו, היכולת שלו – בקיצור, הפוטנטיות שלו. פרץ התחרות והקנאה בתחילת הפגישה עם גילה חושף את תחושות הסירוס והמוות; משום תחושות אלה, ראובן מזהה את אפי כתאום דמיוני, דמות שמסמלת עבורו את הכמיהה לדומות ואת כאב השונות גם יחד.

ראובן אינו מתקשה לזהות את פחד המוות שלופת את התאום הדמיוני שלו – כשם שאפי גורר לתוך החדר ערימה של חיות מתות וילדים מנוכרים, הנדוניה שמביא ראובן אינה פחות מורבידית; אפי נבהל כשסמנכ"ל השיווק רכלבסקי עוקף אותו, חושף אותו לתקשורת – ובעצם, מאיים לחסל אותו מקצועית; זו גם המטרה של מנחם כשחושף את ראובן לשיפוט חיצוני באמצעות התביעה. שאלת האחריות למוות אינה זרה לראובן – אולם לא רק באשמה ובאחריות למוות אנו עוסקים כאן, אלא בשאלת המוות הפנימי של האב הטוב והמיטיב, שמאבד את ילדיו, יצירי כפיו. האב הטוב והמיטיב מגלה שאינו כל-יכול, שאינו כל-יודע – אפילו מנכ"ל מיתולוגי ניצב חסר אונים נוכח ילדיו המפוזרים, ורק בדיחה קלושה לו כמגן – "עד להודו נסעה כדי לברוח מאבא שלה". נגד חוסר האונים אפי מנסה לגייס את ראובן באמצעות שותפות הגורל של הדור האבוד של מלחמת יום כיפור: "כל הדור שלנו... זה דור שנמחק". מעטה הקשיחות הגברית שמכסה בקושי על אישיות פגועה, פוסט-טראומטית, נסדק אצל אפי, שצריך להתאמץ כדי לאהוב, כמו גם אצל מנחם, שעיצב את בנו בצלמו ובדמותו; שניהם מתעמתים עם מחיר הדמים שגובה הפיצול בין הכוונות הטובות לבין המעשים הרעים באמצעות ההתעלמות מהעולם הפנימי. מנחם אינו יכול לשאת את אשמת השורדים שרוויה בחוסר אונים, ומוצא בראובן כתובת להשלכה אלימה. מבחינה זו, מותו של ידן נובע מהאשמה שזה חש על רצחנותו בשירות ה"אנחנו", כפי שגורלו המר של אדיפוס נגזר מהיותו בן לאב מגונה וטראומטי.

בניגוד ברור לקשיחות הגברית המתפוררת, מופיעה החולשה הנשית – אצל טליה, אצל אורנה, אצל איריס – הנשים שמשועבדות לגברים, שמאשימות גברים; מעניינת במיוחד "אשתי" של אפי, האשה היחידה שאין לה שם או שניים בפרקים של השבוע הראשון, מה שמסמן אותה כמי שאין לה קיום אלא ביחס לבעלה. הזיהוי של חולשה עם נשיות בולט במיוחד בהשלכות של אפי על בתו רני – שכינוי החיבה שלה מהדהד את שם האב; לכן הקונפליקט הפנימי של אפי מכריע אותו, כאשר ראובן מציע אפשרות שהחרדה של אפי מהתפרקות ומוות מושלכת על רני "הבת של אבא". לא רק הכרישים רואים בטיפול חולשה ומחפשים איך לנגוס – גם אפי אינו יכול לסבול את החולשה שברגשות עזים, או לייתר דיוק את העוצמה המבולבלת והמבלבלת של אהבה ועצב בדוא"ל של בתו; הוא מעדיף לתאר אותה כמי ש"בטח תשמח לשמוע את זה" [שסובל מחרדה בגלל לחץ] – זאת אפשר לראות כהשלכה של "הכריש הפנימי" של אפי על רני. גם הבקשה המודגשת לסודיות השיחות ולחשאיות עצם הטיפול אינה במישור המובן מאליו

של העולם הממשי בו מתנהל אפי, אלא ביטוי של חוסר רצונו לדעת מה קורה בעולם הפנימי – אפי מעוור עצמו באמצעות שליפה של פנקס צ'קים; התקף החרדה מאותת על הסכנות שבהתעלמות מהעולם הפנימי.

ההצעה של ראובן שאפי ישכב לנוח בחדר, מקבלת את מלוא משמעותה רק בדיעבד, לאחר שאנו צופים בראובן משוחח עם גילה על טשטוש הגבולות בין החיים האישיים לבין החיים המקצועיים שלו, שמתבטא – כך גילה בפירוש עבש במיוחד – בדירה בה ראובן גם מתגורר וגם עובד. ראובן בעצם מזמין את אפי לנוח במיטה שלו, וחציית הגבולות כאן מסקרנת במיוחד – מי יורש את נעמה בעונה הנוכחית? טליה או אפי?

ביון, ו. ר. (2003) התאום הדמיוני. בתוך: *במחשבה שנייה*. תולעת ספרים. עמ' 17-33.
שבתאי, א. (2000) אדיפוס. בתוך: *המיתולוגיה היוונית*. ספרי תל-אביב. עמ' 115-118.

Lacan, J. (1977) The mirror stage as formative of the function of the I. In: *Ecrits, A Selection*. New York & London: W. W. Norton & Co. pp. 1-8.

פרק 2

החיים בצל המוות

שלושה רכיבים מופיעים בפתיחה השבוע, ובכל אחד מאלה אפשר לראות חדירה של העולם לנפשו של ראובן, ובה בעת רומזים על היחס בין ראובן לבין אפי, התאום הדמיוני שלו. שימוש בתאום דמיוני כהגנה מצביע על קושי בהתמודדות עם שונות, ועם הביטוי החד ביותר של אחרות – ההבדל בין המינים (ביון, 2003). אבל לפני שאפשר להתמודד עם ההשפעה הטראומטית של המיניות – זו שהמפגש עמה בעונה הקודמת מוטט את ראובן לתוך מה שכינה באוזני גילה בשבוע שעבר "התכנסות" שלו בניגוד ל"התחדשות" שלה – יש לצלוח מכשול אחר, ההתבצרות הנרקסיסטית בעמדה של אב כל-יכול. התמודדות זו מתרחשת בעונה הנוכחית בזירה ההורית, בעיקר בין האבות לבין הבנות. כשהופכים את נקודת הראות (ביון, 1992: 68-70) לגבי רכיבים אלה, כפי שהם מתפתחים בפרק, אפשר לראות את הפיצול בין האב הטוב הגלוי לבין האב הרע הסמוי, ואת השבר הטראומטי שיוצר פיצול זה.

ראשית, אנו רואים את ראובן קורא מאמר באינטרנט על הפשע המשתלם של זיהום הסביבה – כשקראתי את הכתבה זו נדמתה לי אופיינית לשיח הציבורי שקיים כיום בישראל. אפי שוב נמצא בתודעה של ראובן עוד לפני שמגיע, ומופיע שם באמצעות מה שאינו שש לדבר עליו בפגישות, הזיהום. הצד האפל הסמוי של האב/המנהיג מופיע בזירה הציבורית באמצעות חזרת המוכחש – זיהום הנחלים כייצוג של אסונות מעשה ידי האדם (Bion, 1948: 85). בפרק זה אפי מדבר בפעם הראשונה על משמעות השערורייה הציבורית עבורו, אולם מתעלם מזיהום הנחלים, ומתייחס לאירועים רק כמאבק על עוצמה שמערער את סמכותו.

שנית, אנו נוכחים לדעת שבתו המתבגרת של ראובן, רונה, התרצתה והסכימה לישון אצלו. הסכמה זו, שהושגה בתחוננים ולאחר זמן רב, מהדהדת את הסירוב של איתי לישון אצל מיכאל, ואת הפירוש של ראובן שמיכאל דורש זאת משום שאז הגירושים הופכים סופיים. נדמה שראובן אבא אחר, טוב יותר משום שמבין יותר – מאבא של טליה, מאבא של איתי, מאבא של רננה – את הצרכים של גיל ההתבגרות בכלל, ושל מתבגרים להורים גרושים בפרט. בתחרות הסמויה על הורות טובה ראובן כאילו מנצח, כאילו בקלות, כאילו בגלל שהוא פסיכולוג. אבל אם הופכים את נקודת הראות, מגלים שראובן, בדיוק כמו האחרים, בעצם אינו יכול לוותר על העמדה של כל-יודע וכל-יכול במפגש עם רונה: בחילופי הדברים הקצרים ביניהם עוד בטרם השליח מופיע בדלת, השיחה ספוגה במבוכה שנוצרת כשנחשף הפער בין רונה, שאומרת "אתה בכלל לא ישנת בלילה" – היא דואגת לאבא, ורוצה להיות יותר מאשר הבת שיש להגן

עליה מאי-נוחות, לבין ראובן שרוצה לדאוג לה, לטפל בה, אבל בעצם לא רוצה לדבר איתה באמת – לכן הוא שומע את מה שאומרת כתלונה על שהפריע לה לישון. אפילו אם לראובן יש הבנה רבה יותר של גיל ההתבגרות בפרט והבנה פסיכולוגית בכלל, הוא משתמש בהבנה זו כמסתור, בעודו חווה קונפליקט פנימי דומה מאוד, ואולי דומה מדי לקשיים של אפי. לרגעים נדמה שראובן מטפל בגישה אינטרסובייקטיבית דווקא משום שכאדם בעולם, הסובייקטיביות שלו קשה לו, מעיקה עליו, מביכה אותו; לכן הוא משתמש בשתיקה כמחבוא, ומכסה על סבלו וכאבו, שמבצבצים בנדודי השינה, בתירוץ של עבודה.

שלישית, אנו צופים ברונה פותחת את הדלת לשליח, שמביא מעורך-הדין של ראובן דו"ח של חיל האוויר אשר קובע שידין התאבד. השיחה שמתפתחת ביניהם נובעת מהפער בין המשאלה של רונה להיות קרובה ומשמעותית, לבין ההתחמקות של ראובן, שמוצא מסתור מפניה במחסה הסודיות המקצועית, ואולי גם במסווה של הגנה עליה מפני אימת המציאות. לדעתי, אם ראובן היה רוצה, הוא היה יכול לומר לה הרבה יותר ממה שאומר, בלי להסגיר פרטים מזהים ובלי להבהיל אותה; ההיאחזות הפתאומית שלו בקרנות המזבח של האתיקה אינה משכנעת, מה גם שהשמירה על סודיות, כאשר מדובר בתביעה משפטית גלויה לציבור, כמעט מגוחכת. יתרה מזאת, הצמצום בתגובות של ראובן מותיר את רונה עם הרושם המוטעה שמתופל תובע את אביה, רושם שמצטרף למורת הרוח שמבטאת כשאומרת "עוד שניה ייפול עלינו איזה מטופל או מטופלת" – אלה שתמיד מופיעים ומפריעים. רונה חווה את המטופלים כמפריעים, כהתקפה סמויה על היחסים עם ראובן, אבל דווקא נוכח ההתקפה הגלויה שמגולמת בתביעה משפטית, היא מתחילה לחשוד שהמטופלים אינם אלא תירוץ לסירוב של ראובן להיות סובייקט ביחסים איתה, ולא אובייקט – אב כל-יודע וכל-יכול: "אני מדברת עליך רגע... למה אתה לא יכול לדבר על זה? אמא יודעת? עם מי אתה יכול לדבר על זה? אני לא מבינה אותך... זה מה שרצית? שלא יהיה לך אף אחד לדבר איתו?"

שלושת הרכיבים בפתיחה מבססים את היחס של השתקפות הדדית בין ראובן לבין אפי, יחס בו כל אחד מהם חווה את האחר כתאום דמיוני. מעבר לאנלוגיה הבולטת בין השערורייה הציבורית של אפי לבין הסקנדל המשפטי של ראובן, גם הבנות – והשמות של הבנות, רונה ורננה – מדגישות את התאומות בין האבות בניסיונות להציל את אבא מהמתקפות של העולם החיצוני ומהבדידות שזה גוזר על עצמו בהתבצרות נרקסיסטית בעולם הפנימי. התבצרות זו מופיעה בתחפושת מתעתעת של אחריות הורית – אולם דווקא הדבקות בהגנה על הבת מכוננת את האב ככל-יכול. הבכי של רונה כשהיא מגלה שראובן בעצם לא רוצה לדבר איתה מוביל לחיבוק – המרה של קרבה רגשית בקרבה פיזית – בדיוק כמו שאפי מתמודד עם הכאב הנפשי שחש במפגש עם הרגשות והמחשבות של רני באמצעות פעולה – הנסיעה להודו. גם השתיקה של ראובן לגבי התביעה מהדהדת את השתיקה של אפי לגבי הזיהום – בישיבות ההנהלה כמו גם בפגישות עם ראובן.

הזירה המורכבת של היחסים של אבות עם ילדים בכלל, ועם בנות מתבגרות בפרט, משורטטת באמצעות סוגיה מרכזית – הימנעות מנפרדות באמצעות שליטה אומניפוטנטית באובייקט, הצאצא הסורר; זירה זו מאפשרת גם את הממשק עם הזירה הפוליטית באמצעות היחס האנלוגי בין מנהיגים לבין מונהגים. אפי, למשל, מבטא עיונות רבה ל"ילד פלא", סמנכ"ל השיווק רכלבסקי, שמערער את הסמכות וחותר תחת המנהיגות שאפי מציע.

העונה הנוכחית מטפלת ביחס זה משתי פרספקטיבות – זו של האב/המנהיג וזו של הצאצא/ המונהג. הפרספקטיבה של האב מופיעה ביחס של מיכאל לאיתי, ובנגיעה ישירה יותר – בטיפולים של אפי עם ראובן ושל ראובן עם גילה; הפרספקטיבה של הבת מופיעה כמובן ביחסים של ראובן עם רונה שמדברת ובטיפול של אפי באמצעות רננה שכותבת, אבל בעיקר בטיפול של טליה. כדאי להתעכב רגע דווקא על פרספקטיבה זו. עד כה טליה מוצגת כסטריאוטיפ של בת אדיפאלית, שבהיעדר נפרדות ממשית מאבא לא הצליחה לקיים זוגיות והורות, ועכשיו – כמה לא מפתיע – מופיעים אצלה קשיים בפוריות. סטריאוטיפ זה מציע הסבר סכמטי לקשיים של טליה – גם ביחסים הממשיים שלה עם אבא, וגם ביחסים שבהעברה עם ראובן. חשוב לשים לב לייצוג באמצעות סטריאוטיפ – גם משום שסטריאוטיפ זה ממלא פונקציה פוליטית של דה-לגיטימציה של הקול הנשי, שנרמזת בשבוע הראשון; וגם בגלל השימוש בסטריאוטיפ כהגנה מאיימת – ההנחה המובלעת שמי שהקימו משפחות צלחו בהצלחה את האדיפוס, בעוד שאלה שלא, אפילו אם מוצלחות מקצועית כמו טליה, פגומות – טליה מסמנת את אופק הסכנה שאורבת לרננה.

ההתערבות האינטרסובייקטיבית בפגישה של ראובן עם טליה השבוע נראית כפורצת דרך – וברמה הגלויה התערבות זו אכן מאפשרת לטליה – שמאתגרת שוב ושוב את הגבולות בשאלות פרובוקטיביות – לחזור לטיפול; אולם כשהופכים את נקודת הראות מגלים שברמה סמויה ראובן מציב עצמו באמצעות ההתערבות כאבא טוב ורגיש בניגוד לאבא רע ואטום שיש לטליה. מבחינה זו, ההתערבות משחזרת לא במודע את היחסים הבעייתיים של טליה עם אבא שלה, האובייקט האהוב והנערץ, ומכוננת מחדש את ההעברה לראובן כפי שהיתה בימים ההם, כשחשבה שהוא "השקול, הבוגר, השפוי"; בקיצור, גם ראובן דוחף לא במודע את הפגימות והטירוף לתוך טליה. נדמה שלא במקרה גם אם לא בכונה [זאת אומרת, לא במודע] ראובן פנה לטליה בבקשה שתגן עליו, ובעצם, שתציל אותו – אפילו אם לא זכר בת כמה היא, שאוהבת מוסיקה, שעשתה הפלה, נדמה שפעל מתוך התענגות לא מודעת על ההעברה של היחסים המשעבדים בהם היא לכודה עד היום. ראובן אמנם מוותר על ההגנה המשפטית שטליה מציעה, כנראה כי פוחד מהזעם שלה, אולם כשהיא מביאה את הזעם לחדר העבודה שלו, הוא משתמש בהתערבות אינטרסובייקטיבית – משמע, בתיאור הקשיים שהוא חווה כאבא לבת מתבגרת – כדי לחמוק מההעברה השלילית ולחזור לחיקה החמים של ההעברה החיובית; כשצופים בסצנה זו אפשר להשתכנע בצדקת הטענה של לאקאן שדווקא ההעברה הנגדית מכוננת את יחס ההעברה (Lacan, 1985: 92-104).

הדרמה האדיפלית של טליה ממקדת את המבט בנזקים שנגרמים לה עקב היחסים עם אבא שלה; מיקוד זה מסיט את המבט מהעוינות של האבות למשאלה של הבנות – טליה או רננה / רונה – להציל את אבא. הפעולה להצלת הבת מכוננת את האבא כסובייקט; גם הבת רוצה להיות סובייקט שפועל, כמו אבא, ולא רק אובייקט להצלה של אבא – ולפיכך המשאלה שלה היא להציל את אבא, כי זו הצורה של סובייקטיביות שעומדת לרשותה באמצעות ההזדהות עם אבא. כאשר אפי קורא את הדוא"ל של רני הוא אינו יכול להתייחס לטענה שלה שהאהבה שלו מתבטאת בשליטה על האובייקט, "על כולם ועליה", ולחרדה שלה שאם תשתנה "אתה לא תכיר אותי בכלל, ואני לא בטוחה אם תאהב אותי, כי כבר לא יהיה על מי לשמור". אפי אינו יכול לזהות את האמת שבדבריה, ונאחז בעמדה היחידה שמכיר, מתוכה הוא קורא סמים בין השורות, משום שהוא רוצה לשמוע קריאה לעזרה. יתר על כן, נראה שדבריה של רני מכאיבים לו ומעוררים בו חרדה, עמה הוא מתמודד באמצעות פעולה – נסיעה להודו.

אפי פוחד מאימפוטנטיות – שחווה במצב בו אינו יכול אלא להרגיש ולחשוב, ואינו יכול לפעול. מבחינת אפי, אובדן של פוטנטיות שקול למוות – הוא אינו יודע לחיות אחרת. כאשר אפי נכנס ומתנצל על הצ'ק שחזר, הוא ממחר לעבור מהתנצלות לנזיפה בראובן: "צריך לקחת אחריות על דברים כאלה... כסף זה לא צחוק". ראובן צודק בפירוש שזה ביטוי למאבק כוח ביניהם, אולם נדמה שהערה זו היא גם ביטוי לחרדה שאוחזת באפי כאשר התאום הדמיוני שלו אינו משחק לפי אותם כללים, מה שמצמצם את היכולת לשלוט בו באמצעות כסף; וזאת, בעת שאפילו רני חורגת מהגדרתה כ"בת של אבא" ומנסה לשנות את הכללים, לקבוע לעצמה את הכללים.

הפוטנטיות של אפי מאוימת לא רק על-ידי המאבק של רני לרכוש נפרדות, אלא גם על-ידי המשבר בעבודה. בפגישה זו הוא מתעכב כדי לוודא שראובן לא מאמין למה שכתוב בעיתונים, אלא לאמת שלו. ראובן מרגיע את אפי ש"אני לא כל-כך מתעניין במה שכתוב שם, אלא במה שזה עושה לך", ומבטא אמפטיה לאימפוטנטיות שאפי חווה בישיבה, כאשר יודע מה רוצה לעשות, מה נכון לעשות, ולא יכול. דווקא תיאור זה – בו אפי טוען שיודע את האמת, אולם אינו יכול לומר זאת – מעורר סקרנות, משום שלא ברור מה האמת שאפי יודע, ולא ברור מדוע הוא מסרס את עצמו באמצעות שתיקה, האיש הזה שכולו פעולה. נרמז שהאמת של אפי היא שהזיהום בלתי-נמנע, ושסור לדבר על האמת הזו; אפי סבור, כנראה, שעליו לשקר בשירות האחרים שאינם יכולים לשאת את האמת.

עמדה זו נובעת מהשבר הטראומטי של אפי – אחיו הגדול יהודה נהרג בצבא בשנת 1956 כשאפי היה בן 12 [עוד לא בר מצווה]. בלוויה של עוד אשה ללא שם, שהיתה החברה של יהודה, אפי שוב מתנסה בהתקף חרדה, משום שלמרות ששמר איתה על קשר חמישים שנה, שוב איבד תאומה דמיונית, אשר "היתה כל מה שנשאר ממנו, מיהודה. אף אחד לא קלט כמה אני התגעגעי אליו, כמה... אבל אני... אני כאילו המשכתי לחיות איתו... היא היתה היחידה שהבינה את זה, אצלה זה היה בדיוק אותו דבר". משום שהיתה עבורו השארית של יהודה, אפי מתייחס אליה כאחות גדולה שמעולם לא היתה לו; ייתכן שעם

מותה יהודה מת לו טוב, אבד לו טוב. אפי מסרב להתאבל, מנסה לחיות עם מי שמת. הסיפור של אפי מהפגישה הראשונה, על המפקד שנהרג והכדור עבר דרכו ושרט את אפי, מקבל משמעות סמלית – המוות שורט את אפי טוב ושוב. המוות עיצב את אפי, או ליתר דיוק אפי עיצב את עצמו נגד המוות ככל-יכול וכל-יודע – ונכשל. מבחינה זו, אפי מייצג את שורש הפורענות של השבר בחברה הישראלית – שכול וכישלון. צלו של המוות נופל מנהיגים ומונהגים גם יחד; כולם יודעים הכל ויכולים הכל, רוצים לוודא שלעולם לא נאבד דבר, לעולם לא ניפרד מאיש.

ביון, ו. ר. (1992 [1961]) *התנסויות בקבוצות ומאמרים נוספים*. דביר.

ביון, ו. ר. (2003) *התאום הדמיוני*. בתוך: *במחשבה שנייה*. תולעת ספרים. עמ' 17-33.

Bion, W. R. (1948) *Psychiatry at a Time of Crisis*. *British Journal of Medical Psychology*. XXI, pp. 81-89.

Lacan, J. *Intervention on Transference*. In: *In Dora's Case: Freud-Hysteria-Feminism* (eds. Bernheimer, C. & Kahane, C.), pp. 92-104. New York: Columbia University Press.

פרק 3

מסע קצר לנבכי היבשת האפלה

אפי מאחר לפגישה, ונכנס אגב שיחה עצבנית בטלפון הנייד; אפשר לראות זאת, כפי שמפרש ראובן בדיוק ברגע הנכון, כניסיון להחזיר לעצמו שליטה שאבדה – אפי "אני משלם לך על הזמן הזה" ברעם הוא האדון, אבל האדון של מי? של "חבורה של מטומטמים" שבשבוע שעבר תכננה לקנות פילטר בתשע מאות אלף יורו, כנופיה של "נבלות" שהשבוע, כשהיה בהודו, הודיעה לעיתונות על השקעה של שלושה מיליון דולר בפארק אקולוגי. כשהזעם של אפי גובר, מטומטמים הופכים לנבלות [תרתי משמע]. הפגישה עם ראובן עטופה מלפנים ומאחור בשיחות טלפון שמעידות על התרחשויות הרוחשות בחצר האדון שנסע להודו. אפי נסע להודו כדי להחזיר לעצמו את השליטה ברני, אולם "מנכ"ל מיתולוגי" אמור לדעת שהרבה דברים יכולים לקרות בכמה ימים – ואולי לא? אולי אפי חושב, לפחות במודע, מה שאומר למזכירה שלו: "זה שאני נוסע לכמה ימים זה לא אומר שכל אחד יכול לעשות מה שהוא רוצה". ואולי הוא פשוט מתעקש או מתכחש – מסרב לראות את חומרת המשבר ומתעקש על 'עסקים כרגיל', בדיוק כמו שיכול לראות את הנפרדות של רני רק כזעקה לעזרה, בעודו מתכחש למשמעות המשחררת של רכישת נפרדות ממנו.

השליטה של אפי מתרופפת: רואה מצוקה שאינה קיימת, וכלל אינו רואה את המשבר המחמיר – האינפלציה של הסכומים המיועדים לכפרות רומזת שהחרדה בהנהלה גוברת כאשר אפי שותק ואז נוסע להודו. בתחילת הפגישה אפי מסרב להודות שהיה לו חשוב לבוא לפגישה, וטוען שבא רק משום שלא יכול היה להודיע על ביטולה מבעוד מועד – כאילו שאינו יכול להרשות לעצמו לשלם על פגישה שהחמיץ. אפשר לראות את בואו לפגישה גם כהמשכה של הבריחה מהמאבק בהנהלה, שהחלה בשבוע שעבר כאשר שתק בישיבה, פחד לדבר שמא תתקוף אותו החרדה. עכשיו הוא בהודו, הוא בטיפול, ו"זה לא אומר שכל אחד יכול לעשות מה שהוא רוצה" – אבל כנראה שבכל זאת, "כל אחד" עושה מה שהוא רוצה.

ראובן מסייע לתנועה של אפי בפגישה – מהשלכה והכחשה לתובנה באשר לזהות שחש בין נפרדות לבין אובדן, זהות שנוצרה לאחר מות אחיו. הדחף של אפי לברוח מעימות פוגש את ראובן בעיצומה של "התכנסות"; קל לו להבין כמה קשה לפעול כשנרדפים מבפנים ומבחוץ על-ידי אשמה ואימה. אפי אינו יכול לשאת את השתקפות החולשה שלו במבט של ראובן, וכאשר ראובן מפרש שאפי בא כועס כדי

"להראות לי שאתה לא חלש", אפי מייד מבין שזה ביטוי של חולשה, ומגיב: "אני לא חושב שאני צריך להראות את זה". נטרול זה של ההתנגדות שנחבאת במאבק הכוח, אשר זולל לתיאבון את זמן הפגישה, מאפשר לאפי לדבר על מה שבא לספר. המפנה שמתחולל בפגישה זו כרוך במאבק עם התאום הדמיוני (ביון, 2003) על עוצמה ושליטה – כשאפי מתחיל לספר, הוא חוגג את ניצחונו על ראובן: "חשבת שאני מגזים? אז יש לי חדשות בשבילך – אתה טעית הפעם", ולמרות שמתבדת, "אל תשאל מאיפה באתי... אתה לא שואל? לפחות אתה עושה מה שאומרים לך", הוא יוצא מובס. ראובן מבין היטב את אפי משום שגם הוא חווה את אפי כתאום דמיוני, ובפגישה זו מצליח לרכוש את הפוטנטיות שלו מחדש, בעיקר משום שמבין שמעבר למחוות האדנותיות של אפי, הוא זקוק להבנה אחרת של החוויה הקשה שעבר במסע להודו. הפרשנות של אפי לגבי האירועים בהודו מנוסחת מחדש על-ידי הפרשנות של ראובן, שמפענח את המסע להודו כעימות עם הנפרדות של רני, שצריכה "לחתוך" את השיער שלה, ויחד עמו גם את הפוטנטיות של אפי. בגרסא זו לתעלולי שמשון הגיבור, הפוטנטיות של אפי נמצאת בשיער של רני – העוצמה של הגיבור נובעת מנזקקותה של הנערה במצוקה; כשרני מסתפרת היא חותכת את עבותות הקשר לאפי – היא משתחררת מהשעבוד שלה לחרדות של אבא, שחושב ש"עם שיער כזה אי-אפשר ללכת לאיבוד".

הריקוד המושלם עם התאום הדמיוני ראובן מאפשר לאפי לגעת בחרדה מנפרדות, בלא חשיפה לחרדות פרימיטיביות יותר שבתשתית אימת הנפרדות – המפגש עם האחרות שבנשיות, האחרות המזהמת והמזוהמת. בשיח של אפי בפגישה זו קיים רובד שאינו זוכה להתייחסות מפרשת מפורשת, אף שמופיע בכל הפגישות עד כה. שני דימויים מורכבים יוצרים רובד סמוי זה: האחד הוא "כולכם" ש"הופכים אנשים לאגואיסטים" ו"מעודדים אנשים לשכוח ממי שהכי אוהב אותם", והאחר הוא האשה, שיש לה כמה מופעים: אמא של רני, החברה של רני, ובעיקר – הודו, היבשת האפלה. דימויים אלה חופפים במידה ניכרת, משום שאובייקטים אלה משמשים מושא להשלכות דומות. נדמה שאפי בנה עצמו בעקבות השבר הטראומטי שבמות אחיו באמצעות פיצול וסילוק של כל החולשה שבחרדה, הזוהמה שבכאב, העליבות שבבדידות. הוא פועל כמי שנחוש בדעתו לעולם לא להיות לבד, לעולם לא לכאוב, ולעולם לא לחוש חרדה – גם אם עליו לשלוט בכולם, לא לתת להם לזוז, ולמלא אותם בחרדה. מכאן השנאה שמופיעה שוב ושוב ל"מתקני נפשות" שמאכלסים את הקוטב המנוגד לאפי: הם מעודדים אגואיזם והתנערות מאחריות, מרגישים טוב אבל פוגעים באחרים. במובלע אפי מגדיר עצמו באמצעות ניגודו – הוא רואה עצמו כמי שדואג לאחרים ולוקח אחריות.

אפי נסוג מהמתקפה הכוללת על "כולכם", רק כאשר ראובן מגיב, כאילו נבהל כשגילה שמושא ההתפרצות שלו, או לפחות אחד מאותם "מתקני נפשות", לו זקוק דווקא – והיום יותר מתמיד, יושב מולו ומקשיב לו בשקט. האמירה של אפי שזה "מחליא אותי" מחשלת את החוליה המקשרת בין "כולכם" לבין הנשיות המאיימת. ראשית, מופיעה "דינה, אשתי" שמקבלת גם שם וגם מקום ביחסים עם רני. מהתיאור של אפי ברור שחש שהקשר של רני עם דינה בא על חשבון; למרות זאת, כאשר הוא מדבר נוצר אצלי הרושם שליחסים אלה יש קיום שחורג מכריתת ברית נגד אפי, או שלפחות אפי חש זאת, ולכן נצמד לתיאור התספורת שרני מסתירה, ולחוסר התוחלת של הבקשה "אל תראי את זה לאבא", משום ש"אשתי" – אומר אפי בזלזול בולט – אינה מסתדרת עם טכנולוגיה. אפי מעדיף לחשוב על עצמו כמי שאי-אפשר להסתדר בלעדיו, וכאשר רני אינה מתקשרת אליו אפילו פעם אחת, בשבוע בו מתקשרת לאמא שלה שלוש פעמים, הוא מוכרח לחדור (לאימייל) ולגלות את התמונה בה היא מסופרת "כמו בן". אפשר שאפי מאוים מהתספורת שהופכת את ה"בת של אבא" ל"כמו בן" משום שהבנים שלו התרחקו לשני קצוות מנוגדים של העולם, וכאשר רני מסתפרת "כמו בן", הוא רואה בתמונה את סכנת הנפרדות, שבעקבותיה פרידה בלתי-נמנעת.

אפי תופס עמדה של אב כל-יכול וכל-יודע – לכאורה בשירות הזולת, אבל למעשה בשירות החרדות שלו מהמוות; משום שהוא חייב להיות אבא טוב, עליו להדחיק את ההיבט של האב הטראומטי, ולהכחיש את ההיבט של האב הרע והמגונה – בדיוק כפי שהיבטים אלה של לאיוס הודחקו והוכחשו בשיח

הפסיכואנליטי, שהתמקד בגורל של אדיפוס. "אשתי" הסתדרה עד כה בלי שם, משום שכמו שכותב המיתוס שמתאר את יוקסטה כמי שגורלה נקבע על-ידי עלילות האב והבן, גם אפי מעדיף לראות את "אשתי" כאשתו, ותו לא. כאן היא מקבלת שם והופכת ל"דינה, אשתי" כי היא מופיעה בתפקידה כאם, שמייצרת את האב. מופע זה רומז על החרדה שמתעוררת מפני הנשיות, כאשר מופיעות נשים אשר לא רוצות גבר או לא זקוקות לגבר או סתם משוחחות זו עם זו – שלוש פעמים! – בלי לערב את הגבר. הקיום של נשים בלי גבר מאיים על אפי, שמנסה להיות הגבר האולטימטיבי, זאת אומרת, מי שדואג לאשה, מספק לה הגנה, מפרנס אותה, וכמובן – עוזר לה להשתמש בטכנולוגיה שמעבר ליכולתה. אפי מעדיף להתעלם ממה שרוחש מעבר לקשר עם גבר, למרות שידוע ששם, במקום בו אין לו מקום כי הוא גבר, דברים רוחשים ומתרחשים.

אם ביחס ל"דינה, אשתי" אפי מזלזל – אולי אפילו בחיבה, משום שחוסר היכולת להסתדר לבד עם טכנולוגיה בכל זאת מקנה לו מעמד חיוני שמאפשר לו לחדור לנבכי הקשר בין האם לבין הבת, הרי שהעוינות של אפי לנשיות, זו שאינה תלויה בגבר, פורצת בגלוי בהתייחסות שלו לחברה של רני. זו "שמסתובבת איתה" בהודו, "אחת שמבוגרת ממנה באיזה עשרים שנה... אתה מכיר את הנשים האלה, הרווקות שמגלות את עצמן בגיל ארבעים" – אומר אפי לראובן, התאום הדמיוני שלו. בניגוד לחברה של רני, טליה מייצגת את הגורל המאיים על רני, אם זו לא תמצא את דרכה לנפרדות מאפי; מבחינה זו, טליה אינה מאיימת על אפי, משום שממשיכה לחיות בצלו של אבא, בהזדהות עם אבא. החברה של רני, לעומת זאת, מאיימת על אפי, כמו כל היבשת האפלה, הודו.

הודו מייצגת את הנשיות המאיימת, שנשמעת דומה להפליא לחלום של ראובן מהשבוע שעבר; אפי מתאר את "הזוהמה, הריקבון, כל הקבצנים האלה... בתוך כל העליבות הזאת היא מצאה לה את החור הכי עלוב שיש...". במסע הקצר להודו אפי חודר ל"חור הכי עלוב שיש" כדי להציל את הבת שלו מהזוהמה; לאחר ההתפרצות של רני, ש"בחיים לא ראיתי אותה ככה, היא פשוט השתגעה... התחילה לצרוח עלי...", אפי מתעורר ויוצא לחפש את רני שנעלמה, מגיע לנהר, מקום ש"שורפים את הגופות שם... ריח כזה... מתוק מבחיל של מוות". אפי יוצא למסע ההצלה לתוככי היבשת האפלה של הנשיות, מקום של זוהמה, ריקבון, שיגעון ומוות, כדי להציל את הבת שלו, שהשאירה לו "מכתב אהבה" כשנסעה, "כמה קשה לה להיפרד, וכמה קשה לה לעזוב אותי"; בשונה ממנו, ש"לא הרגתי את ההורים שלי, אני רק ניסיתי לעזור להם לחיות", אפי פוחד לאבד את רני כי "כשהורים מאבדים ילד, זה באמת הורג אותם". הוא לא מבין את רני ש"הרי זה בדיוק האגואיזם הזה", בעודו נאחז בה באגואיזם צרוף שאינו מסוגל לראות כלל ועיקר. ברור שהמשאלה שאפי מתכחש לה – שיהיה מי שיעזור לו, שישמור עליו, שיהיה איתו – מושלכת ומתבטאת בפנטזיה על רני שזקוקה לו, והחריגה שלה מהתבנית שעיצב עבורה מותירה אותו לגמרי לבד. למרות שאפי טוען ש"מתרגלים גם להיות לבד", הוא מתקשה מאוד לוותר על מי שנמצא עמו במגע, אפילו אם בצורה מוגבלת ומעוותת משום המבנה הנרקסיסטי שאפי מבוצר וכלוא בתוכו. רני כלואה עם אפי במבצר שבנה לעצמו כהגנה; הבריחה שלה להודו נועדה לשחרר אותה מהחרדות שמשמשות את אפי כדי לכלוא אותה במבצר בו כלא את עצמו. היחס של אפי לרני נראה כגרסא טרגית של הסיטואציה הקומית במופע של טרומן – שם מעצבים אצל הגיבור פוביה ממים כדי שלא יימלט. הגיבור חי במקום מוקף במים, מעין רחם שאינו יכול להימלט ממנו, תחת עינו הפקוחה של הבמאי, האל-האב.

ועוד כמה מלים על הזוהמה והזיהום. הנשיות מאיימת משום שמשמשת מושא להשלכות של הרגשות המזוהמים שאפי אינו יכול לשאת – חרדה, כאב, עליבות ובדידות; הוא חושש שרגשות אלה עלולים לשגע אותו או להרוג אותו. כמו הזוהמה שאפי פוגש בהודו, גם זיהום הנחלים הוא התוצאה הקונקרטי של ההשלכות של אפי: משום שאפי מנסה לחיות את הפנטזיה של עצמו על עצמו כגבר אולטימטיבי שעושה מה שמוכרחים לעשות, זיהום הסביבה בלתי נמנע. מה ש"מחליא" אותו, הזוהמה הרגשית שאפי סולד ממנה, מתכחש לה ונפטר ממנה באמצעות השלכה, חוזרת ורודפת אותו; כשהוא נמלט להודו, הוא

נאלץ לחדור ליבשת האפלה של הנשיות המזוהמת והמשוגעת, רק כדי לגלות שהוא מיותר לחלוטין בתפקיד שעיצב לעצמו.

ביון, ו. ר. (2003) התאום הדמיוני. בתוך: במחשבה שנייה. תולעת ספרים. עמ' 17-33.

פרק 4

על שפנים, טפילים וחיות אחרות

שברי משפטים מדיווח בטלוויזיה על הפיטורים של אפי ברעם לוכדים את תשומת לבו של ראובן; יחד עמו אנו שומעים שבדירקטוריון החברה "ניצלו נסיעה מפתיעה של ברעם למזרח כדי לממש את ההדחה", ולמנות במקומו את סמנכ"ל השיווק, יצחק רכלבסקי. מי שאפי כינה "ילד פלא" ניצל הזדמנות לקחת את מקומו של "המנכ"ל המיתולוגי"; כבדרך אגב מונחת תשתית להתערבות של ראובן, כשאומר שמופתע שכועס, אבל כועס על מה שנעשה וכיצד נעשה מה שנעשה לאפי. חשוב לשים לב שאפי כלל אינו מסוגל לדבר על מה שקורה; אבל הטעינות הרגשית והחשיפה העצמית (self disclosure) שבהתערבות של ראובן – הוא כועס! – מטשטשים את העובדה שבעצם אינו מתבסס על מה שאפי אומר, אלא מתייחס למה שאינו אומר.

גם הפעם, כמו בכל פעם שראובן מנסה לשמוע את הצד של אפי לגבי המשבר בחברה, אפי אינו אומר דבר מלבד פרץ של בוז, זלזול וזעם כלפי "האנשים האלה", הדירקטוריון. בפתחה מזכירים לנו שאפי חשש לדבר בישיבה – ידע שאם ידבר, ייקלע שוב למלתעות החרדה. ההתערבות של ראובן מאפשרת לאפי לספר על הזיות הזעם שלו באישון לילה, אז מרסס את כולם בתת-מקלע. אנו לומדים לדעת מה אפי מרגיש, אבל לא מה אפי יודע או חושב שיודע, אפילו שאנו יודעים שהוא חושב שיודע את האמת, זו שאינה כתובה בעיתונים, זו שעליה אינו מסוגל לדבר; כמו ראובן – וכמו הדירקטוריון, כנראה – כל מה שאנו שומעים מנוסח כמו הודעה לעיתונות: "ברעם הכחיש בתוקף בחודשים האחרונים" אחריות לזיהום, "טען שהמפעל עומד בכל התקנים". הפיטורים של אפי נובעים מחוסר היכולת שלו להתמודד עם המשבר, מההימנעות שלו מלדבר עם מי שעליו לדבר איתו – הדירקטוריון והעיתונות; כשהלחצים גוברים, אפי נוסע להודו – ומכחיש שהנסיעה שלו תרמה הזדמנות לפיטורים. אבל ההדחה אינה סתם תעלול נבזי ומכעיס של "ילד פלא", והאחריות של אפי אינה מסתכמת בהזדמנות שמציע לשפנים להדיחו, כפי שראובן מבכר לראות זאת. ההדחה נובעת מהבריחה המתמשכת של אפי ברעם מאחריות – לא רק לזיהום, אלא גם להנהלה, "האנשים האלה" שנושאים באחריות לחברה, האחריות שאפי נמלט ממנה להודו על גבו של שד החרדה שנכנס בו.

החרדה שגורמת לאפי להימנע מלדבר על האמת שיודע – או לפחות, על האמת שחושב שיודע – מסמנת את ההתכחשות של אפי לרגשות האשמה שחש, התכחשות שגורמת להכחשה של האחריות לזיהום. אפי מספר על האירוע שעיצב את דפוס ההתכחשות לאשמה והכחשת האחריות – התרומה הנאיבית שלו למות האח הבכור יהודה, ש"היה כל מה שהיה לי בחיים"; משום שאינו יכול לשאת את רגשות האשמה על הערצת הגיבורים מתוכה הציע לחיילים לחכות ליהודה, הוא מקטין את עצמו בגרסא המשוכתבת של האירועים – טוען שהיה בן עשר, למרות שבפגישה השנייה אמר שהיה אז בן שתים-עשרה, ובפגישה הנוכחית מופיעים נתונים שמצביעים שהיה בן שלוש-עשרה [אם אפי בן 64 כיום, הרי שנולד בשנת 1943, והיה בר מצווה בשנת 1956].

בנימה קלייניאנית אפשר לומר שדווקא משום שמדובר באירוע טראומטי ממשי, אפי אינו יכול לשאת את האשמה הדפרסיבית על הפגיעה באובייקט האהוב. הכאב הנפשי שלו בלתי נסבל, והוא נמנע ממנו באמצעות שימוש בהגנות מאניות של הכחשה, זלזול ושליטה, ובמנגנונים של פיצול והזדהות השלכתית. כדי שיוכל לחיות במציאות החיצונית, אפי מחסל ומסלק כל זכר למציאות הפנימית: הוא נפטר מהכאב

הנפשי והחרדה באמצעות פיצול והשלכה לתוך אחרים משמעותיים – המשפחה או הדירקטוריון – של כל מה שמתקשר אסוציאטיבית לאשמה שלו על מות אחיו: חולשה, נזקקות וחרדה. לאחר שנפטר מפגיעתם הרעה, הוא מזהה את האנשים עם החולשה, הנזקקות והחרדה שמושלכות לתוכם. אבל המחיר אינו מבוטל – בסופו של יום, אפי מוצא עצמו ענק בקרב "גמדים", אמיץ במחיצת "שפנים", זה ש"טפילים" ניזונים מעבודתו. כזכור, כאשר גברה החרדה סביב המשבר בחברה, "המטומטמים" בדירקטוריון הפכו "נבלות"; כעת, לאחר הפיטורים שהרגו את אפי, ה"טפילים" שניזונים מעבודתו הופכים ל"אוכלי נבלות" שממשיכים וניזונים ממנו גם במותו, אותם "אנשים שלא יצרו שום דבר בחיים שלהם".

בחיבור טוטם וטאבו (1913) פרויד כתב את הפנטזיה הפילוגנטית, והתעקש שזו עובדה היסטורית – מה שגרם לאנתרופולוג מארט לכנותה "סיפור בדיוק-כך" (just-so story) (גיי 1993: 267). אליבא ד'פרויד, בראשית היה אב קדמון, לו היתה בעלות כל המשאבים וכל הנשים בשבט; הבנים התאחדו נגדו, הרגו אותו ואכלו אותו; המריבות שפרצו בין האחים הובילו לחרטה על רצח האב ולקבלה של האיסור על גילוי עריות. אפי ברעם רואה עצמו "בדיוק-כך" בדמות האב הקדמון, זה אשר פרויד טוען שאינו זקוק לשבט אשר זקוק לו; אולם כאשר הבנים ה"גמדים" וה"טפילים" מורדים בו ומדיחים אותו, מסתבר שאפי ברעם שואב את כוחו מאלה שזקוקים לו, מעצם הנזקקות שלהם. לכן הוא מת, גם אם לא טכנית – כפי שהוא טורח להדגיש – כשמפטרים אותו, וכנראה כבר לא זקוקים לו. הפיטורים חושפים את הנזקקות שאפי מכחיש באמצעות הבוז והזלזול כלפי אנשים עמם עובד.

אפי משתמש באנשים אחרים כקולבים להשלכה של היבטים שנואים, מכאיבים ומאיימים של עצמו; משום שאינו מסוגל לשאת את החזרה של השלכות אלה, עליו לנתק את התקשורת עמם. הוא נמנע מלומר מה שיש לו לומר, משום שחושש מהתקף חרדה עקב התוקפנות שחש כלפיהם. זאת אומרת, כאשר אפי חש חרדה, הוא מרגיש שעלול למות, משום שרוצה להמית – משום שהוא חש בתוכו את הרצחנות, לה מוכרח להתכחש כדי להימלט מאשמה; בגלל שנמנע מלרצוח אותם, אפי נרצח בידם. החרדה נובעת, כמובן, מהאשמה שאפי נושא – אפילו שאחיו יהודה לא היה חייב להתגייס כי השתחרר לא מכבר, לא היה מוכרח ללכת; כשאפי מאשים את עצמו בבחירה של אחיו ללכת, הוא רואה עצמו כמי שגרם למות אחיו. משום שאפי יודע במודע שיהודה בחר להתגייס, כנראה שהאשמה המוכחשת נובעת מהתוקפנות שאינה מודעת כלפי האח האהוב והנערץ.

הכניסה המינורית של אפי המדוכא נוגעת ללב – אנו צופים בקריסה הטרגית של מי שחשב עצמו כל-יכול וכל-יודע, והוצג ככלי ריק. הוא מרוקן מכל מבפנים כי משליך הכל לתוך האחרים שבחוץ, והוא מזועזע ומושפל כש"האנשים האלה" – שאמורים להיות כלי קיבול להשלכות שלו – פתאום משפיעים על החיים שלו, ו"כל אידיוט שיש לו מה להגיד" מצליח לפגוע בו. משום שאפי יודע הכל, הוא יודע שהאנשים שפוגש שונאים אותו, שמחים לאידו, והכי גרוע – מרחמים עליו. הוא שואל את ראובן מה חשב עליו, אבל בטוח שידע: "מה אתה חושב עלי? תגיד מה אתה חושב עלי... אני אגיד לך מה... מה חשבת. חשבת שאני חתיכת חרא שמזהם לך את המדינה... חשבת שאני בן אדם אטום, שאני רודף בצע, שאני מהאנשים האלה שבגללם אי אפשר לחיות במדינה הזאת, שאנשים כמוני צריכים לשבת בכלא, זה מה שחשבת". אפי יודע מה כולם חושבים משום שאלה ההשלכות שלו שחוזרות לרדוף אותו – זה, בעצם, מה שאפי חושב על עצמו. לכן הוא אינו מוצא טעם בשום מגע אנושי – הוא בטוח שהיחס אליו יהיה מגנה, מבזה, ומשפיל, בדיוק כמו שמתייחס לאחרים – ולעצמו.

אפי ש"שונא באמת אנשים שמרמים את עצמם", מרמה את עצמו כשמשכנע את עצמו שאינו מרמה את עצמו. היהרה של אפי מתבטאת בטענה ש"אנשים פשוט משקרים לעצמם", והוא – לא. אפי מרמה את עצמו כשמסרב לחשוב על המציאות הנפשית, ולהכיר שגם הוא אדם פגיע ופוגע, טועה ומטעה – בעל שליטה מוגבלת, יכולת מוגבלת, ידיעה מוגבלת – וכזוה, זקוק לאחרים; אפי נאחז בתפיסה השטוחה ש"זה החיים, אין מה לעשות". לא לחינם ראובן חושש שמא יתמכר להקלה הכימית המיידית שמעניקים הכדורים – לאפי אורבת סכנה ממשית של התמכרות משום שהכדורים הם אובייקט אילם, היחיד שנמצא כרגע בשליטתו ומציית לרצונו. מעניין שאפי משיג את הכדורים באמצעות ניצול המצוקה של "זוג עיראקים זקנים" שנתונים במלחמת הישרדות, כמו זוג הורים שמוכנים לתת לו כל מה שדורש, ואינם

יכולים לתסכל אותו כדי לשמור עליו; דימוי זה רומז מה קרה ביחסים בין אפי לבין ההורים שלו לאחר שיהודה נהרג.

החשיפה העצמית של ראובן כשמספר על התביעה, נועדה להוכיח לאפי שהתאום הדמיוני שלו מבין בדיוק מה עובר עליו. אפי מזנק על ההזדמנות לעזור – מזהה הזדמנות לחיות כמו שיודע לחיות, ומייד חש עלוב ועצוב בכמיהה להיות נחוץ. שבוי בהזדהות יתרה עם התאום הדמיוני שלו, ראובן מציע לאפי שהתנהג כפי שהתנהג משום ידיעה סמויה שהמציאות משתנה, ופעל להחרפת המשבר כי רצה הזדמנות למצוא משמעות אחרת לחייו. אפי לא מאמין לראובן, ולדעתי, בצדק – הוא יודע שהיה מוכן לוותר על החיפוש אחר משמעות תמורת הזדמנות להמשיך לחיות כמו שיודע לחיות, וחושד שכמו כולם – גם פסיכולוגים מעדיפים לסבול פחות, ואינם ששים לסבול יותר. אני סבורה שהפרשנות של ראובן מתכחשת למציאות הנפשית של אפי, משום שזו דומה מדי למציאות הנפשית של ראובן עצמו. שהרי לא רק אפי, גם ראובן נמלט בבזבז ובזעם מאחרים, שהמגע הנפשי עמם קשור לסבל הנורא של המתים בעודם בחיים, לאשמה האיומה של המתים שנתרו בחיים. וכמוהם גם אנו – נדמה לי שאלמלא הליהוק של מוני מושונוב לתפקיד זה, ההשתקפות של כולנו במראה שצמד התאומים הדמיוניים מציבים בפנינו היתה בלתי נסבלת לחלוטין.

ביון, ו. ר. (2003) התאום הדמיוני. בתוך: *במחשבה שנייה*. תולעת ספרים. עמ' 17-33.

גיי, פ. (1993 [1988]) *פריוד: פרשת חיים לזמנו*. דביר.

Hinselwood, R. D. (1989) *A Dictionary of Kleinian Thought*. London: Free Association Books.

Freud, S. (1913) Totem and Taboo. In: *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. Vol. I-XXIV. Strachy, J. (ed.) London: The Hogarth Press, 1962. Vol. XIII, 1-161.

פרק 5

בטנת הז'קט של המנכ"ל המיתולוגי

התזכורת של הפרקים הקודמים מחברת את הצופים לפרספקטיבה ממנה אפי רואה את רני: הבכי של רני לפני הנסיעה, הרשמים של אפי מהמסע להודו – החור העלוב בו רני גרה, החברה שמסתובבת איתה, הרגע שאפי מבין שרני "בכלל לא צריכה אותי". הטלוויזיה משדרת את מחיר המסע להודו: "כבר לפני שבוע התקבלה החלטה בדירקטוריון החברה להעביר את ברעם מתפקידו עקב מה שכינו שם ניהול כושל של משבר תדמיתי חמור". עכשיו אפי בדיכאון, והילדים חוזרים הביתה, שומרים שאבא לא יעשה שום דבר לעצמו.

המשפט שאומרת אילנה דיין מאזכר את הפיטורים של אפי, אולם טמונה בו משמעות נוספת, ההנמקה שניתנה לפיטורים: "ניהול כושל של משבר תדמיתי חמור". כשצופים בפרק זה נדמה שאפי נכשל בניהול המשבר משום שהושפע מהנסיעה של רני להודו, ומהנסיעה לשם בעקבותיה. אולם בפרקים הקודמים ניהול המשבר של אפי מצטמצם להכחשה של חומרת המצב – אפי מגיב בעויונות ובזעם לניסיונות ההנהלה לשלם את דרכה החוצה מהמשבר באמצעות רכישת פילטר חדש או הקמת פארק אקולוגי. בפרק זה, את הרמה הגלויה אפשר לתמצת בטענה הצפויה עד לזרא שאפי כשל מקצועית עקב משבר אישי [כמו ראובן, זוכרים?]; לעומת זאת, הרמה הסמויה נרמזת בפתחה ומציעה התבוננות אחרת – ההנהלה רואה את הכשל של אפי בחוסר היכולת שלו להתמודד עם מה שהם רואים כ"משבר תדמיתי חמור". אפי אינו מסוגל להתייחס למשבר משום שכלל אינו יכול להתייחס לתדמית הציבורית של

החברה – משמע, לתפישה של אחרים את מפעלותיו. במודע, לפחות, אפי טוען לידיעה של איזה אמת, שעד כה לא טרח לבטא מפורשות, מתוכה פועל כפי שפועל; אפי אינו יודע כיצד רואים אותו משום שאינו יכול לשמוע דבר מאחרים, ולכן אינו מסוגל להתמודד עם הזיהום, ואפילו לא לנהל "משבר תדמיתי חמור".

אז עכשיו אנו פוגשים את רני, יושבת על הספה במקום שאבא שלה יושב, ושומעים על אותם אירועים מהפרספקטיבה שלה. ברור שלאפי אין שמץ מושג על מה שקורה איתה, ויתרה מזאת, הוא אינו יודע דבר על החוויה שלה. אמנם האירועים אותם האירועים, אבל הפרשנות האלימה של אפי מעצבת את ההסתרה המתמשכת של רני. הפער אינו עצום, אבל כואב; אפי לא מסוגל לראותה נפרדת ממנו, ואז פשוט לראותה, כמו שהיא מייחלת. לא פלא שאפי אינו מסוגל לייחס חשיבות לתגובות הסוערות לזיהום, להתייחס לזעם של הציבור או אפילו לחרדה של ההנהלה. ואם אפילו הפעילות המניפולטיבית של ניהול תדמית אינה בגדר האפשר, על אחת כמה וכמה התמודדות עם הזיהום גורם המשבר.

רני באה לשעה של אפי שלא רוצה לצאת מהבית; כנראה שגם ליוצרים של הסדרה, כמו לפסיכולוגים, קשה לוותר על הזדמנות לשחק ברשומון, להשתעשע בפרספקטיבות חלופיות, ולגלות מחדש את תענוגי הפרשנות הסובייקטיבית של העובדות. הפרספקטיבה של רני חושפת כמה אפי עיוור – לא רק לגביה אלא גם לגבי עצמו. הוא אולי בטוח שמצליח להסתיר, אבל רני טוענת ש"לא יכול להסתיר ממני כלום" ורואה את המאמצים להסתיר את העצב של האח השכול, אפילו ש"הוא אף פעם לא מדבר על זה, אף פעם, כלום, כאילו שזה לא קרה".

מה רואים מהפרספקטיבה של רני? רואים שעד לאחרונה החרדה של אפי מצאה מוצא בפעולה – כי תמיד אפשר לבוא לקחת את רני הביתה באמצע המסיבה; עכשיו, כשאין מה לעשות, יש פתאום התקפי חרדה. ייתכן שאפי מנסה לוודא שלעולם לא יאבד את מי שאוהב, אבל זה לא כל מה שאפי עושה כ"שהוא בא לקחת אותי הביתה, כמו שתמיד הוא בא לקחת אותי הביתה. הוא לא מודיע, פשוט מגיע". אפי השקיע את כל כוחו ומרצו בשליטה באנשים, ובעיקר ניסה לוודא שיש לו שליטה מוחלטת ברני, שעד הנסיעה להודו שיתפה פעולה. רני מודעת לעוצמת ההשלכות של אפי ש"מנסה לגרום לך להרגיש שאתה זה ש... קצת מסובב". כשהיא מספרת על הבכי לפני הנסיעה, מסתבר שאפי לא רצה לקחת אותה לשדה התעופה, וחמש שעות לפני הטיסה כמעט הצליח לשכנע אותה לבטל את הנסיעה. אבל רני נשבעה לעצמה שנוסעת להודו ומסתפרת קצוץ. אפי הרי חושב שהשיער של רני מונע ממנה ללכת לאיבוד, אבל בעצם רוצה שהכבלים הסמויים שהשיער מייצג ימנעו ממנה ללכת. רני שיתפה פעולה בסירוב שלה לגזור אפילו קצוות – כמעט כאילו באמצעות האובססיביות לגבי השיער היא מקבלת על עצמה את דין ההשלכות של אפי, אבל מנסה להשאיר את החרדות משוקעות בשיער – אותו סרח עודף חיצוני, מת. למרות הפערים ביניהם, אפי ורני מחוברים באמצעות ההשלכות של אפי – אפי מרגיש שהיה מוכרח לנסוע להודו בגלל החרדות, כאילו נכנס בו שד; כשמופיע שם, רני מתארת ש"הוא צץ פתאום כמו איזה שד". אבל אפי לא יודע שכאשר הוא מרגיש שנכנס בו שד, הוא נראה לרני כמו שד.

רני חשה אשמה ושואלת את ראובן: "אתה חושב שזה בגללי?", משום שהיא יודעת שחתכה את השיער, וחותכת את הכבלים הסמויים, את "העוצמה שיש לו עלי". העוצמה הזו נובעת מהשלכה של אפי את האחריות לשלומה לתוכה – כשהוא תמיד דואג לה, תמיד מוצא אותה, תמיד לוקח אותה הביתה, הוא מעניק לה את התפקיד של שמיכת הביטחון שלו – ואולי בגלל זה נחוץ לו השיער, שתמיד מאפשר לו למצוא אותה, אבל גם מעניק לה איכות רכה, מרגיעה, נעימה למישוש.

בעקבות התפרצות הזעם שלה על השתלטנות של אפי בהודו, רני פוחדת ש"הוא לא יעמוד בזה... בזה שאני כועסת, בזה שאני צועקת, בזה שאני גדלה בכלל". זה, כמובן, לא כל הסיפור; הסיפור הוא במעבר מהתיאור של דקלה כ"חברה מאוד טובה שלי" ל"זאת אהבה מאוד גדולה". רני חוששת שאפי "כנראה... לא כל כך יכול היה לסבול" את המשמעות של המגורים המשותפים באותו החדר, החור העלוב. אבל בלילה, כשאפי מופיע "שוב פעם... בא למסיבה שלי בהפתעה" היא כבר אינה מוכנה להתאמץ כדי ש"לא יראה אותי אחרת משהוא רגיל... פתאום רציתי שיראה אותי ככה, כמו שאני באמת. אז חיבקתי את

דקלה, ולא ניסיתי להסתיר". רני מוטרדת, קצת נעלבת, כי אפי אמר "שאני נראית כמו ילד", אבל נראה שאפי מגיב לא במודע להרגשה של רני ש"אף פעם לא הרגשתי יותר אשה"; זו מאיימת עליו משום שרני גוזרת את הנשיות המוכרת, הבטוחה, הנשלטת, ומושקעת בנשיות המפחידה, זו שלגבר אין בה אחיזה, שרוחשת מתחת לעינו הפקוחה, הצופיה, הדרוכה. רני נמלטת מאפי לדקלה ש"מלמדת אותי לנשום... אף פעם לא ידעתי כמה אני לא נושמת, כמה אני חנוקה... כמה המבט הזה שלו שהולך איתי לכל מקום חונק אותי".

אז כשרני "פוחדת שזהו, שזה מה שישבור אותו סופית... מזה הוא כבר לא יצליח להתאושש", ראובן מציע שיבואו יחד כדי שרני תוכל לדבר עם אפי. נראה שזו הגישה החדשה, האנושית, המעורבת והמתערבת, שראובן מנסה בעקבות מות אבא, לאחר השבעה; עכשיו אפשר להסביר לרני כמה קשה לקבל באמת את האנושיות של ההורים. כדאי לשים לב שאותה דרישה סמויה מובלעת כל השבוע גם בזיפי הזקן של ראובן. לעומת הדרישה לקבל את האנושיות של המטפל, ראובן מתקשה לקבל את המוגבלות, כמו לוותר על ההתענגות על מציצנות – לא לראות את רני ולראות רק את אפי, כי זה לוותר על תפקיד המטפל יודע הכל ויכול הכל; וזה לא כל-כך קל ופשוט, כמו שנאמר בשיחה של ראובן עם גילה השבוע. כעת, כשראובן ער לתחושת ההחמצה הכוללת, לקושי שלו לדבר – עם אבא שלו, וגם עם אנשים אחרים – הוא מייחס אותה לדרישות המקצוע. השלכת האחריות לעמדה שמעדיף כאדם וכפסיכולוג, עמדה של מטפל כל-יודע וכל-יכול, משחררת אותו מאחריות לעמדה שנוקט ביחסים – בלא הבחנה בין יחסים אישיים לבין יחסים מקצועיים. כמו אפי, ששולט בכל ובכולם – בעבודה ובמשפחה, גם ראובן לא שש לוותר על השליטה, על האשליה שיכול לעשות הכל. לכן התובנה של רני, ש"לפעמים הדבר... שאתה חושב שהכי שומר עליך, זה בעצם הדבר שהכי תוקע אותך" מוצאת חן בעיני ראובן, למרות שכאשר הוא משתמש בה, הוא בורר מלים, משנה "תוקע" ל"מקבע" – קצת משעשע שראובן מורד במוסכמות המקצוע, מערער על השימוש במקצוע כהגנה, אבל אינו מסוגל לומר "תוקע" – יותר מדי מיניות, ניחוח של גילוי עריות רגשי.

והערה אחרונה: בחורה שימושית, רני. היא מופיעה ברגע המתאים ומציגה את הבטנה של הז'קט של המנכ"ל המיתולוגי, בטנה שארוגה מהחרדה המתמדת, ומהגלישה במדרון הכוונות הטובות לגיהנום השתלטנות. מבחינה זו, השימוש של היוצרים בדמות של רני כדי לשחק בפרספקטיבות מתחלפות, מהדהד את השימוש של ראובן בפגישה עם רני כדי לכונן עצמו מחדש כמטפל כל-יודע וכל-יכול שמצויד בכוונות פשוטות ואנושיות, כמו גם את השימוש של אפי ברני כקולב להשלכות, שמאשרת את העוצמה והתושיה של האב הגדול, השד השולט.

פרק 6

החינוך המוסרי של אפי ברעם

אירועים כה רבים רודפים זה אחר זה בפרק השבוע, עד שלרגעים נוצרת תחושה של חוסר ממשות. אז מה היה לנו שם? אפי ורני באים לפגישה אצל ראובן; מתקוטטים קצת, כי אפי לא מרגיש בנוח עם הפגישה; מדברים קצת, כשרני יוצאת ממגירת הגרביים ומספרת לאפי על דקלה; בוכים קצת, ואז חיבוק, ורני הולכת לה. אפי נשאר ומדבר רשימת מלאי של תגובות הורים לבשורת הלסביות; אלמלא המשחק המעולה של מוני מושונוב, אי-אפשר היה להאמין שאדם יכול לעבור בעשר דקות את כל רפרטואר התגובות המוכר למדע, והכל במידה, בנחישות וברגישות. הרהור כפירה עולה על הדעת – האם מדובר באנשים ממש, או שזו רשימת מלאי של תופעות שנמצאת אי-שם, אולי באיזה ספר הדרכה להורים? אבל גם רשימת מלאי אפשר לבטא ברגש, לדבר מהלב. בזה אחר זה מופיעים קורט של הכחשה: "אתה חושב שזה סופי? שהיא לסבית?"; "דוגמית של כעס, משום שפחדה לספר לו: "מה היא פחדה ממני? מה היא חשבה שאני אעשה לה?"; "מעט חרדה לגורלה: "איזה מין חיים יהיו לה? לא כולם פה

סובלניים..."; והרבה אשמה: "זה בגללי, לא? ... אז מה זה אומר שהיא הולכת עם אשה? שאחרי שהיא גדלה עם אבא כמוני, היא בכלל לא רוצה שום גבר?".

היוזמה לקיים פגישה זו משתלבת במגמה כללית של ראובן בשבועות האחרונים, שהשבוע הפכה למסע צלב של ממש, שנועד כנראה לגאול את ראובן – באמצעות חינוכם המוסרי של המטופלים לחיות כראוי בעיניו – מתחושת ההחמצה ביחסים עם אבא שלו, מפחד ההחמצה עם הילדים שלו, עם הנשים שלו. במקום להתמודד עם הקשיים שלו בחיים, ראובן תופס מחסה בהתנהגות מקצועית, ואז מאשים את המקצוע – כאילו זה המקצוע שדורש ממנו להתנהג כמו אידיוט, ולטפל בכולם גם בחיים שמעבר לשעות העבודה. לעומת זאת, בשעות העבודה "הטכניקה הפעילה" של ראובן כוללת מעורבות בגילוי סודות במשפחה, אגב השכנת שלום בית בין הורים לבין ילדים, כאשר מדי פעם צצות גם הטפות מוסר מזדמנות, כיצד ראוי לחשוב, להרגיש ולחיות.

הפעלתנות של ראובן מסלימה בהדרגה במהלך השבוע. ביום ראשון טליה מספרת לראובן על שיחה עם אמא שמבינה בעצמה מה קורה, וחושבת שטליה עוברת הפלה מוקדמת; ביום שני, בפגישה עם משפחת נוימן, נחשפות התוכניות של אורנה בנוכחות ראובן; ביום שלישי, בפגישה שיזם ראובן בשבוע שעבר, רני מגלה את סוד הלסביות לאפי; וביום רביעי איריס כועסת שראובן סיפר את סוד הסרטן לאמא שלה. הסלמה זו מהדהדת גם בפגישות של תמי מסר ושל ראובן עם גילה – שניהם תופסים אותה כמעודדת אותם להסתכן ולנסות את הקשר ביניהם.

הפעלתנות הנמרצת של ראובן מדגישה את ההתנגדות השותקת של אפי. הרי אפי בעצם בכלל לא רוצה את הפגישה, נפגע מעצם ההצעה של רני לקיימה, נעלב מעצם המחשבה שפגישה כזו נחוצה. אפי מסיק מהזימון לשיחה עם רני בנוכחות ראובן שרני לא מסוגלת לדבר איתו – בגללו. בתגובה למחאותיו הקלושות שיכולים לדבר גם בבית, רני אומרת נחרצות: "עובדה שאנחנו לא מדברים", ומאשרת לאפי שאינה יכולה לדבר איתו – בגללו. אז עכשיו גם רני וראובן חוברים נגדו, כמו כל האחרים. לאחר שאיבד את מקום העבודה, גם המקום שהיה לאפי אצל ראובן זוהם על ידי רני, והתאום הדמיוני אבד לו. כשראובן נזכר לבדוק האם מרגיש בנוח לקיים את הפגישה, אפי אומר ש"קצת מאוחר עכשיו, לא?". וכאשר רני מתעצבנת ומאיימת ללכת, אפי מוחה: "מה את עושה? מה, את רוצה לשגע אותי?". אפי משתגע כשנוכח לדעת שרני לא יכולה לדבר איתו, שאפילו בפגישה אצל הפסיכולוג אי-אפשר לדבר איתו; כדי להיות מי שאפשר לדבר איתו, עליו לוותר על זכותו לדבר בפגישה שאמורה להיות שלו, בשבילו. אז אפי נכנע ונמלט כדרכו לבדיחות פיננסיות: "את יודעת כמה עולה פה כל דקה שאת שותקת?", ובכל זאת אינו יכול להסתיר את הכאב שלו: "אבל אצלנו בבית זה בחינם".

בפגישה זו אפי נאלץ להתעמת עם המציאות, שהקשר בין אפי לבין רני כה קרוב, עד שאינם מכירים זה את זה כלל. שניהם מעורבים בפעילות אינטנסיבית של השלכות זה על זה, זו על זה; שניהם שותפים בפנטזיה שהקשר ביניהם נטול נפרדות, שהם מכירים היטב – כמו שאפי משוכנע שיודע הכל על רני, גם רני בטוחה שאפי לא יכול להסתיר ממנה דבר; מבחינה מסוימת, שניהם צודקים, משום שבפנטזיה המשותפת על חוסר נפרדות הם חולקים את האינטימיות שבהתמזגות עם האובייקט בהתאם למשמעות המקורית של המושג הזדהות השלכתית: הם מתייחסים זה לזו באמצעות השלכות, ואז מזהים את אובייקט ההתייחסות עם ההשלכות. קשה לוותר על תחושת הרוגע והבטחה שיש בידיעה מוחלטת לגבי האובייקט. לכן אפי מזועזע כשהוא מגלה בפגישה ש"אמא יודעת מזה, ראובן יודע מזה, ורק אני האידיוט שיודע אחרון"; לכן רני מרגישה שהמבט של אפי רודף אותה מבפנים. הפנטזיה של רני שאפי רואה אותה מאז ולתמיד מתגבשת סביב משפט ששמעה אותו אומר ליניב כשנתפס מעשן בשירותים: "אף פעם אל תעשה משהו שאתה לא יכול לעשות אותו בגלוי" – לא רק שאי-אפשר להסתיר ממנו דבר, הציווי המוסרי של אפי ברור. דווקא ההפנמה הרודפנית של אפי חושפת את הבעיה של רני – הוא לא יכול לעזור לה כשהיא רוצה "שתצא לי כבר מהראש... שתעזוב אותי לבד...", לא בגלל שאינו רוצה לשחרר,

אלא משום שאינו יכול לשחרר אותה ממה שיש כבר בראש שלה. אפי אינו יכול להחזיר לה את האחריות שמשליכה עליו, משום שתמיד נטל על עצמו את האחריות לשמור על רני ולא לעזוב אותה לבד. אפי יכול לשמוע רק את העוינות שלה לנוכחות שלו, את השנאה במקום שהיה בטוח שיש אהבה. לא מדובר כאן רק באובדן הקשר עם רני; מדובר כאן באובדן התחושה שיודע את המציאות, בעימות אלים עם הפער בין הפנטזיה לבין המציאות: "חשבתי שאנחנו הכי קרובים שאפשר, ו... היא בורחת להודו? היא לסבית?". אפי מנסה לחדש את המגע עם ראובן, להסביר לו ש"אני מרגיש שאני כבר לא מכיר אותה כל כך, אתה מבין?" ראובן חושב שהוא מבין; הוא צודק כשאומר לאפי שהדחף שלו לבדוק עם רני האם הכל בגללו "זה שוב לראות אותה רק בהקשר של הקשר ביניכם... לא לראות אותה בתור אדם שיש לו העדפות ורצונות ותשוקות". הכל טוב ויפה, למעט הטפת המוסר. נראה שראובן מסכים עם הציווי המוסרי שמיוחס לאפי לא להסתיר דבר, ואומר הכל – במסגרת החינוך המוסרי, אפי אמור ללמוד בזריזות שרני נפרדת ממנו, אחרת מהפנטזיות שלו, שונה מההשלכות שלו. ראובן אובד בהזדהות שלו עם רני, ומאבד את המגע עם אפי, כמו שלמחרת היום ראובן אובד בהזדהות שלו עם אמא של איריס, וכמעט מאבד את הקשר עם איריס.

השפה הרגשית במשפחה של אפי היא מגע מתמיד שמבטא אכפתיות ודאגה; זו אינה רק השפה של אפי, זו גם השפה של דינה, שהתחנתה עם אפי כי מזכיר לה את אבא שלה, ובהכרח גם השפה של הילדים, שחוזרים כולם לארץ ושומרים על אפי בתורנות. הרי לפני הפגישה דינה מתקשרת ורני מבטיחה לה: "לא, אני אחזיר אותו הביתה ואז אני אסע". אפי אינו מרגיש בנוח כשהתפקידים הפוכים, ואומר: "דאגנית אמא שלך, שתהיה בריאה". הוא מסביר במבוכה לראובן ש"היא ואמא שלה קצת התאהבו בסיפור הזה של לנהל אותי, אז הן לא כל כך נותנות לי לזוז"; אפי מדבר כאילו בזלזול על ההשגחה הצמודה, אבל ברור שבשבילו זו החזקה, צורה של אהבה – אולי הצורה היחידה שמכיר, שיודע. החודרנות והשתלטנות לא מפריעות לו, בייחוד עכשיו כשכלל אינו רוצה לצאת מהבית. עצם ההשגחה מקיימת אותו במצבו המעורער – לא בגלל ההגבלה על חופש התנועה שלו, אלא משום שמסמנת אכפתיות ודאגה.

כאשר ראובן עוצר את אפי שרוצה לעצור את רני, הוא מכריח אותו לא רק לכבד את נפרדותה, אלא גם לוותר על ההחזקה. לא נראה לי שהטפת המוסר על חשיבות הנפרדות עובדת, משום שכאשר אפי מגיב, הוא אומר "הייתי צריך לעצור אותה". ראובן מתעלה על עצמו בפרשנות שגורסת שאפי לא רצה לבוא, אבל בא בכל זאת, ומכאן הגזירה הלוגית שבוודאי מוכן לתת לרני לגדול, למרות שזה קשה לו. אפי מגיב בניסיון להתקשר לדינה, אבל ראובן חוסם אותו שוב. כשאפי אומר "הייתי צריך לדבר על זה איתה, לא איתך...", ראובן ממשיך בחזון אחרית הימים: "אני חושב שמה שקרה היום זה התחלה של קשר חדש ביניכם, לא פרדה". אפי הנואש מנסה שוב, ומסביר לראובן שמאז הפיטורים לא נהג לבד, שלא נתנו לו לנהוג לבד: "פעם ראשונה שאנהג לבד הביתה... פתאום, מה? כל הדאגה של רני, זהו? הלכה לחברה שלה?" וראובן שוב מתעלם מההרגשה של אפי שאיבד הכל, ומעדיף פרשנות מעודדת, מתעלמת: "אולי היא הרגישה שאם אתה נותן לה ללכת, היא יכולה לתת גם לך...". כעת אפי מתייאש גם מראובן, ומגיב ב"כן, כן...". נפער פער, שלא לומר תהום, בין הפרשנות של ראובן לבין התגובות של אפי.

כשראובן שואל את אפי האם יכול לנהוג לבד, האנלוגיה שברקע מבצבת לרגע בקדמת התמונה: על רקע התחרות שהיתה בין ידיו לבין ראובן על תפקיד המאהב המוצלח של נעמה, מופיעה לפתע פתאום התחרות בין אפי לבין ראובן על תפקיד האב הטוב של רני. מי שהולכים בנתיב הרמיזות הפזורות מראשית הפרק, נשארים בחרדה – מה יהיה עם אפי? האם יגיע הביתה בשלום? או שמא, כמו שכבר קרה פעמים רבות, התקף חרדה ילפות אותו בעת הנהיגה? אולי אפי יגיע הביתה, ואז ייקח בטעות קצת יותר מדי קלונקס? או האפשרות החביבה עלי, זו שמנצלת את מלוא הפוטנציאל של המלודרמה – אפי חוטף התקף חרדה בעת הנהיגה, לוקח קלונקס שלא עוזר מייד, ואז לוקח עוד ועוד כדורים עד שמאבד הכרה; אולי ייכנס בעץ, מי יודע.

פרק 7

הערה על השנאה ללמידה מהניסיון

הפיצול הבולט בפרק הסיום של עלילות אפי ברעם בנבכי הנפש, כמו גם במכלול הפרקים בשבוע שחותם את העונה, הוא הפיצול המוכר עד לזרא בין פעולה לבין מחשבה. כמה קל ונוח לשכוח שבין מחשבה לבין פעולה קיים חיבור אינהרנטי, יחס דיאלקטי – המחשבה מוליכה אל הפעולה, שבתורה מיידעת את המחשבה; התנועה הקושרת שני היבטים אלה יוצרת למידה מהניסיון. ההתכחשות לתנועה זו באמצעות הפיצול בין מחשבה לבין פעולה שכיחה בחברה הישראלית, ואולי במציאות הגלובלית כולה. הקהילה הטיפולית מוצאת עצמה פעמים רבות נאבקת על שימור פונקציה ההתבוננות בחברה שכל-כולה סגידה לפעולה, ונדמה שבמסגרת מאבק זה נשכח מלב שהתבוננות התודעה נועדה לאפשר פעולה מושכלת; מבחינה זו, גם פסיכולוגים, כמו כולם, משתפים פעולה בכינון הפיצול בין מחשבה לבין פעולה בשיח הציבורי – תכופות באמצעות התחושה הפנימית, אשר מורגשת כאותנטית וזוכה לאישוש חוזר ונשנה מאחרים, שאכן קיימת סתירה ממשית בין פעולה בעולם לבין התבוננות בנפש. המוסכמה הזו, שבולטת בשיח הציבורי של החברה הישראלית, ומשתקפת בעמדות של כל הדמויות בסדרה, מרכזית במפגש של התאומים הדמיוניים – אפי "המנכ"ל המיתולוגי" ברעם, איש הפעולה, וראובן דגן, שעניינו התבוננות מהצד.

כל הדמויות מהדהדות את הטענה שקיימת סתירה אינהרנטית בין ממדים אלה של הקיום האנושי – וכולם גם צאצאים נאמנים ליהדות של "נעשה ונשמע", לישראליות הפועלת, שמסרבת להתייטר או להתענות נוכח תוצאות מעשיה. הפיצול בין מחשבה לבין פעולה מונע התפתחות באמצעות למידה מהניסיון, מה שאומר דבר-מה גם על החברה בה אנו חיים, או לפחות על העלית השלטת, המיוצגת במפגש בין אפי לבין ראובן כתאומים דמיוניים שאינם מסוגלים להיפגש אחרת, שאינם יכולים לחרוג מהשתקפות של עצמי באחר, זה שאינו באמת אחר.

הפיצול בין מחשבה לבין פעולה מקפץ אנה ואנה במכלול הפרקים של סיום העונה, וגם במה שמסתבר בדיעבד כתחילת סיום הטיפול של אפי. אפשר לסכם את המפגש בין התאומים הדמיוניים כטרנספורמציה שעוברים השניים, עד שהם מחליפים עמדות; מבחינה זו, הם נותרים כפי שהם, ואינם מסוגלים להיות לזוג פורה בטיפול. כאשר הטיפול מתחיל, ראובן מציע לאפי התבוננות במשמעות המעשים שעושה, בעוד אפי מציג את ההתנגדות שמצדדת בפעולה; הטיפול מסתיים כאשר אפי רוצה להתמסר להתבוננות שמציע הטיפול, בעוד ראובן מחליט לעשות מעשה, להפסיק לטפל ולנסוע לאמריקה.

התמורה הזו מודגשת באמצעות הפתיח, בו מופיעים אותם קטעים מהפגישה הראשונה בהם אפי מציג את הגישה הפרגמטית שנועדה למהר ולפתור בעיות, משום ש"לא חושב במונחים האלה" – זאת, מן הסתם, כדי להדגיש את ההתפתחות הדרמטית שעבר בשבעה שבועות ושש פגישות. אולם מבחינת הרציפות הפסיכולוגית של הדמות, זו הצגה מטעה במידת-מה, משום שכבר בפגישה הראשונה, במסווה הגישה הפרגמטית, אפי מציע לקיים פגישות רבות יותר, ארוכות יותר, ומשתמש בכסף כפיתיון; בפגישה האחרונה לעונה, לאחר שהתקלף בהדרגה מאותות השררה, והוסר מסווה הדאגה מעל התלות באחרים, מופיעה אותה משאלה לרגרסיה בגרסא נוגעת ללב, אבל הפעם במקום לפתות בכסף, הוא מתפלא על אובדן כוח הפיתוי של הממון המוצע; אז מתברר מה שכבר ברור מאליו – אפי חש שבלי פיצוי בכסף, לו עצמו אין כוח פיתוי.

לא במקרה אפי רוצה להתמסר להתבוננות; כפי שראובן אומר, הטיפול אמור למלא את החלל שנפער עם הפיטורים והפרידה הכפויה מרני. אפי רוצה לחשוב כי חושש שלא נותר לו מה לעשות. כאשר ראובן מגיב למחשבה של אפי שעליו למצוא פרויקט, בהצעה למצוא משמעות בדברים קטנים ופשוטים, הוא מצטרף לא מדעת לדיעה הרווחת שפעולה, אשר מטבעה מתרחשת בזירה ציבורית, יכולה לקרות רק בלא מחשבה, או לפחות ללא מחשבה שנייה. גם ההחלטה של ראובן – לא לטפל ולא להיות בטיפול – מצהירה בריש גלי שטיפול, משני צדי המתנס, עומד בסתירה לפעולה, לכיבוש המערב הפרוע.

המשאלה של אפי, שמבוטאת תחילה בפעולה כשמקדים לבוא, ואז במלים – הבקשה לבוא יותר פעמים בשבוע, הופכת במפגש עם ראובן לשחזור של הבקשה חסרת התוחלת עוד מילדות – לזכות ביותר מקום, ביותר קיום. שחזור זה מתבסס על הפנטזיה של אפי – פנטזיה שראובן שותף לעיצובה באמצעות החשיפה של התביעה – שגם כאן יש אח גדול שמת, ידין שנולד לטיפול לפני אפי, ונפל חלל. אולי זו הסיבה שאפי יכול להקדים – כאילו כדי להציף ולגלות מי הם הקולגות, "אחי המטופלים", אבל בעצם בגלל שידוע במודע ולא במודע גם יחד, שמי שהיה לפניו כבר מת. כאשר ראובן מסרב לבקשה, מסביר ש"זה לא קשור אליך בשום צורה" ומאשר בהסתייגות שזה קשור בעקיפין לתביעה, הוא מעודד את אפי להציף שוב בחלון האחורי ולגלות שלא רק אבא שלו בוחה שעות בתמונה של יהודה, גם ראובן בוחה שעות בהשתקפות שלו בתביעה לגבי ידין המת. אפי מנסה להיות הילד הטוב של ראובן, זה שאומר לא לסמים וכן לטיפול, אבל ראובן מסרב לקבל על עצמו את תפקיד האב, ודבק בעמדה של תאום דמיוני; לכן מדגיש שאפי מכנה את המטופלים האחרים "קולגות" ומתעלם מההיגד "אחי המטופלים", שממקם אותו בתפקיד האב.

למרות הטענות והמענות לגבי מגבלות הנוכחות והמעורבות של המטפל, והכמיהה להשפיע ממש, בכל הפעולות של ראובן בשבועות האחרונים יש סירוב לנקוט את הפעולה הנכונה, זו שנוקט מי שרוצה לטפל [הוא עצמו מבין זאת כעת, ומחליט להפסיק לטפל]; בלא קשר לתוצאות הפעולה מבחינת המטופלים השונים, ראובן בעצם מסרב בשיטתיות להיות בעמדה של המטפל – זה שמכיל חרדה, בלי לספר להורים סודות של הילדים, בלי לקרוא לילדים לגלות סודות להורים; זה שמוכן לתהליכים איטיים, גרסיביים, שידוע להיות שם. בקוצר רוח הוא מואס בהקשבה לסבל האנושי בשם המשאלה להיות אנושי, ועובר להטפה של עקרונות הבריאות הנפשית.

אז אפי, שהצליח להגיע הביתה בשלום בזכות היכולת להשליך את הכאב שחש ואת הפגיעות שלו על רני, אף רץ להציל אותה, "שהיא לא תזיק לעצמה", רק כדי לגלות ש"מת מדאגה" לחינם, וש"לא ממש היה עם מי לדבר, כן?"; ועכשיו הוא מגלה שגם בטיפול, עליו החליט להשליך יהבו, אין ממש עם מי לדבר, כמו שבבית, לאחר שיהודה נפל, לא היה ממש עם מי לדבר. הוא רואה בהבעה של ראובן המופתע כשאפי מקדים, את אבא שפותח את הדלת הסגורה בהבעה שאומרת: "איך לכל הרוחות אני אסלק אותך מפה בלי שאני אעליב אותך?". אפי מסביר "שאיך לי כבר כוח לפרידות האלה", האימונים שמכינים לקראת "הדבר האמיתי... שהיא כבר לא שם... הלב שלה לא שם"; זה מה שכעת קורה גם בטיפול, משום שגם הלב של ראובן כבר לא שם. אז כמו ההורים, ש"כבר לא היתה להם אפשרות להיות איתי, לטפל בי", כי "הם באמת הלכו להם החיים", גם ראובן מסרב לאפי, והשעה שכבר יש לאפי הופכת למסגרת בלי יחסים, אנלוגית לבית הורים פיזי בלי נוכחות רגשית. לזכות ההורים השכולים של אפי יאמר, שהם לא זרקו אותו מהבית – אפילו אם עברו דירה בלי לשאול אותו, הם לא עזבו אותו כדי לנסוע לאמריקה.

רגיש למצוקת ההורים מאז ולתמיד, אפי מבין את ראובן, ש"הוציאו לך שם את הנשמה", לפחות בפנטזיה של אפי; למרות זאת, הוא לא מתלהב מהניסוחים החיוביים של ראובן לגבי ההתפתחות שלו בטיפול, מהם "ממש נשמע כאילו הטיפול הצליח..." – ככה אפי בנימה אירונית דקיקה, ממנה ראובן

מעדיף להתעלם. כאמור לעיל, המפגש של התאומים הדמיוניים מסתיים בהיפוך תפקידים, אשר משמר אותו פיצול בין מחשבה לבין פעולה שמונע למידה מהניסיון. במרחב הפסיכולוגי, נראה שאפי יודע שעליו "למצוא את המשמעות הזאת לפני שבאמת ייגמר הזמן שלי", ולא נותר לנו אלא לקוות שהוא גם יודע ש"את המשמעות הזאת" יוכל למצוא בשיח עם הזולת, עם האחר. אולם במרחב הפוליטי שהתאומים הדמיוניים משרטטים, לא ברור האם אפשר לקיים שיח ציבורי שמאפשר למידה מהניסיון, שיח שאינו נתפס כפטופטים ריקים שמפריעים לעשות את העבודה, את אותם מעשים שמוטב לא להרהר במשמעותם, ולא לערער על נחיצותם.

ביון, ו. ר. (1992 [1961]) *התנסויות בקבוצות ומאמרים נוספים*. דביר. עמ' 68-72.

ביון, ו. ר. (2003) *התאום הדמיוני*. בתוך: *במחשבה שנייה*. תולעת ספרים. עמ' 17-33.

סיכום

התאומים הפורשים של האבות הנוטשים

המפגש הטיפולי הקצרצר של התאומים הדמיוניים ראובן דגן ואפי ברעם, הסתיים בהסתלקותו של ראובן מזירת הפעילות הטיפולית. בראשית המפגש נדמה שזה מפגש בין שני אבות מגונים – התביעה של מנחם נגד ראובן מתכתבת בהתמדה עם השערורייה הציבורית של זיהום הנחלים, בתחילה במרומז, ובעקבות החשיפה העצמית של ראובן גם במפורש. עם זאת, במהרה הסתבר שהאבות המגונים נפגשים כתאומים דמיוניים – ראובן זקוק לתאום דמיוני שכמוהו גם הוא בצרות, אבל אולי קצת יותר, ואפי, כאח שכול, זקוק לתאום דמיוני כל-יכול וכל-יודע כמוהו אבל קצת יותר, כמו שהיה האח הבכור יהודה.

הצצה חטופה בראשית מזכירה שראובן ויהודה הם בניס ליעקב ולאח [בראשית כט: לא-לה], דודים של אפרים ומנשה [בראשית מא: נ-נג], הבנים שנולדו במצרים לצפנת פענח, הלא הוא יוסף, פותר החלומות של פרעה, שנולד ליעקב ורחל [בראשית ל: כב-כד]. ראובן, בכור האחים, מונע מהאחים הזועמים להרוג את יוסף "בעל החלומות" ומשכנע אותם להסתפק בהשלכתו לבור; כשראובן חוזר כדי לחלצו מהבור, הוא מגלה ש"הילד איננו ואני אנה אני בא" [בראשית לו: יח-ל]. תחרות ההולדה של האמהות לאה ורחל נוכחת ביריבות האחים הרצחנית; גם יריבות התאומים יעקב ועשו עוברת מדור לדור – יעקב, שגזל במרמה את הבכורה של עשו, מעניק את הברכה והבכורה של מנשה לאפרים [בראשית מח]. המפגש עם התאומים הדמיוניים בסדרה מתחיל כאשר שניהם נאלצים לתת את הדין על מה שעשו: מנחם, האב הזועם, תובע את ראובן על הילד שאיננו, בעוד אפרים, המנכ"ל המיתולוגי שחי בצל האשמה על נפילת האח הבכור יהודה, מסרב לדרישת ההנהלה לתת דין וחשבון על מה שעשה עם הבכורה שנפלה לידו.

התאומות הדמיונית מספקת לשניים אלה אובייקט להזדהות שאינו האב, אובייקט דומה אבל לא זהה – כזה שיכול לתרום התבוננות אחרת, אבל רק קצת אחרת. יחסים שמבוססים על פנטזיה כזו, שאינה מודעת, משמשים הגנה מפני הרגשות העזים שמתעוררים בסיטואציה האדיפלית, הגנה שמונעת את ההתנסות הרגשית של הילד הצופה בזוג פורה של הורים. בדיאלוג שמתפתח מסתבר שזוג פורה כזה לא היה בהיסטוריה האישית של השניים, והם חסרים דגם לאינטגרציה של היבטים שונים בנפש ולקיום יחסים פוריים בין פעולה לבין מחשבה (ביון, 2003). משום שהמפגש ביניהם נותר מוגבל לתאומות דמיונית, בסופו של דבר הם רק מחליפים תפקידים: ראובן מחליט לפעול במקום לחשוב – ולנסוע לאמריקה, ואפי מחליט לחשוב במקום לפעול – ולהתמסר לטיפול; המשאלה של אפי שראובן יהיה לו

לאב בהעברה מסמנת את סיום הטיפול. למרות שהסתלקותו של ראובן אינה נובעת מהתמסרותו של אפי, הפיצול בין פעולה לבין מחשבה נשמר, ומבטיח שהתפתחות מנטלית לא תתרחש. מבחינה זו, התאומים הדמיוניים נאמנים לסדר החברתי הקיים, בו מומרת הפוריות כאשר פעולה שנובעת ממחשבה מוליכה למחשבה שמתבוננת בפעולה, וחוזר חלילה, בפיצול בין פעולה לבין מחשבה, פיצול שמאפשר התענגות על פעולה בלי מחשבה על התוצאות ההרסניות, כמו גם התענגות על הפנטזיה שאפשר לעסוק בהתבוננות בנפש, בלא שזו נחשבת פעולה המחייבת התמודדות עם החרדות שכרוכות בהשפעה ממשית על הזולת.

ראובן ואפי מוצגים כילדים שתפסו מוקדם מדי את מקום האב – ראובן נאלץ למלא את מקומו של האב עבור האם משום שהאב נטש, ואפי היה לאבא טוטלי ולמנכ"ל מיתולוגי משום שהאב השכול היה נוכח-נפקד. מהעמדה שתופסים כבנים לאמהות דכאוניות ולאבות נוכחים-נפקדים שניהם מקימים משפחות ועסקים, וממלאים את תפקיד האב שרוצים שיהיה להם, אב כל-יכול וכל-יודע. תפיסה זו של תפקיד האב מחייבת את השניים להתעלם מהסובייקטיביות שלהם, כדי לדבר מהאובייקטיביות שמדמיינים לעצמם, זו שלכאורה מעניקה להם שליטה מוחלטת בעולמם.

ועם זאת, בדיאלוג בין השניים נחשפים גם הבדלים: אפי פורש בעל כורחו – גם מהעבודה וגם מהמשפחה – ומרגיש שפרישה שקולה למוות; ראובן, לעומת זאת, פורש מרצונו – ולמרות שזו תגובה ללחצים פנימיים וחיצוניים גם יחד, הוא נוטש את המשפחה שלו בסיום העונה הראשונה ופורש מהעבודה שלו בסיום העונה השנייה. הפרישה הכפויה של אפי מייצגת את הקטסטרופה הנפשית שבאובדן עמדת האב כל-יכול וכל-יודע, קטסטרופה שמתבטאת בהתפרצות החרדות שקודם יכול היה לפרוק בפעולה במסגרת העבודה או המשפחה. נוכח האמת הפנימית של אפי, ראובן מנסה בהתמדה לשכנע אותו לא לוותר על העמדה האומניפוטנטית, ולכן מתעקש שאפי בעצם מניע לא במודע את האירועים שהמציאות כופה עליו; זאת אומרת, ראובן מתעקש שגם אפי יאחז באמונה ששולט באירועים, אפילו אם לא במודע. הדיאלוג ביניהם נכשל כאשר התאומות הדמיונית מכזיבה – ראובן מתעקש לשחזר את הנטישה הרצונית של אבא שלו לטובת חיים אחרים, אף שחרד מכדי לממש את האהבה המינית עם נעמה, ומתאכזב כשתמי לא רוצה לנטוש את החיים שבנתה; גם אפי משחזר את הקריסה הנפשית הכפויה של אב שכול שחרב עליו עולמו.

מבחינה זו, היוצרים של הסדרה מציגים את האמונה הרווחת שהסובייקטיביות של ההורים מחבלת ביכולתם למלא את תפקידם כהורים. התפרצות של סובייקטיביות – ואחת היא אם זו תשוקה אסורה או כאב נפשי – מסלקת את האב גם מהמשפחה הפרטית וגם מהזירה הציבורית. הבנים הפורשים פוסעים בנאמנות בעקבות האבות הנוטשים – לממלכת התשוקה או למחוזות השכול. באמצעות הדיאלוג בין ראובן הפסיכולוג הבכיר לבין אפי המנכ"ל המיתולוגי, מודגשת האנלוגיה בין תפקיד האב בזירה הפרטית לבין תפקיד המנהיג בזירה הציבורית; אנלוגיה זו מלמדת שהסדרה עוסקת במשמעות של אובדן האב – בתרבות המערבית בכלל, ובישראל בפרט.

הכמיהה למנהיג חזק אינה אלא תוצר נלווה של אובדן האב הנערץ והמגונה. מעניין לחשוב על הביקורת הציבורית, ובכלל זה על החקירות המשטריות והדיונים המשפטיים, לגבי שחיתות המנהיגות בחברה הישראלית, לא רק כגילוי מה שידוע משכבר על השחיתות במערכת השלטונית, אלא בעיקר כמשלים הדיאלקטי של הכמיהה למנהיג חזק באמצעות חשיפת הצל שמטילה הסובייקטיביות, זו שמתבטאת בתשוקה מינית מגונה ובחמדנות הרסנית ורצחנית. מבחינה זו הסדרה אינה עוסקת רק ברצח הסמלי של האב, במפגש הגורלי של הבנים עם האבות בצומת תבני, אלא באבות שפורשים משום התפרצות של תשוקות סובייקטיביות, ומותירים מאחור בנים נוטשים לאבות נוכחים-נפקדים, בנים שהופכים לאבות, ואז משחזרים בכפייתיות את הנטישה באמצעות הפרישה.

האבות הפורשים מותירים אחרים ממשיכים: ילד הפלא רכלבסקי יורש את הכיסא של המנכ"ל המיתולוגי אפי ברעם, והפסיכולוגית ששוכרת את הקליניקה יורשת את הכיסא של ראובן דגן. כאשר סמנכ"ל השיווק זוכה בתפקיד של אפי, נראה שזה שיודע הכל ומסרב לנהל את משבר הזיהום של הנחלים, מוחלף בזה שיודע לעשות רושם ומוכן לנהל את משבר התדמית של החברה. חילופי הדורות אינם משנים דבר – הזיהום נותר, מכוסה בפעלתנות של יחסי ציבור, וההתפתחות היחידה שאנו עדים לה היא ההכרה האופורטוניסטית שהתדמית הציבורית של החברה חשובה מממשות הזיהום. השיחה הקצרה של ראובן עם הפסיכולוגית הצעירה משמשת לסגירה, כשהנחמה היחידה שמוצעת לנו היא שתמיד יש אנשים צעירים, אשר למרות שגם הם מבינים דבר-מה על מה שמניע אותם לטפל באנשים, הם בכל זאת דבקים בנאיביות של מתחילים בעבודה המפרכת והמופרכת של טיפול בסבל האנושי.

ביון, ו. ר. (2003) התאום הדמיוני. בתוך: *במחשבה שנייה*. תולעת ספרים. עמ' 17-33.

חנור ירושלמי

כותב על הטיפול של איריס

יום ד'

פרק 1

הבהלה לטיפול

האירועים התפתחו במהירות בטיפול באיריס: ראינו אישה-ילדה, שמבוהלת עד מוות מגילוי מחלה שאם לא תטופל תביא למוות ודאי, פוגשת גבר המבוהל עד מוות ממה שאולי מזכיר לו את מותו שלו ומהאחריות הנוראה שהוא חש מגילויה. היא כה מבוהלת עד שאיננה יכולה להיות מחוברת אל המציאות הנוראה הזו ו"בוחרת" להתנתק ממנה, לעסוק בהגשות סוף השנה בבצלאל או להיזכר באזעקת השווא של האירוע הגופני של אביה. ואילו ראובן, המטפל המנוסה, מתוך בהלתו אינו מצליח לבחון ממש את חווייתה מתוך עיניה או רגשותיה שלה. הוא אינו מצליח לגלות כלפיה אמפתיה אמיתית, אף שהעניין נוגע לעמקי נשמתו שלו, ואולי בגלל כך. מרגע גילוי הסוד הנורא, הוא אינו מסוגל ולו לרגע קל ליצור מרחב טיפולי שבו ניתן לבחון תפישות, משמעויות או רגשות מוסווים או מנותקים. הוא אינו מצליח, לאחר הגילוי המזעזע, לנסות ולהתחבר עם רגשותיה של איריס עצמה ביחס לאירועים שרדפו זה את זה. כך למשל, מהי עבודה של איריס משמעות העובדה שלאורך כל האשפוז והבדיקות ובמשך כל המפגשים המצמררים עם הרופאים הבודקים, לא היה איתה איש?

מה שקורה למעשה, כך נראה, הוא בעצם שראובן המטפל זקוק להרגעת חרדותיו שלו שהתעוררו בעקבות מפגש טיפולי זה ו'הופעלו' (enacted) על ידי איריס המטופלת. הוא מנסה לגרום לה לנהוג באופן שירגיע את האימה שהתעוררה בו. ואילו היא, כך חשתי אולי שלא בצדק, רווה במובן מסוים נחת מ"הקפצתו" או מ'הפעלתו'. אולי היתה זו עבודה, לא יכולתי להימנע מלחשוב כך, דרך להיפרע, לנקום באותם מבוגרים רגישים הממוקדים בעצמם שאולי מגלמים הוריה, שאינם מצליחים אי פעם לגלות אמפתיה אמיתית אליה? השערה זו עלתה בי כשחשתי חרדה מתגברת והולכת למשמע תיאוריה על גילוי המחלה. ככל שתיארה איריס בפרטי פרטים את השתלשלות העניינים המזוויעה של הבדיקות הרפואיות ושל תגובות הרופאים אליה, את מבוכתם ואת ההכרה הגוברת בה שמדובר במחלה קטלנית, כך התגבשה בי התפישה שהיא מלאת עוינות וזעם. חשתי שיש בתיאוריה מן הרצון הסדיסטי לגרום לשומע תחושות זוועה ואימה.

יתכן שניתן לנסות ולהבין גם על מה הזעם שאיריס חשה. אנו נרמזים על כך שאין גבולות ברורים בינה לבין אמה כשהיא מסבירה שעליה להיות עצובה מפני שאמה תהיה עצובה, כשנעשה פתאום בלתי ברור מי בעצם עצוב ועל שום מה. יתכן שחוסר גבולות זה לא אפשר לה מעולם לחוות אמפתיה אמיתית מצד מי שהיה אמור לראות אותה כפי שהיא, ולהשתתף ברגשותיה שלה בלי להשליך עליה מרגשותיו שלו. ואולי כעס חבוי זה מצטרף לעוול מתמשך נוסף שחוותה: יתכן שסבלה לאורך כל מהלך חייה מחסך עמוק גם בשל הטיפול של אמה באחיה החולה, ולא קבלה מעולם את אותו מבט, או אותה "נראות" בעיניו של הזולת, דבר שהביאה לזעום על המטפל הקודם? ואולי בשל כל הסיבות הללו גם יחד היא מלאת כעס ועוינות כלפי ראובן המטפל, ו'מפעילה' אותו הפעלה רגשית עמוקה ומזעזעת כזו.

כפסיכולוג קליני אינני יכול שלא להשתאות ולהניע בראשי בחוסר אמון מהתפתחות היחסים ביניהם בסרט. כל כך הייתי רוצה שכזה יהיה גם מהלך העניינים עם מטופלי, ואינני מתכוון לשמיעה של בשורות איוב כאלה. אני מתכוון לאופן בו מציגה איריס המטופלת את התנגדותה לטיפול ולקשר הטיפולי. אף שהמטפל זוכה לביקורת נוקבת וכעס מידי וגולמי על התערבויותיו, הרי בכך היא מסגירה לידי את רגישויותיה ואת מה שגורר את התנגדותיותה. והאם אין זהו לב לבו של הטיפול הדינמי: זיהוי ובירור ההתנגדות העולה מן המטופל? ניתוח התנגדויות המטופל הוא לב הטכניקה האנליטית מאותם ימים רחוקים כשהופסקה ההיפנוזה כשיטת טיפול והוחל לבחון את התהליכים המנטאליים המארגנים את תפישותיו ועולמו של המטופל. ובכן, ההתנגדות העולה מהמטופלת, המפגישה את ראובן עם קשיים בלתי צפויים ובלתי נעימים בעליל, היא גם המפתח הניתן בידי להמשך התפתחות מוצלחת של הטיפול. מדוע בחיים המקצועיים האמיתיים לוקח לנו, המטפלים, שבועות ופעמים גם חודשים עד שאנו מזהים את אופי התנגדות המטופל? אולי כי החיים אינם סרט שניתן לעצב אותו על פי צרכינו ומידותינו, וחבל.

פרק 2

איזה מין קשר?

הדברים מתפתחים במהירות ונוצר כבר קשר בין ראובן ואיריס, קשר מורכב. אך, האם באמת נוצר קשר ביניהם? ואולי בכך טמונה מהות מפגשיהם והאינטראקציה ביניהם, כמו גם הבנה גדלה והולכת של אישיותה של איריס. מצד אחד, וודאי שנוצר קשר משמעותי, שאם לא כן לא היתה איריס נשארת ולו רגע אחד בטיפול שמכריח אותה להיפגש עם מיני אמיתות וידיעות מטרידות על עצמה ועל יחסיה עם הקרובים לה. אין ספק שהיא נותנת לראובן לחדור ללבה ולתפוס בהדרגה מקום חשוב שם, והחינוך שהיא מעניקה לו על סף הדלת מעיד על כך. אך מצד שני, התחושה היא שהקשר שברירי, שכל צעד בלתי מבוקר עלול להוביל למקום שאין ממנו חזרה ואין ממנו והלאה המשך של מפגשים. והאם ניתן לקרוא קשר למעין ריקוד תקשורתי של שני אנשים חשדניים ופגועים, הבוחנים איש את רעותו ואת המים הקרים שביניהם תוך היסוס לקפוץ לתוכם?

התחושה העולה מההיכרות הקצרה עם איריס היא שזוהי אשה שאינטימיות אמיתית מבהילה אותה עד מוות. בעצם, במחשבה שניה, יותר ממוות. מוות הוא דבר נורא, בלתי ידוע, אפל. אבל אינטימיות? אינטימיות מבהילה עד כדי פניקה. כל כך מבהילה עד שאי אפשר להרדם במשך לילה שלם לצד האדם האהוב והקרוב ללב. אינטימיות כה מבהילה אותה עד שהיא דואגת להרוס את הקשר שיצרה עם גבר חם, מסור, שמוכן להיות שם עבורה כשתזדקק. את פרטיותה היא שומרת דרך נצירת סודות, אפילו במחיר בדידות קשה והרגשת נטישה. היא שומרת על ידי הטלת מבחנים בלתי אפשריים על אנשים קרובים בסביבתה, מבחנים שהם עתידים להיכשל בהם ולהיות מנוודים מחייה.

מדוע מבהילה אותה כל כך קרבה? יתכן שקרבה מצביעה עבורה על תלות ומגדילה את הזדקקותה לזולת, כפי שמציע ראובן, שעסוק במשמעותם של חוזק וחולשה עבור איריס. אך נראה שיש שם משהו נוסף מעבר לכך, משהו הקשור בצורך קיומי במרחב אישי, באיזה שהוא תחום, סביב לגופה ולנפשה שחייב להישאר חופשי, פרטי ואישי שלה בלבד. את המשהו הזה היקר מפז, המרחב הפרטי והסגור שלה, מאיימים כולם לפרוץ עכשיו, בעקבות המחלה. כולם יפשפשו בגופה, כפי שעשו זאת הרופאים שבדקו אותה, וכולם יפשפשו בנפשה, בפחדיה, בתשוקותיה ובמה שביניהם.

אבל מנגד מתנהל מולה מטפל שלא במעט אחוז ולכוד באותו סבך ממש. האם מקרי הוא שראובן בוחר, כך למדנו בפרקים ישנים של הסדרה, למקם את מרכז חייו הרגשיים בחדר הטיפולים? האם מקרי הוא שהוא מוצא עצמו מתנתק ממשפחתו והעולם כדי לחפש סוג של אינטימיות שהטיפול הנפשי מציע? אלא, שכידוע לנו אינטימיות של טיפול היא דבר חלקי, אשלייתי במובן מסוים וזמני. זוהי אינטימיות מתעתעת, שאם אנו מכירים אותה ואת מגבלותיה אנו מסוגלים להפיק ממנה אוצרות טיפוליים, הן כמטפלים והן כמטופלים.

נראה שראובן, המטפל המנוסה והמשופשף, לא רק חרד מאיום עזיבתה של איריס. נראה שהוא גם מייחל לכך, כפי שאיריס עצמה מציעה באחת מתגובותיה אליו. הוא נראה כמי שמייחל לכך שאיריס תיפול בחיקו של אדם אחר ותתיק אל אותו אדם את מטען החרדות והסכנות הממתינות לה. נראה שהוא שומר על מרחק בטוח ומוגן מהמטופלת המקסימה והזועמת שלו ועסוק לא מעט בחרדותיו שלו ובאחריות הנופלת בחלקו, ושוכח את העמדה האמפתית כלפיה: אותה עמדה כה חיונית עבורה, של הקשבה אמיתית ומלאה למסרים שעולים מלב חווייתה. הרבה מתגובותיו של ראובן מרחיקות אותו ממנה, ויותר מכך, הן מרחיקות אותה ממנו, או במלים אחרות: אנו עדים להתקפה על האינטימיות ביניהם.

איריס בתמצית חווייתה אינה רק מחלתה, והיא גם אינה מזוהה בלבד עם הטיפול הפיזי והנפשי בה, מתחשק לצעוק באוזנו של ראובן המתנהל לו בטיפול הנפשי המוצג תוך שמירה על רווחתו האישית שלא יואשם לעולם ברשלנות. אבל הוא הרי לא ישמע, אומר לי החלק המבוגר שבי. אך למרות אותו חלק מבוגר, אני כצופה חש מדי פעם התקוממות נגד חוסר היכולת שלו להתנתק מהסבך הכובל אותו, ובה בעת גם על חוסר יכולתו למצוא דרך שבה יוכל לתקשר אליה את הסבך שהוא נמצא בו בקשר אתה, כך

שהיא תוכל להפריד את עצמה ממנו ומבעיותיו הסבוכות. אבל ראובן עושה מה שאנו עושים פעמים כה רבות: מארגן ובונה למטופלת שלו הסבר מורכב שיש בו הרבה מן האמת, אך לא את כולה ואפילו לא את רובה: הסבר שיש בו הטלת אחריות מרכזית לחוסר התפתחות הקשר על המטופלת שלו.

כל כך מוכר וכל כך נוח למצוא הסבר הקשור בדינמיקה העולה מתוך הקשר עם המטופל, הסבר הגיוני, רציף ואסתטי במבנהו. אך הסבר כזה אינו ממצה את ההתרחשות המרכזית באמת בין המטפל והמטופל. האם אין איריס, על בעיותיה הקשות מאד ועל חרדותיה מפריצת האינטימיות, פוגשת בחדר הטיפול אדם אחוז ומוצף חרדות גם הוא? והאם אין הוא חרד אפילו באותם תחומים ממש כמוה? הרי גם ראובן הוא "בלתי חזיר", מוגן וממוגן מפני אינטימיות. אולי יותר מתמיד בתקופה זו של חייו, בה הוא נלחם עם גבו אל הקיר מלחמה שנראית כמו מלחמת מאסף. הוא נאבק משפטית אך גם נאבק מאבק מוסרי עמוק על אחריותו לגבי טיפול שהסתיים במות המטופל. הוא נאבק על לבם של ילדיו ועל אפשרות למצוא אהבה בחייו.

הסדרה מציגה תמונה כה מוכרת למטפלים שבינינו, שבה במקום לבחון את הקשר מטפל-מטופל כשדה בין-סובייקטיבי שבו שני המשתתפים תורמים לאירועים ביניהם, נבחר המטופל להיות במרכזו של הפירוש ואילו מכוונת התובנה. וודאי, אין להכחיש, אנו מתוודעים בסדרה למטופלת מושכת, מורכבת ומעניינת, אך גם מלאת סתירות וזועמת. אנו לומדים להכיר את עולמה המסויט ואת הנשכנות שהיא עלולה לפעול בה כנגד הסביבה הקרובה ביותר שלה אם פוגעים בה ובעיקר אם מפריס את פרטיותה. ועם זאת, היא אינה מתנהלת מול מטפל מאורגן השולט על רגשותיו היטב והמסוגל להפיק מעצמו תגובות שקולות ומדודות. מה שמתרחש ביניהם הוא מערכת של תקשורות גלויות וסמויות שיש בהן הזמנה להתקרבות וצימאון לקשר, אך בה בעת יש ביניהן כאלה הספוגות בזעם ונקמנות. בתקשורות אלו נכללים איומים על דימוי העצמי ומוסריותו של הזולת, אם רק יעז לערער את הקיים. לא נותר אלא להיווכח כיצד שתי הדמויות המורכבות והכואבות האלו יפעילו האחת את השנייה וישפיעו זו על זו.

פרק 3

יום רביעי. בדידות.

ראובן ואיריס התחברו והתנתקו זה מזו, נגעו ונעלמו שוב ושוב במהלך הפרק האחרון שצפיתי בו. לרגעים נדמה היה שיש ביניהם מרחק שלא ניתן לגישור ולרגעים הצטמצם המרחק מאד. ניתן היה לראות במפגש הזה שני אנשים מורכבים, פצועים ושרוטים הצמאים לקשר, להיות מובנים, להיות נראים ומשמעותיים עבור זולתם. שני אנשים אלה אינם רק צמאים, אלא גם זקוקים לתת מעצמם לאחר כדי לחוש עצמם משמעותיים, קיימים. ובה בעת שני אלה גם יראים, כך נראה, מחיבור עמוק, כזה שיטשטש את גבולותיהם, שימחק אותם.

איריס צמאה לכך שלכשתהיה חלשה, שבורה, נואשת, יהיה שם עבורה אדם משמעותי, אוהב, שרואה אותה חלשה ואוהב אותה לא מתוך אשמה. לא מתוך רחמים, שהם רגש מתנשא ומבטל את הזולת. זקוקה היא לאדם זה, וודאי שלא מתוקף תפקידו המקצועי כמטפל. איריס נואשת ברצותה שיהיה שם מישהו בעולם שיראה אותה וליבו ירחב אליה, לא בגלל ההצלחות וההברקות שיש לה ושיש בה. כאלה היו רבים בעולמה, שהתפעלו מכישרונה, מיכולותיה ואולי גם מחזותה החיצונית המצודדת. אך לא רבים היו ואולי רק בתקופת חיים קדומה היתה דמות אחת כזו, שחיבקה אותה בכל מצב.

אני סבור שזוהי הסיבה האמיתית למעשה ההרס של עבודת הגמר שלה, "הפרויקט" כדבריה. אין לה ספק שהיצירה שהשלימה טובה ומרשימה אך היא כאמור זקוקה ומייחלת למשהו מעבר להצלחה אומנותית או מקצועית. היא זקוקה לדמות שתייצג עבורה את אמה, לא כפי שזו היתה בהכרח במציאות, אלא כפי שהיא היתה רוצה לראותה: הורה שמסוגל להיות אתה בכאבה ובשמחתה, דמות שמרחיקה לרגעים את תחושת הבדידות המוכרת כל כך, שתציל מהמים הרבים והמאיימים שמסביב. והיא הרי

תמיד היתה בודדה, בודדה מתוך חווייתה הפנימית: לא בודדה באופן פיזי, כזו שאין סביבה חברות, גברים, משפחה. בודדה בנשמתה.

היא מרשה לעצמה להרדם באמצעותה של השעה הטיפולית, כי לרגע קט אחד היא יכולה לסמוך על מישוהו, להניח ראש על הכרית, שהיא המטאפורה לכתף של ראובן. משהו מרגיע אותה עד כדי כך שתוכל לשקוע בשינה עמוקה, מעין הבטחה מתוקה של שמירה עליה. אבל מיד לאחר שחולף אותו רגע היא מתעוררת לתוך הבדידות הנוראה, אל האין, וברגע מר זה אין מאומה, אין עולם ואין עצמי. זהו רגע של בדידות קשה מנשוא שבו היא נזכרת בתחושה שאפפה אותה כשעמדה לטבוע בכנרת. לא היה אז איש לידה, לא אמא ולא אדם אחר, רק ים ענק וטעם של מים בפה. זכרון נורא זה של בדידות מביא אותה להתפכח ממה שנראה בעיניה כאשליה, המאפשרת לה לבטוח לרגע בגבר המבוגר שיושב מנגד ומתבונן בה. הידיעה המכאיבה שאין באמת אף אחד מסביבה שיציל אותה מטביעה מוחשית ומטאפורית היא זו שממלאת אותה זעם נורא והיא שמחריבה באבחה אחת את עמל החודשים האחרונים ורומסת אותה ברגלה.

וראובן? גם הוא מוצף בבדידות, ולא רק בשל הפרידה העכשווית ממשפחתו. הוא בודד כי גם אותו אין מי שרואה, שמבין אותו מתוכו פנימה. הוא זוכה אולי לניצוצות של הבנה, של ניראות כזו מבתו, זו שהפנתה עכשיו את גבה אליו בשל בחירתו לעזוב את הבית, ואולי גם מאחרים. הוא ככל הנראה כה בודד מקדמת דנא, עד שבחר במקצוע זה שעוסק כל העת באינטימיות, אך מותיר את המטפל כה בודד לעתים, כאשר פוקעת האשליה הטיפולית משנסגרת הדלת והמטופל או המטופלת הולכים לדרכם. מטופלים אלה הולכים לדרכם פעמים רבות מצוידים בקורטוב של קרבה והבנה חדשות, בהסברים מרגיעים יותר ואולי גם בתחושה של שלווה רבה יותר. הם חוזרים לפעמים אל בני זוג, אל משפחה קרובה, ולעתים אל עולם מנוכר וקר. ואילו המטפל? הוא נשאר פעמים כה רבות מרוקן עם תחושת חסר וצמא רב יותר משהיה לפני המפגש הטיפולי ובדידותו עלולה גם להתעצם.

אל התפקיד המקצועי הזה נצמד ראובן ומייחל שימלא אותו, שיתן תשובה מספקת לתחושת הבדידות שנראה כי אופפת אותו. הוא נצמד אליו על אף התסכולים הרבים, על אף הכעס שנותר כלפיו בקרב אנשים כמו אביו של מטופל שהתאבד, ועל אף מגבלות קשות שמטילה עליו המסגרת הטיפולית, המרחיקה אותו ממעורבות ומהתאהבות. ניכר בו שהוא מתמלא בשל כל אלה לעתים ביאוש, אך בה בעת נראה כי ברגעים אחרים הוא מתמלא בחיוניות, וניצוצות של קרבה ואהבה זורמים ממנו אל המטופלת.

רגע רב עוצמה אחד כזה הוא זה שבו מצטט ראובן שיר ילדות ישן ומלא תקווה ובטחון, רגע של כמיהה ליד אוהבת ומרגיעה, בניסיון אמפתי שלו להתחבר לאיריס. אני סבור שההסבר למה שאירע באותו רגע הוא שראובן קלט מסר סמוי אך רב עוצמה מאיריס, שעליו לזנוח לרגע את החזות המקצועית המרוחקת ולתת ביטוי לכמיהה זו ששניהם מרגישים בחוזקה. זהו רגע קסום, של קרבה, של מגע אמיתי, של דיאלוג בין שני אנשים צמאים לחיבור. זהו הרגע שבו להתחבא מאחורי חזות מקצועית מרוחקת משמעותו היא לחנוק באיבו את המפגש העמוק בין שני בני אדם.

עבור רגעים כאלה נראה כי שווה כל מאמץ טיפולי של המטפל כמו גם של המטופל, שמוכן ללכת למסע כה מאיים כמו טיפול חושף, ולתת לאדם אחר לנגוע בעמקי נשמתו. רגעים כמו זה שצפינו בו נותן אולי את התקווה שיש, זעיר פה זעיר שם, מפגשים עמוקים, שבהם אנו ננגעים בתוכנו ומעלימים את הידיעה של היותנו לבד בעולם. ואולי רגעים כאלה הם אלו שמאפשרים למטופל לאזור עוז ולצאת שם לעולם הרחב כדי לחפשם ולקוות שיש מקום בו הם ימצאו בשפע, מקום של אהבה. אני מאמין שזוהי מהות הטיפול הדינמי האמיתי: ליצור את אותו מפגש קרוב, מחייה ונוגע, שבו תתעורר תקווה אמיתית בלבו של המטופל כי יוכל למצוא מפגשים דומים בחייו, כאלה שעבורם כדאי לחיות ולא להתקיים בלבד.

פרק 4

גוף

בפרק הנוכחי מופיע הגוף בכל הדרו, גופה החלש והקורס של איריס וגופו הדרוך והחרד של ראובן. זהו אותו גוף שאנו לעתים כה קרובות נוטים לשכוח כשאנו מהרהרים במפגשים טיפוליים שהיינו נתונים בהם כמטפלים. אנו זוכרים היטב את המצבים המנטליים שחווינו ושפגשנו כשניהלנו אינטראקציה מורכבת עם מטופל ואת המצבים המנטליים שלנו שהופיעו ושנחרתו בנו. אנו זוכרים מחשבות ורעיונות מבריקים ומבריקים פחות, אך פעמים כה רבות מתעלמים, מכחישים, שוכחים את המצבים הגופניים שלנו ושל מטופלינו. במקרים רבים עוסקים אנו במשמעויות הסמליות של תופעות, במבנה עומק של רעיונות ובעולם דימויים הממלא את המפגש הטיפולי. ואילו את מקומו של הגוף, של הצרכים המלווים אותו וההשלכות הגופניות של מצבים רגשיים, אנו נוטים להשמיט בהרהרנו על הסיטואציה הטיפולית.

ברור שמקומו של הגוף, כיוצר של מערכת הדחפים המניעים את המערכת הנפשית, נקבע כמרכזי על ידי מייסד הפסיכואנליזה בימים הרחוקים ההם, אלא שמאז הרחקנו מרחק כה רב עד שהעלמנו את תפקידיו הרבים בעיצוב ובביטוי עולמנו הרגשי וגם כאמצעי תקשורת אל האחר. ואילו כאן בפרק זה בסדרה קורה משהו דרמטי שמעורב בו גוף של מטופלת צעירה וחולה. היא קורסת ומאבדת את הכרתה לזמן קצר, וראובן המטפל הוותיק נחרד באמת ובתמים. הוא גוחן מעל איריס וגם נוגע בה בעדינות: גוף נוגע בגוף.

משהו דרמטי קורה בעקבות השימוש הזה בשפת הגוף על ידי שני האנשים הנוכחים במפגש הטיפולי, משהו שככל הנראה מבהיר לנו דבר מה עמוק ומהותי על עצמם ועל הזולת הנמצא בקשר עמם. נראה שראובן מבין באיזה אופן אחר את השבירות, את הקיצוניות הגופנית והנפשית שנתונה בה איריס, את היאוש או הוויתור הנורא על המאבק מצדה על חייה ובריאותה. הוא מציע ללכת אתה באופן ממשי ומיידי לבית החולים לצורך קבלת טיפול שכה נדרש ברגע זה. נראה גם שאיריס מבינה משהו לגבי עצמה ולגבי מחלתה, ואולי גם לגבי הקשר, דבר המאפשר לה ללכת בליווי צמוד של ראובן אל בית החולים. אך מעבר לעובדה זו, ככל הנראה מבוטא משהו דרמטי הקושר ומחבר שני אנשים באיזו ברית באופן שונה מאשר לו היו מתקשרים בצורה מילולית זה אל זה את רגשותיהם או את מצבם המנטלי.

בה בעת שמתרחש הדרמה הזו עולה מרכיב גופני אחר בתקשורת של השניים. מרכיב זה הוא מחלתו של אחיה של איריס דורי, מחלה חמורה ועקשנית, המשבשת את חייה של המשפחה כולה. המחלה הבי-פולרית, ממנה סובל דורי, שבה יש מרכיב תורשתי-גופני ברור, משתלטת ומכתיבה את סדר היום ואת ארגון החיים שלו עצמו ושל סביבתו אוהבת. השתלטות זו יוצרת מצבים איומים בהם איריס נדרשת, שלא לומר נכפית או נאנסת על ידי אמה לעשות את אותה פעולה מכאיבה מעין כמוה של אישפוז דורי. אלו הם מצבים גופניים-ביולוגיים עם השלכות איומות על החיים המנטליים: על ארגון החוויה, על השיפוט, התפישה ועוד. המצבים הגופניים האלה אוכלים בכל פה את יכולותיו ומשאביו האישיים של דורי הסובל ממנה ומציבים עובדות מכאיבות מעין כמותן על מהות ומשמעות החיים עבורו ועבור אלה האוהבים אותו.

פעמים כה רבות רק כשעוברת זירת ההתרחשות בין שני אנשים קרובים או כאלה המנסים להתקרב זה לזה אל המישור הגופני מופיעים רגשות עזים ובולטים. בעיקר ברגעי משבר כאשר אחד מהנוכחים סובל מחוויית התמוטטות רגשית, כשחיינו נראים כקורסים באחת. ברגעי משבר כאלה אנו איננו מצליחים לשמוע מאומה כשנאמרים לנו דברים. גם אם אלה הם דברים רכים, מפייסים ומחזקים, אנו שומעים אותם באופן מעומעם, רחוק. ברגעים כאלה רק מגע קרוב, פיזי, מעביר לתודעתנו איזה מסר מרגיע של קיום שאיננו בודד בעולם. כשאנו מוצאים עצמנו במצב משבר, אף אם זה משבר זמני, אנו זקוקים תמיד לצורת תקשורת קדומה של בני אדם שהיתה קיימת בעולמנו הילדותי הרחוק והנשכח. וכשאנו ננגעים ממש, עולים בנו זכרונות גוף של מגע, של חיבור גופני אל אחר משמעותי. המסרים הגופניים יהיו היחידים החודרים לתודעתנו עד שמשוהו בנו ירגע ונוכל שוב לשמוע מלים, לחשוב בצורה סמלית ומופשטת.

והגוף זוכר. הוא זוכר את המגע מראשוני החם והמרגיע, וגם זוכר היטב את ההתעללויות הגופניות אם היו כאלה בעבר הרחוק. הוא זוכר את מה שנשכח והורחק: מגע של אדם אחר שפלש לגוף לא לו, שהטיל כאב בזולתו. הגוף זוכר טוב יותר ובאופן בלתי מעובד חוויות שעיצבו אותו. לפיכך, תחושות גופניות העולות במהלך טיפול הן כה משמעותיות, כה מזמינות חקירה עצמית על מקורם ועל הגירוי שהפעיל אותם דווקא ברגע מסוים ובהקשר טיפולי מסוים. גם בסיפורנו נוכחי שבו משחקים ראובן המטפל ואיריס המטופלת נראה כאילו מצבים גופניים אלה עלו בהם מזכירים להם משהו עמוק על מקומם, על משאלותיהם ועל הפנטזיות שיש להם זה כלפי זה. החיוך שעולה באיריס, משהיא נוכחת בהבעת פניו המופתעת וחרדה של ראובן, גם אם זה חיוך מרושע במקצת, הוא חיוך של "זה עתה הבנת משהו עמוק לגבי, ידידי המטפל".

פרק 5

מי יראה ויעטוף?

איך ניתן לגייס את מי שעומד מולך להפוך ולהיות כל כולו שלך ובשבילך? איך אפשר להדליק נורה אדומה כלשהי אצל בן שיחך שתגרום לו לזנוח לרגע את מצוקותיו, דאגותיו ושאיפותיו ולהקדיש את עצמיותו עבורך? הרי זוהי משאלה שכולנו נושאים בחובנו למצוא את אותם רגעים בחיים שעבורם כדאי לשאת כל כך הרבה, אותם רגעים שמזריקים סם חיים בכל אחד מאתנו. רסיסים של העונג הקדמוני של ההתערסלות בחיק ההורה המגן. זו משאלה שאינה פוסחת על המטפלים כפי שאינה מרפה לעולם מהמטופלים. גם כשאנו המטפלים מחליטים להיות מסורים כל-כולנו למטופל, גם כשאנו באמת פנויים בתוכנו להכיל ולשאת את המטופל הסובל והמשתוקק לניראות, גם אז אנו חשים, לפעמים בעוצמה רבה, את אותה כמיהה לגיוס הזולת עבורנו ובשבילנו.

בפרק הנוכחי משדרת איריס הקלה מסוימת על המשוכה שעברה כשהתחילה את טיפולה הכימותרפי, ועל הפניה לחברתה הטובה שהתגייסה אליה בכל לבה. בה בעת ממשיכה איריס להשתוקק בכל ליבה גם להתגייסות ראובן ללוות אותה כשהיא מקבלת את הטיפול הכימותרפי, לנכוח באופן ממש ביותר לצידה ברגעים מאימים אלה. אך כל אלה נזנחים, מושלכים הצידה כשהיא מבחינה בצדק בפניה נסתרת וסמויה אך נואשת של ראובן להתגייסותה שלה אליו ועבורו. הוא זקוק לכך שתצא מתוך האגוצנטריות האופפת אותה ואתה מחלתה, ותעטוף אותו בחיבה והגנה, עם אבלו על אביו. היא חשה זאת, מבררת איתו, והוא מודה בחצי פה בכך, למרות שטורח כל העת לשמור על תפקיד המטפל המוכר והבטוח.

כמו בין כל שני אנשים המנהלים ביניהם קשר רציני גם איריס וראובן מפעילים השפעה חזקה זה על זה. כל אחד מהם גורם לאחר לארגן את חווייתו באופן מסוים שלא היה קורה לולא התרחש המפגש המסוים הזה באופן המיוחד שהתרחש. לא זו בלבד אלא שכל אחד מהם משפיע על השני לבחור תגובות מסוימות הן במודע והן באופן בלתי מודע. כמו כולנו גם הם זקוקים להשפיע על בן שיחם ובה בעת גם זקוקים להיות מושפעים ממנו במידה מסוימת. אנו זקוקים להשפיע על בן שיחנו כדי לממש משהו מצרכינו ומשאלותינו המופנים אליו ולהפעילו כך שיממש עבורנו אותם צרכים. אנו גם זקוקים להשפיע עליו לאמץ תפישות, עמדות וערכים דומים לשלנו, וזאת כדי לתקף את תחושותינו ותפישותינו.

מהם הצרכים העמוקים שיגרמו לנו לנסות ולהשפיע על בני שיחנו? פעמים רבות אלה הם געגועינו לדמויות שמילאו פעם בעבר הרחוק תפקידים שהיו חיוניים לנפש הרכה והילדית שלנו להתקיים ולהתפתח.

אנחנו מביאים את הכמיהה שלנו לכל קשר משמעותי בתקווה לשחזר משהו מהגודש והשפע שפעם נכח בחיינו ובנה אותנו. האם נזכה לקבל כל זאת מבני שיחנו בכל מפגש? לא סביר! אבל אולי נזכה לקבל משהו מזה, שברים, רסיסים אותן חוויות רחוקות שכה מילאו אותנו בעבר. וזה שווה כל מאמץ, כל השקעה אפשרית באדם אחר. חשוב לומר שבצד הכמיהה למלאות ולשפע של העבר הקדום אנו גם

מביאים אל הזולת בשיח הנוכחי והעכשווי גם את אותן חרדות קדומות שהתפתחו שם ואז, כשההורה הקדום נכשל שוב ושוב במשימתו לספק לנו את צרכינו המוקדמים. כך מקבל יחסנו אל הזולת בחיינו הבוגרים אופי של סתירה ומאבק מתמיד בין כמיהה גדולה ובין חרדה שנשחזר טראומות של תסכול מעבר רחוק.

איריס מנסה להשפיע על ראובן על ידי כך שהיא מתפעלת אותו להגן עליה, לצאת מדרכו השמורה והמנותקת משהו, ולשמור על שלומה ועל חייה. אך אפילו מעבר לכך, היא כמהה לחום, להבנה עמוקה וללא מלים, להתקיים בנפשו ובעולמו. היא כמהה, ובה בעת גם חרדה, שתיוותר פעורה וכואבת כפי שקרה לה באופן כה פוצע בחייה, כשאמה היתה-לא-היתה שם עבורה ועבור צרכיה, ראתה-לא-ראתה אותה. בשל כך היא עושה צעדים מהוססים המזמינים התקרבות, וטיפין טיפין מרשה לעצמה להאמין שאולי משהו מהכמיהה הגדולה של פעם יכולה למצוא מוצא כלשהו או ביטוי בעולם שסביבה. ובאותה עת עצמה שבה היא נותנת ביטוי לכמיהה עולה בה הגנה מפני כמיהה זו המתבטאת בהתקשחות, כמו חתול המגבן את גבו ונושף באיום אל מי שמתקרב אליה.

ראובן כמה גם הוא למישהו שישמור עליו, שיסוכך עליו, כמיהה שנראה כי ליוותה אותו כל חייו ותוסכלה פעמים רבות כל כך על ידי מציאות מכאיבה והפוכה למשאלה זו. הוא כמה למנוחה שבה ניתן לשים ראש על מישהו, להשען ולדעת בבטחה שאותו אדם יעמוד על המשמר, יתריע על סכנה אם זו תקרב. גם ראובן נראה מבוהל מכמיהה זו שעולה בו, כשהוא ניצב לפני אשה צעירה זו הקורסת תחתיה מכובד המחלה וההחלטות הקשורות בה. אך בה בעת, זו גם אשה חזקה, דעתנית, אמיצה, שיכולה לעשות הכל כדי להציל ולשמור על אהוביה. מי מאתנו לא היה חש באופן עמוק משאלה להיות נשמר ונעטף על ידי אדם כזה? זוהי בדיוק הסיבה שראובן מתקשר אליה משאלות עמוקות ובלתי מודעות אלו, ומפעיל אותה להתבונן בדאגה בפניו ובתנועותיו, להרגיע אותו.

כך משפיעים ראובן ואיריס זה על זה לפעול כלפי בן שיחם ולהעניק משהו מהחום והאהבה שנכחו פעם בעבר הרחוק בחייהם, ובה בעת גם חרדים מהכשלון הצפוי כל כך לממש משאלות שלו. וחרדה זו גורמת לכל אחד מהם להסגר ברגעים מסוימים, להתקפל לתוך עולם אוטיסטי משלו, בלי להיות במגע אמיתי עם זולתו ולהרחיק עצמו מאכזבות קשות שצפויות לענותו בכל פעם מחדש. או אז ההערות, הופכות התייחסויותיהם לסתמיות, מיותרות, וכאלה שמסיגות את הקשר לאחור. אך לפתע, בין התקפלויות ונסיונות חוזרות אלו, מגיע רגע מיוחד בתוך השיח שהם מנהלים זה עם זה, רגע שבו לא ניתן להתחבא מאחורי תפקידים, שלא ניתן לסגת לתוך תחום המוכר, הידוע והסתמי. אלו הם רגעים של פניקה, של אימה מפני מהלומת האכזבה המוכרת כל כך, אך בה בעת אלה הם גם רגעים של תקווה גדולה לקרבה אמיתית מאדם משמעותי אחר, לידיעה שאפשר להשען, לשים את הראש. האם יצליחו לשים לרגע את פגיעויותיהם ולצאת מקונכית השבלול שלהם זה אל זה? אולי.

פרק 6

הונאה?

בראשית הפרק הנוכחי אומר ראובן לאיריס בתגובה לשאלתה מדוע לא נשאר ליד מיטתה כדי לטפל בה, כי אינו הורה שלה אלא מטפלה בלבד. יש באמירה זו משום גילוי אומץ לא מבוטל שכן באחת הוא מנפץ לכאורה את האשליה עליה מושתת הטיפול הדינמי. זוהי אותה אשליה ידועה שאנו שוקדים כה רבות לטפח אותה, תחת ההסבר הדחוק לעתים שעלינו לשחזר בתוך היחסים הטיפוליים את היחסים המוקדמים של הורה-ילד.

בל נטעה, אנו המטפלים משקיעים מאמץ וכשרונות בלתי מבוטלים כדי ליצור את האשליה של יחסים ללא גבול, או של 'אומניפוטנטיות סובייקטיבית', כפי שמכנה אותה וויניקוט, של יחסים מוקדמים סימביוטיים. אנו קוראים למיטב כשרוננו לפתות, ומוטב שלא נבחל במלה זו כי היא מתארת היטב את

מאמצינו בראשיתו של קשר טיפולי, ולעתים תכופות גם במהלכו. אנו מפתים את המטופל להכנס לקשר עמוק, רגרסיבי, המשחזר את הכמיהה הראשונית לדמות כל יכולה עוטפת ומגינה. יש מבינינו כאלה היודעים טוב יותר ויש כאלה היודעים זאת פחות, אך כולנו מזמינים ומפתים את המטופל להאמין שניתן לבטוח בנו המטפלים, לחוש תחושת "בית", שייכות, מוכרות. ואף יותר מכך, להאמין שהבית שאנו מציעים הוא טוב יותר, נכון יותר מכוונן טוב יותר לצרכים העמוקים של המטופל.

ודאי, אנו זקוקים לכל המנגנון המפואר הזה, לכישורים ולאנרגיות בלתי מתכלות אלו כדי לשכנע את המטופל להיכנס ליחסי ההעברה באופן בלתי מסויג, על מנת שיתרחש בסופו של דבר מפגש משמעותי שיביא לתמורה אמיתית במערך הנפשי של מטופלים. אכן, קשה לדמיין שניתן לחולל שינוי אמיתי בחיי אנשים ללא כניסתם למצבים רגרסיביים ועמוקים אלה. אלא שאנו שוכחים, בצד פיתוי והזמנה לרגרסיה ולתלות אלה, להזכיר את החלק האחר של משוואת ה'מרחב הפוטנציאלי' של וויניקוט. אנו שוכחים להזכיר ולהמחיש את אותו מרכיב של מציאות שאמור ליצור ביחד עם מרכיב הפנטזיה את הפרדוקס החשוב: אותו פרדוקס המסומן כגורם התורם בצורה המירבית להתפתחות ולצמיחה אישית של מטופלים.

פעמים כה רבות אנו "שוכחים", בצורה די בלתי נסלחת, ומתוך הלהט לשמור על הטיפול ולהעמיק את היחסים הטיפוליים, לשמור על המטופל: להזכיר לו את מגבלות הקשר, את ההיבטים המציאותיים של הקשר, כפי שעושה זאת ראובן בפרק האחרון. התעלמות מחובה חשובה זו כוללת גם הימנעות מלקחת בחשבון את עוצמת הצורך הרגרסיבי האישיותי של אותו מטופל שבאחריותנו, ועד כמה רגרסיה כזו עלולה להיות עבורו מפרקת ומסוכנת. לאנשים רבים, גם אלה שאינם מציגים תמונה קלינית של בעלי הפרעת אישיות גבולית, יש רעב גדול לאהבה ומשאלות תלותיות עצומות. אלה נמצאים בסיכון מתמיד למצוא עצמם בקשר טיפולי המגרה שוב ושוב את משאלתם לרגרסיה אך אינו בנוי כדי להכילה.

פעמים כה רבות מתוך אמונה אמיתית בטובות הטיפול שאנו מציעים ופעמות רבות לא פחות מתוך תרמית עצמית שלנו, המסירה מאתנו את מטרותינו האמיתיות, איננו שוקלים היטב האם להמשיך ולפתות את המטופל לקשרי תלות עמוקים המעוררים מצבים פסיכולוגיים פרימיטיביים. ומעבר לכך, גם מטופלים שהיינו משייכים בקלות לאלה היותר בריאים, מתפקדים או חזקים מבחינה אישיותית, עלולים ליצור בנקודה מסוימת בחייהם ארגון חווייתי כזה, שעבורו הזמנה ליחסים רגרסיביים ואומניפוטנטיים עלולה להיות הדבר המוטעה והפוגע ביותר.

ועוד מלה על התרמית העצמית. אין זה סוד שאנו מלאים בתרמיות שנוגעות לעצמי המקצועי שלנו, שאיננו שונה בהרבה מחלקי העצמי האחרים. אנו בוחרים בגרסאות 'עצמי' המתאימות יותר לנרטיב שלנו על חייו, בכאלה הנוחות לנו יותר, ובוחרים לשכוח אמיתות אחרות בלתי נוחות או מביכות אפילו. כמטפלים אנו בוחרים לראות עצמנו מיטיבים, "מגדלים" את המטופל, מעניקים לו הורות טובה, אהבה הנקייה מאגוצנטריות. יש בכך אמת רבה, אך יש גם אמת רבה המסתתרת בין הצללים והקשורה בהעדפת טובתנו שלנו על טובתו של המטופל. רק מתוך מפגש עם אותם צללים ומתוך קבלה של התרמיות העצמיות כעובדה בחיינו המקצועיים נוכל להיזהר מפני פגיעה במטופלינו. חלק מאותם צללים והעדפת טובת העצמי על פני זו של המטופל מתחבאת היטב באותה הזמנה כלפי מטופל, באותו פיתוי מסוכן עבורו להישען ללא גבול, ל"צנוח" אל תלות ולשחזר בקשר ההעברתי אותה כמיהה ילדותית להורה שמחזיק ורואה אותו כפי שהוא באמת.

בשל כל אלה אני רואה באמירתו של ראובן "אני המטפל שלך", התמודדות אמיתית עם אותם צללים של תרמיות עצמיות והצבת אמת עמוקה יותר המאפשרת לאיריס לקחת עמדה נכונה יותר, מתאימה יותר עבורה. אני רואה באמירתו הצגת החלק האחר והחשוב כל כך של היבטי מציאות ב'מרחב הפוטנציאלי'. הוא אמפתי, מעורב יוצא מדרכו כדי לחבר את איריס אליו ואל מה שהוא מייצג, ובה בעת גם מגושם, טועה ופוגע. אבל נראה לי שהחלק החשוב מכל הוא החתירה לאמת שלו, לאמת שלה.

פרק 7

של מי הרצון הזה?

מי בעצם רוצה מה? האם ראובן רוצה להמשיך בטיפול, להחזיר את איריס לטיפול או שמא היה מעדיף להתרחק ממה שריח מוות נודף ממנו, והיה מעדיף להיות עם מטופלים זועמים וסוערים פחות? האם איריס רוצה באמת שקט, או שמא היתה רוצה בסתר ליבה לזעוק ולהשתולל ללא גבול? ומי מכופף את רצונו שלו בפני האחר. הפרק הנוכחי בסדרה מספר לנו סיפור שלם על רצון, על גלגוליו ועל העלמתו. הפרק מספר לנו שרצונו של ראובן מפעיל את איריס שמרגישה נכנעת ואולי מתמסרת אליו ואל דרישותיו ובה בעת מתמרדת כנגד הפעלות הרצון האלה. היא מכפיפה את רצונה שלה עליו בדחפה אותו לפעולות ולמלים שלא התכוון אליהם. ואולי לאמיתו של דבר רצונה שלה מוכפף על ידי זה שלו?

הפעלת רצון, דחיפה לכיוון מימוש משאלתו של אדם אחד על חשבון מימוש הרצון העצמי וללא התחשבות בצרכיו ותשוקותיו האמיתיות, הרי נמצאת בבסיס ההתעללות החזרתית. האם אין זה המקרה בכל סוגי ההתעללות החזרתית למיניהן שרצונו של הקורבן נעלם באורח פתע מפני רצונו של התוקף? האם אין זה מה שמאפשר לתוקף לפעול שוב ושוב כנגד הקורבן ללא יכולתו של זה להתנגד או לגייס עזרה כנגד התעללות חוזרת? לעתים אנו נדהמים עד כמה ניטל הרצון מקורבנות של תקיפה מינית חזרתית או תקיפה אחרת חזרתית ואף מתמלאים בביקורת כלפי אותם קורבנות על חוסר ההתמרדות והעמידה שלהם כנגד תוקפים.

לשאלת הרצון וכניעת הרצון מפני זה של אדם אחר מצטרף עוד דבר שכולנו יודעים היטב: כאשר יש פערי כוחות מובנים בתוך סיטואציה בין-אישית מתקיימים פיתוי והזמנה שמופיעים שוב ושוב ומובילים לפגיעה בחלש יותר, גם אם בעל הכוח הרב יותר הוא אדם טוב ומיטיב. הפיתוי לעתים להפעיל כוח ולנצל את החלש יותר הוא דבר הרסני המפיק מאנשים רבים איזה חלק בהם, חלק שאינו בולט או מרכזי באופן רגיל. ואולי אפילו מדובר בדבר שהוא אוניברסלי: יתכן שכל אדם היה מתפתה במידה זו או אחרת לנצל את כוחו בצורה הפוגעת באחר, אילו היה מצליח להעלים את הענין מהאחרים בסביבתו ולו היה מצליח לשכנע את עצמו שאין בכך משום פגיעה קשה. ואם כל זה נכון ומשכנע, כיצד אנו מצליחים להתמודד בסיטואציה טיפולית עם פערי כוחות, ולפעול ללא ניצול או פגיעה במטופלים: וודאי שלא פגיעה במודע ואף לא פגיעה שאיננה מודעת. אנו יודעים היטב שהמטפל לא זו בלבד שנמצא במצב מאורגן יותר, נינוח יותר ממטופלו בדרך כלל, אלא שהוא אף מצויד בכלים ובתובנות המסייעות להעצימו מול מטופליו. נכון שלפעמים מצב זה מתהפך, ומטופלים מוצאים עצמם במצב פגיע ומעורער יותר מזה של מטופליהם. עם זאת, ברור לגמרי שבמרבית הזמן פערי הכוחות בטיפול הם ברורים ולרעתו של המטופל. קל לפטור זאת במנוד ראש ולשוב ולהסתמך על יושרנו ויושרתנו המוכרים. קשה יותר להיאבק ב"בורות" אלו משהם מופיעים חדשות לבקרים בדרכנו הטיפולית.

בפרק זה בסדרה, אולי יותר מפרקים קודמים משכנע ראובן את איריס להמשיך בטיפול, לבטא כעסים ולהתמודד עם חייה באופנים שונים. הוא אינו מוותר ומפעיל "מכבש" בכל פעם שנראה כי איריס מבוצרת ברצון אחר. איריס מתנגדת למכבש המופעל עליה ושונאת להכיר ביעילותו ועוצמתו, אך מודעת היטב אליו ולכוחו. מול כל אלה עולה השאלה בצורה מנקרת: האם ברור לגמרי שיש להכפיף את רצונה של איריס מפני רצונו, אפילו אם הוא מייצג ערכים שאולי אנו חולקים עמו? אף אם הוא דורש לבטא כעסים, להתמיד בטיפול, להתמודד חזיתית עם סוגיות חיים ועוד, האם יש לכך מקום והאם אין בכך משום שבירת רצונה ועמידותה של המטופלת ויצירת מצב של התעללות מסוימת? כך למשל, כצופה מן הצד נראה לי שהיה מקום להרחיק את הטיפול בשלב זה מחייה של איריס, כדי ליצור חיץ בין מה שהיה הטיפול עברה ובין מה שהטיפול עשוי להיות עברה בהמשך. הרי במידה רבה הטיפול היה עבור איריס, כך למדנו, הפעלה של משהו אחר על מנת להזעיק את אמה. היא השתמשה בראובן בצורה סמויה. ואילו עתה עשוי הטיפול להיות משהו אחר עברה, שיש בו התקרבות ובחינת קשר עמוק עם אדם משמעותי.

הגבול בין שימוש חיובי ומקדם ברצוננו מול רצונו של המטופל, ובין שימוש לרעה, ניצול ואף התעללות הוא הרבה יותר מטושטש ממה שהיינו אולי רוצים לחשוב. זהו גבול שאנו יכולים פעמים רבות להבין שנחצה על ידנו רק לאחר שהוא כבר נחצה ויש פגיעות ויש נפגעים כתוצאה מכך. ככל שהמטופל שמולנו מעורער יותר, מבולבל ונזקק יותר, כך עולה הסכנה של שימוש לרעה ופגיעה מתמשכת במטופלים. רק התמודדות קרובה ומתמשכת ללא פשרות וללא הנחות עבור עצמנו, עשויה להיות מנגנון שיבטיח המנעות מפגיעות במטופלים. יתכן שזהו דבר בלתי נמנע, אך לפחות נוכל לתקן את שנתקלקל בסמיכות לקלוקל. גם במקרה של איריס, כך נראה, היא אמנם מעורערת כפי שרק ניתן להתערער, חלשה פגועה ומדממת, ואף על פי כן היא זקוקה לממש את רצונה למרחב, להתרחקות מהטיפול ומראובן. גם אם הרופאים בטפלים בה פולשים לגופה, חייה ופרטיותה הקדושה כל כך לה, גם אז, ואולי דווקא אז, היא זקוקה לממש את רצונה שלה מול זה של מטפלה.

סיכום

לגדול או לחדול

איש מוטרד, מסובך עם עצמו ומסוכסך עם חייו שלו, מנהל מאבק קשה ומעיק להשגת האמת שלו ומטפל ברגישות ובאנושיות באנשים אחרים, המוטרדים לא פחות ממנו בשאלות חיים, מתואר בסדרה הנוכחית של "בטיפול". גם הוא וגם מטופליו מתמודדים עם הפצעים, הכאבים והשברים, כמהים לרגיעה, שלוה ואהבה, ומצליחים לנגוע זה בזה לרגעים, כשברגעים אחרים מחמיצים הם זה את זה ומעמיקים את השברים בתוכם פנימה.

אך האם אין הסיפור, המסופר על ראובן המטפל החווה סדרת משברים בחייו, גם סיפורו של התחום כולו שהוא משתייך אליו, וכך גם רבים מהקוראים? האם אין אנו צופים בכל אלו מקרב אנשי המקצוע, המתמודדים עם סוגיות קליניות ותיאורטיות של הטיפול הפסיכודינמי, כשאנחנו מתבוננים בדמות המטפל שעל המרקע? האם אין התחום כולו שרוי במשבר עמוק, סובל מזעזועים ומתהייה על סיבת קיומו ועל התכלית שבמאבקיו, מחפש את האמיתות שלו אך מאבדן לעתים כה קרובות?

זעזוע עמוק עוברות התיאוריה והפרקטיקה הפסיכואנליטיות, שנבנו בעמל משותף שנים רבות כל כך, ושפגו וסיפחו אליהן הרבה מהחכמה והתובנות העמוקות של המפגש הקליני בחדר הטיפולים, ושל מחשבה רפלקטיבית ומעמיקה על מהותו. התקפות נחתות מכל עבר על יעילות הגישה, על רציפות הטיעונים שבה, על ארכאיותה וחוסר התאמתה לחיים העכשוויים, וביקורות נוספות, רבות מספור, מציפות את הקהילה המקצועית ואת הציבור הרחב. חברות הביטוח בעולם מסרבות לתמוך בטיפולים בעלי אוריינטציה דינמית ובאקדמיה מדרים יותר ויותר את הרעיונות הפסיכואנליטיים מהמחלקות לפסיכולוגיה ועבודה סוציאלית. אותם רעיונות, מורכבים ועשירים, שקסמו שנים רבות לכה רבים בעולם, מוצאים את דרכם למחלקות אקדמיות ומרכזי מחקר ועיון שאינם חלק מן העולם הטיפולי, אלא עוסקים בספרות ובאומנות. על אף פריחה ולבלוב במקומות אלו, מוקצים הרעיונות הפסיכואנליטיים וזוכים לביקורות ואפילו לשלילת קיומם בקרב אנשי אקדמיה וגורמים קובעי מדיניות האחראים על חלוקת משאבים כלכליים.

מול תמורות מדאיגות אלו תגובת אנשי הגישה הפסיכואנליטית ברובה מסתכמת בהתכנסות אל תוך ה"גטו" המקצועי, השתבללות והסתגרות מאוימת. המכונים הפסיכואנליטיים, על כנסייהם ודיוניהם, נראים מרוחקים ובלתי רלוונטיים מאי פעם בעבר, נמנעים מניהול שיח פתוח וכנה עם גישות אחרות ועם תפישות עולם טיפוליות המתנגדות לדרכם. ההסתגרות כוללת הסברים מלומדים ומתחכמים על חוסר הנאורות והעומק שבגישותיהם של האחרים, והתעמקות נוספת בכתיבי הקדמונים הפסיכואנליטיים המרוחקים מההווה וחיי התרבות העכשוויים. ההסתגרות זו כוללת התרחקות ממה שנראה כתופעה

הסוחפת ביותר בקרב מקצועות האקדמיה: שיתוף הפעולה והחשיבה הרב תחומית. במקום ליצור הפריה הדדית והעשרה ממפגש עם תחומים אחרים הנושקים לאלו של הפסיכואנליטיקנים, מתרחקים אלה וממחזרים את רעיונותיהם בינם לבין עצמם.

עם זאת ועל אף השעה הקשה לפסיכואנליזה בקרב קהלים רבים, מטפלים דינמיים רבים חווים את עוצמת החשיבה הפסיכואנליטית, את הנגישות הרבה שמושגיה ועקרונותיה מאפשרת להם לתודעה ולחיי הנפש של מטופליהם. הם מכירים יום יום את היכולת המרשימה של עקרונות הגישה ליצור קשר וגשר בין מטפל ומטופל, ולאפשר למטופלים לחוש שהם זוכים להבנה עמוקה ומשמעותית, כפי שאינם זוכים לה בשום מקום או אירוע אחר בחייהם. וברור לאותם מטפלים, שהבנה תשתיתית זו מאפשרת למטופליהם גלגות דברים על עצמם ועל העולם שסביבם, אותם לא הצליחו או לא העזו לחקור ולגלות. הבנה זו מאפשרת להם, בסופו של דבר, גם לקחת צעדים אמיצים ביחס לקשריהם החשובים ביותר וביחס לחייהם בכלל. לא קשה גם להיווכח עד כמה התיאוריה הפסיכואנליטית משהיא פוגשת צורות חשיבה תיאורטיות אחרות, מסוגלת להפוך לדינמית – תרתי משמע – ולספוג לתוכה השפעות ורעיונות חדשים ומסעירים.

בעבר ספגה העמדה הפסיכואנליטית חבטות מכל עבר, השתנתה, פשטה צורה ולבשה צורות חדשות, אוימה ואיימה על סביבתה הרעיונית והמקצועית, ועם זאת חיתה, ונשמה, ונגעה באנשים באופן עמוק – בדיוק כפי שהיינו מתארים את ראובן. מה יהיה כיוון התפתחותה של התפישה הטיפולית האנליטית והאם תשרוד את ההתקפות עליה מכל עבר? לא ברור. בדיוק כפי שלא ברור האם יחזור ראובן ויטפל באנשים הפונים אליו מתוך כוחות מחודשים ומתוך אמונה בכלי הטיפולי רב העוצמה שבידיו. לא ברור אם ישרוד ראובן את ההתקפות מתוכו הוא ומחוצה לו על ידי אויביו ואוהביו יצמח ויפרח אישית ומקצועית, ואין גם שום וודאות אם התחום הטיפולי הפסיכואנליטי ישרוד את מתקפות כל אלה המבקשים להציגו כשריד קדום של רעיונות מיושנים וגישה שאבד עליה הכלח.

שמחתי על הזכות להיות בין כותבי הרשימה השבועית המגיבה על הסדרה "בטיפול" בעיקר כי תפקיד זה חייב אותי לחשוב בו בזמן על מהות הטיפול באיריס וגם על אלה הצופים בו. שתי נקודות מבט אלו גרמו לי לארגן את מחשבותיי ביחס להשפעה שיש לטיפול מעין זה על הציבור שלנו, המטפלים הקליניים, ועל האחרים המתבוננים בנו. אותה חרדה וכן תקווה, שראובן, המטפל הרגיש והכואב יתאושש, יצמח ויהפוך למטפל בשל ושופע חיוניות, אני חש לגבי התחום הטיפולי הפסיכודינמי. אני חרד האם נדע לאסוף את עצמנו ואת כוחותינו ליצור מושגים ודיאלוגים חדשים ויצירתיים, או שמא נשקע לתוך שמרנות ומגננה מקפיאיות, כפי שבחרו להגיב על המתקפות חלק מאנשי המקצוע הדינמיים. אין לי ספק שרק אם נחפש את האמיתות שלנו, כואבות ככל שיהיו, וננהל דיאלוג אמיתי עם גישות אחרות, כמו גם עם תחומי ידע אחרים, נוכל לצמוח מהמשבר הנוכחי.

מאיר ברגר

כותב על הטיפול של ראובן אצל גילה

יום ה'

פרק 1

התחדשות והתכנסות בעולמם של מטפלים

ראובן וגילה נפגשים שוב. עברה שנה מאז פגישתם האחרונה. חיי שניהם השתנו, אך נראה שבכיוונים הפוכים. בעונה שעברה, גילה שהתאלמנה זמן מה קודם לכן, הפסיקה לעבוד במקצוע וחשבה לכתוב ספר. ראובן היה איש משפחה, עבד בקליניקה בביתו, והאמין שיש לו עולם יציב של קשרים משפחתיים. הוא פנה אז להתייעצות לגילה (שהייתה בעבר מורתו ומדריכתו במכון הפסיכואנליטי) מפני שהרגיש מודאג בגלל קוצר רוחו והיותו על סף התפרצות במגעיו עם מטופלים. לאורך העונה הקודמת נחשפו היחסים רבי הערוצים והשכבות שביניהם.

בפגישתם בעונה הנוכחית השתנו דברים בעולמה של גילה. הספר שכתבה זכה להצלחה, היו אליה פניות ובקשות לטיפול והיא חזרה לטפל. היא חשה שהיא עוברת **התחדשות**. לעומתה, השינויים בחיי ראובן הם לרעה. הוא נראה ונשמע תשוש ושחוק. הוא מגדיר את מצבו כ**התכנסות**. הוא גרוש, מנותק מילדיו, חי בדירת סטודיו. את מטופליו הוא רואה בסלון הדירה. הסיבה המיידית לפנייתו לגילה היא איום בתביעה משפטית, המלווה בפנייה לוועדת האתיקה של הסתדרות הפסיכולוגים הדורשת את השעייתו מעבודתו המקצועית כפסיכולוג. התביעה הוגשה על ידי מנחם ירושלמי, אביו ניצול השואה של ידן, טייס חיל האוויר (שהטיל פצצת טונה על שכונה ערבית). ידן היה במשך זמן קצר מטופל של ראובן ונהרג בהתרסקות מטוסו. האב רואה את ראובן כאשם בכך שערער את דפוסי ההתמודדות של בנו ופגע ביכולת התפקוד שלו ובנוסף לכך לא מנע ממנו לחזור ולטוס. ראובן בא לבקש מגילה מדריכתו לכתוב חוות דעת לוועדת האתיקה, המגבה את התנהגותו המקצועית בטיפול עם ידן.

לראובן ולגילה היסטוריה ארוכה של יחסים מורכבים. ביחסים אלה בולטת מעורבותו הרגשית החזקה של ראובן. הוא מחובר אליה במעין עבותות ה**יקשרות**: תקופות של אידאליזציה כלפיה מתחלפות ברגשות של תסכול ואכזבה. הוא מלא טענות כלפיה ובכל פעם שהם נפגשים הוא מתווכח איתה מאשים אותה האשמות שונות ולעיתים אף עולב בה. גילה מצדה מתעמתת עם ראובן לעיתים קרובות באופנים שמשאירים אותו פגוע. הסיפור הטראגי של יחסי ראובן עם ידן הצטלב עם סיפור מרכזי אחר, התאהבותו של ראובן במטופלת שלו נעמה. **ארוס וטנטוס נפגשים במשולש רומנטי**. ככל שהעלילה מתפתחת, וראובן מתייסר בקונפליקט בין אחריותו כמטפל לבין תשוקתו העזה לשבור את המסגרת הטיפולית ולהיסחף ברומן אהבה, מופיע **גורם מציאותי חדש**: יעל אשתו הודיעה לו שיש לה מאהב. גילה הציעה להפוך את ההדרכה לטיפול זוגי. במסגרת החדשה גילה אילצה את ראובן להודות בפני יעל שהוא מאוהב במטופלת שלו ובכך הצביעה על קשר אפשרי בין התאהבותו של ראובן בנעמה לבגידתה של יעל. **כך הפך נושא המתח הארוטי בין ראובן לנעמה, שנדון קודם לכן בהדרכה במושגים של העברה והעברה נגדית לגורם שווה ערך לבגידה של בני הזוג ראובן ויעל זה בזו**. כאנשי טיפול אנחנו יכולים להרים גבה בקשר להתערבות מהסוג הזה. אולם עלינו לזכור **שמדובר בד** ולא רק בהצגת טיפול "אמיתי". **המחזה עוסק בקשר בין מסגרות הטיפול למסגרות החיים של המטפלים והמטופלים גם יחד**. הבגידה ופרטים שלמד ראובן על הבת שלו ערערו לחלוטין את הסדרים בחייו עליהם שמר די בנוקשות. מבחינה פסיכודינמית נראה לי שראובן הפעיל **מנגנון התמודדות דיסוציאטיבי** בו שררה הפרדה מוחלטת בין עולמו המשפחתי (הדירה שמאחורי קירות הקליניקה) לבין עבודתו. הוא חשב שהוא מכיר את בתו ואת אשתו ולפתע נגלו לו דברים שלא ידע על שתיהן. הכל קרס בבת אחת וחיידך את הפרדוקס של הפער בין מיומנותו כמטפל באחרים למיומנותו לטפל בעצמו ובקרובים לו.

בפגישה הנוכחית מנהלים ראובן וגילה ויכוח שחלקו מקבל צביון פילוסופי מוסרי על מהות המעורבות והאחריות האנושית של מטפל כלפי מטופליו, ועל גבולותיה. ראובן, שהיה מטפל די שמרן על אף תהיותיו וספקותיו בנושאים אלה, מדבר בלהט על חשיבות האומץ ללכת אחרי משאלות הלב ולחיות חיים **אמיתיים ונועזים** גם אם מדובר בשבירת מוסכמות ומסגרות. הוא חש אשם שהוא לא נקט עמדה ברורה ולא מנע מידין לחזור לטוס. הוא בז לעצמו על שבחר לסגת לעמדת **המטפל המסתתר מאחורי כורסתו** ובכך איבד את הסיכוי לחיוניות ושמחת חיים. ראובן נשמע כמו איש **שעבר טראומה**. הוא מתאר את עצמו כמי שזוהר עכשיו בצורה מוגזמת ביחסיו עם מטופליו. לדעתו הריסון והאיפוק שהטיל על יצריותו

הופך אותו למטפל פחות טוב. בעינינו גילה מייצגת את אותו ריסון מקצועי וריחוק אנושי שחוסם אותו. קשה לו מאד לראות אותה באור אחר אפילו שפה ושם היא חשפה באוזניו בכנות משהו ממאבקה הפנימיים. בפגישה שלפנינו עולות במיוחד שאלות האחריות שמתמקדות במצבים הנוגעים להצלת חיים. מה אחריותו של המטפל מחוץ לחדר הטיפולים. גילה שואלת: מה עושה אותך כה מחויב ללקיחת אחריות על חיי אחרים? נראה שהיא רוצה לחקור זאת דרך השורשים הביוגראפיים שלו. ראובן ברוב זעם ומחאה נאבק על כך שרגשות באינטראקציה בין בני האדם חורגים מהגדרות מרוחקות של התבוננות מבחוץ. הוא מגן בחירוף נפש על כך שאהבתו לנעמה הייתה אמיתית, מכל הלב. שאהבה זו טמנה בחובה אולי את גאולתו שלו מהשיממון והבדידות אליהם התגלגלו חייו הנוכחיים. הוא מרגיש שהוא נכשל להישאר נאמן להבטחת החיוניות שעוררה אהבתו. הוא חושב שדווקא כשלון זה נתפש על ידי גילה כניצחון המטפל שבו. ראובן חש שהמטפל שבו הפסיד. הוא מרגיש מת בפנים. נושאי הצלת חיים ונושאי מניעת מוות (ידין שמת ואיריס המטופלת חולת הסרטן שהיא בסכנת מוות) מתערבבים זה בזה. הדיבור על החרום של הצלת האדם, בו לא רוצה ראובן להיכשל שוב, נראה קשור בחוויה עמוקה יותר של חיים שמרגישים אותם כלא-חיים.

חזרתו של ראובן לטיפול הפעם, מתחילה במפגש על סף דלתה של גילה, עם תמי אהבת נעוריו, אולי זה רמז לסיכוי להתחדשות גם עבורו. נראה שהאקלים שנוצר הפעם ביחסיו עם גילה הוא יותר נוח לכך. יש להניח שגילה לא תוותר על הבדיקה הפסיכואנליטית הביוגרפית עם דגש על מרכזיות הקונפליקטים האדיפאליים בחיי ראובן, ואילו הוא ימשיך לדבוק בתפישתו הערכית האקזיסטנציאליסטית של האינטראקציה בין מטפל למטופל. אני מקווה שהם יצליחו לבדוק במשותף, טוב יותר, את מה שקורה ביניהם.

פרק 2

חניה על שרטון

הפגישה מתחילה בצורה מאד ישראלית. ראובן מתעלם מחוקי החניה והפקח שתופס אותו נותן לו מיד חוות דעת פסיכולוגית על אופיו: "אתה מהאנשים האלה שחושבים שהכול מגיע להם". התנהגות ברוח של "מגיע לי" (sense of entitlement) נחשבת למאפיין של היבטים נרקסיסטיים באישיותו של האדם, כולל הזעם המרקיע שחקים כשדברים משתבשים, או נפילה לתוך ייאוש כאשר תשוקות לא מתממשות. לא בטוח שהפקח אבחן במדויק את אופיו של ראובן אבל בודאי שקלט את מצבו הרגשי. בהרף העין הקצר, בין האינטראקציה שלו עם הפקח אשר העלבון שבה אינו מניח לו לאורך כל המפגש עם גילה, ראובן פוגש גם את "תמי מסר". פניו וקולו משתנים והוא מרגיש שמח ונבוך גם יחד - איך תמי תופשת אותו ורואה אותו?

המפגש עם גילה מתחיל מההתמקדות בטראומה של התביעה נגדו. הדוח המסכם של חיל האוויר, הקובע שידין התאבד, פוצע את נשמתו של ראובן. הוא מוצף בתחושות כבדות של זעם, כשלון ואשמה, וחושש מפגיעה קשה במעמדו המקצועי. אם ניזכר בפרטים מהעונה הקודמת, ידן האחוז רגשי אשמה על "פצצת הטונה" פלש בצורה שתלטנית לתוך חייו האישיים של ראובן. בנוסף לקשר המהיר שנוצר בין ידן לבין נעמה ונגמר בעלבון צורב על כישלוננו המיני, מטיל ידן "פצצת טונה" נוספת על ראשו של ראובן: במעין נחישות נקמנית הוא יוצא לקרוע את "מסכת המטפל", אשר לדעתו מתנהג כאילו היה אלוהים השוכן מעל כולם. ידן, שיש לו חשבון קשה עם אביו, מטיח בראובן מידע שמצא בעבודת בילוש אודות החורבן של חיי המשפחה שלו: הוא מספר לו פרטים אינטימיים אודות בגידת אשתו, על התנהגותה של בתו ואף מוצא לנכון לציין את משיכתו של ראובן אל "נעמה הסקסית".

לפי מיטב זכרוני הוא גם מאשים את ראובן שאינו דואג כראוי לאביו החולה. ראובן מאבד את העמדה הטיפולית שהוא כה מקפיד לשמור עליה, מזנק על ידן בפרץ של זעם וכמעט חונק אותו בידיו. שני גברים שההרס שולט בחייהם לפותים בהתנגשות חזיתית. בעקבות המפגש הזה,

האלים מילולית ופיזית גם יחד, ידין מוותר על הטיפול. הוא אומר שאינו מסוגל לעמוד בכאב שמלווה את משימת ההתבוננות פנימה שהטיפול דורש. בין ראובן, המציע להתעכב ולהתמודד עם רגשות, וידין איש השליפה המהירה, לא נוצרה ברית טיפולית שעבור ראובן מהווה את הבסיס לתהליך טיפולי שהוא יודע ללוות "מתוך כורסתו". כאשר חייו האישיים שהוא מצליח להסתיר מעיני מטופליו נחשפים באופן כה בוטה, זהותו מתערערת. ידין טרף את הקלפים שראובן נשען עליהם והוא נשאר חשוף, חסר ישע וחסר כיוון. מאוחר יותר הוא לא עוצר מבעד ידין לחזור ולטוס, לא קורא בזמן את המשמעות הגורלית של השאלה שידין שאל אותו. נראה שיש לראובן סיבות אמיתיות ומציאותיות לחוש אשם על שלא הצליח להתמצא בסבך שבתוכו נלכד.

ייתכן שבאף רגע לא יכול היה ראובן למנוע את ההתאבדות. עדיין שאלת האשמה שעומדת עכשיו במרכז עולמו היא חשובה ביותר ואולי אף צריכה להישאר פתוחה עבורנו המתבוננים בדרמה הזאת. ראובן מספר לגילה חלום, שבו הוא מאוים וכמעט נחנק על ידי מפלצות במערכת מערות תת קרקעית בתופת של עולם - הלא מודע. לגילה זה נשמע כמו ביקור ברחם אימו, ובכך היא מטה את החיפוש לכוון יחסיו המוקדמים עמה. שאלת האשמה והמצוקה מועתקת לזירה של עברו, כנער בן 14 שחי עם אמו המתאבלת והדיכאונית בעקבות נטישת בעלה. ראובן הנער נשאר אז עם המטלה של להחזיק את אמו בחיים. באותו לילה קריטי - שיכול היה להיות המאושר בחייו של ראובן, כאשר התאהב בתמי מסר, האימא עשתה ניסיון אובדני. גילה מנחה את ראובן אל מה שבעיניה נתפש כמקורות הטראומה שאותו הלילה מייצג: נער הלכוד בתחושת אחריות שאינו יכול לעמוד בה, אחריות הפוגעת בצורה הרסנית ביכולת שלו למצות את תשוקות נעוריו ולהתמסר לאהבה שהתעוררה בו לנערה. בצד פירוש זה גילה אף משחררת אותו מאחריות למות ידין: היא "מרשה" לו לצרוח. הוא מקבל את הערותיה כמבטאות אמפתיה, מרגיש שהיא תומכת בו ונראה שהוא עוזב את הפגישה עמה בתחושת הקלה. הוא מטלף לתמי ומזמין אותה על מנת "לשמוע" - מה היה בקטע שהוא אינו זוכר "מאותו לילה בו ניסתה אמו להתאבד."

מבחינה תיאורטית מודגשת בפגישה הטיפולית הזאת גישה אשר מתייחסת ל**טראומה כמאורע גדול ורב עוצמה** שחשוב להיזכר בפרטיו. על פי גישה זאת, ההיזכרות אמורה להחזיר את הרגשות הטראומטיים שעמדו במרכז האירוע וגרמו לשכחה ולנתק בעולמו הפנימי של המטופל. בכך גם ערכה המרפא "המחבר" של ההיזכרות.

בשלב זה לא נדונות ה**טראומות המתמשכות** הקשורות לאקלים הרגשי היומיומי בתקשורת של ראובן עם הוריו. יחסים טראומטיים כאלה מחלחלים בצורה סמויה אך קובעת, לכל דפוסי היחסים הבין-אישיים של הברגרות, ליחסים עם קרובים, עם רחוקים, ועם מטופלים.

ייתכן שדריכותו הרבה של ראובן (או המתח הרב שהוא נתון בו) לא מאפשרים לו "להיות" ולהתבונן במה שעובר עליו. הדריכות, החרדה, והדכאון המשתלטים על חייו באים על חשבון יכולתו לחוש את רגשותיו, לאהוב, להיות אהוב ולשמוח. בעברו הוא הפליג בימים על אוניות. היום הוא תקוע על שרטון. יתכן שגילה שהחליפה בהעברה את אמו ו"מרשה" לו היום לצעוק, ותמי שחוזרת וקוראת לו "בוא", כמו אז בערב פסח, תצלחנה לשחרר אותו מהתקיעות. אולי יוכל להפליג שוב ולממש את החיוניות והיצירתיות הנחוצות לו ליצירת אותו **מרחב פוטנציאלי** שבו המציאות הפנימית והחיצונית נפגשות כמשלימות זו את זו ולא מופרדות בשני מדורים שלא מדברים ביניהם.

כדאי לזכור גם שאביו עדיין חי באיזה מוסד סיעודי ומערכת היחסים ביניהם מתבססת כנראה על מתח של נטישה רגשית הדדית. ייתכן שגם בעובדה זאת יש הזדמנות לתיקון, שלא זוהתה עד כה.

פרק 3

מאבק על "סדק של אמפתיה"

הפגישה נפתחת בתגלית. ראובן מאתר את הקטע שנשמט מזיכרונו, מאותו ערב שבו ניסתה אמו להתאבד, בעזרתה של תמי. מסתבר שאביו היה שם ואפילו דאג להעביר את האימא לבית החולים וללוות אותה באותו ערב גורלי. ראובן אומר בסרקזם משהו על היכולת של אביו "להיות רופא אחראי" אך לא אב אחראי. כאב הוא נעדר מחיי בנו גם כאשר חי איתם בבית המשפחה: היעדרות תוך נוכחות היא מצב רגשי קשה ביותר עבור ילדים.

גם כשהיה "שם", לא התייחס לראובן, הדיר אותו מעולמו ולא סיפק לו שום הסברים על רעידות האדמה בחיי המשפחה. יום אחד פשוט נעלם מהבית וכך נמחק אף מזיכרונו של ראובן. כיום, כאשר ראובן בא לביקורים בבית האבות, הוא נתקף אליו בשנאה ובזעם חסר אונים. הוא לא מזהה בתוך עצמו שום סימנים לקיומו של רגש אחר.

קטעי הסיום של הפגישה עם גילה מתמקדים ביסוד שהופך לעיתים למרכזי באינטראקציות הטיפוליות: היינו, **רמת המיקרו של התקשורת הרגשית**. ראובן מביט בארשת פניה של גילה ומנסה לקרוא מתוכם ממה היא לא מרוצה או על מה היא כועסת: האם היא נזפת בו על עברה אתית מקצועית שעשה, או שמא היא פשוט מקנאה. עבור ראובן, הספן לשעבר, פניה של גילה הם מעין מגדלור שאורו קובע את גורלו. הוא מחפש בהבעותיה סימנים שיסייעו לו "לנווט" את ספינתו, לספק לו הגנה מהתרסקות, כיוון ותמיכה בחשכה שנקלע לתוכה. משמעותן של הבעות פנים או היבטים לא-מילוליים אחרים קיבלו בעשורים האחרונים מקום מרכזי בתיאוריות התפתחותיות ואף בהשלכותיהן על הקשר הטיפולי. ראובן לא יודע איזה נרטיב לבנות לעצמו ביחס למקומה של גילה עבורו בכול רגע נתון. עבורו, היא החליפה כמה דמויות במהלך פגישותיהם ואף במהלך זו האחרונה אינה עשויה מקשה אחת.

בסוף הפגישה הזו ראובן אומר לה בפירוש למה הוא חוזר אליה שוב ושוב על אף חששותיו, תסכוליו ואכזבותיו ממנה: הוא מחפש **סדק של אמפתיה**. זה מה שהיה חסר לו בשנותיו הצעירות, כשהיה לכוד בין שני הורים שהיו עסוקים בעצמם והזניחו את ילדיהם. בפגישות קודמות הצטיירה אמו כאשה דכאונית חסרת חיים שהטילה את כול כובד משקלה על ראובן. הוא היה הילד שנקרא להפיח בה רוח חיים.

ברור שבמובן זה גילה שונה מאמו. אמו לא הייתה **משאב**. היא **דמתה יותר למשאבה**. [אני מתרגם כאן בצורה חופשית ביטויים של דניאל סטרן. סטרן אמר שהתינוק זקוק למבוגר שיפיח בו התלהבות (enthusiasm). כאשר התינוק קולט מהמבוגר exthusiasm – מילה שסטרן המציא, כי איננה באנגלית – מצבו גרוע]. ראובן זקוק לאישה מלאת חיים ויכולת התחדשות, שתעמוד במיזוגו ובהתקפותיו. גילה יכולה לספק לו דמות כזו - כהגנה מפני אם דועכת שמצמיחה את חיוניותו.

אם נזכר במה שויניקוט אומר על המעבר **מההתייחסות לאובייקט (object relating) לשימוש באובייקט (object usage)**, הרי שהמעבר הזה קשור ביכולת של התינוק להתנסות בתוקפנות שאיננו חווה אותה כהרסנית. זהו תנאי להתפתחות נפשית של חיוניות עצמית ויצריות בריאה ויצירתיות. גילה אמנם שורדת את התקפותיו של ראובן, אבל יש לה סדר יום **תיאורטי** משל עצמה שמעמיק את תחושתו שאי אפשר לקבל ממנה תגובה אמפתית. הוא אפילו חושד שחוות הדעת שלה לוועדת האתיקה לא רק שלא תתמוך בו אלא שאף עלולה להרוס אותו. גילה יוצאת למאבק לשנות את האופן בו זוכר ראובן את אביו ואת אמו. היא מנסה לשכנע את ראובן שאמו, מסיבותיה האנוכיות, היא זו שמנעה ממנו ליצור קשר עם אביו ואפילו סייעה בידיו לא לצאת למחנה הצופים. באופן כזה תמכה בחולשתו, בהימנעויות שלו, וחסמה את התפתחותו כגבר.

בניסיון השכנוע שלה דבק להט שהעלה בי את האסוציאציה שגילה נאבקת באשה השניה על ראובן. היא "מדיחה" אותה, שולפת את האב ממקומו העלוב בבית האבות ומתאמצת יחד עם האב לייצר עבור ראובן "זוגיות הורית" מתוקנת. ראובן חש שהוא מכיר היטב את האב האמיתי, האטום והמנוכר שאף פעם לא התעניין בו ובנכדיו. ראובן הוא זה שמשלם עבור החזקת אביו בבית האבות, נשאר עם המטלות

והחובות, מתעדכן על מצבו עם הצוות המטפל, ואילו אחיו אבינועם הוא זה שזוכה בקרבה מתגמלת עם אביהם.

ראובן, שרואה עצמו קורבן, ניצב עכשיו בפני פירושיה של גילה שרואה דווקא את אביו כקורבן. תיאורו של ראובן על ביקוריו אצל אביו מבליעים בתוכם את הטעינות הרגשית של המפגש הזה על העוצמות שגלומות בו. החל מקשיי החניה (מכירים זאת מהפגישה הקודמת), ובזרות של צוות בית האבות, וכלה בייאוש ובזעם שמציפים אותו במפגש עם אביו שמטיח בו בכעס "לא עשיתי כלום בחיי". גם היום אביו, עבור ראובן, עסוק בעצמו בלבד. ראובן "יודע" ששנאתו לאביו היא "איתות אזהרה" חשוב שמסייע לו לא להיות כמוהו. אבל גם לראובן, בדרכו שלו, יש קושי ליצור אינטימיות, להתמסר ליחסים קרובים. מיומנותו הגדולה כפסיכולוג לגעת בנפשם של אחרים נשמרת ע"י המסגרת של עשייה מקצועית ומה שמתחייב ממנה, כמו למשל איפוק רגשי. הוא מודע לקיומו של מחסום האיפוק שכמעט נפרץ כשהוא פוגש את אביו, ונפרץ בהעברה – באינטראקציות עם גילה. במסגרת הקשר הטיפולי המוגדר והמוגן יחסית הוא מרשה לעצמו לדעת שהוא כועס ואף לבטא זאת. כמטפל ראובן הוא אמפתי, אכפתי ומסור. בעבודתו נראה שהוא שוקל כל מילה ואולי מהסה בכך תגובות ספונטניות. הר הגעש שפורץ מתוכו במצבים מסויימים, כפי שראינו בהתפרצות על ידין, יכול להיות מסוכן לו. ראובן מרשה לעצמו להיות ספונטני עם גילה. ההתנגשויות ביניהם מתרחשות לא רק במישור מטופל ומטפלת אלא גם כאנשי מקצוע החושבים בצורה שונה. בין שניהם עולה מחדש שאלת היחס בין הפסיכולוגיה למציאות שמחוץ לחדר הטיפולים. בל נשכח: שניהם אנשי מקצוע מנוסים. גילה נראית מכורה לנרטיבים פסיכודינמיים ולא מהססת מלהפיק פרשנויות. ראובן נאבק על דברים שמתרחשים במציאות שעבורם הוא דורש הכרה מצדה. מבחינתו תמי היא אשה שהוא הולך ומתאהב בה. מבחינת גילה היא מטופלת שלה שדרכה ראובן מנסה לנתב את המסר שלו אליה; מסר שמקורו במשולש הטרגי שהוא חווה כאשר נעמה וידין קיימו מערכת יחסים שפלשה לעולמו בצורה כה בוטה. במומנט זה גילה נתפשת בעיניו כאטומה ואגוצנטרית כמו אביו. לקראת סוף הפגישה שניהם מתרככים. הוא אומר לה שהוא מתאהב בתמי ותוהה אם זה מסבך אותה. היא עונה לו שהיא תעמוד בזה. נראה שראובן וגילה הצליחו במידת מה להבקיע דרך למגע אינטרסובייקטיבי של הכרה הדדית אמפתית זה לזה.

פרק 4

ראובן עם אביו, פגישה או פרידה?

פרק זה מתחיל בשתי אינטראקציות מתוחות שמצטלבות זו עם זו. אחת טלפונית בין ראובן ואחיו אבינועם, והשנייה עם בתו רונה. אבינועם מספר לו על החמרה במצבו הגופני של האב החולה בדלקת ריאות, אשר הועבר לבית חולים. אבינועם מציע שגם ראובן יבוא לבית החולים. ראובן מסרב בזעם. האינטראקציה השנייה היא, פנים מול פנים, בין ראובן ובתו רונה שמגיעה לביתו בעודו מדבר עם אחיו. ראובן שמח לקראתה אך מהר מאד מתברר לו שהיא ביקורתית לגבי האופן בו הוא מסרב להתעניין באביו. למעשה היא לא באה כדי להיות אתו, אלא לבקש ממנו את המכונית. שתי האינטראקציות פגשו את ראובן כאשר הוא עמד לצאת מהבית למפגש הטיפולי השבועי שלו עם גילה. הן מהדהדות בהמשך המפגש הזה. בפגישות האחרונות עם גילה עולה גם סיפור פגישותיו של ראובן עם תמי, שבזכותן נודעו לנו פרטים חדשים על חייו של ראובן כנער, יחסיו עם אמו, עם אביו והיחסים בין האם והאב. התמונה הדינאמית ההולכת ונפרשת עוזרת לנו להתבונן באינטראקציה שלו עם רונה בראשית הפרק.

כנער היה ראובן צמוד לאמו באופן שניתק אותו מפעילויות בני גילו. הוא לא יצא למחנה הצופים והסתיר זאת מאביו. רונה לעומת זאת נוהגת כמתבגרת רגילה שיש לה חיים: היא אינה רוצה להיות אחראית על מצבו הרגשי ועל בדידותו של אביה. ראובן מחפש קשר איתה והיא מתחמקת ממה שמצטייר לה כהיבט התובעני והשתלטני של הקשר הזה. בדפוסים המוכרים לראובן מחייו שלו יש דמות כובלת - האם,

ודמות מתחמקת - האב. הוא לכוד בין שתי הדמויות הללו ולכן הוא נוטה אולי לשחזר משהו מהמערך הרגשי הזה בצורת של קושי לווסת את המרחק בין קרבה ואינטימיות מחד, לבין תחושת עצמי אוטונומית. עם זאת, כדאי להתרשם שראובן הוא אדם המסוגל להתבונן פנימה לתוך נפשו, לבדוק את עצמו ולפעול לתיקון קלקולים. הוא מתנצל בפני רונה על כך ששאלותיו הלחיצו אותה והיא חשה כאילו היא בחקירה שתלטנית. הם משלימים והוא נותן לה את מפתחות המכוננית. את משקעי שתי האינטראקציות, עם אחיו ועם בתו, מביא ראובן למפגש עם גילה. במפגש זה, כמו בקודם לו, אנחנו רואים אורה אחרת מזו שהייתה במפגשים הראשונים: אין יותר התעמתויות לוחמניות. הוא מקשיב לפירושיה של גילה, מגיב מדי פעם ב"אולי". ובדק אותם ולא רק בתוך עצמו. אחרי הפגישה הקודמת הוא הלך לבקר את אביו, לבדוק אם משהו ברגישותו כלפיו השתנה, ומצא לצערו שלא כך הדבר. בביקור זה, הוא היה עדיין מתוח וכועס. כעסו הסתיר מעיניו את מידת החולי של האב שהיה כבר חולה בדלקת ריאות. ההעמדה של תובנה שנולדה בשעה הטיפולית ב"מבחן השטח" של יחסים עם האב ראויה לתשומת לבנו כמטפלים, בגלל עוגמת הנפש ותחושת חוסר הישע, שהחליפה תקווה מעומעמת משהו לשינוי שנעורה בלבו של ראובן. מבחינת התהליך הטיפולי אנחנו רואים את הפער שבין ההמשגה הפרשנית של גילה המנסה לקעקע את תמונת האב שראובן סוחב בלבו, לבין התהליך הרגשי שאינו נענה לפירוש. ואמנם ראובן מחזיר לפתחה של גילה את העובדה שהפרשנות לא הביאה לשינוי בעמדתו הרגשית. כאן ברצוני להעיר משהו על הצד הלא מילולי של האינטראקציות ביניהם. ראובן יושב רכון קדימה, פניו מביעים את רגשות המצוקה שלו, מדי פעם הוא מרכין את ראשו ואף נראה מוחה דמעה. לעומת זאת, גילה יושבת נוטה לאחור, מדי פעם משלבת את זרועותיה על החזה, במעין התרחקות או הגנתיות. השינויים בארשת הפנים של גילה ובגווון הקול שלה לאורך הפגישה הם דקים מאוד; מדי פעם ניתן להבחין אצלה זיק של השתתפות רגשית אמפתית. ברמת המיקרו מתרחשות כאן דראמות אינטראקטיביות שמשקלן בתהליך הטיפולי תופש יותר ויותר מקום בחשיבה האינטרסובייקטיבית.

בפגישה עצמה, מתגלה טפח נוסף של מידע על דמויות ההורים ועל היחסים ביניהם. לגילה מתברר, מה שראובן לא הבהיר קודם לכן, שהאמא סבלה מהתקפי דיכאון קשים שנים לפני שהאבא עזב. היא התפטרה מעבודתה, בילתה ימים במיטה ומדי פעם עוררה סצנות של ריב ומדון, בהאשימה את האב בבגידות. היא אף גררה את הילדים לתוך הריבים הללו. פעם, בהיותו בן שמונה, דחפה את ראובן והוא נפצע; היה צורך לתפור את פצעיו בבית חולים, לשם לקח אותו אביו. דבר נוסף שהתגלה לראובן, משיחתו עם תמי, הוא שאביו ריגל אחריו והשביע את תמי ואת אמה לא לגלות זאת לראובן. ראובן כועס על תמי שלא סיפרה לו על כך. הוא זועם על אביו שבמקום להיאבק על קשר עם בנו (כמו שראובן עצמו נאבק על קשר עם בתו) הוא התאמץ לספק רק את צרכי עצמו ולקבל מידע ממרחק. גילה מנסה להשתמש במידע הזה כדי לעורר בראובן עמדה אמפתית כלפי אביו מתוך הישענות על רגשותיו שלו כאב הדואג לבתו. היא שואפת להראות שאביו היה קשור רגשית אליו. ראובן, בצדק, לא מקבל הקבלה זו כפשוטה. יש הבדל בין התנהגות שנאבקות ליצור קשר לזו שמוותרת על המאבק הזה. לי נראה שגילה, אולי שלא במודע, מושכת לכיוון זיכוי האב כדי לשחרר את ראובן מכבלי אמו. היא רוצה שהוא שיבין סוף כל סוף שהבעיה שלו איננה שאביו נטש את אימו, אלא שהוא כועס על אביו כי הוא נטש אותו עצמו. לכן בירור אופי הנטישה חשוב כל כך. יש במאמצים האלה של גילה משהו המזכיר את "חליל הקסם" של מוצארט, בו הבן עובר תהליך של הינתקות מהאמא שהיא "מלכת הלילה", ודבק באב "מלך היום". פגישה זו עם גילה משפיעה על ראובן לכיוון של מאמץ נוסף להתחבר לאביו. הוא ממחר לבית החולים.

בסצנת הסיום, יומיים אחר כך, אנחנו רואים את ראובן הלא מגולח, המותש, חוזר לקליניקה ומתחיל לפנות את סדר היום שלו לשבוע הקרוב, לדחות מטופלים. אנחנו לא יודעים אם אביו נפטר והוא מתכוון להלוויה ולשבעה, או שהוא מפנה לעצמו זמן להיות לצד אביו החולה ולצד אחיו בבית החולים. נשארנו עם מה שנקרא cliff hanger, מושג מוכר מסדרות טלוויזיוניות, של מתח הנשאר תלוי באוויר עד לפרק הבא. כמו אדם או מכוננית, אשר הסצנה הסוגרת משאירה על מצוק על פי תהום, בלי שנדע בינתיים אם הם יינצלו או יתרוסקו.

ואולי בהקשר זה כדאי לומר משהו על אותו צרוף נדיר שהסדרה מייצגת בין דראמה טלוויזיונית לבין דקויות של אינטראקציות טיפוליות - אינטראקציות כה קרובות למה שאנחנו מכירים כמטפלים.

התסריט, המשחק המעולה, ומעברי המצלמה בין פני המשתתפים, הופכים אותנו לרגעים מאמינים, שאנחנו צופים באירוע מוכר מעבודתנו. עם זאת **במחזה** של שבעה פרקים, **מחצית השעה** כל אחד, מטבע הדברים, מה שמחזיק את המתח הוא הסיפורים הדרמטיים הנפרשים במהלך הטיפול ואילו התהליכים הדקים, האיטיים, הסמויים והחבויים המביאים לשינוי הרגשי, רק נרמזים כאן.

אשר לראובן, הדברים משתנים אצלו מהר מאד. אותה בדידות של נתק שתוארה בפרק הראשון מתחלפת במפגש חוזר עם דמויות חשובות מעברו: גילה, תמי, אולי אביו, אחיו, וכמובן התקרבות לרונה שהקשר איתה לא נותק מעולם. עכשיו נשארנו, עד למפגש הבא, עם השאלה: האם יש לו עוד סיכוי להיפגש עם אביו בעודו בחיים, או שהוא יצטרך להתמודד עם צילו הכבד של האב בינו לבין עצמו בלבד. מעניין, האם ראובן שם לב שהוא לא החזיר לגילה את העט שביקש ממנה לצורך כתיבת הצ'ק.

פרק 5

רוחות רפאים ואבות קדמונים

נושאים רבים גלומים במפגש המרגש הזה שבא בעקבות מותו של האב. את ראובן פקדה רעידת אדמה רגשית שטלטלה אותו. הוא היטיב לבטא טלטלה זו בצורה נוגעת ללב. בפרק זה פגשנו נושאים אנושיים שונים, כבדים ועמוקים. ביניהם: מפגש עם המוות, כאב ההחמצה, ערגה לאינטימיות ואוטנטיות ביחסי בן אב וכן שאלות על מהות הערכים האנושיים בעבודה הטיפולית.

ברמת התיאוריות הפסיכודינמיות, בצבצו הבדלי השקפות הגלומות בהמשגות ובעבודת טיפולית. הודגשו הדילמות של מפגש אנושי בטיפול לעומת מפגש אנושי מחוץ לגבולות הטיפול. מצוקתו של ראובן הדגימה את שאלת האבל לעומת הדיכאון. נושא שפרויד העלה ב"אבל ומלנכוליה" והכותבים שבאו אחריו המשיכו לעסוק בו במשך השנים. הדעה המקובלת מדגישה את חשיבות היחסים שהיו לאדם עם מי שאבד לו ומידת האמביוולנטיות ביחסים אלה. למות הורה יש משקל מיוחד מהרבה בחינות עקב מקומו במערך הרגשי של ילדיו. יחסים אלה נוגעים עמוקות לציפיות, סיפוקים והחמצות. המוות שם לאל את הפנטזיה שראובן טיפח שניתן "לרפא את הפצע" ולשקם את יחסיו עם אביו ולו בסוף חיי האב. על אף העובדה שראובן היה מודרך וכיום מטופל של גילה, יש ליחסים הממושכים המורכבים שלהם גם פן מקצועי של שני פסיכולוגים מגובשים מבחינת השקפותיהם המקצועיות. פן זה כולל היבט של עמדות תיאורטיות שונות. גישתה של גילה מצטיירת כעמדה הקלאסית הפסיכואנליטית של מי שמאמינה שעליה להישאר כצוק איתן, המאפשר למטופל להשליך עליה את צרכיו הרגשיים. לעומת זאת בעמדתו של ראובן, אשר לא הגיעה לכלל ניסוח פסיכודינמי מלא, אפשר לזהות שורשים הנוטים יותר לגישה התייחסותית-אינטרסובייקטיבית.

אין ביניהם הסכמה לגבי השאלה מהו **טיפול פסיכולוגי**. האם זאת מסגרת של יחסים אנושיים שכוחה בין השאר נשען על כך שהיא נמצאת מחוץ למערכות הבין-אישיות של האדם בחייו השוטפים? מצב המעלה את השאלה עד כמה בנויה המסגרת הזאת להתמודדות עם מצבי חרום שחורגים מגבולות השעה הטיפולית וחדר הטיפולים. יש גישות אחרות שבהן גם הטיפול הפרטני נתפש כחלק של תפישה מערכתית כוללת יותר, עם יותר כלים להתמודדות עם מצבי חרום. ראובן אינו משלים עם מגבלות הזמן והמקום של השעה הטיפולית בעת חרום. שלא כמו גילה, אין לו מישנה סדורה בשאלות אלה.

נושא מרכזי העובר כחוט השני בסדרה קשור למה שניתן לכוונת כ"דראמה של הילד המחונן". על ראובן הוטלה בילדותו אחריות של מבוגר להחזיק את אימו בחיים. כתוצאה מכך הוא נאלץ להשתיק את ערגתו להיות ילד שהוריו דואגים לו, דבר שהיה מאפשר לו להיות ספונטאני ולהתמסר לצרכיו ותשוקותיו. אחריות היתר של בגרות-בטרם-עת עיצבה גם את אישיותו כמטפל. גילה מציעה לו לוותר על עמדות כל-היכולות של מציל. ראובן, לעומת זאת, חש שהדחף להציל הוא שהביא אותו למקצוע. כיום, בנקודת המשבר של חייו, הוא מרגיש שהוא חייב לבדוק מחדש אם מקצוע המגביל את עצמו לנעשה בחדר הטיפולים אכן מתאים לו.

בשביל ראובן העובדה שהוא היה נוכח פיזית בפגישה עם גילה בשעה בה אביו איבד את הכרתו לבלי שוב, מסמלת את הניגוד בין החיים לטיפול. הוא היה במקום הלא נכון בזמן הלא נכון. עם זאת הוא מודה שאלמלא היה אצל גילה באותו היום, בחדר הטיפולים, לא היה מתארגן לנסוע לבית החולים. דווקא מה שקרה בחדר הטיפולים עודד אותו להגיע אל מיטת אביו. כמו בטרגדיות קלאסיות ההחמצה קשורה לתזמון מתעתע והוא אחר לפגוש את אביו. ברגעי הצער ותחושת ההחמצה שלו ובעודו חדור תחושות אשמה מתקשה ראובן לראות שהוא לא זנח את אביו אלא טיפל בו ובצרכיו הגופניים. אמנם ברמה הרגשית הוא ואביו זנחו זה את זה והתנכרו זה לזה. ראובן חש אשם על שלא הצליח להפיק מעצמו עמדה רגשית של פיוס וסליחה כלפי אביו. גילה עוזרת לו להבין שהוא מעמיס יותר מדי על עצמו. במאמץ לטפל לבד באחרים, הוא מונע מעצמו להיות מטופל ולקבל תמיכה. בולט הדבר באופן שבו הוא התמודד עם ביקוריה של תמי בזמן השבעה. הוא לא היה מסוגל לקחת ממנה את מה שהיא מציעה, את מה שהוא נכסף לו כל כך. ובמקום זאת התנדב להציע לה את מיומנותיו כפסיכולוג, לעזור לה.

הספקנו להכיר במקצת את שניהם, את גילה הפסיכואנליטיקאית הוותיקה וכיום גם סופרת, ואת ראובן. נראה שלגילה קל יותר לחבר טקסט של מברק מאשר להתייבב ולחבק. גם בטיפול היא מנסחת די הרבה נרטיבים פרשניים. ראובן, על סערותיו הרגשיות, יודע למצוא מילים מאד מדויקות ונוגעות כאשר הוא עם מטופליו, אך כאשר הוא עצמו מטופל, קשה לו להסתפק במילים. מילים נשמעות לו לעיתים כחלולות וחמקמקות, עולם החסרים שלו הרבה יותר ראשוני ומחובר ללא-מילולי, לתקשורת הרגשית-גופנית. במחווה סמלית גופנית ראובן מראה למטופליו את פגיעותו כאשר הוא מחליט לא לגלח את זקנו כאות לאבלו. לדבריו, משהו טוב קרה לו עם מטופליו, הם התרככו.

אולי יש בכך לקח חשוב האומר שתכונותיו האישיות של המטפל, על הפגיעות שלו ועל מגבלותיו, יכולות לחבור ליכולתו האמפטית ולא להיות מנותקות ממנה ולשכון במדור נפרד. ההכרה באחר, אותה מעניק ראובן למטופליו, מחייבת גם הכרה בעצמו.

נראה שראובן וגילה מצאו את הדרך של אנשים לא מושלמים להפיק זה מזה צלילים יותר הרמוניים של תקשורת ספונטאנית אמיתית וטובה לשניהם. אולי אקלים רגשי זה ישפיע כבר בקרוב על יכולותיו של ראובן לאזן בתוכו את התגייסותו הרבה למען מטופליו עם תשומת לב למילוי צרכיו הרגשיים ביחסים יותר הדדיים עם הקרובים לו. כך יוכל ראובן לעשות אינטגרציה רגשית טובה יותר בין ערכיו האנושיים למקצוע שבו הוא כל כך טוב. נשאר לקוות שהאינטראקציות בין ראובן וגילה משפיעות גם על השקפותיה של גילה. בפרק זה היא מביעה את צערה על כך שטעתה ולא באה לבקרו בשבעה.

וברצוני לסיים בציטטה מכתבי סטיבן מיטשל, שאהב לצטט את המטפורה של הנס לוואלד המתייחסת להיסטוריה ההתפתחותית הנפשית כמו גם ליחסים הבין-דוריים בהגות הפסיכואנליטית:

"אלו המכירים רוחות-רפאים מספרים לנו כי הם נכספים להשתחרר מחיי-הרפאים שלהם ולהגיע למנוחה כאבות קדמונים. כאבות קדמונים הם ממשיכים לחיות הלאה בדור הנוכחי, בעוד שכרוחות-רפאים הם נאלצים לרדוף את הדור הנוכחי עם חיי-הצללים שלהם".

(מתוך "פרויד ומעבר לו", הוצאת "תולעת ספרים", 2006)

אני מאחל לראובן, שזה עתה גילח את זקנו, שיצליח לקבור את דמות אביו ולתת לה חיים חדשים בתוך עצמו לא כגורם מזיק ורודפני. ואולי אפילו פה ושם יגלה בתוך עצמו כוחות התמודדות שהצליח לקחת מאביו אף על פי שהאב לא העניק לו אותם.

פרק 6

ראובן לאן?

העונה הנוכחית של הסדרה מתקרבת לסיומה. כמות המידע המזמין דיון פסיכודינמי היא רבה. לקראת הפרק הבא מתחדד המתח בשני נושאים מרכזיים: מה יהיה עתיד היחסים בין ראובן ותמי וכמובן איך ייצא ראובן מהפגישה עם ועדת האתיקה.

שלושה גיבורים ראשיים מלווים אותנו במשך הפגישות הללו ראובן: תמי וגילה. אנחנו יודעים היום משהו מאבני הדרך הביוגרפיות האישיות של שלושתם, וראינו אותם באינטראקציות שונות שרב היה בהן יסוד התקשורת הרגשית הלא-מילולית. אולם, לא אליו נתייחס עכשיו אלא להיבטים הנרטיביים שנפרשו לפנינו. **האבות** בחיי תמי וראובן נעדרו בצמתים חשובים בחייהם. אביה של תמי נהרג ואביו של ראובן נטש. מטבע הדברים הייתה התמקדות פסיכודינמית בהשפעת **האמהות**. שתי האמהות יצרו יחסי היקשרות חזקים ביותר עם ילדיהן. אמה של תמי, אשר תוארה על ידה כצוק איתן, גידלה בת שהייתה תלויה בה מאד ולא חוותה את עצמה כבעלת כוחות משלה. אמו של ראובן קשרה אותו לתוך תפקיד של מי שמחזיק אותה בחיים. הרקע הנפשי הזה לא אפשר לתמי ולראובן את אותה ההיפרדות-אינדיבידואלית הנחוצה לרקום יחסי זוגיות ביניהם, יחסים שיכלו לאפשר אולי עתיד משותף. כיום, למעלה משלושים שנה מאוחר יותר, זימנה אותם יחד יד המקרה בחדר המדרגות של גילה. כל אחד מהם בעיצומן הלוחץ של התפתחויות נפשיות במעגל החיים האישי והמשפחתי שלו. גילה, שבמצואות לא היו לה ילדים משלה קיבלה מעין תפקיד של **אם** חכמה, שנוקקים לעזרתה וגם ניתן להתנגד לה. שלושת גיבורי הסיפור הזה מתמודדים עם נושאי **הפרידה**, המעוררים תהליכי חרדה ואבל אך עשויים גם להעניק כוחות לחיים. פרידתה של תמי מאמה נותנת לה כוחות לנווט חיים משל עצמה. באשר לראובן, גילה מאמינה שמות אביו עשוי להעניק לו כוחות חדשים להעז ולארגן מחדש את חייו. ייתכן שגילה יודעת משהו על כך מחייה שלה, כאשר אחרי מות דייוויד בעלה, היא מימשה חלום להיות לסופרת. נוכחנו שאפילו על סמך המעט הידוע לנו על החיים של כל אחד מהם אנחנו נוטים לחבר השערות נרטיביות המנסות להסביר אותם.

נושא זה של הרכבת פסיפס נרטיבי, המסביר דינאמיקה פסיכולוגית שעיצבה והמעצבת התנהגות אנושית ויחסים טיפוליים, נידון היום מזוויות שונות. אביא משהו מדיון זה שבא לידי ביטוי בין השאר בשאלה: האם הפסיכואנליזה היא מדע, כמו מדעי הטבע והביולוגיה, הלומד את יחסי גוף-נפש, או שזו שיטה הרמנויטית (פרשנית) שמנתחת נרטיבים (סיפורי עלילה) הנרקמים בנפש האדם.

הפסיכואנליטיקאי האמריקאי, המאוד פורה בכתיבתו וברעיונותיו, **רוי שייפר (Roy Schafer)** מאמין שהפסיכואנליזה היא שיטה הרמנויטית המאפשרת לנו להבין ולנתח את האופנים השונים בהם בני אדם נוטים לראות את עצמם כפועלים או מופעלים בתוך העולם סביבם.

שייפר הלך בעקבות חוקר ספרות קנדי, **נורת'רופ פריי (Northrop Frye)**, אשר תיאר ארבעה מיתוסים אנושיים ואף סימן אותם בסמלי עונות השנה: **הקומי** (אביב), **הרומנטי** (קיץ), **הטראגי** (סתיו) ו**האירוני-סאטירי** (חורף). רצף העונות אולי יכול גם להדגיש את מקומם במעגל החיים ואת העובדה שהם יכולים להתחלף זה בזה. לפי שייפר, **הגיבור הקומי** הוא אופטימי, תמים, מאמין בשינוי, בלידה מחדש ובתסריטים הוליוודיים עם סוף טוב. **הגיבור הרומנטי**, לעומתו, רואה בחיים חיפוש או שורה של חיפושים. הוא רואה הרפתקאות, סיכונים, גבורה, מסתורין, קדושה, אהבה, התמזגות עם משהו גדול יותר. בסרטי הוליווד זהו הקאובוי ההרפתקן. **הגיבור הטראגי** מגלם חיים בעולם של פרדוקס, אבסורד, עמימות, והעדר בטחון. הוא פוגש דילמות קיומיות אדירות שצצות ומעוצבות על ידי כוחות חזקים השולטים בנפש – כוחות שהאדם אינו מסוגל להתגבר עליהם והוא חי חסר נחמה עם אבדנים גדולים, ומאמין שהחיים שמצטיירים לו הם ללא כחל וסרק.

הגיבור האירוני רואה אף הוא את הסתירות הפנימיות, הפרדוקסים, והעמימות. במובן הזה גישתו חופפת את הגישה הטראגית אך **מטרותיו שונות**. הוא מתייחס לנושאים אלה ובוחן אותם מנקודת מבט של ריחוק והינתקות.

נתבונן בדמותו ה**רומנטית** של ראובן הנמצא בעיצומם של שני מאבקים גדולים. הוא לוחם על דמותו של המקצוע הפסיכולוגי והוא לוחם על מציאת אהבה. תמי ייצגה בשבילו תום וניקיון, כאשר עזבה אותו הוא נקשר ליעל אשר הייתה מיילדת ו"הביאה חיים לעולם".

חשוב להדגיש כאן שעצם המאבק על דמות המקצוע ועל מציאת אהבה אינו מוטל בספק ולא ראוי לאבחנה אישיותית. אולם, כפי שגילה מנסה לומר לראובן, כדי לברר לעצמו אם הוא רוצה להיות במקצוע הוא לא חייב להציע את ראשו אל מתחת לגיליוטינה ובכך לתת לאחרים להחליט בשבילו. ראייתה היא הרבה יותר **אירונית** מזו של ראובן, אולי בזכות העובדה שהיא איננה שואלת את עצמה שאלות כה מרכזיות. לעומת זאת, בתמי יש יסוד **טראגי** (במושגי שייפר). היא מחפשת אחיזה במציאות ויודעת שזו פשרה עם תהליכי אובדן חיוניות, שזו השלמה מצידה עם הכנעת נשיותה למה שהיא חווה כהשפעת הגיל שלה.

ראובן אינו הוגה דעות, הוא איש פעולה, עמוק בתוכו נטוע המטפל-באחרים על חשבון צרכי עצמו. אם אכן יתברר לנו שתמי תעזוב אותו, נוכל אולי לומר שהיה זה הוא שהיא חבה לו את ההתעוררות שגרמה לה לפרוץ ממה שהיא חוותה כמלכודת רגשית, תחושה אשר הביאה אותה לטיפול אצל גילה. היה זה ראובן שהזמין אותה להביא את עצמה אל היחסים אתו, ובכך לממש תחושת בעלות כלשהי על גופה ונפשה. פעולה זו שלה שלפה אותה מתוך מערך יחסים דביק אליו נקלעה בין בעלה לאמה. אולם, כאשר תמי מתעוררת לחשוב באופן עצמאי היא מבינה שהבחירה היא בין יציבות ובטחון לבין הרפתקה, והיא אינה בטוחה אם מדובר כאן בהתאהבות (infatuation) או באהבה. ראובן של "כעבור שלושים שנה" הוא גבר זר, המתעקש להתעלם מלהכיר בשינויים שחלו בה. אולי החיבור בין זרותו למוכר שבו אפשרה לה להיכנס להרפתקה וגם לצאת ממנה. ואולי היא תגלה שיש פה יותר מהרפתקה חולפת, סיכוי לחיים משותפים עם גבר שכה אוהב אותה ושיש לו כל כך הרבה להציע לה בהבנת עצמה.

גם תמי וגם ראובן חושדים בגילה שיש לה דעה-מטרה סמויה להביאם להיות יחד. היא מכחישה מטרות כאלה. כדי להתמודד עם שאלות מן הסוג הזה לא מספיק הניתוח הנרטיבי המילולי. יש לבחון את התקשורת הרגשית לאור שני מושגים ההולכים ותופשים נוכחות בולטת יותר בשיח הפסיכואנליטי ההתחייכות-אינטרסובייקטיבי: **הנתק (דיסוציאציה) וההפעלה (enactment)**, שני מושגים שמבטאים את מורכבות התקשורת הבין-אישית והתוך-נפשית. טראומה נוטה ליצור נתקים בתוך נפש האדם, והוא נמנע מלהכיר בקונפליקטים המפעילים רגשות שקשים לו. במקום זה, הוא מפריד בין מצבי עצמי ותחושות עצמי שאינו רוצה להפגיש תחת קורת גג אחת. מצבי עצמי אלה מוצאים לעיתים קרובות את דרכם לאינטראקציה בתקשורת הרגשית בצורתיה הלא-מילוליות. גילה עשויה לא להיות מחוברת לרגשותיה השונים כלפי אשה צעירה ממנה, תמי, וכלפי גבר אשר בשבילה הוא בודאי אינו זר. ייתכן שחלק מתשוקותיה שלה נמצאות במדור נפשי של עצמי מוכחש, שאינו נגיש לה. עצמי זה נוכח ומשדר גם לתמי וגם לראובן שהשקעתה בטיפול אינה כה נייטרלית כפי שהיא חושבת. בעיקר עבור שני אלה, שגדלו עם יכולות מפותחות במיוחד לקרוא את הלא-מודע של אימותיהם. בכך נפתח נושא גדול ומרכזי הקשור באופן ההתמודדות עם **הפעלות** מסוג זה בטיפול. הכותבים המתייחסים לשאלות האלה מאמינים שיש לראותם כחלק מיצירה משותפת של המטפל והמטופל גם יחד, ולא רק **העברות** מאחד לשני ולהיפך.

אנחנו מחכים לראות לאן ייפול הפור ואיך זה ישפיע על ראובן.

ברקלי-בריחה או התפתחות?

הגענו לפרק האחרון של העונה הנוכחית ולצומת בו שוב, אחרי כברת דרך שעברו יחד, נפרדות דרכיהם של גיבורינו, גילה וראובן. פגישתם הקודמת התרחשה לפני כשנתיים ביוזמתו של ראובן אשר פנה להדרכה בגלל תחושה של הידלדלות במשאביו הרגשיים כמטפל. הוא התלונן אז על קוצר רוח כלפי מטופליו. ההדרכה הפכה לטיפול זוגי של ראובן עם יעל אשתו. בתקופה ההיא ראובן הסתבך במשולש רגשי קשה עם שניים ממטופליו, נעמה וידין. הדי הסתבכות זו נמצאים גם בפנייתו הנוכחית לגילה בגלל התביעה שהגיש נגד ראובן אביו של ידין. הטיפול הזוגי אצל גילה לא הציל את הזוגיות והמארג המשפחתי של ראובן התפורר. בראשית העונה הזו אנחנו פוגשים אותו במה שנראה כמצוקת בדידות; ראובן אכול ספקות ביחס ליכולותיו כמטפל ונאחז בסיכוי שתמי אהבת נעוריו "תחזיר אותו שוב לחיים" (תקווה שהוא תלה גם בנעמה). במהלך הטיפול הנוכחי אצל גילה, קטעים מעברו הוארו באור חדש. במציאות נפטר אביו והמפגש המחודש עם תמי שעורר תקוות, הסתיים במפח נפש. אמנם הוא זוכה בועדת האתיקה, אך דבר זה אינו משמח אותו והוא מרגיש שהוא חייב להפסיק את הטיפול אצל גילה, להפסיק לראות את מטופליו ולנסוע לשבתון לברקלי. דווקא הנסיעה הזו מדגישה עד כמה מעט אנחנו יודעים על מי הוא ראובן ומה מסגרת חייו. איננו יודעים על יחסיו עם ילדיו (את הבנים לא פגשנו, הייתה לנו הצצה קצרה רק על רונה). איננו יודעים מה קרה ליעל ולקשר ביניהם. האם הילדים היו איתו בשבעה? האם יעל ביקרה אותו? האם יש לו חברים? האם בנוסף להיותו מטפל הוא גם מדריך, מלמד וכותב? (אחרת מה פתאום הוא מוזמן לברקלי?) בהעדר הרבה מידע על עברו וחייו הנוכחיים אנחנו מרכיבים את הניתוח הפסיכודינמי על סמך מה שהיה בפגישות. זו כנראה כוונת היוצרים, להתרכז באינטראקציות של השעה הטיפולית המקוצרת הזו. ננסה, אם כך, להעלות השערות על הקורה לראובן, לגילה ולמה שהם הצליחו ליצור יחד. גילה מורתו, מדריכתו והמטפלת שלו, מוכרת כסמכות מקצועית ונראה שחוות הדעת שלה התקבלה ללא עוררין על ידי ועדת האתיקה שזיכתה את ראובן. גילה, מבוגרת מראובן, עברה מסלול משלה כאשר פרשה מלטפל וחזרה לראות מטופלים אחרי צאת ספרה לאור. ביחסיה עם ראובן היא הרשתה לעצמה לשנות דפוסי התנהגות מוכרים. היא המתינה לו בצאתו מהפגישה עם ועדת האתיקה (כך פיצתה אותו על אי בואה אליו לשבעה). כאשר כתבה את חוות הדעת המגוננת עליו היא אמרה שהיא מנסה לתקן משהו מעברם כאשר חוות הדעת שלה מנעה ממנו להתקבל למכון. היא מצהירה בפניו, שהיא למדה ממנו הרבה ומבקשת שלא יפסיק את הטיפול או לפחות יאפשר מספר פגישות נוספות ביניהם. לא כך ראובן; הוא חוזר ונסוג אל תוך עצמו, אל מרירותו, הוא נחוש להפסיק את הטיפול שלו לאלתר ועומד על כך שהוא הולך להיפרד ממטופליו. נקשיב לכמה דברים שנאמרו בשתי הפגישות האחרונות: בפגישה הקודמת הוא מתאר את עצמו כמלא חיוניות, כוח ושמחה ומיד עובר לספר על הזמן שבילה עם תמי. הוא מספר בהתלהבות, על התממשות חלומו מזה עשרות שנים להיות איתה. הוא מתפעל מכך שאין הרבה אנשים כמוהו שמסוגלים לדבוק באהבה שלוש שנה. הוא כאילו לא מודע לספקותיה של תמי שאנחנו עדים להם. תמי מבוהלת מהיסחפות לתוך הרפתקה ש"קורעת את הקורים הקושרים אותה לאדמה". הוא מלא רוח קרב. באשר להופעה המצפה לו בועדת האתיקה. הוא אומר שהוא לא יתפשר על כלום, "הם לא ילמדו אותי מה זה לדאוג למטופלי". הוא טוען שאם בטחונו שלו במקצוע מתערער הרי שעליהם להיות מודאגים. ראובן נשמע נחוש, לוחמני, מלא כוחות ונאבק על ערכים. לעומת זאת בפגישה שלפנינו, אחרי שתמי עזבה אותו, הוא נשמע מיואש, נסוג לתוך עצמו, כאילו יצאה כל הרוח ממפרשיו. זיכוי בועדה לא משמח אותו. להיפך, הוא מצטער שלא ניתן לו להטיח את האמת שלו בפניהם. אולי הוא אפילו חש שלא הוא זוכה אלא גילה מדריכתו שמסרה את חוות הדעת שלה. כך יוצא שמבחינתו, הוא ויחסו הרגשי המורכב למקצוע, לא זוכים להכרה. גילה מנסה לעורר את השאלה מדוע איננו נלחם על תמי, לא כעת ולא בעבר. מדוע הוא עובר מיד להצהרה שהוא "מבין את לבטיה".

זו שאלה חשובה כי יש בה כדי להצביע על האופן בו ראובן האיש, אשר מרגיש שנלקחה ממנו תקוותו לחיוניות, לתשוקה, לשמחת חיים, הופך מיד לראובן המבין את האחר. הוא מדבר כראובן המטפל האמפטי שכוחות החיים החלו לעזוב אותו. הוא שואל את גילה: מה עלי לעשות, להתחנן לפניך? יש בדברים האלה להצביע על פגיעותו הרבה, פגיעות שאנחנו יכולים לראותה כביטוי לתחושת עצמי שבירה, פגיעות נרקסיסטית. תנודותיו בין אידאליזציה של המקצוע, של האהבה, להפחתת הערך של העבודה הטיפולית על המוסכמות המקצועיות שכרוכות בה, הן תנודות קוטביות. עם כל היותו כה אמפתי, הוא אינו מסוגל לאכלס מרחב אינטראקטיבי דיאלוגי עם האחר; מרחב של הכרה הדדית בצרכים ומשא ומתן עליהם. הלבטים שלו מאורגנים במבנים "בינאריים": או אני או האחר. כרגע, הוא מחפש את עצמו לכן עליו לעזוב (לנטוש) במהירות את מי שהוא קשור אליו. גילה נשאר מופתעת, פגועה ודחוייה.

דיסוציאציה והפעלה (enactment) הם שני מושגים המחברים את **טראומות** הילדות-ינקות עם מנגנוני התמודדות **נוקשים** בהמשך החיים. ערגתו לתמי נתפשה בעיניו כתיקון על הנזק שנגרם לו בילדותו ובנעוריו. תמי נתפשה כגואלת אותו בעבר מהמילכוד המדכא בקשר עם אימו והיא גם זאת שנטשה אותו אז. גם אז, לא לחם להשיגה חזרה, וגם היום הוא מצוי באותו חוסר ישע ילדי של קבלת הדין. הוא פאסיבי אך נוקם בדרכו שלו, כנטוש שנטוש. בעבר הוא הצליח להפוך את הזעם והמחאה לכוח ולמוטיבציה להילחם על מטופליו, תוך תחושה שעליו להציל אותם. בגיל 54 נוכח הרס כה רב בחייו, מצבורי האנרגיה, ששימשו לו משאבים עד כה, עוזבים אותו והוא רוצה לברוח רחוק בתקווה למלאם מחדש. אולי מותו של אביו תרם גם הוא למפגש עם הסופיות של הזמן ולתחושה של קוצר רוח הולך וגובר עם החמצות, בצד דחק לממש את מה שנותר לו ממעגל החיים שלו.

גילה חושבת שהטיפול הוא שערער את המערך הישן שלו, שחרר אותו מהחובה להמשיך להציל את אמו תוך כיבוש זעמו. מבחינתה הוא בורח מהכאב ופועל מכוח **ההתנגדות**. מתעוררות שאלות על מהות המקצוע הטיפולי ויחסו לחיי המטפלים והמטופלים כאחד. אפשר לתהות, באיזו מידה אפשר לראות את עוצמתן של האינטראקציות הרגשיות של מטפלים עם מטופלים כמוזיקות למטפלים. האם למגבלות המסגרת הטיפולית בהם מתרחשים יחסים עמוקים רגשית, יכולה להיות גם איכות מסרסת המעמעמת במטפל אנרגיות חיים ותשוקה?

ראובן נאבק קשות במשך שנים לקיים את האיפוק הטיפולי ולא לפרוץ מעבר לו. פריצה אחת אירעה לו ביחסיו עם נעמה, ואז מצפונו המקצועי חבט בו באמצעות הבלם של התקף חרדה קשה. זה קרה לו גם בהתפרצותו על ידיו. על כך הוא משלם בינו לבינו, נוסף על הצורך לתת על כך דין ציבורי. עכשיו הוא מוצא את עצמו מתקומם כנגד מה שהוא חווה כפער בין קצב דרישות החיים לקצב השיח הטיפולי. הוא רוצה להאיץ ולעקוף תהליכים טיפוליים על ידי התערבות ישירה ופעילה בחיי מטופליו, כמו למשל מתן עצות בנושאי חיים. אישית, הוא אינו מוכן להישאר רגע נוסף בטיפול. הוא חש צורך דוחק לצאת לדרך חיפוש של מגע אותנטי וחי עם העולם הפנימי שלו, שהפעם יתרחש תוך כדי שינוי קיצוני של נסיבות חייו.

קיימים פה נושאים רבים הפתוחים לשיח בין אסכולות שונות בפסיכואנליזה.

ברשימה המסכמת בשבוע הבא אנסה להתייחס למשהו מההיבטים הללו כפי שהוא בא לידי ביטוי בשבעת הפרקים.

האם ראובן ממשיך להתפתח?

שמחתי על האפשרות שניתנה לי לעקוב בכתב אחר עלילת יום חמישי, שנפרשה בפרקי הטיפול של ראובן אצל גילה. הייתה זו חוויה מלמדת ומעשירה. עקבתי גם אחרי פרקי הימים האחרים ומאד הערכתני את תרומתם של עמיתי שליוו ברשימותיהם פרקים אלה – כל אחד מנקודת מבטו האישי והתיאורטית. הגיבור המשותף לנו, ראובן, הופיע אצל כולנו, גם אם תפקידיו בפרקים הללו נכתבו אולי על ידי כותבים שונים. המפגש הטיפולי מוכר לכולנו באופן אינטימי ולכן הוא מפעיל בנו רגשות, דימויים, מחשבות והמשגות ברמות שונות של מעורבות. לפרקים אשר אני עקבתי אחריהם, פרקי הטיפול של ראובן עם גילה, היו בעיני מימדים ייחודיים. ראשית היה זה טיפול של מטפל בתפקיד מטופל, שנית היה זה טיפול שהתפתח ממערכות יחסים אחרות בין גילה וראובן. היו אלה מערכות די טעונות, של היכרות ארוכת שנים במסגרות שונות של קשר מקצועי ואישי גם יחד.

בכל פרק באה לידי ביטוי אפיזודה שונה מחייו השוטפים של ראובן ובחלק מהפרקים התגלו, טיפין טיפין, פרטים מעברו. לקראת רשימת הסיכום הנוכחית עברתי שוב על רשימותי ובחנתי אותן. מצאתי בהן התרשמויות והמשגות שחזרו על עצמן, אך גם דגשים וזוויות ראייה שהשתנו מרשימה לרשימה. כדוגמה, יכולה לשמש השוואה בין הרשימה הראשונה לאחרונה. בפגישה הראשונה בלטו היבטים של טראומה והרס בחיי ראובן, והתכנסותו לתוך עצמו. ראובן השמיע אז, בלהט, את השקפתו על כך שהריסון והאיפוק המקצועי הזיק לו כאדם וכמטפל. בשל הריסון הזה הוא לא העז ל"זוז מכורסתו" כדי לממש את אהבתו לנעמה וכדי למנוע את התאבדותו של ידן. במשפטים אלה הוא ביטא את ספקותיו לא רק כלפי התנהלותו הוא, אלא גם כלפי העבודה הטיפולית והיחסים שלה עם היבטים מרכזיים אחרים בחיי האדם. מאחר ומדובר במחזה, נזכרתי באימרה הידועה האומרת: "אקדח המופיע במערכה הראשונה של מחזה יורה באחרונה". אכן, בפגישה האחרונה מפעיל ראובן את האקדח, או יותר נכון את כסא המפלט (אסוציאציה לידן שלא הפעיל את הכסא הזה) בתקווה להציל את חייו מהתרסקות, שלדעתו העיסוק המקצועי שלו מביא עליו. בפגישה הראשונה ראובן גם פוגש את תמי היוצאת מפגישה עם גילה. במבט לאחור אפשר לחשוב שגם בסצינה הזו היה רמז לשאלה מי מהן, גילה או תמי, תעזור לו יותר? המפגש עם גילה הוא מפגש עם מטפלת, שתולדות יחסיו איתה הם מאד דחוסים, אותה דחיסות שאולי מאפיינת את קהילת המטפלים בכלל. זוהי דחיסות בה מצטלבות דרכיהם של המשתתפים בתפקידים שונים ומתחלפים, בהם תפקידים מוסדיים ורשמיים. כל צורות המפגשים רוויים בציפיות, תקוות, אכזבות, קונפליקטים, ניגודי אינטרסים ולעיתים אף בקואליציות פוליטיות. לראובן וגילה היסטוריה ארוכה סביב כל אלה. ובכל זאת, הוא פונה אליה לעזרה, בדומה לילד שלא מכיר דמויות הוריות אחרות פרט לאלה הבעייתיות. בעונה הקודמת גילה לקחה על עצמה להפוך הדרכה רוויית מתחים, לטיפול זוגי כושל בזוגיות של ראובן ויעל. בהמשך, הזוגיות התפוררה ולא נראה שבני הזוג וילדיהם הפיקו ממנה תועלת כיחידים. לא נראה שהטיפול הועיל לראובן, ואולי אף לא ליעל שנסעה לחיות ולעבוד רחוק מביתה. באשר לילדים ניתנה לנו הצצה רק למצוקתה של הבת רונה. על אף כל זה, חוזר ראובן לגילה, אמנם לקבל את עזרתה לקראת הופעתו בפני ועדת האתיקה. אולם, גם הפעם מוכרזת מערכת היחסים כטיפול, וגם הפעם מסתבכים העניינים ונוצר משולש מאחר וגם תמי היא מטופלת של גילה. מצבים כאלה אינם נדירים בקהילה הטיפולית. בסדרה שלפנינו, לפחות גילה ממשיכה להתפתח. תחילה היא נאבקת די בנוקשות על שמירת המרחב הטיפולי בתוך חדר הטיפולים: היא לא באה לבקר את ראובן בשבעה ומסתפקת במברק. בהמשך היא מוותרת על עמדתה זו, מכירה בפן האישי של יחסיהם ובתפקידים השונים שלה בחייו, ומופיעה אישית לחכות לו בחדר ההמתנה של ועדת האתיקה, ואף מתנצלת על כשליה האמפתיים הקודמים. נראה שגילה משתנה יותר מראובן, היא מתגמשת, מוותרת על דוגמטיות מסויימת שלה, נעה לקראתו. בו בזמן ראובן, אשר נראה קודם כמתדפק על דלתותיה, מתקשה, מתנתק ונוטש. האם נבהל מהתקרבותה? רדוף צל אמו החונקת? האם הכוח שהיא מנסה להעניק לו, מאיים עליו כשם שאיים עליו שרביט האב שנכפה עליו על ידי אמו בטרם בשל לכך, האב שנפטר זה עתה? ועדיין ברקע נשמעים הדי הזיכוי שהוא מסרב לקבל. הזיכוי על מקומו במשולשים עם

ידין ונעמה ואולי גם במשולש עם תמי ובעלה. ראובן מוותר על כל קשריו המשמעותיים בהם הייתה נוכחותו כה מרכזית. הוא עושה זאת לטובת קשר חדש, מקצועי, בברקלי הרחוקה, כשעתיד חזרתו לארץ נראה מעורפל. אולי שם, בברקלי, הוא מצא דמות אב מזמינה ומעריכה? נראה שהוא מנסה להחליף את מציאות חייו הנוכחית במציאות חדשה, שאולי נראית לו כמבטיחה הכרה טובה יותר בייחודי שבו. מתקבל הרושם ששוב הופעל בו מנגנון דיסוציאטיבי שרב בו יסוד ההפעלה (enactment).

מה אנחנו יודעים על ראובן אחרי שלמדנו עוד פרטים אודותיו ואחרי שראינו אותו כמטפל, כמטופל, כאיש משפחה וכאדם בעל תמונת עולם מקצועית? נראה שדווקא בנקודה אחרונה זו, של עמדה מקצועית תיאורטית, הוא אינו מפגין מחשבה מסודרת. מחשבתו די חסרת ארגון. עבורי מתבקשת אסוציאציה קלינית-התפתחותית במושגי מחקרי **ההיקשרות**, והשפעת טראומה מוקדמת על עיצוב מנגנוני ההתמודדות. יש כאן רמז ל *disorganized attachment* מוקדם, המקשה על וויסותים רגשיים לאורך החיים וגורם לקשיים גדולים ביחסים התוך-נפשיים (קשרים פנימיים בין תחושות עצמי שונות) וביחסים בין-אישיים. בולטת לעין פגיעותו הרבה של ראובן, שמתקשה לתת אמון בדמויות שהופכות למשמעותיות בחייו. הוא לעיתים אימפוסלסיבי, עובר באופן חד למדי מתקווה לייאוש ומתקשה מאד למצוא נחמה. בעולם הפנטזיה שלו, בינו לבין עצמו, הוא נוטה לאידאליזציה שהופכת די מהר למעין התפכחות כואבת נואשת או כועסת. ראובן הוא איש בודד, מיוסר, ממורמר. הוא העניק את מיטבו למטופליו אך הוא עצמו מרגיש מרוקן וחסר משאבים. הוא מוותר על מאבקיו בתחומי ההורות והזוגיות, ונוטש את הטיפול עם גילה, דווקא כשהחל לקבל הכרה מפורשת מצדה בייחודיות שלו.

אם לחזור להשוואה בין הפגישה הראשונה לאחרונה: בהתרשמותי מהפגישה הראשונה הנחתי שראובן מדבר מתוך בסיס פנימי אינטגרטיבי טוב יותר. חשבתי שהוא מתבונן ובוחר את חייו ואת המקצוע שלו מפרספקטיבה קיומית-ערכית כלשהי, המבוססת על בגרות אמצע החיים. לעומת זאת בפגישה האחרונה חשתי עד כמה חזקה הדיסוציאטיביות השולטת בחייו, והבאה לידי ביטוי באותו כפל פנים של מטפל יעיל מול מטופליו, וילד מתוסכל אבוד ובוועט בטיפולו שלו. עד כמה הוא רחוק מיכולת התנסחות המשגתית מקצועית. עד כמה גדולים הבקיעים שהותירו טראומות ילדותו, וההתעללות הנפשית אותה עבר, ועד כמה פתרונות חייו הבוגרים התגלו כלא מספיקים לשמור עליו מכאבי הפצעים שלא נרפאו ולא הגלדו.

ואולי ראובן הוא זה שהבין שדרכו להיפך למטפל לא הצליחה לרפא את פצעיו ודווקא ויתור, ואפילו זמני, יאפשר לו לאסוף את פזורות נפשו ולהפעיל כלפי עצמו את המיומנויות הטיפוליות שהפעיל ביחס לאחרים.

"בטיפול"

סדרת כתבות שבועיות באתר "פסיכולוגיה עברית"

העונה הראשונה של סדרת הטלוויזיה "בטיפול", שודרה בסתיו 2005, זכתה לפופולאריות רבה, ועוררה הדים רבים בקהילה המקצועית של אנשי בריאות הנפש. בין ינואר לאפריל 2008, במקביל לשידורי העונה השנייה של הסדרה, פורסמו באתר "פסיכולוגיה עברית" כתבות שבועיות שסיפקו התבוננות מזווית פסיכולוגית מקצועית על המתרחש בסדרה. הכתבות נכתבו על ידי חמישה אנשי מקצוע, שעקבו כל אחד אחרי מטופל אחר, מתחילת העונה ועד סיומה. כתבות אלה הציגו נקודות מבט שונות על המתחולל בטיפולים, ודרכן היה אפשר להתוודע להשקפה הייחודית של הכותבים בנוגע לעבודה הטיפולית. חוברת זו מאגדת את רשימותיהם.

פרופ' רבקה אייפרמן - פרופסור בדימוס, החוג לפסיכולוגיה, האוניברסיטה העברית בירושלים. פסיכולוגית קלינית ופסיכואנליטיקאית. מלאה בחברה הפסיכואנליטית בישראל תפקיד יו"ר החברה, ויו"ר ועדת ההוראה שלה. כיום מתמקדת בהוראה ובכתיבה בנושאים כגון החלום והקשבה פסיכודינאמית לחלומות; הקשבה ללא-מודע של היחיד ולשיח הלא מודע המתרחש בדיאדה. פרסומיה המקצועיים עסקו בעיקר בתחום האנליזה העצמית והלא מודע.

פרופ' שמשון רובין - פרופסור בחוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת חיפה. פסיכולוג קליני, מומחה בכיר ומדריך. במהלך הקריירה עסק בטיפול בילדים, מתבגרים ומבוגרים, טיפול זוגי, אינדיווידואלי, קבוצתי, ומשפחתי. עוסק בטיפול, הוראה, הדרכה, ומחקר בתחומים: אובדן ושכול, אתיקה מקצועית, ביו אתיקה, ויחסי מדריך מודרך.

ד"ר דורית שיקיירסקי - פסיכולוגית קלינית בכירה, בעלת פרקטיקה פרטית, תל-אביב-יפו. כתבה דוקטורט על - "היקסמות פנטזמטית: הוועדה הסודית של פרויד מפרספקטיבה של יחסי קבוצות לפי ביון". חברה באפק - ארגון, פרט, חברה: האגודה הישראלית ללימוד תהליכים קבוצתיים וארגוניים.

פרופ' חנוך ירושלמי - פסיכולוג קליני, פרופ' חבר בחוג לבריאות נפש קהילתית, וחבר סגל המחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטה העברית בדרגת מרצה בכיר קליני. מדריך בפסיכותרפיה במדור הקליני של השרות הפסיכולוגי של אוניברסיטת חיפה. במשך חמש עשרה שנה ניהל את שרותי הייעוץ לסטודנט באוניברסיטה העברית. מתעניין בנושאים: יחסי מטפל-מטופל והתקשורות שביניהם; יחסי הדרכה בפסיכותרפיה והתפתחות אנשי מקצוע בתחום; מבט פסיכואנליטי בין סובייקטיבי על מצבי משבר אישיים, ועוד.

ד"ר מאיר ברגר - פסיכיאטר, עוסק שנים רבות בפסיכותרפיה. עבד במסגרות ציבוריות בארץ ובניו יורק. עד לפני חמש שנים ניהל מחלקה פסיכיאטרית שיקומית בבית חולים אברבנאל, וכיום מלמד ומדריך במסגרות מקצועיות שונות ביניהן: התוכנית לפסיכותרפיה בבר-אילן, ותוכנית ההכשרה של המכון הישראלי לאנליזה קבוצתית. מזה כעשור כותב באופן קבוע סקירות של ספרות מקצועית במדור בקורת ספרים של "שיחות", ומשתתף כעורך מדעי בתרגום ספרות פסיכואנליטית בת זמננו.